

H.
Kerosi. P. y.
Janos

De Typographis et Typographis
Unitariorum in Transylvania...

Bibl. Acad. R. P. R. Filiala Cluj. Aneca 3.

Ms. 1450.

Pro memoria

A kénosi J. Sáros igazgató „de Typographiis”
cib. cz. nevezetes műve megdálaltatott
1878-ban a püspöki székében (a konsistor.
tanács terjedésén), a kénosi vajai kerékben
ban, de fájdalommentesen. Először kiegészít
sethese azon másolati példányból mely W. J.
Memény Jozseftól került az erdélyi múzeum
könyvtárába. Bekötettem a az S. Képzés
ló Tanács 17 — 1878. évi. n. a. végzés
nyomán a Collegium Könyvtárába bead-
tam. A 218° lapon és 284° lapon kácul mos
is hiányzik a folytatás.

Benczédi György
sáros

De
Typographiis
et
Typographiis
Unitariorum in Transylvania

atque

Libris in iisdem impressis
auctore

Theophilo Monotheita

i. e. Joanne Töser de Nemes.

is
r
ck

DE Typographia P. R. A. P. H. S. S.

et Typographis

Unitariarum in Transylvania, atque
Libris in iisdem impressis.

Lector Benevole.

Nemo existimo inficias ibit Typographiam
eam esse magnam et singulare Dei
beneficium hominibus indultum. Nam
ut alias rationes ^{et} tam occasione libro-
rum in ea editorum, Evangelii veritas
ad multa Regna est propagata.

Quapropter Ego quoque de Typographis
Unitariis in Transylvania, hoc tempore
quo studia erant relaxata in diebus
Caricularibus anni 1752 inter infirmita-
tes meas, aliquid volui annotare, ubi
scilicet habuerunt, a quo tempore que-
mode et quando defecerunt, et quia libri
in iisdem protulerunt. Hoc tamen Notabis,
Me Libris destitutum omnia assequi non
potuisse ideoque illa tantumque vel ex
certa relatione aliorum, et forte ex lectione

DE Typographia
et Typographis

Unitariarum in Transylvania, atque
Libris in iisdem impressis.

Lector Benevole.

Nemo existimo inficias ibit Typographiam esse magnum et singulare Dei beneficium hominibus indultum. Nam ut alias rationes tac^{et}am occasione Librorum in ea editorum, Evangelii veritas ad multa Regna est propagata.

Quapropter Ego quoque de Typographia Unitariarum in Transylvania, hoc tempore quo studia erant relaxata in diebus Curricularibus Anni 1752, inter infirmitates meas, aliquid volui annotare, ubi scilicet habuerunt, a quo tempore quomodo et quando defecerunt, et qui Libri in iisdem prodierunt. Hoc tamen Notabis, ille Libris destitutum omnino adsequi non potuisse ideoque illa tantumque vel ex certa relatione aliorum, vel forte ex lectione

quorundam Librorum hinc et inde colligere potui assignasse, idque tantum pro me fecisse alios vero, qui sunt Senior, ex aetate, vel Libris abundantiora posse scribere et melius ultro fatentur. Unde rogaris, quod si forte ad Tuas haec scripta devenissent manus, corrigenda, corrigi, et si in tuo serinio plura latent, addenda adde. Quia vero multi Libri in istis Typographis impressi, ut ex quorundam Librorum planibus, via anam atque alterum mihi videre contigit, illudque hic est, ille possidet; id est multorum Librorum Praefationis, Dedicacionis, vel etiam totius operis, quae et aliis multis rebus hucem foeneratur, summam breviter extrahi, ut inde quoque Antiquitatum aliqua notitia possit fieri.

De Typographia Unitariorum in Transylvania.

Ante Reformationem Typographias in Transylvania non fuisse, observavit Transylvanus Parisiensi in Rudere Redivivo ad Annum 1555, ubi scribit Johannem Hanterum Coronensem circa Testum Margarethae Praeilem redire Typographos et Typographos secum assumptos in Patrum deducere, ibidemque propriis sumptibus officinam erigere, ac Transylvaniam necessariis Libris, qui antea non nisi e Germania, ique a paucis poti poterant intravisse. Videatur et Georg Hanerius, Ecol. Transyl. Lib. 10. pag. 145.

Si hoc verum est recte colligi potest ante Reformationem in Transylvania Typographias non fuisse, sed tunc demum et consequenter Cronam, Albam Juliam, Claudiopolim, Cibinium, aliaque loca attatas ex superioribus anis fuisse, vel saltem Typos, incitos fuisse.

Unitarici habuerunt Typographias tres in Transylvania, unam Albe Juliae, duas Claudiopoli.

De quibus per eorundem:

De Typographia Alba Juliensis.

Alba Juliensis Typographia fante Johanne
II Electi Regis Hungariae sumptibus suis

procurata.

Unde circa A. 1567, 1568. Raphael Heffhalter, Hannon L. 4. p. 284. in Hist. Eccl. Franco-
veris. suis Regis Typographus; libri
Typographus suis Regis, et Typographus
Regis sumptibus suis, procuratam proba-
bile est. Journis n. Regis liberalitas
Typographiam Anno 1567. Unitariis concessit.

Unde tamen tempore eadem Typo-
graphia extitit, ego aliam notitiam ha-
bere non potui, nisi quod Andreas Albi-
de ortu et Progressu variar. in Davis
Religionum pag. 56. scribit, Acte George-
um Blandratam Albae Juliae, sine
Typographiae ac Librorum obtinuisse;

Constat autem Blandratam Sabine, comp-
tis suis cum persequente, a Joanne Ligu-
mundo, Principe circa A. 1563. in Italiam
in Transalpinam concessisse, e Polonia

(vide Hist. Antitrim. sub voce Blandratam)
Unde si suo Typographiae obtinuit, ab
illo tempore obtinere debuit; praecise ta-
men ego determinare non possum.

Id certissimum est, quod postquam Johan-
nes II. ad Unitarios transiit, et mul-
ti alii Magnates, multi Libri in eadem
officina sub operis trimum, annor. Acte.
1567, 1568, 1569. inclusive, ea eadem officina
Librum aliquem prodierunt; et si pro-
dit; nullum vidi. Libri vero, qui ibidem
intra prodierunt; saltem quorum copiam
habere potui; inferius recensentur.

Sic cum tres Annos Unitariis eadem Typo-
graphia inveniatur, tandem ad quos
quomodo eadem devenit aut defecerit
vel quomodo Unitariis adempta, vel
extincta fuerit, per certo mihi non constat.

Existimarem tamen quod si Regis
sumptibus fuerat procurata, mortuo Joanne
2do Electo Rege, Hungariae, caeteratis-
que aut extinctis Alba Julia, vel denique
vengingue deficientibus Unitariis;
Francisco Davidis et iam Claudio proli-
migrante, ac Libris compositis ab A. 1570
ibidem cadente; ad sequentes Princi-
pes Transilvaniae fuisse devolutam.

Tam autem Joanni 2do A. 1571. vita & fan-
to successit, in Principatu Stephanus
L. prodierunt. Nam ante Annum 1567. et post annum

1569

Báthori, tandem Rex Poloniae: qui, et
Secuitas induxit, Albam Juliam et Clau-
diopolim; vid. Bethleni pag. 356. in stinc.
tu Stephani Regis Poloniae, eodem
Cristophorus, hinc, Julius quoque novembris
Sigmundus Báthori, singulari Religio-
ne Catholici: his consequenter 15. p. foto.
Reformati Principes; Probabile proinde
est hos serietim occupasse eandem
Typographiam viculi et Templum.

¶ Catholicum Authorem ibidem produsse
nullum vidi, nec audiri; sed Reformatum
Principum tempore, multos ibidem impre-
ssos suosque Libros: an in eadem Typo-
graphiaq; constat ☐

2. Aut vero A 1580, cum ingenti damno aff-
lecta est Alba Julia, propter conflagratio-
nem nullarum aedium potuit Typogra-
phia quoque absumi. Tunc enim pulvis
Sarmontani vis ingens, in turri civitatis
in quadrum posite, repente fulmine
noctu, inflammata bonaquam muri parte
disjecit, aedesque proximas dissipavit.
vid. Vol. Beth. p. 354.

Aut 3. Sub principatu Sigmundi Báthori
tempore illarum deurbium, quae illa
tempora quasi inundaverant peritus fuit

7.
Solita, dissipata, in nihilum redacta, cum
fertur Albae Juliae et Libros multos suos
se combustos.

Est Dissertatio quaedam, quae describit
variarum sedes Transylvanias: quam R.
D. Georg. Jággi, Minister Verbi Divini in
Ecclia Unitar. Heveriensis, a M. d. c. x. annis
reverentiae cultu prosequendus mecum com-
municavit; in qua cum Autor Coronam
descripsisset, haec subnectit. Celebratior
Bibliotheca Caronensis, quae post Buden-
sem; cujus reliquias nobis quae tactus in-
vidua Sigmundus Báthori Transylva-
niae Princeps, cum plurimis antiquitas
monimentis flammis subiecit Albae
Juliae; celebriorem habere Hungaria
non creditur etc. Haec videntur con-
firmare illa in Wolf. Bethlen ad. A. 1595.
p. 646 Sigmundus Princeps reconditio-
nes Literas a Turcico Imperatoribus
unde, a Principio initer, cum Transyl-
vania Scederum mittitatas, aliisque
Regum et Principum Diplomata, mani-
ferarum rerum monumenta, continentia
in aedium congesta, injecte igni concre-
mavit. Haec et si dubia proponantur,
fertur tamen uni ex his modis, tunc
sublatam aut ademptam fuisse Typog-
raphiam.

Quod Typographos attinet, Ego nullum
 alium videre potui in Libris praeter
Raphaëlem Hoffhalterum, Regium Typo-
 graphum superiorum memoratum; eundem
 etiam ante editionem Disputationis Al-
 banae in Martio decem diebus habitae
 fuisse mortuum patet; id enim Disputa-
 tioni subnectitur: Excusam Albae Juliae
 apud vidnam, Raphaëlis Hoffhalterii
 Anno M. D. LXXVIII.

Nota: Stephani Casimiri Lenicionatoris
Abba Julienensis opus contra Andream
Sanderi Hebannum Devaionensem, eisdem
 Anno 1568. prodit subnectitur enim:
 Excusamper Raphaëlem Hoffhalterum,
 Anno à nativitate Christi Domini. M. D.
 LXXVIII. Disputatio vero eadem Anno
 decem diebus dicitur prodisse. Apud
Vidnam Raphaëlis Hoffhalterii.

Item in praefatione Libri: De Salsuo
Vera Unioe Dei Patris ubi et Spiritus
santi cognitione &c. Autores Libri
 circiter medium sic se excusant: Cum
 hic a nobis multa succiderentur.

et quaedam etiam post obitum Typogra-
hi perperam imprava sunt, pro docto-
 ris gravus velint tempore condonate
 etc. Liber vero hic 1567. die 7 Augusti
 est dedicatus Johanni II de Electo Regi
Hungariae.

Unde: Aliqua difficultas forte potest
 movere, quod forte mortuus fuit Rapha-
el 1567. et tamen dicuntur 1568. quidam
 Libri sub nomine eius prodisse.

At nulla est difficultas, nam Dedi-
 catio Libri supra memorati potuit
 fieri Anno: 1567. 7 Augusti. impressio
 vero differri ad annum: 1568. non enim
 additur annus impressionis, et sub im-
 pressionis mari. Reliqua etiam opera,
 quibus nomen Raphaëlis subnecti-
 tur potuit ante Disputationem decem
 diebus, cadere et usque dum illa ad
 praetium sua praeparata, potuit mori et
 ita illa Disputatio, sub nomine Viduae eius
 prodire etc.

Primum existimarem Stephanum Casimiri
 fuisse Inspectorem Typographiae, aut
 saltem post obitum Raphaëlis Procurator-
em, ut ex initio operis quod contra And-
ream Sanderi scripti, patet consideranti.

Series Librorum, quos mihi vidisse
contigit, in Typographia Alba Juliana
impressis Anno 1867.

I. Est opus quoddam Hungarice Idio-
mate scriptum A. 1867, parte Francisci
Davidis licet enim initio constituitur
et rarissimum sit Exemplar, ita et
praeter unum, plura mihi vidisse non
contigit: quod est H. D. Josephi Bente,
Rectoris Scholae Serotiane Unitar.
tamen ex secundo capite operis patet
eodem Anno scriptum fuisse, haec
enim inter cetera habentur, Most
ragyon annare, iten extendegye, hogy
Luter Marton felneve, bente patni a
Krisztus roporsait, - - - Merz Krisz-
tus szilveszi, utan 1871 extendeben
keide Luter esere ellen tamadai, mely
nest mostan iten extendegye van, ha
hogy ha hozza extendegye a 1871 eseten
Kohoz, keszen 1867 extendegye, hibben
mostan ragyonny. In eodem capite
paule arde finem: Helvetia ban Berna

neru karoban eten mostani 1867
extendeben megeleketen Gentilio
Bilint, hi olasz neraset vala etc. Ex
his patet eodem Anno fuisse hoc
opus scriptum, sed eodem vel sequ-
enti Anno fuit impressum, mihi non
constat, neque etiam constat quis
sit auctor, cum initio destituatur.

Hoc opus habet quatuor Capita.

Imum aut quasi Prolegomenon totius
operis pat. auctor dicitur, continetque
Progymnasium Doctrinae de unitate,
atque recenset multos Reclamatores
eiusdem Doctrinae, ac quorundam
Martyrium pro eadem Doctrina.

[Nota. Quae in hoc Capite Hungari-
ce habentur eodem omnia Latine in
Opere cuius titulus: De Iulio et Vera-
minus Dei Patris, et Christi et spiritus
sancti cognitione libri duo etc. libri
I. et II. Capitibus II. et III. habentur. Nam
vero an ea Hungarice in Latine
vel ea Latine in Hungaricum sine
translata mihi non constat, cum
eodem Anno vult utraque opera scripta.]

ij dum Caput sic incipit: Massociensis
 Helyben megmutattatik miképpen a Swiss
 tól az újabb az előre monven, e mostani
 időben leírták az es. Anjacentegyháziat.
 In hoc capite describitur Reformationis
 in Artibus de Coena Domini et Baptismo
 progressus, atque quomodo meliorem ac
 meliorem Reformationem sunt secuti.
 Haec enim inter alia scribit: ꝑ quae ob
Faustatem Exemplaris annotare placuit.
 Et ut Joten münket et mostani időben,
 laosan, laosan, a gyenge dolgokból a
 vastagabbra, a húsvetűre nagyobbba
 ra, az újabb az előre hoz. Mert a
 újabb Luther is Jelen Helanthon is
 adta minenűnk, melyet csak a bűnös
 bocsánatja ellen való praktikát, ontatás
 meg is ezeket meglátván ugyragra
 kezdendő aztán az Saxoniabeli tanítás
 hoz. Ennek utánna nem volt időm
 va a Cochenihoz hajlanti de nem a tu
 dományra, tisztaságra, hanem csak
 az Anjacentegyháziára igazgató
 sában. Hogy pedig ennévűltánna az
 Helvetiabeliknessé traxat kezdők

Svabon, de mind az Saxoniabeliknessé
 mind a Cochenibeli ügyeket kárhoxlat
 járv való, látván azokat tisztább Judomá
 nyokat, mi is ezeket a valóságban
 vellen. De mostan immár máis Hel
ragyokat, máis Vérendet adate mi
 uokint a mi ügyes és ügyes, kik
 az újabb ügyeket tartják el, meglát
 tilván az egy atya Istennel az Jesu
Christus is az igaz Apostoli herosa
tegrül való Judományt. Nem kívánis
 újabb addig meg. es. Jelen, miglen
 telkeséggel ki vizen münket minden
 félle szűzavató, hogy csak ez nem
 szűzüljűnk, is meg megfogata
 magunkat az igaz herosaval
 edate az Jesu Christusnak a
 telkeséggel.

Tandem: Quis fuit progressus in Re-
 formatione Coenae Domini et Baptismi
 subnestis, hoc modo: 1551 extendit
 a Miseneri Regulija minden Romai
 Ceremoniakhoz is a Kényfennjel
 emelésével megmutatit. 1553 eveten
 dőben, az Altarok, szűz herosa

ervevényen le titelenest. De a maradvány
 ja helyben maradt. 1555. octendiben le
 titelen a Kriacus Testvéren a domyér
 ben való jelen voltu, igaz üdvözögné
 a szentöveghöz hit nélmű való rite
 lexé. Szonképpen mind a nagy gyé
 nés, smind a betegesnek gyentatása.
 1559. octendiben a mindéppen a tord
 hájtó kimenekestén a fenn állás
 ok, azonképpen a fenn állás a le übe
 sel, is közöncéged domyér hociatás
 be, megrottvan a. Hisevén minden
 frantilán. Azen rendel. testitáren
 arén, megaz ut vacsorája.

A keresztények is meg tisztulása illyen
 képpen írték. 1550. octendiben a kö
 rösztégbeli kenet, nyál, és gyertya
 romlá; De a többi mind meg maradt.
 1553. octendiben a keresztények
 bonaságok, árdujáróest; keresztény
 nyások, meg romláinak, melyek meg
 mostanis vadnak a vészetnek.

1556. octendiben megromlás az pártán,
 Dajkár, és a paraszok népszerű állatvali
 kereszteléd, melyet szant amomogtarta,

az Helvétiusok Kellenere. 1559. eszt a
 Komára kúrtostalón az Luceo Sime
 tól, melyet meg mostanis a Snyarón
 egyházbán meg tartanak, nagy való helyen,
 áronképpen az hús Gyermekentől való
 kordémedisio. Igy jutottunk azert
 az Mr. Vassarjárnak is a keresztény
 nek igaz értelemre.

Paulo inferiori. El kell puortulni a
 sokféle hitnek, vallásnak, -- hogy
 csak az egy. Apoteli Credo maradjon
 meg, és hogy mi is az Apoteli Szent
 egy tudományban bígyúnt. Most
 meg, mi is ideig, semmi egyel hit
 nek Vallásit, le nem háttart, menni
 a mi Vallásunkunkunkban, melyben
 az igaz tudományt és a mi mája tami
 tatik, hanem csak a Credo, etc.

[Nota 7. Quae in hoc capite tractan
 tur, eodem modo habentur Latino Scto.
 mate in memorato opere: De Falsa
 et Vera Unius Dei Patris et Filii, et
 Spiritus Sancti cognitione, etc.

Libri II° Capite 1. quomodo in Hungarico su-
suis habentur.

2. Ex hoc capite patet, quomodo Reformatio
sensim sensimque est peracta; et quod Fran-
ciscus Davidis una cum aliis, et Catholicis
primum Lutheranus, deum Calvinianus, de-
mum Unitarius est factus. 3. Calthechis-
mus, ~~ex quo~~ mentionem facit: sicut et Calthe-
qui 1566 post Disputationem Albae
Juliae eodem anno die 24. februarii habitam.
Claud. P. dicit in 300. vid. infer.

4. Ducos illi, qui fuerint, qui de uno deo
patre viam monstrarunt, inferius commu-
morat sibi fuisse Servetum, Erasmus,
Martinum Cellarium, dum haec addit: 1529
extendeben, ira Servetus excolompadius-
nare, Melanthon nare co. egypt. t. k. a. z. epy.
stent j. e. l. e. s. a. z. e. h. o. m. j. e. t. h. i. b. o. r. s. a. t. a. z. e.
st. r. o. m. s. i. g. t. e. v. e. b. y. g. e. d. e. r. o. t. u. g. y. a. n. a. n. t. h. o.
u. d. u. h. i. e. r. a. s. m. u. s. e. s. a. z. e. e. M. e. g. y. a. r. s. i. c. a. t. i. s. a. z.
u. y. I. s. t. u. m. e. n. t. u. m. a. r. a. h. i. t. m. e. g. i. s. o. l. t. u. m. a. s. a.
u. M. u. r. i. c. a. z. H. i. s. p. a. n. i. a. p. a. r. a. t. e. l. l. e. n. h. i.
u. l. e. t. e. r. t. n. o. n. n. o. n. v. i. d. e. l. l. a. r. u. m. u. l. a. z. e. d. e. t. e. n.
r. o. t. u. z. H. r. i. s. t. u. s. r. o. t. u. z. e. r. e. s. t. e. r. e. t. o. g. r. e. v. a. l. e.
J. u. d. i. m. a. n. y. l. a. n. C. e. l. l. a. r. i. u. s. M. a. r. t. i. n. i. s. a. z. e. n.

u. d. e. b. e. n. i. r. a. h. o. n. y. v. e. t. a. z. e. d. e. t. e. n. n. e. r. e. C. o. e. l. e.
h. e. d. e. t. a. r. o. t. u. z. e. s. a. z. A. n. y. a. s. e. n. t. e. g. y. h. a. r. n. a. r.
t. i. o. t. u. l. a. r. o. t. m. e. l. l. y. e. s. A. g. e. n. t. o. r. a. t. u. m.
h. a. n. n. y. e. m. t. a. n. i. s. t. h. i. 1527. e. x. t. e. n. d. e. b. e. n.
e. l. e. C. o. n. f. e. r. p. r. a. e. f. a. t. i. o. n. e. C. a. s. p. a. r. i. o. H. e. l. d. i.
i. n. E. d. i. t. i. o. n. e. D. i. s. p. u. t. a. t. i. o. n. i. s. A. l. b. a. e. i. d. e.
A. n. n. i. 1570. u. b. i. h. a. e. c. s. e. r. i. b. i. t. D. e. c. e. p. t. S. t. a. x.
l. a. u. s. J. u. d. i. c. i. a. v. i. r. o. r. u. m. E. r. u. d. i. t. i. s. s. i. m. a. r. u. m.
u. d. M. a. r. t. i. n. i. D. o. n. h. a. i. s. i. v. e. C. e. l. l. a. r. i. u. s. V. o. l. l. f. a. n.
g. i. C. a. p. i. t. o. n. i. s. E. r. a. s. m. i. R. o. t. e. r. a. m. a. m. e. t. m. u. l.
t. o. r. u. m. p. i. e. r. u. m. e. t. s. t. u. d. i. o. s. i. s. s. i. m. a. r. u. m.
l. a. t. u. m. e. s. P. o. l. o. n. i. a. h. u. i. u. s. c. o. n. t. r. o. v. e.
r. i. a. e. u. n. n. e. s. m. o. d. e. s. d. i. f. f. i. c. i. l. e. s. h. a. r. m. o. n. i. a.
S. L. a. r. F. e. u. e. r. 2.]

Dicit etiam adulator operis Deum 1570
Evangelium tali mundo manifestatum,
et signis coelestibus comprobatum, sicut tem-
poris apostolorum fecit, quod, quia hactenus
non fecit, ratio est quia lecta quis, intend-
ris neque vera fides non fuit, neque cogni-
tus est ille, in quem debetas, credi. Deinde
addit, Populi Israelitici in Deserto 40. annis.
spatio perigrinantis exemplum. Cui com-
parat, Populi Christiani ab Anno 1530. quo
tempore operuntur inter Reformatores

dissidia fieri, ut non potuerint ingredi
 Coelestem Canaan, id est; non potuerunt
 veram notitiam de uno Deo habere etc. /
 usque annum 1570. quavi in spirituali
 deserto peregrinationem. Commemoratur
 etiam Populi Iudaici Captivitatem Ba-
 bylonicam. 4. 70. f. Et dicit: Sicus Deus
 Populum Israeliticum post 40 annos. per
 regenerationem inducit, in Terram Canaanam
 Populum Iudaicum post 70 annos. Captivi-
 tatem reducit, in Palaestinum. Ita more
 quoque anno septuagesimo supra mille
 vivunt et quingentesimum etc. a dissidio
 Reformatorum. Anno. quadragesimo. velle
 Deum inducere in spiritualtem Canaan
 et in novam Ierusalymam, commemo-
 rat etiam doctor fidem Charitatem etc.
 Apostolorum etc. quae omnia nunc evansi-
 dicit. Vid. lit. Lib. II. Cap. I.

III. un Caput vii incipit: Sicut Iacobus
 Tizenhetediz Ristebö, ex mandatum:
 Ez az örök élet, hogy megismerjék
 tegedél esare egyedül igaz Istent, isa-
 nit elhaldottél az Iesus Krisztus;

Magyaraságra: az örökös élet egyenlő
 értelmű Tamtoltu Erdely arczághán vala-
 síték. Ezenképp az igazság, az egy
 isten Istent, és az egyedül, az Iesus
 Krisztus, és az örök és az isten Istent.
 etc. Hunc titulum statim subnectitur con-
 fessio: de uno Deo Patre: de Dei Patris
 Filio: de spiritu sancto.

[Nota: Haec confessio habetur Latine,
 in opere; cuius titulus est: Confessio
scripti Patris Melii, quo nomine Syno-
 di Debrecinae docet Scholasticam et
 Trinitariam Deum Patriarchis, Prophetis
 et Apostolis incognitum. Abi ubi se ha-
 bent verba ante confessionem: Confessio
vera de Triade. Ministorum Ecclesiae Dei in
Transylvania consentientium: De uno
Deo etc. Patre. De Filio: De spiritu sancto:
 Habetur etiam eadem confessio in ope-
 re cuius titulus: De Verba et Vera
Amicus Dei Patris et Filii et spiritus
sancti cognitione. Lib. 2. do. Cap. 1.
 Nota 2. Ex eadem confessione est sum-
 pta etiam illa quae Annis 1688 in Decis
 in generali conventu

dissidia fieri, ut non potuerint ingredi
 Caestem Canaan, id est; non potuerunt
 veram notitiam de uno Deo habere etc. &
 usque annum 1570. quasi in spiritali
 deserto peregrinationem. Commemoratur
 etiam Populi Iudaici Captivitatem Ba-
 bylonicam .4. 70. f. Et dicit: Sicut Deus
 Populum Israeliticum post 40 annos per
 peregrinationem inducit, in terram Canaan
 Populum Iudaicum post 70 annos captivi-
 tatem reducit, in Palestinam. Ita nunc
 quoque anno septuagesimo supra mille-
 simum et quingentesimum etc. a dissidio
 Reformato. Anno quadragesimo etc.
 Deum inducere in spiritalis Canaan
 et in novam Ierusalymam, commemo-
 rat etiam doctor fidei Charitatis etc.
 Apostolorum etc. quae omnia nunc evan-
 gelium dicit. Vid. lit. lib. II. Cap. I.

III. un Caput sic incipit: Sient Sinceman
 Tizenhetedik Részéből, ex mandis man:
 Es az örök élet, hogy megismerjék
 tegeddel való igyédél igaz Istennét, és
 hit elhűdöttél az Iesus Krisztus;

Magyarorságra: az örökös élet
 értelmű Szent István Erdély országban vala
 sőt a biranyaságra is értesítse, az egy
 allya Istennét, és az egy Istennét, az Iesus
 Krisztusot, és az egy Istennét, az egy
 Istennét. Hunc titulum statim subnectitur con-
 fessio: de uno Deo Patre: de Dei Patris
 Filio: de spiritu sancto.

[i] Nota: Haec confessio habetur Latine
 in opere, cuius titulus est: Refutatio
scripti Petri Melii, quo nomine syro-
 de Dobruccinae docet schismaticum et
 trinitarium Deum Patriarchis, Prophetis
 et Apostolis incognitum. Ubi et reha-
 bent verba ante confessionem: Confessio
vera de triade Ministrorum Ecclesiae Dei in
Transylvania consentientiam: De uno
Deo etc. Patre: De Filio: De spiritu sancto:
 Habetur etiam eadem confessio in ope-
 re cuius titulus: De Verba et Vera
Amicus Dei Patris et Filii et spiritus
sancti cognitione, lib. 2.º. Cap. 1.
 Nota. 2.º. Ex eadem confessione est desum-
 pla etiam illa quae Anno 1688 in Decis
 in generali conventu

Regnicolarum Praeside Illustrissimo
Principe Georgio Rarocci, de Christo Do-
mine Regnicolo est exhibita, paucis
tantum Terminis - - - mutatis, amovet
additis.]

Post confessionem ex Joh. III. v. 3. ha-
bentur tres Conciones. Prima concio de
Deo Patre, ubi de tribus agit, 1. Quae
sunt proprietates quibus Pater distinguitur
a Filio? 2. Quae sit differentia inter con-
fessionem nostram et adversariam?
3. Quis sit usus hujus doctrinae? Secunda
concio est de Deo Patre sancto filio seu
Christo, ubi duas Quaestiones tractat.

Unam: Quibus epithesis insignis scrip-
turae S. Dei Filium, quae nec Patri, nec
spiritui sancto competant. Aliam: In
quibus discrepat hic Messias Dei Fili-
us, ab illo Dei Filio, quem aeternum docuit.

Tertia concio est de Spiritu sancto, ubi
tria supponit: 1. Quare Chris. S. in
hoc loco nullam mentionem spūs sancti
faciat? 2. Quid juxta Dei verbum, de
spiritu sancto credendum? 3. Quid alii

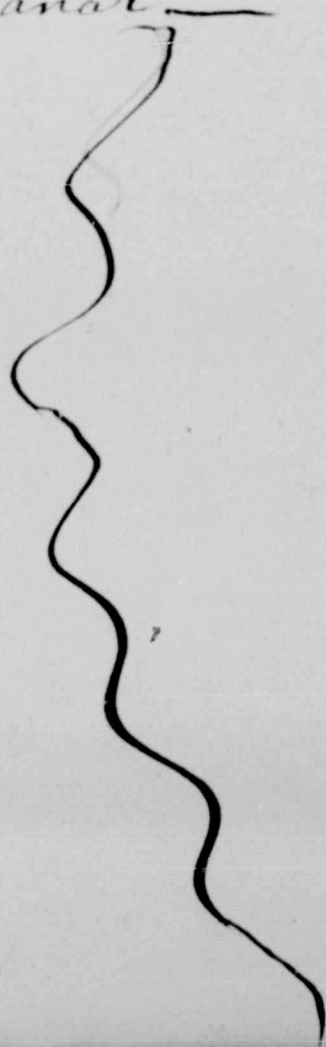
documentent de spiritu sancto?

[Nota: Haec tres conciones Latine
habentur in titate operis, De Salva et
Vera Unius Dei Patris, et Filii, et spiri-
tus sancti cognitione, Lib. 2. Cap. 5.]

IV tum Caput sic incipit: Molus Ri-
ce, Tanaivordas mit Oppenae hie
Herolden ennyi och velchedesat
megrabudilhan, az igaz et teleben
megmaradhasson, az ac idivorigenae
utabate batran jathasson.

In hoc Capite summopere commendat
Verbum Dei, ut rejicitur conciliar. Dec-
retis et Patrum scriptis, sibi scripturae
clarae sit adhaerendum: ejus genuinum
sensum inquirendus: solius scripturae
suae summa ob oculos ponenda; ibi
enim omnis Dei voluntas exhibetur,
inde potest cognosci quis sit Creator
Coeli et Terrae et non Chris. Dnus
sed Pater Dni Nostri seu Christi. In-
firmiores vero qui scripturas nesciunt,
Symbolum apostolicum tenent, Præcati-
onemque Dominicam.

Circa finem haec subnectis: et
 Hivék munkálkodgyanak abban,
 hogy hiv pártosok legyen, mi
 mind tudományában, mind
 kegyes ilésében próbált legyen,
 mellyet morgalmatoson is kíván
 sággal halgassanak

Ért az Indexet a Menori de Typographia
 16 or. művekre másoltak az Erdélyi
 múzeumában lévő példány elejéről, melyet
 gr. Kemény József készített.
 A múzeumi gr. Kemény J. féle példány
 csak másolat levele lapjainak nem
 találhatók ezen itt lévő eredeti példány
 lapjival. Ért az Index újra ké-
 tőzendő úgy hogy a mi példányunk
 két egyeztetés meg.

Molodát 1878.

Bencsik György

Conspectus Operis.

Praefatio ad lectorem.

De Typographiis Unitariorum in Transylvania.

I De Typographia Alba Julieni

A, Series librorum in Typographia Alba Julieni im-
pressionem anno 1567

- 1, Opus quoddam hungaricum pro Francisco Davida
- 2, Novia immutatis az Estonak igjerek igaz istel,
met, mestari sz. Karomságról támadott vetelkedés,
nek magyfelelőre. e. e. t.
- 3, De fides et verba unius Dei Patris, Filii, et Spiritus
Sancti cognitione. e. e. t.
- 4, Refutatio Scripti Petri Melii.

B, Series librorum Albae Juliae ae 1568 impressionem.

- 1, Torati Sinceri Veritas crucis vate jelellet e. e. t.
Popus Stipane Garmay.
- 2, De mediatoris Trini Christi hominis divinitate ae aequali,
tateque libellus Item de restauracione Ecclesiae Cellari
um epistola praefationari Fabricii Capitonis e. e. t.
- 3, Syllabus convocationis ad Seniores Ecclesiarum superi-
oris et inferioris Canonice, ad indictionem Synedum
Tordanam ad 3 Marli diem actu Thos bus ibidem
disputandis e. e. t.
- 4, Brevis enarratio Disputationis Albanae de Deo Trino
et Unitate duplice coram Serenissimo Principe et totae
Ecclesiae 10 diebus habita A. D. 1568. e. e. t.
- 5, Demonstratio falsitatis doctrinae Petri Melii et re-
liquorum Sophistarum per Antitheses antiquas
refutatione Antithesem verae et Trinitatis Christi e. e. t.

*) Vnde hunc librum
 editionem in Graecia
 MS^o Anno 1654
 in fine hujus Tomi
 collectionis meae.

*) Vnde hunc librum
 editionem in Graecia
 MS^o Anno 1654
 in fine hujus Tomi
 collectionis meae.

6. Antithesis Pseudo Christi cum vero illo ex Maria nato
7. Aquipollentia et Scripturae pharaicae de Christo filio Dei ex Maria nato, figuratae. e.c.t.
8. De Creatione vagoi Apostoli vallis-nek magyverésalliga.
 /: Opus Stephani Basila / *)
9. Egy nekány kerdés az heretizom igaz hitrel is az val
 Aloncsi tudományokrol az Solovasi egyházközi. Egyben
 vadditok a heterodoxi Praedicatorok Basila Solovasi *)
10. A Szent Irásnak fundamentumabol velt magyarási,
 ratot az Jesus Kristusrol is az ei igaz Istenságot.
 /: Opus Francisci Davidis /

C. Series librorum Alta Juliae A. 1569 impressionum

1. De regno Christi Liber Primus - De Regno Christi
 Liber secundus. Accessit Tractatus de Pede baptisae et
 Circumcisione
2. Refutatio Scripti Georgii Majoris e.c.t. Auctoribus
Francisco Davidis et Georgio Blandrata.
3. Francisci Davidis Concionum Pars prima. / opus
 hungarica scriptum /

II De Typographia Claudiopolitana.

A. Series librorum in Officina Heltana impressionum pag. 105.

1. Biblia Hungarica. - pag. 105.
2. Defensio Orthodoxae Sententiae de Caena Domini
 Ministrorum Ecclesiae Claudiopolitanae e.c.t. 1559 pag. 108.
3. Troporum, Schematum, ac Figurarum Communium
 Libellus e.c.t. 1562 - pag. 113.
4. Historia Inlyti Matthiae Hungadis Regis Hungariae
 Augustissimi. Ex Antonii Bonfinii historici diserti
 libris Decadis primam tertiae, deinde quartae, / quae
 latine hactenus, nullibi que impressa fuit: / in unum
 congesta et disposita a Caspare Helto e.c.t. 1565. in
 folio

folio. - pag. 113.

5. Disputatio prima Alana habita A. 1566, die 24 febru-
 arii. Impressa Claudiopoli, eodem Anno. - pag. 116.
6. Propositiones in Disputatione Alana coram Regia
 majestate a 7. Georgio Blandrata et Francisco Davidis
 propositae. e.c.t. 1566. - pag. 117.
7. Catechismus Ecclesiarum Rei in Natione Hungarica per
Transilvaniam e.c.t. 1566. pag. 118. -
8. Disputatio de Deo per decem dies continuos indicatione
 serenissimi Principis et inter partes habita in Urbe
Transilvano Alta Julia (venus eodem nova Praefatio-
 ne edita Claudiopoli A. 1570 pag. 124.) 1568. /: Opus
Casparis Heltai / pag. 121. -
9. Disputatio de Deo per decem dies continuos indicatione
 serenissimi Principis et inter partes habita in Urbe
Transilvano Alta Julia. Venus cum nova Prae-
 fatione edita Claudiopoli A. 1570 pag. 124. -
10. Hispaniae Vadasag e.c.t. / opus Casparis Heltai A. 1569
 vel 1570 editum: / - pag. 131. -
11. Az Varadi Disputationalak, avagy vetel kedisnek igazan
vulo de számlálása. - 1570. - pag. 161. -
12. - Responsio Pastorum, ac Ministrorum Ecclesiarum
 in Transilvania, quae unum Deum Patrem Christi
 et Jesum Christum filium Dei crucifixum unum
 auctorem spiritum confitentur. e.c.t. 1570. - pag. 169. -
13. Theses in Disputatione proserma Vasabolya
 excutendae 5 sept. Anno 1570. - pag. 173.
14. Könyveske. Az igaz keresztény kereszt-
 ségrol, is az Papa Antichristusnak

magyaraiak e. c. t. 1570. / auctor est. Willem
Sander Orvus. pag. 174.

15. - Literae Convocationales, una cum Propositionibus
in Synodo Paraschyma Disputandis ad Diem
XX. mensis Septembris hujus anni 1571 a Barbibus
et Ministris Ecclesiarum in Transylvania
e. c. t. 1571. / auctor est. Franciscus
Davidis. -
pag. 179.

16. - Az egy ő magalot való feljegyezéséről is az
ő igaz fejedő az nazareli. Jézusról, az igaz
Mekis isrot, az szent Írásból vett vallástétel,
melyben az Pápaiak, is az Papazoknak,
minden okos kedvűk, is hasznos magyarázattal
meg fejtetnek. David Sander e. c. t. 1571 -
pag. 181.

17. - Az egy álja való is az ő állól szent
Írásnak az Jézus Krisztusnak feljegyzéséről
igaz vallás létel e. c. t. irattatott David Sander
e. c. t. 1571. pag. 189.

18. - Herbarium. Az stáhnak, túvsknek nevekről,
termékekről, is hasznairól, magyar nyelvre, is
az rendre hozta az Doctoresk könyveiből az
Hord. Melius Peter. Nyomlallal ott Kolozsvárott
Hellai Gáspár műhelyéb. 1578. e. t. pag. 197.

19. - Judicium Ecclesiarum Boloniarum de causa.

Francisci Davidis, De vera hominis Resurrectione
filii Dei viventis invocatione e. c. t. 1579. pag. 198.

20. - Epistola Philosophi Sloici Enchiridion e. c. t. 1585
pag. 199.

21. - Desiderii Erasmii Rotterdam Civilitas morum
succinctas quaereliones Digesta, ac per Reinhardum
Hadamarium locupletata e. c. t. 1591. - pag. 199.

22. - Oratio stunbris ad summum Clarensium viri Dei
Demetrii Hunyadim Superintendentis Ecclesiarum
unum Deum Patrem et Mediatorem Jesum profi-
centium, ac Pastoris Claudiopolitani, qui 6 Die
Julii an 1592 expiravit. Habita a Georgio Enyedime
Claudiopoli Typis Hellanis. - 1592. pag. 200.

23. - Explicatio novae locarum Veteris, et novae testa-
mentis, ex quibus Ternitatis dogma stabilitur videt.
auctore Georgio Enyedime Superintendente
Ecclesiarum in Transylvania unum Deum
Patrem, et ejus filium Jesum Christum per
Spiritum Sanctum proflentium. - s. a. / f. a. 1599 / -
pag. 200.

24. - Dialecticae Praecepta, breviter, ac Methodice
in schola Claudiopolitana studiosis proposita
e. c. t. per Simonem Tischerum Colbergensem
e. c. t. 1599. - pag. 201.

25. - Az ő ex Uy Testamentum ambeli helyetnek,

magyaraválól e. c. t. 1570. / aucter est. Wilim
Sándor Orvos. pag. 174.

15. - Literae Convocacionales, una cum Propositionibus
in Synodo Karashejima Disputandis ad Diem
XX. mensis Septembris hujus Anni 1571 a Barbaibus
et Ministris Ecclesiarum in Transylvania
e. c. t. 1571. / aucter est. Francison Davidis.
pag. 179.

16. - Az egy ó magálól való teljes isleendő isar
ó igaz fiadól az Nazareli. Teremtés, az igaz
Mekis ábról, az szent Írástól vett valóságosítet,
melyben az Pápaiak, és az Papároknek
minden okoskodások, és hamis magyarázatok
meg fejtetnek. David Teremtés e. c. t. 1571 -
pag. 181.

17. - Az egy alja isleendő, és az ó átvolt szent-
Írást az Szent Krisztusnak isleendőkről
igaz valóságosítet e. c. t. irattatott David Teremtés
e. c. t. 1571. pag. 189.

18. - Herbarium. Az tárnak, töröknek nevekről,
termékekről, és hasznairól, magyar nyelvre, és
az rendre hozta az Doctorem Komjencsót az
Hord. Melius Peter. nyomdallal ott Kolozsvárott
Hellai Gáspárné műhelyéb. 1578. ext. pag. 197.

19. - Judicium Ecclesiarum Boloniarum de causa

Francisci Davidis, de vera hominis Jesus Christi
filii Dei viventis invocatione e. c. t. 1579. pag. 198.

20. - Epistoli Philosophi Stoici Enchiridion e. c. t. 1585
pag. 199.

21. - Desiderii Erasmi Rotterodami Civilitas morum
succinctas quae rationes digesta, ac per Reinhardum
Had amarum locupletata e. c. t. 1591. - pag. 199.

22. - Oratio stunbris ad lumulum clarissimi viri Dei
Demetrii Hungarum Superintendentis Ecclesiarum
unum Deum Patrem et Mediatorem Jesus profi-
lentium, ac Pastoris Claudiopolitani, qui 6 Die
Julii an 1592 expiravit. Habita a Georgio Engelmae
Claudiopoli Typis Hellano. - 1592. pag. 200.

23. - Explicationes locorum Veteris, et novi testa-
menti, ex quibus Trinitatis dogma stabilitur videt.
auctore Georgio Engelmae Superintendente
Ecclesiarum in Transylvania unum Deum
Patrem, et ejus filium Jesus Christum per
Spiritum Sanctum profilentium. - s. a. / / as 1599 / -
pag. 200

24. - Diabeclices Praecepta, breviter, ac Methodice
in schola Claudiopolitana studiosis proposita
e. c. t. per Simonem Tischerum Colbergensem
e. c. t. 1599. - pag. 201.

25. - Az ó es új Testamenlumbeli helyeknek,

mellyekből az Háromságrol való Tudományt oxoklak
állalni. Magyarorathyok. Enyedi György e. c. t.
által dekk nyelven iralott, és annak utánna
Thoroockai Mátétól e. c. t. Magyar nyelvre
fordittalott e. c. t. Kolozsvárban 1619. nyom.
Csalalott Makai Nyerő János által. - pag. 203.

26. - De visionibus Apocallipticis Cap. XIII. et XVII. Robertus Tonsorius
Compensis. Claudiopoli 1625 in 8. - pag. 204. -

27. - Az Keresztyeni üdvösséges Tudományrak az reghies Ny
Testamentom szerent (val) egyben summáltalott értelme,
s Keresztyeneknek lelki épületekre Thoroockai
Mate által e. c. t. 1632 in 12. - pag. 205. -

28. - Kis Catechesis. Az Gyermekék és az gyenge értelmü em-
berék számára. e. c. t. Fordittalott lengyelből magyarra.
A. Dni. 1632. - pag. 206. -

29. - Az Háromszágnak ottalmazására gondolt leg fővebb
okoskodásnak megvisszagalása e. c. t. 1634. - pag. 207. -

30. - A szent János Evangeliuma kezdetinek rövid magga-
ráthya e. c. t. nemet nyelvből egy Igasság szerető
Atyafi által magyarra fordittalott. 1636 in 4. - pag. 207. -

31. - Az Izraelnek egy Istenerőt és annak szent fiarót az
Jesús Kristusot, és a szent lélekrol való Eneket e. c. t.

Tordai

Tordai Maté által e. c. t. Claud. Typis Heltonis impressit
Georgius Abrugi. - in 12. - pag. 208. -

32. - Catechesis. Az üdvösségnék Fundamentumárol rövid
Kérdésekés az szent Tris szerent e. c. t. Várfalvi
Kosa János által irattalott. - 1644 in 12. - pag. 208.

Reliqua desiderantur.

Index

Personarum in hoc opere memoratarum

Abrugi Georgius. 1660 p. 100. 1631 p. 103. 1650 p. 104. 1652 p. 104. 208

Bánfi Franciscus. 1538 p. 141. -

Blandrata Georgius 1563 p. 4. 1568 p. 41. 1569 p. 67. 80 1566 p. 117. 120
1579 p. 198

Balási Franciscus 1625 p. 103.

Basilius Stephanus 1568 p. 41. 49. 52. 53. 54. 1568 p. 122. 1570 p. 165. 171.
192. 193

Barchai Achatius 1652 p. 104.

" " Sigmendus 1650 p. 104.

Békes Jaspár 1568 p. 35. 36. 49. 1570 p. 162. 163. 166. 1571 p. 189. 190

Bethlőken Franciscus 1625 p. 103. -

Bocskai Georgus 1570 p. 166.

Bonfinii Historia 1565 p. 113.

Csiki Michael 1569 p. 67. 68. 69. 73. 1568 p. 124. -

" Balthasar 1562 p. 113. -

Czako Gáborus 1570 p. 171. -

Czaglegi Georgius 1568 p. 41. 42. 1570 p. 116. 171 1571 p. 181
Cseri Wolfgangus 1628 p. 203. —
Kamel Michael 1625 p. 103. —
Kavidis Franciscus 1570 p. 5. 1567 p. 9. 28. 1568 p. 21. 41. 54. 55. 56. 57. 1569 p. 67. 80
p. 81. 83. 84. 1559 p. 112. 1566 p. 117. 119. 120. 1570 p. 164. 167. 174.
1571 p. 179. 181. 186. 189. 192. 1579 p. 198. —
Kaidrius Georgius 1599 p. 201.
Kipsei Matthias 1599 p. 202.
Enyedi Georgius 1592 p. 200. 1619 p. 203
Erdelyi Stephanus 1628 p. 203.
Frangepan A. Eppus Agriensis 1638 p. 139.
Franken Christianus 1585 p. 199.
Sejervari (Albanus) Martinus 1568 p. 40.
Fischer Simeon 1599 p. 201. 203.
Gyalai Wolfgangus 1570 p. 174. —
Gistner Adamus 1599 p. 203.
Gyulai (Zalensis) Paulus 1565 p. 115.
Kagymasi Christophorus 1571 p. 181
Hebler Matthias 1568 p. 40.
Heltai Gaspar 1568 p. 40. 41. 97. 98. 107. 1552 p. 101. 1559 p. 112. 1562 p. 113. 1565 p. 114.
1568 p. 121. 122. 123. 1570 p. 125. 129. 131. 135. 136. 160. 165. 192. 193
mortuus ante 1578 p. 99. 193
Heltai Gaspar junior 1571 p. 98.
Hoffhaller Raphael 1567. 1568 p. 4. 8. 1567 p. 18. 28. 27.
" " " ⁶⁵ ejus vidua 1568 p. 7. 8. 29.
Hoffgräf Georgius 1552 p. 101
Hollopeus Valentinus 1570 p. 167

Hunyadi

Hunyadi Matthiae Regis Historia 1565 p. 113. —
" Demetrius 1568 p. 41. 1565 p. 115. montus 1592 p. 200.
Insulanus Nicolaus 1568 p. 40.
Kassai Joannes 1538 p. 141. —
Karoli Sebastianus 1568 p. 40.
" Petrus 1568 p. 40. 56. 57. 1570 p. 131. 136. 167. 171. 1571 p. 181. 182. 184. 192. 189.
Karadi Paulus 1568 p. 40.
Kalmácsi Martinus 1538 p. 140. 142. — 147
Kratzer Georgius 1570 p. 165. —
Klein Laurentius 1568 p. 41. —
Komlos Andreas 1569 p. 156. —
Kornis Franciscus 1625 p. 103. —
Rosa de Vasfalva Joannes 1644 p. 208.
Lisibano Joannes 1599 p. 203. —
Maylai Stephani uxor Anna Nadasi 1561 p. 106.
Major Georgius 1569 p. 67. 68. 69. 74. —
Makroi alias Nyiro Joannes 1616 p. 101. 1620 p. 102.
Martinusius Georgius 1538 p. 139. 140. —
Melius Petrus 1567 p. 27. 1568 p. 40. 44. 46. 1559 p. 112. 1570 p. 163. 166. 169. 170. 171. 172.
1571 p. 181. 182. 184. 189. 1578 p. 197.
Mikó Franciscus 1625 p. 102.
Mikola Franciscus 1567 p. 18. 23.
Molnar Gregorius 1599 jam mortuus p. 201
Nadasi Anna uxor Stephani Maylai 1561 p. 106.
Nemethi Michael 1684 p. 100.
Nyiro alias Makroi Joannes 1616 p. 101. 1620 p. 102.
Croszházi Stephannus 1570 p. 174. —
Ovari Benedictus 1568 p. 40.
Ótvos Christophorus 1538 p. 142.

Palaeologus

Czegledi Georgius 1568 p. 41. 42. 1570 p. 166. 171. 1571 p. 181.
Cseri Wolfgangus 1628 p. 203. —
Daniel Michael 1625 p. 103. —
Davidis Franciscus 1570 p. 5. 1567 p. 9. 28. 1568 p. 21. 41. 54. 55. 56. 57. 1569 p. 67. 80.
 p. 81. 83. 84. 1559 p. 112. 1566 p. 117. 119. 120. 1570 p. 164. 167. 174.
 1571 p. 179. 181. 186. 189. 192. 1579 p. 198. —
Heidricus Georgius 1599 p. 201.
Hipsi Matthias 1599 p. 202.
Imyedi Georgius 1592 p. 200. 1619 p. 203.
Erdelyi Stephanus 1628 p. 203.
Frangepan A. Eppus Agriensis 1638 p. 139.
Franken Christianus 1585 p. 199.
Sejervari (Albanus) Martinus 1568 p. 40.
Fischer Simon 1599 p. 201. 203.
Gyalai Wolfgangus 1570 p. 174. —
Gistker Adamus 1599 p. 203.
Gyulai (Zalensis) Paulus 1565 p. 115.
Hagymasi Christophorus 1571 p. 181.
Hebler Matthias 1568 p. 40.
Hettai Gaspar 1568 p. 40. 41. 97. 98. 107. 1552 p. 101. 1559 p. 112. 1562 p. 113. 1565 p. 114.
 1568 p. 121. 122. 123. 1570 p. 125. 129. 131. 135. 136. 160. 165. 192. 193.
 mortuus ante 1578 p. 99. 193.
Hettai Gaspar junior 1571 p. 98.
Hoffhaller Raphael 1567. 1568 p. 4. 8. 1567 p. 18. 28. 27.
 " " ejus vidua 1568. p. 7. 8. 29.
Hoffgräf Georgius 1552 p. 101.
Hollopeus Valentianus 1570 p. 167.

Hunyadi

Hunyadi Matthiae Regis Historia 1565 p. 113. —
 " Demetrius 1568 p. 41. 1565 p. 115. mortuus 1592 p. 200.
Insulanus Nicolaus 1568 p. 40.
Kassai Joannes 1538 p. 141. —
Karoli Sebastianus 1568 p. 40.
 " Petrus 1568 p. 40. 56. 57. 1570 p. 131. 136. 167. 171. 1571 p. 181. 182. 184. 192. 189.
Karadi Paulus 1568. p. 40.
Kalmacsei Martinus 1538 p. 140. 142. — 147
Kratzer Georgius 1570 p. 168. —
Klein Laurentius 1568. p. 41. —
Komlos Andreas 1569 p. 156. —
Kornis Franciscus 1625 p. 103. —
Rosa de Varselva Joannes 1644 p. 208.
Lisibano Joannes 1599 p. 203. —
Maylad Stephani uxor Anna Nadasdi 1561 p. 106.
Majos Georgius 1569 p. 67. 68. 69. 74. —
Makroi alias Nyiro Joannes 1616. p. 101. 1620. p. 102.
Martinus Georgius 1538. p. 139. 140. —
Melius Petrus 1567. p. 27. 1568. p. 40. 44. 46. 1559. p. 112. 1570 p. 163. 166. 169. 170. 171. 172.
 1571 p. 181. 182. 184. 189. 1578 p. 197.
Miklo Franciscus 1625 p. 102.
Mikola Franciscus 1567. p. 15. 23.
Molnar Gregorius 1599 jam mortuus p. 201.
Nadasdi Anna uxor Stephani Maylad 1561 p. 106.
Nemethi Michael 1684 p. 100.
Nyiro alias Makroi Joannes 1616. p. 101. 1620. p. 102.
Oroszhazi Stephannus 1570 p. 171. —
Ovari Benedictus 1568 p. 40.
Otres Christophorus 1538 p. 142.

Palaeologus

Palaeologus Jacobus p. 206.
Pécsi Simeon 1621. p. 102. —
" Joannes 1621. p. 102. —
Pokai Jakobus. 1568. p. 52. 54. 55. —
Pulacher Stephanus 1599. p. 201
Radixit Gaspar 1570. p. 166. —
Ravius /: Szörös: / Matthias mortuus 1637. p. 99.
" " " junior 1637. p. 99.
" " " Andreas et Joannes 1637. p. 99.
Sandor Andreas 1568. p. 7. 33. 34. 35. 41.
Stanius Nicolaus 1568. p. 40.
Stantai Stephanus 1538. p. 139. 140. 141. 142.
Statilius Eppus 1538. p. 139. 141.
Saliceus Gregorius 1599. p. 203.
Secgedi Ludovicus 1568. p. 40
Szentely Michael 1670. p. 100.
Szepmexei Laurentius. 1599. p. 202. —
Segervári Valentinus. p. 205. —
Szikszai. — Basilius, Fabricius Szekszovianus 1565. p. 114.
Szilvasi Andreas 1625. p. 102. —
Synnig Joannes 1568. p. 40.
Szörös, vide Ravius. —
Totfalusi Kis Nicolaus 1690. p. 100.
Tordai Adam 1565. p. 115. 116. 1570. p. 166.
" Joannes 1632. p. 205.
" Matthaeus p. 204.
Thorocrai Mathaeus 1619. p. 204. 1632. p. 205. —
Tolnai Joannes 1632. p. 205. scipius. — manus 1637. p. 205.
Vagner Gregorius 1568. p. 40. 1569. p. 36.
Válaszuti Andreas 1624. p. 102
Vásárhelyi Ambrosius 1570. p. 163.
Wilini Alexander 1570. p. 174. —

23.
elylet forgalmatoson és kivánággal megmondani.
Az Isten ez jeleket meg említheti: Uőször valamit
mond és tanít hogy ha azt nyilvánvaló Istennek
Izzéjével meg bizonyítja, és ha minden tanítással
Hitnek ajazattya ször rajon, avagy nem: ha pedig
az Izzón/ész emberet vélekedéséhez ragaszkodott,
és igaz ítélet nélkül valamit talál az Magyarországnál
mindenket be résen, sem igaz fundamentum nélkül,
sem az Bibliának írást nem tudja. Azért ha va-
lami ször, ször az Isten beszédet. Másodszor: meg
Kell látni, miképpen rendelte az ő maga életét, és
az ő Házában valókat. Mert, miképpen igazgathatta az
az Isten Egyházát, és az ő maga Haza népe-re gondot nével?
" Uőször, meg kívánatik, hogy minden egyéb homályos
" Disputatásokot hátra vetjen hitünknek jó cselekedet-
" kel meg mutatunk, és az Hit oly legyen, mely bere-
" tetnek általla cselekedjék.
" In fine Coronidis loco adiecta Responsio ad Ob-
jectionem Adversariorum, quatenus dicunt Angelos in
veteri Testamento apparentes, qui hominibus bene
dixerunt, et quos aliqui cultu externo v. civili
homines appulerunt fuisse Christi Domini, Angeli Inventum.
I. Nota: Hoc Caput esset lectu dignum, si exem-
plar posset haberi. Hinc factum, quod ego quos
quedam excerpti, putari enim me plures non
posse habere hunc, vel alium similem librum.
Est Liber in 4.º phyllografus 23.]

" **II** Kövid ut mutatás az Istennek dje:
 " jének igaz értelme, mostani Szent Hieronimasról
 " tanadott vetélkedésnek meg fejtésére és ítéletére haj
 " nos és früljés. Locum est affixum: Esa. IV. v. 2. 3.
 " Erasmus Abbe Julie per Typographum Regium Ra.
 " phaëlem Hoffhalterum Anno M D L XVII.

" **Dedicatio:** Az Istenelő és igaz Nemes Felfinnak,
 " Mikola Terenynek, az Könyörgémet és az Kegyeletet lel:
 " két az Atya Istenöt az Isten által Terivannak.

In hac Dedicacione assignatur Ratio, quare hæc Opus
 in lucem est emissum; scilicet, quod tum illi, qui Con:
 fessionem Autoris calumniant, cognoscere possint ejus
 Religionem non super Signulam et Stramen edificari,
 Sed in Scriptura Sacra fundari; tum vero illi qui ho:
 norant Verbum Dei de die in diem edificari possint.

Elinte addit: Obedire Verbo Dei, et ab antiquo
 recepta Opinione ac sententia recedere non est ab hu:
 mana vi, sed est precipuum et singulare Dei Opus.
 Item: Difficile est carni, et coram mundanis. opib:
 ribus odiosum recedere a recepta Opinione: gra:
 re etiam Fratrum ac Consanguineorum odium et inju:
 rias pati; sed in his triumphat fides et charitas.

Hæc exemplo Abrahami illustrantur, qui in patria
 Chaldaea ad mandatum Dei, qui cum eo volebat Tol:
 dere inire, relinquens omnem Cognationem exiit.
 Adversus etiam loens Psalm. 45. v. 12. Ex quibus
 ab Autore concludit: **Czetrot elmélkedés és Vi:**
 " **lynak** **hidalmát,** **Atyank** **fiainak** **Terivoml** **ist** **is** **Köny**
 " **nyen**

nyen el iselhettyük az. Hogy pedig, én magamról
 " **szölgat,** **Kegyelem** **emeter** **ebbet** **bizonnyagom** **lehet,**
 " mely igen nem mehettem volna én ez hadban, és tu:
 " **salodainak** **és** **iszfia** **vorajnak** **habjatol** **mely** **igen** **ret:**
 " **teytem.** **De** **az** **Isten** **én** **bennem** **est** **fel** **indította,** **és** **re:**
 " **tem** **el** **kezdette,** **oly** **igen** **erős,** **hogy** **minden** **ellenfe:**
 " **gi** **ellen** **ny** **tudgya** **oltalmazni** **az** **ő** **igazságát,** **és** **fel**
 " **épitket** **minden** **boszpisagnak** **és** **hidalmat** **el** **isfeléjére.**

" **Köszönöm** **pedig** **az** **én** **ellenkező** **Társaimnak,** **hogy** **oly**
 " **kiáltásokot** **tönet** **ellenem,** **és** **mindemitt** **ugy** **mint**
 " **eretnek** **hamisán** **az** **ő** **ítéletek** **szó** **ki** **kiáltanak,**
 " **ment** **ha** **est** **nem** **mirélik** **vála,** **talán** **mind** **édigis**
 " **az** **Isten** **az** **ő** **igazságát** **én** **magamba** **el** **temettem** **volna.**
 " **Az** **Isten** **előtt,** **ki** **minden** **embernek** **szivének** **tikkat**
 " **ésti,** **semmi** **el** **nem** **fedesték,** **az** **előtt** **teysek** **vál:**
 " **lást,** **hogy** **erre** **az** **vetélkedésre** **menni** **nem** **akartam,**
 " **és** **ez** **vetélkedésnek** **először** **minden** **szikkelt** **né**

" **értettem,** **de** **mirélt** **utánna** **istának** **és** **jobbán** **moz:**
 " **gattak** **est** **az** **dolgot,** **ugy** **vettem** **ésembe,** **hogy** **vála:**
 " **mit** **az** **Altatra** **és** **személyekre** **építettnek,** **ny** **nem**
 " **álhat.** **Dabron** **immár** **irjandak,** **kiáldjandak,** **és** **min:**
 " **den** **szikkalmat** **verjenek** **fejembek,** **tudom** **én** **kinet**
 " **hitterem:** **miert** **pedig** **hogy** **hitterem** **az** **ő** **igejének** **i:**
 " **gasságát** **el** **nem** **tikkolhattam,** **hanem** **szólnom** **kellett,**
 " **és** **Isten** **szegit** **igebot** **szólni** **akarok** **addig,** **ny** **az** **ur**
 " **in** **teysembe** **al** **lakkat** **táplállya,** **és** **az** **iratra** **és** **szól:**
 " **lára** **váló** **erőt** **ad.** **Inferius:** **Te** **neked** **pedig**
 " **Terivom**

mian

" Kétségbeesésben sevelmes Urann ajánlani akartam e
 " róvid írást, hogy magadot igaztalhassad az igazság:
 " nak ismeretivel, mert az utétkedésemekgeleitől
 " fogva gyűlölszgy volt az te neved-is. De jámbor
 " barátságos és alyadpáidnal, hogy tehetszged sevelit
 " oltalmaztat az Iud igazságnak igazságát, és az Ipti.
 " Írásmak együgyű folyását, és ezeket meg tanulásain
 " bátorfajoz lehes, és az vadolás és kárhözvétel ellen
 " az Iud igazságnak felől vallást és bizonyoságot tehes. &c.

In fine: Fejérváratt. Karácson havának xxviii napján
 " Anno MDLXVII. David Ferencz az meg fejezté Iesus Krisztus szolgálatában

In hoc Opere Prævio dicitur Auctor primò de Termino Principii ex Joh: Cap. 1. ostenditque non significare aeternitatem, illustrando variis locis, in quibus vox Principii reperitur, et conferendo cum Moyse, qui eandem vocem Gen: 1. 1. usurpat.

Deinde: Ostendit Creationem esse duplicem: ostendit Differentiam inter Vetus et Novum Testamentum: docet epitheta Homini Jesu Christo attributa, non posse Summo Deo attribui. Deinde: Explicat, quomodo nova Creatio est peracta, una cum Locis Novi Testamenti, in quibus de eadem agitur. Item: Quid Christus non est Creator Cæli et Terræ, et multa similia.

Tandem præscribit Regulas, juxta quas possumus verum et genuinum sensum Scripturæ S. habere.

Quarum Unam dicit. Inveniri in Sacra talia dicta, quæ de Homine externo sonant, alia vero, quæ de Homine interno: illa vero diligenter esse distinguenda.

Atham

Atham: Differentiam inter Vetus et Novum Testamentum bene nosse magnam lucem foenerat intelligende Scripturæ S. 3tam: Requiritur donum Linguarum, ut eorundem Proprietates bene quis noverit, sed maxime requiritur Spiritus S. domini et visus.

4tam: Affectus Scripturam, quò sicut affectu, quò occasione aliquis dixerunt vel scripserunt, debemus considerare, ita alicujus loci antecedentia, consequentia, verba, omnes circumstantias &c. 5tam: Deus sepe accommodat se in Scripturis nostro captui, ut magis intelligamus &c. 6tam: Noysem cum Christo, Legem cum Evangelio ne confundamus &c. Habet ad huc quatuor Regulas, sed o tam necessarias et utiles.

Tandem, juxta has Regulas istar Concionis explicat Locum Gen: 1. 26: Faciamus hominem ad imaginem Dei. Ubi tres Questiones examinat. 1mam: Quid vox Elohim significat? 2dam: Quare Deus in Creatione hominis numero plurali utatur? 3tam: Quid sit Imago Dei in homine, ad quam sicut est creatus?

Ubi in hac 3tia Questione, Imaginem Dei dicit querendam esse in Christo &c. ex illa, concludit dignitatem hominis, utpote, qui ad imaginem Dei fuit creatus &c.

In Conclusionem hæc subnectit: Az együgyűt épületesre, és az alytalhosszal, sőt, és alytalhosszal akartam ezeket írni: im extem pedig az emberet büntetésért és háborúságokért az jelen való ártományokhoz utétkedése felől, de sok: kelet jobb mostan meg büntetés és hirtelen meg próbáltam.

probáltam

" probalnier, es az irásban való ellenkezést ezelben
 " nemier, hogy nem mint az után nagy háborúság:
 " ban esmer, mivel hogy az irásnak igen egyenességét
 " és folyásat ezelben nem vöttek. Jobb most az irás:
 " sal. Tiszaközdön az keresztények, hogy nem mint az
 " után ő magokba es lelkét ismeretében ny tántorodniót.
 " Ez világnak jólott panaszokodásor és valószínűs
 " was. In az ő igazsághat el kérdi, hogy hábo:
 " ruzságnak és viszta vonásmat nevével bírdalmaytat:
 " sek az ő igazságn, de méltatlan. Hic jam ad:
 " fert exemplum. Prophetar, Cmsi Dni et Aplosi
 " contra quos similit clamantur pacis et quietis, esse
 " turbatores? Exemplum etiam commemorat ac pusi
 " tractat, quod habetur Acto Cap. xix. Ephesi e:
 " nim, inquit usque dum Diana celebrat pax erat
 " cum vero Paulus cepit annuntiare Christus factus
 " est magnus tumultus. Vide ibidem plurimum.

Itica finem huc subnecht: Az hirtelű ártalmat
 " nem lehet az irásból támadott viszta vonás, mert
 " az mely felvél az igazság váu, az ellenkező bizony:
 " sághal fel nem fejtethetik, söt inkább meg erősítte:
 " kite - - - miner elötte pedig az utétkedésben hi fluj:
 " ler az igazság, jobb Pal Ártalm az ő tanácsot követ:
 " nunt, hogy az irásnak az ő magyarázatját meg ne ves:
 " sít, es az lelket meg ne fojtsuk, tüzrel, vassal
 " bírdalommal ne keresztények. Az Ártalm az ő lel:
 " kének általla hudozon es világnak minket, hogy az ő
 " áldott S: irásnak eto es eleven Tajjai lehessünk es az
 " söt bentlert ő hirtelű bentlert es igazsághat szolgálhatunk.
 " 1101

[Nota 1. Ex Dedicacione hujus Operis patet Fran:
 " cisum Mikola fuisse Unitarium. Cumq, ut appa:
 " ret) ab amicis et cognatis, quia Religionem illam sit
 " amplexus, multa fuisse possum.

2. Articulum Fidei de uno Deo Patre, in his Oris
 " Deo volente, praecipue Franciscum Davidis promissis,
 " postquam enim alii Scriptis suis cum impetio:
 " sent, alius meditando de eadem Doctrina, illumina:
 " tus in apertum eandem sententiam produxit, et
 " licet primo omnia exakte sicut scribit non intelle:
 " xerit, meditando tamen et ruminando eandem Ma:
 " teriam, plurima scribendo, docendoq, fecit.

3. Ex Operis Conclusionem patet, multos, ob mo:
 " tam de Trinitate, Controversiam fuisse commotos, unde
 " de videt signi, circa Annum 1567 cepisse controver:
 " siam de Trinitate agitatam maximè et procligues,
 " ac ab eo tempore rigre Religionem Unitarios, pro:
 " cipue in Articulo Fidei de uno Deo Patre, et con:
 " sequenti Anno 1568 nomen Unitarios assumpsisse.
 " Est Liber in 4to Sylvarum 22.

III. De Falsa et Vera Unius Dei Patri, Fi:
 " lii et Spiritus Sancti Cognitione. Libri Duo.
 " Autoribus Ministris Ecclesiarum Consensu in
 " Sarmatia et Transylvania. Albae Juliae. Anno 1568.
 " Dedicatio: Serenissimo ac Pietate Clarissimo
 " Principi D. D. Joanni Secundo Electo Regi Un:
 " gariae, Dalmatiae, Croatiae. Ministris Ecclesiarum
 " Consensu.

non impressus
 " in 1567
 " in Alba Julia
 " in Sarmatia
 " in Transylvania

11. Consequenter Gratianus et Paulus precantur.
 12. Subscriptio: Alba Juliae. 7. Augusti. 1567. Dei Mi:
 13. mihi M. V. S. obsequiosissimi. Liber est in 4.
 Dedicacionis Summa. I. In duobus his libris
 dicunt haberi varia viros insignium. Fragmenta de U:
 rim Dei Patris et Filii et Spiritus S. falsa et vera Cognitione.
 2. Hoc Opere Auctores Ministri volunt ad veritatis
 11. indagacionem Eclesiam commovere, et viam posteri
 12. ad ampliora pervenire. Sunt enim (inquunt) haec tanquam
 13. preluia quaedam et elationes. Ergo, tunc
 14. maligne cepit haec doctrina in apicium prodire. I.
 3. Gratianus deo agunt, quod in illo applicato euta statu
 Dominus talen. Meulenatem conceperit, qui o ferro, flam:
 mis sed utriusque Foederis testimonio, placidus colla:
 tionibus veritatem Domini promerendam esse censent.
 unde 4. Rogant Regem, ut Gamalielis consilium
 11. sequatur, et laxo hinc quod voluerit probe cogni:
 12. to, quod erit conducibilis tuto seligere et retinere qual:
 I. Non fuit ergo adhuc aperte Unitarius Joannes
 Rex, sed ab eo dnum tempore cognita veritate
 amplexus est Religionem illam, qua hi Ministri pitebati.
 5. Typographum ante absolutam Operis impressionem
 fuisse mortuum innuat. Ille veri, ut ex aliis ibidem
 eodem tempore impressi libris patet, fuit Raphael Hovardus
 6. Aduersarios rogant, ut ostendant, quod in omnibus pa:
 teris, ex Scriptura Sacra, Patrem, Filium et Spiritu
 Sanctum simul esse unum illum Deum; et, Christi Do:
 mini aeternam generationem ex essentia Patris, et
 7. Postquam testantur coram deo et Ecclesia, se ad cons:
 cordiam

- cordiam, ad obedientiam, et ad suscipiendum meliora
 docentibus paratissimos esse, addunt. Quod hanc An:
 11. grem tumultuoso hinc tempore moventis, novit Majes:
 12. tas vestra serenissima et totum Regnum, inroga
 13. Antagonistam quorundam importunitate id factum fuisse:
 14. optamus igitur, postquam necessitas et recondita dei
 15. Consilium in hanc arenam reluctantes nos pertraxit,
 16. ut equi consilii sui omnes consulant. I. Hinc pro:
 patet, circa Annum 1566, vel 1567 motam fuisse
 controvesiam de Trinitate, Ministrosque Consequen:
 tes, reluctantes protractos fuisse in eandem arenam.
 In fine Dedicacionis: Deus Omnipotens det M. V. S. spi:
 11. ritum Sapientiae et revelationis in sui agnitionem. 12.
 Liber Prior habet Capita Novem.
 I. Enumerat Praemonitiones Christi et Apostolorum de abolen:
 do vero Christo. II. Tractat, quoniam pacto Dei Eccl:
 et verbi Divini simplicitas fuerit corrupta. III. De O:
 rigine et Progressu Trinitatis, deq; variis Reclamatorib;
 10. De Imaginibus Divini Trinum et unum aduentibus.
 I. Nota: Hoc Caput fere ex omnibus Exemplaribus est
 excisum, s. forte juxta Complacationis Desiderii An:
 no 1638 peracta, Archivum XI. vid. ibidem. I.
 V. Quid Summam doceant Sophistae et quos adhibere
 opponant. VI. Compendium Libri Augustini de Tri:
 nitate. VII. Quam inconstanter sint Interpretes
 ex Erasmo Roterdamo. VIII. De vocibus por:
 tentosis, quibus utuntur Trinitarii. IX. De rudi:
 culis, Sophistarum vocibus. X. Octavo Capitulo Subin:
 11. quibus Versus Hexametri. 75. hoc Titulo: Amantibus
 12. Veritatis Divinae adhortatio.
 Liber

Liber Secundus hęc Titulum: De Vera Unius
" Dei Patris, Unius Domini nostri Jesu Christi, qualem mi:
" At. Filii, et amborum Spiritu cognitione.
" Abbe Juliae. Annus o additur.

Lectori Pio hęc inculcant: Postquam in Prior li:
bro declaravit declaranda jam superest inquirunt
" ut ex ista Confessione nostrae sententia, et patefactis
" recessibus animorū nostrorū, quid ingenuē profiteamur
" de uno deo Patre, Filio ejus, et amborum Spiritu,
" mundo declaremus. etc.

I. Ecce, hinc quom apparet, nunc aperte i- lullu
pate doctriam de uno deo Patre, qualem enim hactenq
i- recessibus animorū habuerunt, nunc mundo declare voluit.

Liber hic secundus habet. Capita xv.
I. Quomodo Christus suam restituit Ecclesiam.
II. De Discrimine Legis et Evangelii. III. De Logo. IV. De
uno deo Patre cum suis omnibus Potentiis, et Fidei
brevi Confessio. I. Nota: De hac Confessione vide Super:
rius Notata. I. V. Confessionis explicatio. VI. Se:
cunda explicatio de uno deo Patre juxta Patris senten:
tiam. VII. De Filio Dei explicatio. VIII. Etidem
de Filio explicatio. IX. Locorū, ex quibus Trini:
tas stabilitur, explicatio. X. Locorū, ex quibus
aeterna Filii generatio stabilitur, explicatio. XI. Ex:
plicatio Iam Capiti Joannis. XII. Explicatio Ca:
piti Colossi. I. XIII. Explicatio Cap. I. ad Hebraeos.
XIV. Phrases aequipollentes de Christo. XV. Voces
ambiguae, quae passim in scripturis reperiri solent, ut scilicet
verbum, sermo, genito, deus, creare, condere, pater,
Principium, Primogenitus, mundus, ante aeternum, Spiritus,
Curo, Angelus, Creator &c.
IV.

IV. Reputatio Scripti Petri melii,
" Quo, nomine Syndi Debrecinae docet Jehova.
" litatem et Trinitarium Deum Patriarchis, Pro:
" phetis et Apostolis innotuitum. Liber est in 4.
" Abbe Juliae. Excudebat Typographus Regius Ra:
" phael Hoffhalter, Anno Christi Domini MDLXVII.

Versa pagina habet Insigne Regis. In eius cir:
cumferentia hęc leguntur: Joannes secundus
" D. S. Elect. Rex Hungar. Dalmat. Croat.
" etc. MDLXVII. Deinde habentur 14 di:
sticha. In Arma Serenissimi Principis e: Do:
mini, Domini Joannis Secundi, Dei gratia
" Electi Regis Ungariae, Dalmaticae, Croatiae, etc.
Insigne vero quale fuit, patet ex hoc Disticho:
" Confusa signa fidem faciunt: Crux, Ales et Aquil:
" Munocrossus, feror, Dalmaticusq; Leo.

vide Wolfgang. Becht. Histor. Lib. V. p. 287,
ubi tam Paternum, quam maternum Insigne Regis
describit, sed paulum aliter.

Dedicatio Operis fit: Serenissimo Principi,
" Domino Joanni Secundo, Electo Regi Hungariae,
" et Patrono Ecclesiae Dei Pio et Veritatis amanti.
" Subscriptio: Ex Synodo Valachelyna, 1. Die Se:
" ptembr. Anni MDLXVII. Franciscus Davidis
" et Seniores Ecclesiarum Ungaricarū in Transylvania.

In hac Dedicacione Seniores Ecclesiarū T. concludunt
Supremū

Supremum Magistratum civilem habere potestatem
animadvertendi in Ministros Ecclie, cogendi Synodos
sed ferro et igne Religionem cogendam et negant.
Populus enim Regni Christi est. pontificem Psal. 110.
ne per externam vim peccati cogi consueverit, in eam
enim ille solus habet potestatem, qui eam condidit.

Unde 2. mirantur Adversarios christiani, qui eos
ulius crimine erroris conicere, tamquam gladium
et ignem a Reverendissimo Rege expetunt: cui qui-
dem, etsi errarent, instar matris deberent curare
non perdere. Mater pia non abicit filium phreneticum
sed curat. Doctores et Ministri Ecclie, qui instar ma-
tris officium suis Auditoribus, idem fasce ex officio debent.

Doctores nostram tanquam hereticam accusant,
immo multa iniquitatis commisitunt, quibus eos
mendacii convincere possent, sed absit conseruandi
studium, imo rogant Regem, ut non solum aliquam
afficiant injuriam illi accusatores, sed etiam omni
honore, ac Omnia, ut dicitur, petunt, et, ut libere
scribere, docere, et quicquid voluit, potestas illis detur.

Deus enim causa sua patrocinium suscipit et
efficit, ut, sicut Christus dicitur, et sapientia operetur
et illi proficiant quotidie.

3. Deo gratias agunt, quod sensum luce veritatis
quotidie magis ac magis irradiat, et licet, accusentur
et homines inconstantes, dicunt: Ipsi viderint, an omnia
sint assequuti, et, an non credere debeat in vi rati.

Hoc Opus quatuor constat Partibus.

Ima Pars exhibet Confessionem Melii de Iova deo
uno et Elohim deo Trinitario: Iunc Subnectitur: Con-
fessio vera de Triade Ministrorum Ecclie di. i. Tral.
Sylvania consentientium. De uno deo christi Patre:
De filio: De spiritu Sancto. I. De hac Confessione
Semocum, vid. Observat. Super.

Sequuntur deinde Antitheses Melianae Confessionis
de deo Patre xv. de filio viii. de spiritu s. ii.

II-da Pars: explicatio Confessionis melianae. Vel:
~~Resumptio~~ et Resumptio ejus Confessionis, et Argumenta.

I. nota: fit mentio Synodi Varsarhelianae, in qua
spiritui s. substantia fuisse tributa: simili-
ter et in Catecheli, ut obicit Melius. R. det
Fr. Davidis: Falso obicit Synodum Varsarhelianam,
hypostasim enim inquit, ita distinxerunt a Pa-
tre, sicut et Paulus 1. cor. 2. explicat, non
autem dicuntur fuisse tertium suppositum personam
vel relationem. Hec Synodus interstitit 1556

in Majo. Catechismus etiam prodiit Claudiopolis
A. 1566. Hoc Opus etiam ex Synodo Varsarheliana
dedicatum Joanni, sed 1567 in Septembri. fit
etiam mentio hujus Synodi in 3ia Parte hujus
operis, ubi haec haec Fr. Dav.: Melii etiam com-
plices in publica Synodo nuper coacta Varsar-
heli illis admodum non placuisse Melii scripta,
palam sunt professi.

In III. Parte Melius proponit Argumenta Seniorum, sed perperam, (ut inquirunt), et illa videtur solvere, sed nihil agit. Ad ea iterum respondent Seniores, et nova argumenta proponunt, ut Melius novum libello edito, eadem demum possit impugnare.

[Nota P. Melius in hoc opere sepe utitur Terminis: Iohannitas, Jehovalitas, Saero-San-

a. Vid. etiam illud nomen Jehova quasi profanando, Conc. Trid. ubi etiam per conclusiones nomen Dei Trini:

vid. Part. Trini; unde forte assumptum est nomen Trinitatis I. Concio. v. pag. 19. b.

2. Argumenta Fr. Davidis et Seniorum false proponit; ad eam tamen nihil respondet: ita ut hodierni, eius sequaces, ridiculum putarent ita respondere. 3. Fit mentio, circa medium Operis, Publica Disputationis Anno 1566, 24. Febr. Alba Julia habita, et recensentur illa Absurda, quae Melius in illa Disputatione admisit. Sanè, jucundum est lecto illud et Specimen Meliana eruditionis Homini Unitario bene fundato.

De Disputatione recte illa vid. Praefat. vel Dedicat. in Catechismo, quae eodem Jo. Claudiopoli edit.

4. Petrus Melius, vel, vetricus, Roscius, fuit homo satis inhumanius, Sordidus, Christianam charitatem, manifestissime observans; ubi enim aliquod ex suo Cerebro exurgitatum inuisibile Argumentum offert contra dictos Seniores, Consequenter necesse est inhumane; sic enim sepe concludit: Ergo

mentium

mentium? Serveticae regiae, quae negant Jehovah unum non esse tres. Item: Errant Sutores, Caneles, qui dicunt Spiritum S. o vocari literaliter unum Deum. Item: Sclerati iugantur Servetici Sutes, quod Efficitur et Persona, et Trinitatis nomina in Scripturis literaliter non inveniantur. Item: Sclerati faciunt Servetici Sutores, qui Filium Dei a Filio hominis non distinguunt, et his similia huiusmodi.

In IV. ta Parte Doctrinae de Mediatore recitatur. In Conclusionem, agnoscent abstinere debuisse confessionem contumacem, sed quia ex mandato Dei adiguntur ad reddendam confessionem, iure inquirunt, extorserunt possunt. Dolent etiam in respondendo fuisse duces, sed id ipsum causae magnitudo efflagitavit.

Series Librorum in Alba Juliens. Typogra-
phia (quos mihi vidisse contigit) impressos. Ao 1568.

I. Tordai Sándor András Irására való Fe-
lelet. Meliben az Anti Christus három Istennek
dögleletes Tudományát általmazza homi szíjjal és
szidalommal. Affixum hęc Locum: 2. Joh. 4. 9.
Alba Julie. Excusum per Raphaëlem Hoffhalte-
rum. Anno à Nativitate Christi Domini MDLXVIII.
Dedicatio sic se habet: Az Értelemnek és az bölc-
segségnek lelkei az Aján Isten által, min-
den hív kereszténynek Levél Császmai István
Gyula Fjér vári Predikator.
Sic tandem ipsum Opus inchoatur:

Tordai Sándor András, Dévai Plébános, ez napok:
ban valami irásat Écsátotta Fe, meliben erőssen
kérkuztat engemet, hogy én az Képekek, mellyekkel
az ő Tudományát, az Szegény együgyű Köfcségek
szereben bé hintette, Fe nyomtattam és.

[Nota P. Stephani Császmai, cuius fuit Re-
ligionis, patet ex Prefatione, ubi taliter Confessi-
onem edit: Én jó lelki isméllettel Isten előtt és ma-
den hívő kereszténynek előtt vallást téve, hogy én
az egés derek Isten Irásnak széles és szép vallom
az Égy Aján Isten, Mennyek, Szöndek Teremtőjét.
melly oly Isten, honnét mindenek vadnak 1. Cor. 8. 6.
2. Joh. 4. és ő magától való Isten. At Isten

" Az Iesus Krisztus pedig nem az on Istenek, ha:
 " nem az Atya Istén élő Szent Kána, avagy Egy Urnak,
 " Kéi által mindenek vadnak. Ezt az mű Urnak Iesus
 " Krisztus vallom igaz Istén lemmi az Egy igaz Istén,
 " és hogy az Atya Istén teljes Istenjének mióltával
 " ő benne lakozik, és mindeneket ő általla cselekezik.
 " az mint Joh. v. vi. vii. x. és xiv Capty maga mondja.
 " Az Szent Lelket pedig Azánch és Kínáth Lelket
 " lemmi. És valamit az Istén Igeje magyaráj ezet:
 " rótt vallom és igaznak mondóm. &c.

2. Hic Stephanus Crajmai fuit Concionator Albae Juliensis, à quo tamen tempore, et quousque, mihi non constat. Fuit etiam in Disputatione Albanae A. 1568. 10 diebus habita, à parte Unitar³ Arbitr.

3. Forte etiam Typographiam Albae Juliensis procuravit, saltem post obitum Typographi Raphaelis Hoffhalterii, ut colligi potest ex verbis super allatis. Raphael enim mortuus erat in Disputatio 10 diebus post.

4. Non vidi quidem Scriptum Andreae Sandor contra Stephanum Crajmai, ut tamen ex Titulo operis patet, colligi potest fuisse durum, et calumniosum, sed Stephani Crajmai Responsio est satis dura, nec videtur Crajmai Christianam charitatem, et pacem, etiam ac mansuetudinem, ubique observasse. &c.

5. Promittit Crajmai se responsurum etiam ad ea, si quae forte Sandor opponat, dum haec scribit:
 " Tudom Sandor ny nem kívánik az ő Vallásának ol:
 " talmagyafátol. Noha Szegely tudatlan ember vagyok,
 de arra

" de arra - is reá gondolok. Mert bizom az Istén igaz:
 " Sajaánch ismerekedő, és hiszem, hogy az Istén velem lesem.
 Ceterum S. In totius Opusculi, ad omnes Imagines Responsione Andreae Sandor, Stephani Crajmai demonstrat absurda, et hortatur omnes Fideles, ut istis hircis absterneant, et simpliciter Dei verba sint contenti.

6. Imagines, (quarum fit mentio) fuerunt Octo, quas Stephanus Crajmai impressit, et contra eas aliquid scripsit et respondit Andreas Sandor.

Exprimere istas Octo Imagines fuisse illas, quae in Libro de Falsa et Vera unius Dei Patris, Filii et Spiritus S. Cognitione, Libri I. m. Capite V. SP insertae, ex plurimis tamen Exemplaribus occasione Complutacionis Dieffensis exisse. Vid. Artic. XI. Est Liber hic in 4.º philyrarum 4.º J.

" II. De Mediatoris Jesu Christi Hoc:
 " mini: Divinitate, Aequalitateque Libellus.

" Item: De Restauratione Ecclesiae Cellarii,
 " cum Epistola Preliminari Fabricii Capitonis.

" Exansum Albae Juliae. Anno Domini MDLXVIII.
 Dedicatio fit: Magnifico Domino Caspary Be:

" tes Comiti in Fogaras à Consilio Serenissimi
 " Principis ec. et Veritatis Amantissimo. S. P.

Subscriptio: Ministri et Seniores Ecclesiae Cosentianensis in Transylvania.
 Dedicat.

Dedicatio hae praecipue continet. P. Promittunt
 Minimi et Seniores Ecclesiarum paucis velle aperire,
 quid alij de Divinitate Christi Hominis, et quâ ratio:
 ne eundem, Dei Filium, aequalentis Patri opinentur:
 et quid Ipsi sentiant. Unde Q. dicunt: Quia illa
 difficultas, gravi et maturo iudicio indigeat, ideo Ma:
 cedonatem Veritatis amantem eundem Casparum Beke:
 tanquam selectum et idoneum organum ad huc omnia
 probe obvianda Ecclia voluit eligere; oratq; ut scri:
 ptis hinc solidè perpensis pronunciare aliquando ve:
 lit utra pars Veritati Divinae propius accesserit.

I. Ergo, (scilicet) adhuc Caspar Beke non professus
 erat aperte se esse Unitarium I.

Q. Cum inter praecipuos ejusdem aetatis Gomarie:
 les Caspar Beke numeretur, rogant, ne hostili
 eorū furori committat, sed Divinam causam, quam
 variis artibus sepe hinc vindicare contendat:
 tanto magis, quia in Personas eorum debacchari,
 ferro et flammis insidians cepissent; qui, licet
 furorem, et diram Populorum in trucidandis Luthe:
 ranis crudelitatem execrentur, non pudet tamen illos
 in eandem improbitatem, rabiemq; descendere.

Quia iterum (addunt) atq; iterum obsecrant Ecclia
 ut, ne hujus Divinae causa captiva iursum, solò,
 aut externis adminiculis Adversarii ante designa:
 tum à Dño tempus remorulet, animum et manus
 pro sua auctoritate et prudentia admoveat, ut ejus
 erga veritatem Dni, animi propensione, summâq;
 pietate fideles persuasi, illum quoq; fuisse Christi
 strenu

strenuum athletam totus mundus cognoscere queat.
 Q. Precantur in fine, ut Deus Spiritum Sapientiae
 et revelationis in agnitionem sui, ei adangeat Q.
 I. Ergo forte, nondum erat illuminatus. Alioquin
 apparet magnae auctoritatis virum fuisse I.

In hoc Opere huc tractantur. 1. Explicatur, quo:
 nam pacto Adversarii Christum crucifixum Dei
Filium, Deumq; dici putent. 2. Probantur 12
 argumentis Filium illum aeternum consistere posse.
 3. Fundamenta, quibus Christi Divinitas ab istis
 Ministris assentit, recensentur. 4. Nonnulla Ad:
 versarios Arguta diluuntur, quibus Christi d. Divi:
 nitatem asserere conantur. 5. Christi d. Aequa:
 litas cum Patre declaratur. 6. Veterum quorun:
 dam Praesulum de uno Deo et Christi Divinita:
 te, Aequalitatem sententia recensentur. 7. Unitas
 Dei variis locis demonstratur. 8. De Restaura:
 tione Eccliae ex libro Martini Cellarii de Opti:
 bus de A. 1527 Argentorati impresso, Homilia
 cum Praefationula Fabricii Capitonii additur.

I. Nota Q. Hoc Opus post publicam Dispu:
 tationem Albanam prodit, ut patet ex VII. Capite.
 2. Totum quidem Opus est lectu dignum; sed
 cipue Homilia ex Martini Cellarii Operibus
 de prompta, cum Praefatione Fabricii Capito:
 nis, est lectu dignissima. 3. Huius Operi
 subnectuntur versus 202, Hexametri et Pentu:
 metri

44.
mehi alternatim, sub Titulo: Debertatio
et Descriptio Dei Tripersonali. Quod cu-
jus sit potus, mihi o constat. Liber e in 4°

III. Littera Convocatoria ad Seniores Ec-
clesiarum Superioris et Inferioris Pannoniae
ad indictam Synodum Hordanam ad tertium Mar-
tii diem, additis Thesis ibidem disputandis.
Locus est annexus Eph. v. 4. 13. Alba Julia 1568
Subscriptio: Alba Julia 20 Januarii MDLXVIII
Seniores et Ministri Ecclesiarum Ungaricarum in Tran-
Sylvania consentientes.

Adiunguntur deinde: Theses disputandae in pri-
ma Synodo Horda, indicta ad tertium Martii diem.
Theses sunt XVII. Adiecta etiam Argumenta contra
Paedobaptismum, nro 36. in 4°

I. Nota I. Ex Litteris Convocatoriis apparet
Transylvanos primam invitatos fuisse in Hunga-
riam ad Synodum celebrandam; sed in quam Ur-
bem vel Ecclesiam, non exprimitur. Examine
At Vaxadino ^{19 x 67 A 1564 emissis convocatoriis}
in Synodum Debrecinensem quam inter cetera exulat
se Transylvaniam non posse ire hoc ipso, quia

Talis Conventus illa obvia sit Turcarum et Germanorum incur-
sitas fuit nobis. Ant. Debrecinum, quia dicunt ibi esse
Pastorem illum sanguinarium, qui fidelibus omnibus
insidiet, et sanguinem eorum sibi fiat, quibus Lucam
Antonium Cassoriel in carcerem conjiciendum curavit.
Talis Pastor fuit vero Petrus Melius Debrecinensis Pastor

45.
2. In Litteris Convocatoriis ter de Hordana ^{vid. Praef.}
indictam Synodum; sed Albam Juliam ^{ad Ec-}
fuit translata. ^{clesiam}
3. Argumenta Paedobaptismum impugnantia, ha-
bita etiam in Libro, cujus Titulus: De Regno Christi
Libro 2. cum ageret de Paedobaptismo. ^{to hord.}

IV. Brevi Enarratio Disputationis Albanae
de Deo Trino et Christo duplici coram Serenissi-
mo Principe et tota Ecclesia decem diebus habita.
Anno Domini MDLXVIII. 8 Martii. In 4°
Locus est annexus Eccl. 37. 23, 24.

Excursum (selt Opus) Albae Juliae apud Viduam Ra-
phaelis Hoffhalterii Anno MDLXVIII.

Sequitur versâ pagina brevis Praefatio ad Lectorem;
in qua agunt Seniores Ecclesiarum (qui subscriperunt)
et Ministri Christi cruciativi, consentientes in Transyl-
vania, agnoscunt parvum commodi ex illa dispu-
tatione in Ecclesiam secundâsse, et quae tumul-
tuariè disputata sunt, dicunt in hac Editione omisisse.

Promittunt praeterea propechiem suam evulgaturos
sententiam, exquisitum testimonium scripturae confir-
matam, quo eruditiores possint et docere, et Ecclesiam
consulere. Quod, quale et utrum sit Opus, non
dum cognoscere potui; nisi forte esset: De Medi-
atoris Hominis seu Christi Divinitate ^{vid. Super i. Notis.}

Deinde habent Preludia et Velitationes de Dis-
putationis Conditionibus VIII; quas Ministri ex
Hunga

Hungaria et Transylvania Trinitatem defendentes, Ministri Evangelicæ Professionis proposuerunt. Quorum summus. 1. De Arbitris ab utraque parte eligendis. 2. Ut Disputatio fiat ex Scriptura Sacra: ex Apostolico et Ecclæ Symbolis: ex Doctoribus Ecclæ: astrictis. 3. Ut ad objecta arguta sine subterfugio categoricè respondeant. 4. Ut scriptor honorent. 5. Ut testimonia allegata ex libris authenticis perlegantur. 6. Ut scribe bonarum conscientiarum collocentur. 7. Partis victæ poena Regis iudicio committitur. 8. Scripta Academicarum iudicio permittantur. Ministri Evangelicæ Professionis præter ultimam, et reliquas cum æquabili limitatione admiservunt.

Arbitri autem, 8. Martii, cum manè horâ 8. partes dissidentes in palatium majus Principis convenissent, ac in duas classes collocati confederassent, à parte Trinitatem defendentium collocati sunt: Matthias Hebl, Sebastianus Carolinus, Caspar Heltus, et Nicolaus Insulanus. A parte vero Unitatem defendentium, Ludovicus Szegedi, Stephanus Grazmány, Nicolaus Starinus et Paulus Karádius.

Scribes vel Amanuenses juxta eam conditionem fuerunt: Joannes Synnig Marosinus Pastor Ecclæ Dei, quæ est in Kerestur Siculor. Marinus Albanus Minister Ecclæ Dei in oppido Dees. Benedictus Ovári Rector Scholæ Albane. Gregorius Wagnerus Scholæ Albane collega. Nota: In Disputationis Albane editione Albana Benedictus Ovári scribitur.

Scholæ Albane Rector. In Editione Caspari Helti, verò scribitur Paulus Julanus Rector Scholæ Albane. Interlocutores verò precipui in Disputatione à parte Trinitatem defendentium fuerunt: Petrus melius Pastor Debreceniensis, Ecclesiarumq. Rectorum mutarum ultra et cis Tybiscum Superintendens. Georgius Czegled Pastor Ecclæ Varaditensis: Petrus Caroli Magister Scholæ Varaditensis: Paulus Turinus Pastor Ecclæ Bihariensis: Andreas Sándor Pastor Ecclæ Dei in oppido Dees: Laurentinus Parvus vel s. juxta Editionem Caspari Helti: Klein Minister Ecclæ Bistriciensis. Ex hac tamen plura melius, Caroli, Turini responderunt.

A Parte Unitatem Dei defendentium Interlocutores fuerunt: Franciscus David Superintendens (ut in initio Primi Sili Actionis habetur) Evangelicor. (quod notandum). Doctor Georgius Blandrata, Paulus Julanus Rector Scholæ Albensis I. Vid. sup. Observ. Stephanus Balici Pastor Ungaræ Kolovariensis: et Demechius Hunyadi juxta Heltanam Editionem) vel Hugnadinus juxta Albanam Editionem.

Nota P. Editio Albana Disputationis non confundenda cum Claudiopolitana Editione Caspari Helti, nam et ipse bis edidit Annis 1968, 1970. in qua Editione videtur Helti aliquid humanè passum fuisse, nec satis gemine edidisse, bis enim in Prefatione ingenuè confitetur (ejus sunt verba) se Partem Catholicæ, Trinitatem defendenti, addictionem fuisse; unde etiam factum, quod alteram partem.

48
partem Sapientie Novitiorum titulo insignit: sua
parti nullam maculam inurit, adversa pluriman.
Præcipue die 4ta Disputationis Blandratæ di:
cit non potuisse respondere Georgio Creledi, obur:
gatumq; eē a Pastoribus æternam Christi divinitatem
defendentibus. Verum, non respondit, quia noluit
homini Caphosæ propositionibus illudens respondere.

Sparservnt quidem ideo respondere noluisse, quia
nescivit; ac si Christus quoque cum Pilato interrogati:
quid esset Veritas, nihil respondens ignorasset, quid
esset Veritas. Ipse quoq; Creledi sequenti die inter:
rogatus, oblato etiam munere, ut Eclesiæ aperiat
quot modis posset dici Naturā Dei, turpiter obmutuit.
Idem Creledi 1568 24 Febr in Disputatione Albæ:
si dixit Patrem pendere ^{a Filio}, unde in toto Regno obli:
vit nomen: Pendet Georgy. Poterat nosse bo:
nus Senex, sæpe in calore disputationis multa præter
et extra rem dicit. Sæpe etiam Respondentibus mul:
ta affingi talia, de quibus ne quidem cogitarunt.
Hæc pluribus videri possunt in Achis 10-æ diei, con:
ferendo utramque Editionem, Albanā scilicet & Claudiopolitanā.
Hæc similia, vel majora scribit de Blandrata Heltus
etiam in Achis VI, & IX-æ diei. Vid. ibi.

Hæc ideo notare placuit, quia Caspar Heltus (a:
tholice parti adæctor, hujusmodi hæres silentio ster:
iens, alteri vero parti non adæctor, nevos, si si
forte pulcrunt) de prædicans, multos Scriptoribus ma:
gnam occasionem subministravit mali de iis scribendi.
Su.

49.
sic, Franciscus Paris Papæ in Rudera Redivivo
ad A. 1568 eandem Disputationem et eam Acta descri:
bens, Artem Criticam non observavit; prout n. Hel:
tus ediderat, absque ulla censura exscripsit; quandoquid:
dem Heltus illis diebus nec fuit presens in Disputatione,
cum repentino morbo obrutus sicut ipse scribit in Pro:
fatione tribus tantum primis diebus potuit interesse Dip:
tationi. Idem judicium ferri potest de Georgio
Hæner, qui in Hist. Eccles. Transyl. pag. 282 = 280
ex Caere Fr. Paris memorato, omnia eodem modo
exscripsit. Similiter David Crevtinger in Splimic:
Literata Hungarica ex Hænero, quæ de Francisco
Davidis scripsit, excerptis est. Ita alii.

Nota 2. Occasione hujus Disputationis, vel sal:
tem citò post eam, Unitatem Dei defendentibus No:
men Unitariorum est inditum. Antea enim Uni:
tatem Dei defendentes, alio nomine insigniebantur,
ut ex Subscriptionibus Ministrorū in Operum Dedi:
catione patet. Sæpe sic subscribunt: Ministri Ecclē:
liarum Conventientium in Sarmatia et Transylvania:
Albæ: Ministri Ecclesiarum Ungaricarū Constantinulæ:
Item: Ministri Dei. Item: Ministri Christi: vel
addito: Unifici. In hac vero Albanæ Disputatione
tam in Albanæ, quam in Claudiopolitana Editione
vocantur: Ministri Professionis Evangelicæ. Unde Jan:
cius Davidis de in eadem Disputatione: Superinten:
dens Evangelicorū; quamvis enim nomen Franc. Da:
vidis non add exprimat in Editione Albanæ; Ipsum tamen
fuisse

uisse Superintendentem Evangelicorū, apparebit ex Edi-
 tione Heltana; que enim Oratio in Cithione Albana
 Evangelicorū Superintendenti tribuitur, eandem Helty
 attribuit Francisco (nomine exprimitur) Darici, Novas-
torum (ut loquitur) Antesignano; imo etiam A. 1568
 jam Franciscus Davidis fuit Superintendentus, vcd. Prefat.
Catechismi A. 1568. Claudionopoli editi.]
 In calce Disputationis Albanæ, ibidem editæ Subnectū-
tur Antitheses 21 Interpretationis Melianæ in
Caput Imum Joannis.

V. Demonstratio Falsitatis Doctrinæ Petri Me-
lic et reliquorū Sophistarum per Antitheses una
 cum Reputatione Antitheseon veri et Turcici Christi,
 nunc primū Debrecini impressarum. Alba Julia
 Habetur versā pagina: Oratio ad Deum Patrem.
 Unde: Antitheses Doctrinæ Ministorum Christi Cru-
ciati, et Petri Melii. De Deo 2. De Filio viii. De
Spiritu Sancto. 2. Tandem: Perbreui Reputa-
tio Antitheseon adversæ Parkii, et Calumniarū detectio.

L. Notæ Antitheses Melii fulvunt. X. quorū
 octo refutantē, duo pretermittuntē, cum non repu-
 gnarunt veritati. Calumniæ veri Melii plurē
quorū sex. 1. Quid Christus ille, quem docuit ē
in utero Virginis de Spiritu Sancto conceptus ē Filius
Dei, sit Turcarum Chri. 2. Quid Christus faciunt
purum hominem. 3. Quid altrium Filium illum
ob id ō admittant quod Deus absq. Muliere gignere
non possit. 4. Quid Christus faciunt Titularum Deū.
 5. Quid

6. Quid dixerint Christi ē pauperem et contemptibilem.
 7. Quid dixerint, Filium quendam in mente divina
geminare, mulierem expectantem. Ad quas Calumni-
as Ministri Christi se purgando et excusando respondent.
 Not. 2. Huic Operi Annus Impressionis non ad-
dit; constat tamen post Disputationem Albanam proisse.
 Nam ad Octavam Antithesin Melii respondendo, hæc
int alia scribunt: Petrus Melius in publica Dis-
putatione Albana coram Regia Majestate, Senatu,
et tota Eclesia audacter et diserte pronuntiant,
Iesum Christum illum, qui conceptus est de Spiritu
Sancto in utero Virginis, non est Filius Dei. &c.
 Item Imperius: In calce scribunt, Albanam Disputatō-
nam impressimus, mendacis esse reperitam. &c.
 Unde scit ant. A. 1568, ant signi hoc Opus prodisse.
 Est liber in 40. paginæ 14.

VI. Antithesis Pseudochristi cum Utro-
que illo ex Maria nato. in 40. paginæ 12.
Locus additur. Luc. 2. Hodie (non ante secula)
natus est vobis (non incarnatus) Salvator Christus
Dominus in urbe Davidis (nō in Cælo ex Essentia Dei).
 Item: Luc. 10. nemo novit, quis sit Filius, nisi
Pater, et quis sit Pater, nisi Filius, et qui voluerit F-
lius aperire. In ped. Alba Julia. Anno M D L X V I I I.

L. Notæ Antitheses sunt 10, ē dicæto sibi
invicem per paginæ cor respondentes sub hōi Titulo:
Christus dives, quem Papa Antichristus cū
toto mundo sequitur. Christus pauper, quem
pri pauperes mundo
exosi sequuntur.
 Nota 2.

Nota 2. Hoc opus forte prius editum quam Cædem
quia in eo unica Calumnia est, quod Ministri Christi
faciant dicant Christum esse Pauperem et contemptibilem
lemque que manū hinc præcipue tractat.

Nota 3. Antithesibus subnectitur: Modus que
" Deus in detrahendis Anti-christi Ornamentis vel larvis,
" quibus Christum verum aboleverat, et falsum intro-
" duxerat, et quomodo Deus nunc secundum Christum exaltet.
Item subnectitur Antithesis veri Christi cum
falso Anti-christi correspondens e diametro paginas
hoc modo:

" Hunc Deus promisit et	Hunc Anti-Christus p. suos
" dedit, et Apoli predicavit.	Patres introduxit.

Antitheses sp. 7. In fine: Exarsum Alba Julia A.D. 1568

VII. Aequipollentes ex Scriptura Phrases de
" Christo Filio Dei ex Maria Nato Figurata. Quas si
" quis intellexerit, et in numerato habuerit, ad multa
" intelligenda in Scripturis juxta poterit. Alba Jul.
" li. d. Anno Domini M D LXXVIII. in 4°. 4. pagina

[Nota: Hujus Opusculi Autores in Præfatione scri-
bunt magnam esse offensionem in Cæta Christi, cum homines
carnales dicta factaque Christi omnia carnaliter intelli-
gunt, cum sit Rex spiritualis, nec Regnum ejus sit mun-
danum & sicut etiam Apoli hoc non percipientes sepe offe-
debantur in morte et cruce ejus & Ita Nicodemus in re-
generatione offensus Joh. 3. Capernaite, cum Christ
se paulum vitæ dixit Joh. 6. Ita eodem tempore

(Inquirunt) magnæ contentiones fuerunt inter prima-
rios viros Lutherum, Zuinglium de de Cæna Domini,
de manducanda carnis Christi ratione & Ita fuit pug-
na Brevi cum Generalibus, et Jacobi Seckii
cum omnibus Helvetiis. Cusis & volentes ergo tol-
lere istam difficultatem, propterea has Phrases de
Christo Filio Dei Figuratas conserpsimus & sunt ve-
ro illæ Phrases præcipue: de manducatione Car-
nis Christi Domini, de operibus ejus & I.

VII. *Fides prima: De apostoli Credonae Reovid Magyarica
xattya. A orient Fraenae folysa sicut. Tratat a
Colosvari Cred. Ratortol Basilius Isavautol. l. thes.
v. stb. Nyomatat Erdelybe Tueruarat ~~in~~ ^{enye az}
Tendocbe. 1568. 4. s. A- 226 (a legudolsi io Nivitelom
has levélböl allván) = 27 1/2 w = 110 sedlau levél.
Aulva Békés Gáspárnak. (univ. Coll. Hd.).*

VIII. *55.
Az Credonae Magyarica vagy Apostoli Vallás
Magyarica. Basilica. I. Nota: Hec libellus, quem
habere potui initio desitenti nec Titulum, nec Tempus
Editionis habere potui, certissimum tamen est Autorem ejus
esse Stephanum Basilii, qui in alio opere citat hoc opus.
et Alibi fuit impressum Anno 1568. Nec enim
indicatio est facta potui cognoscere, prope et solutissima
tantum chartam reliquis paginis in potui. Ceterum, quae
in sequentibus habere potui, annotari memoria digna, ut
si forte aliud ex eundem possem habere, cuius initium
et omnia possem habere, reliquis in scribendo infererem.
In hoc opere et rejicit divisionem Symboli Apostolici in duo-
decim partes, quod 12 Aplos dixissent singulos Articulos.
Subnectit vero geminam Symboli huius divisionem in tres
partes. Sicut. Intra agit de Deo. De Filio. De Spiritu
in Deum et Trinitatem. Sive Cetera Domini. vid. Catech. 1568.
Unde: Totum Symbolum Apostolicum juxta Sacram explicat
objectiones si quae possent fieri enotat. Imo. Fidei proprie-
tatem, a quo dicitur et quod sit, quamvis habeat efficaciam et
vires, explicat. Unde et Fidem in unum Deum exaggerat.
Loca adducit et cui subnectit illa verba quae bene creduntur.
I. Nota: Circa A. 1568 Reformati parvas vires habebant
nec nominabant Calviniani, nam quatuor generis hominum
fuit valutionem, his verbis: Gondoladorian et Ambertho hiteles
vallissol felot negi sambelchek talaloz, kar ille nivel nelyet
sidotag, Pozanytag, Papasag, es Lutersey arag ny vilag esult
tergyrynytag. Et hoc Fidem ac religionem seculum
et demonstrat Deum esse Unum: Altissimum: Caeli et Terrae
Creatorum, Dominum et Deum: omnium. Patrem et Dominum Iesum
Christum et Deum ac laput, diissem in Christo, a quo omnia et*

Solum Sapienter, beatum, in ext. etc., in scripturae locis illis
 3 commemorat et ex integro describit Petrus Augustinus
 34. & 6, 7, 8, 9. Ezechiel Isa. 37. & 16, 17, 19, 20. Iohannes Iohannes
 Matt. 21. Apostolus Act. 17. Prudens Cass. 9. 14. 15. ut os
 tendat dnm ee unum. 4. Cuius fidem in Chron. d. de scriptura
 ostendit Trinitatem ee in sacra, nisi in Lombardi et alios
 scripsit. Unde subiecit: Ego ad ratiocinandum quodlibet talium, prout
 elegit consult fecim ex his oblationibus, in quibus sola alii tunc
 regere in unum et Harmoniam habet, inquit legem, ego et harmoniam
 non habeo agit hanc ego. Et unde videtur equi Basilii
 primi fuisse Trinitarium. Quid scilicet scilicet quid Chris-
 tus etiam quod scilicet ex Maria habuit, et Christus ostendit
 deinde et Quare filium dei, et nosse dnm dicat, exprimit
 ita cum Passionibus omnibus circumstantiis enarrat.
 5. Articulum illum. Describit ad Imperatorem sic exprimit: Po-
 tiora non preloquitur. Unde subiecit se excludisse Symbolo Sym-
 bolico eundem articulum. Notat etiam Cyrillum qui vult A. C. 260
 qui obsequavit in Romano Symbolo eundem articulum ee, nec a-
 pud Eutas vultur et in usu. Nec Augustinus inquit inter-
 pretatur in Symbolo articulo eundem articulum. Primum addit illi
 articulum dnm habere solum. Secundus est. vid. Nota mea in articulo
 6. Articulum de spiritu s. sic expressit: Spiritus et sollicitus. Ubi et
 Cardinalis Humani Interpretationem. Missa addit, et de sancto mi-
 ta dicitur. 7. Articulum: Sententia expressit non numerat in
 reliquis articulis. Notandum dicitur ex Erasmo in colloq. Famil. de
 Acquisitione fidei. dicit a quodam d. Eutam intellexit aut Tem-
 plum, aut Christianitatis non in line utra communione. Deinde
 Cyrillum Augustinum citat, quod neuter in explanatione Symboli
 huius mentionem facit huius articuli. Inquit ab illius tempore
 est hic articulus Symbolo insertus. In fine operis et hoc facit
 mentionem de gloria Patri. cum Alleluia, quam post Paulum
 mos solent quidam Christiani decantare. II. Nota: Stephanus
 Basilii fuit primus, qui Symbolum Antiquum reformavit
 et post hunc Basilium dicitur correxit Quispiam in articulo articulo
 de deo spiritu ad Imperatorem, et de spiritu s. I.

57

1X. Cynicham Kerdesek az Kerepnyem i-
 gar Hitrol es azral ellenkezo Tudomanyrol az
 Ispennet Egyhaziaba. Istrantol.
 Egyben pedettek az kecolvari Predikatorrol, Basilium
 Loca sunt apposita. Act. 4. & 12. Act. 10. & 43.
 Albe Iulio. Anno 1568. In 4.
 Dedicatio: Az Ispenlo Nemes Urada Pokai Jac-
 Kabnah Kiraly eo Felseje Hop Mepereneh et hiv
 Tanacsanak az Aha Irtol, Jeshu által Kiran. Sicut
 Lelehel valo sepester. In fine Dedicacionis:
 Keolvarart, Mind Sicut Haranak kezdekben. Octob.
 Anno Domini 1568. Te Urasagodnak Chris-
 tan Regny Bolgaja Basilium Istran.
 In hac Dedicacione Primo commendat Typogra-
 phiam, quod occasione, in eadem, editos libros E-
 vangelicum ad multa Regna est propagatum.
 Secundo. Quod sub nomine Magnatum solet libros
 dene, dat rationes. Unam, paupertatem, alteram
 sed Garpnam, charitatem et fervorem. Magnatum ergo
 purum dei verbum. Tertium, sui purgationem
 a calumniis Adversariorum. I. Nota: Plures etiam
 alios libros posuit in publicum edere Stephanus
 Basilii, preter hos duos, et si copiam eorum habuimus
 Tertio. Addit iam tertium agere annum [A. 1568]
 a quo Pastorem Claudiopoli agit; a quo tempore
 multos calumnias ipse, et reliqui Pastores in Trans-
 sylvania et Hungaria afficiunt. I. Ergo et in Hun-
 garia

garia pulcrum unitatem dei dependentes ministri.
Ipse vero Basilis 1568 cepit Pastorem agere Claudio

Quarto: Dat rationem, quare hoc Opus Jacobo Polai dedicare voluit. Scilicet: Dum Alba Julice fuisset in publica Disputatione decem diebus habita in Palatio majori Principis, percepit magna cum ariditate, memorati Dni Polai, ubi usque pariter objectiones et Responsiones audiri: se et auscultasse; et tunc statim cogitasse, se aliquod Opus sub nomine ejus velle publicare.

I. Ergo, hoc Opus post Disputationem Albanam prodit. Quod, dum memorato Dno significasset, auxilium promissit, imo etiam in literis (inquit) scripsit, se velle daturum operam, et quae Ecclae Dei emolumentum spectarent, in eis velit auxilium esse. Et, (inquit Basilis) nisi huic promissioni confidisset, abstinisset ab Editione hujus operis, ingratis enim hic mundus pro multis fatigis et expensis, nil aliud praeter Calumnias fore solvere. In fine Dedicacionis haec subnectit:

" Sor letkei ehezol es szonjukozoz varjat epele irasim.
" Kot Magyar orszagban, holott tiltva van, hogy az Isten
" Izejenek kistva eledelit es italat az Krisztus juhait be
" se regyer, hanem az embert perzsinet es regerez.
" nek polvajaral es semetereket legeltesset o magolot.

I. Hinc quoque patet multos fuisse in Hungaria unitatem dei dependentes.

" Conclusio: Az Aja Isten tarsasa nyj Te Urasagodat,
Haza

" Heza nepiel egyetemben az o igaz ismerethen.
" Is: Fiamat altalla, hogy es ismereth altalla, az igazit
" orol eletet vehesed minden o valasztott Fiamat
" egyetemben. Amen.

I. Nota: Chiam Franciscus Davidis aliquod Opus dedicavit: quod quidem debebat proprio, dedicavit enim 7. Septembri de quo statim fiet mentio.) Jacobo Polai; unde videtur posse colligi, adhuc tunc non fuisse Unitarium eundem Jacobum Polai; ex hoc tamen Basilii Opere, quod dedicavit in initio Octobris, eodem Anno 1568, patet iam fuisse Unitarium. Nota. 2. Basilis fuit Trinitarius, scribit enim in Dedicacione se agnosce veritatem de uno deo omnipotente, Creatore Celi et Terrae, et postquam agnovit non potest predicare et Typis evulgare. 3. In toto Opere per Quaestiones demonstrat Trinitatem non posse ex sacra demonstrare, explicando loca, quae pro stabilienda Trinitate solent adferri, ut et pro Christo dno et Spiritibus s. Innumera Trinitate.

- " X. Az Szent Irásnak Fundamentum aból volt
- " Magyaraját az Iesus Krisztusról, és az ő igaz Istenjéről
- " Locum est annexum Apocal. xxii. v. 16.
- " Excusum Albe Julice Anno MDLXVIII. in 4.
- " Dedicatio: Az igaz Mennet és Istenelő Pokai
- " Jakabnak, Kiraly és Felesége Hop mesterének,
- " és hiv Tanácsának, Istenben Tisztelt Urának,
- " az Alja Istenül az Iesus Iesus által kirain min:
- " den helyi és lelki jót. Fejerraratt Sz: Mihály,
- " Havának 7. napján A. 1562. David Feruz az
- " meg készült Iesus Krisztusnak Szóhája.

In hac Dedicacione scribit P. Christiani quicunque opo-
 ret meditari semper de fine vite sue, ac vite eter-
 nae, debetque unusquisque confiteri Christum Dominum.
 Quapropter (inquit) se quoque non tantum in inex-
 mitate et agrotatione sicut n. tunc egit, cum huc
 scripsit, sed in tota vita debere et velle Confessio-
 nem de Christo Dno edere, et demonstrare se ab huius-
 re Opinionibus humanis, quae honorem Salvatoris
 Christi d. imminunt; potius Prophetarum et Apostolorum
 Scripta velle sequi, quorum major est auctoritas, quod
 Concilia et Patrum est.

2. Dat rationem quare
 hoc Opus Jacobo Pokai voluit dedicare, scilicet
 ut Confessionis ejus de Christo sit quasi testimonium,
 quod fuerat n. Superioribus diebus Pokai Franciscus,
 qualiter confiteretur Divinitatem Christi Dni, ac pro-

inde voluit in hoc Opere ei respondere.
 Conclusio Dedicacionis: Kezelméd olvasá ny ez
 " Irast az igaz itéletnek és bölcseségnek lelkeivel, hisse
 " az Isten kezelemesseje igazgatóján sicut lelket kezelem:
 " mednek az igaz értelmében tel epitti. E Hinc videri
 " huius posse colligi, hunc Jacobum Pokai nondum
 " esse ex integro illuminatum Unitarium; ex Spe-
 " rioris tamen Operis Stephani Basilii Dedicacione,
 " sicut quod lucem publicam prius aspexerat, colligi
 " potest transivisse ad Unitarios. v. d. Spei Observat.

In hoc Opere Franciscus David demonstrat P.
 quis sit Iesus Christus, scilicet Patribus promissus,
 in Novo Testamento exhibitus, ex virgine Maria natus, Messias
 omnia loca illustrando, et recensendo, varia ejus nomi-
 na quibus insignitur; quod scilicet appellatur: Logos, Sermo,
 Lux, Panis vivus, Sacerdos, Rex, Unigenitus et
 Dilectus Dei Filius, imo etiam Deus, qui tamen o-
 mnia à Patre accepit. 2. Agit de Christi Dni
 vera Divinitate, probatque 12. Rationibus Christum
 Dnum esse Deum, et ubique huius modo confiteretur.

- " Mondom is vallem az Irásnak folygala szed hogy 18.
- " igaz es bizonyos Isten az Krisztus. Demonstrat tamen
 variis argumentis Christum Dnum esse Deum.
- " 3. Ad Loca et Objectiones Adversariorum respondit,
 Quippe ad Objectiones Petri Caroli, quas contra D.
 Christum

Chiesi Divinitatum si non sit Summus Deus 1 obicit.
 Q. De Petro Caroli hui scribit: Caroli Peter Va-
 radi Predicator, et o lelki ímérek ellen az igazságot
 mostan mgy tagadván nem tudon mire terinere. Itt est
Kolosvári mesteriségben. Teleleken elhoppen int néhen
 Az igaz, az Logost, nem névzei Fiúnak, hanem csak
 példázó képpen, avagy az jövedő testnek fel vételest.
 Prov. 30. Dan. 4. Döllehet az Irás erről azt
 mondgya, hogy az magyarságbeli Iud pájából jött Iud, Iud
 magott es írtetett; mind azon által az írtetést az Iud,
 Iud nem láttya hogy az Irás nem tulajdonképpen, ha:
 nem példázó képpen tulajdonította. mostan Irás:
 ban az igaz es az Iórosz Chrius, felől azt mgy tagadva,
 az Logost öröktől fogva való Fiúnak magyarázza lenni,
 - - es nyilván való Apostatává lett.
 Esetet pedig nem azért pámlalom elő, hogy én igla
 bánkodnám Caroli Peternek az igazságtól való el té:
 rül, hanem inkább hogy nyilván legyen es o benne
 mutatassék mgy, Iude legyenek Chriusnak igaz Iarít:
 vány, Iud hamis, es mikképpen charja az Ur Ise
 az o igazságot elő vinni.

L. Ex his patet, Petrum Caroli primum cum
 Francisco Davidis in una opinione fuisse tanquam
 homodoxum, deinde tamen Carolinum resipuisse;
 fuisseque primo Rectorem Scholae Claudiopolita:
 ne, deinde Pastorem Varadiensem.

65

Series Librorum Albae Juliae (quos mihi vidisse
contigit) impressorum Anno 1569.

- " I. De Regno Christi Liber Primus.
- " De Regno Antichristi Liber Secundus.
- " Accessit Tractatus de Pædobaptismo et Circumcisione.
Locus est annexus: Joh. xv. 14. Vos amici mei.
- " Alba Julia Anno Domini 1569. In 4.º
- " Dedicatio: Serenissimo Principi Domino Domi-
no Joanni Secundo Electo Regi Ung. Dal. Cro. &c.
- " Ministri et Seniores Ecclesiarum de Uno deo Patre
- " consubstantium in Transylvania Gratiam et Pacem. P.

In hac Dedicacione Ministri P. conqueuntur pie-
tatis et charitatis studia, in illo rehaescenti Christo
regno valde frigere, ut præter Christianorum umbras,
et nudos verbi Dei auditores nihil licet intueri. Et
juri veri causam dicunt, falsam de Uno deo, et Filio do-
ctinam: odior implacabilem semina in Reformatis Ecclē-
siis perseverantia: ambitionem, et sanguinis fundendi gra-
tantem dnam libidinem; qui reluctante exau consi-
entia malunt doctrinam scripturæ S. contrariam talri,
quam Evangelicæ sobrietatis normam sequi, aut pupil-
lum Christi gregem, ex puro dei verbo sepositis homi-
num commentis erudire, non Christi, sed suam gloriam
querentes; unde, dicunt non est mirum, si ob hæc
et alia, p̄o charitatis affectu destituti fructus ferre nullos
aut obscuros in Ecclesiis pepererint.

ne ego
linguit?

(inquit) apud Nistratos post traditam (13) de uno
 Deo Patre, et unice ejus filio Doctrinam, vigeat Divina
 Precepta contemptus, hunc librum, de Regno Christi,
 in quo habitat Fides, Spes, Charitas et Gaudium, in al:
 dium proferre opera preterea duxerunt, ut si sermone
 ab eis converti non potuerunt, sanctis operibus et pia
 conversatione in viam redire possint. 1. Pet. 3.

I. Nota: Ergo, circa haec tempora fuit tradita
 Doctrina precipue de Uno Deo Patre & filio.

2. Dicunt ministri adieisse Libellum de Regno An:
 helmici, imo etiam Opus quoddam in calce Libelli
 de Pseudobaptismo et Circumcisione, Ecclesiamq; lu:
 den Libellum Regis Matthi, scripta consecrasse, non
 solum, ut ad charitatis munia exercenda per promptior,
 verum etiam, ut veritatis propaganda desiderio magis et ma:
 gis in dies accendi possit; obsecratis cura, ut ea
 fronte, qua, parte ante, ceteros Libros complexus est
 Rex, istos quoque in sinum admittere dignetur.

I. Not. Multos, tunc temporis Libros Regi Joanni dedit.

3. De nimium tepetate charitatis, ex Sebastiani Casta:
 lionis Bibliod. suae Preliminari Epistola fere sexqui:
 paginas inferunt, multa loca Sacrae tantum citan:
 do, non describendo, quae videri possunt in Bibliis Mex:
 Causam vero tepetate charitatis dicunt esse Ignorantiam
 unde, sordent, quoniam in Religione, negotio plurimae
 sunt controversiae, Gamalielici Consilium esse sequendum;

nemoq;

nemoq; alterum debet damnare, sed expectet iusti Judi:
 cis sententiam; neq; zizania velut usque ad messem ex:
 hircare; adhuc enim mundi finis non est, nec sumus
 Angeli, quibus haec Provincia mandabit, absurdumque
 est Spirituale bellum, terrestribus armis gerere. 113.

Adiunt, Deinde, Christianos hostes esse vitia, contra
 " quae virtutibus certandum est, et contrariis remediis
 " contraria mala esse curanda, ut Doctrina Ignorantiam
 " pellat, Iniquitas vincat Patientia; Superbia modestia
 " resistat, Pigritie opponat Diligentia; Contra Crude:
 " litatem pugnet Clementia; Simulationem proter:
 " nat Simulacra et se Deo probans religiosa mens, ani:
 " musq; purus, et qui uni Deo placere studet. Haec
 " sunt (inquit) vera Christianae Religionis et vere
 " victorica arma: non ut Carnifici mandet Provin:
 " cia Doctoris, et exteriora poculi primum, quam in:
 " teriora purgentis. Atque haec de Religione duni:
 " taxat dici voluit. Nam, quod ad facinorosa attinet,
 " homicidia, adulteria, furta, falsa testimonia, et hujus:
 " modi reliqua, quae Deus et puniri iussit, et quo pa:
 " cto punienda forent precepit, ea in controversiam
 " non vocant, de his enim (dicunt) Deus non obse:
 " re coepit, pertinentq; ad bona defensionalem, nisi
 " velint in cubiculis singulari. Sed Religionis, alia est
 " ratio, cum de illa iam per mille amplius annos
 " disputetur, necdum componi res potuerit, nec com:
 " poni potest, absente omnium controversiarum disceptatione
 " et ignorantia

68
" et ignorantia fugatice, Charitate, et ea de causa, in:
" uolente sanguine terra repleta sit. Unde (dicunt) melius
" esse debere, ne inter latrones, qui merito crucifigun-
" tur, etiam Christus immerito crucifigatur. Et si non
" modo (sic loquuntur) Turcas, qui Christum par amant
" et Judeos, qui lum capitaliter oderunt, vivere pati-
" mur apud nos, verum etiam maledicos, superbos, in-
" ridos, avaros, impudicos, ebriosos, et cetera homi-
" num flagitia ferimus, et cum iis vivimus, epulamur
" letamur: debemus saltem hunc aërem communem
" et spiritum iis concedere, qui idem Christi nomini
" nobiscum profitentur, et nemini nocent, eorum sunt
" animo, ut mori malint, quam aliud dicere aut facere
" quam quod dici aut fieri debere arbitrantur; ut inte-
" rim possit dici, nullum hominum genus minus metulendum esse.
" Qui enim vitam mavult amittere, quam dicere,
" quod non sentit (peccaret enim si faceret, et qui
" cogit peccare cogit) non est, metulendum, ut iis
" pecunia possit, aut alia se corrumpi. Atque per-
" uideas -- nullus esse Principibus et Magni Nobilitatis
" obedientiores, quam eos, qui simplicitate Deum met-
" unt, et in eo quod sciunt, fideles sese prestant.
" Ceterorum quidem obedientia ficta est, neque durat diutius,
" quam vel metu cogitur, vel utilitate allicitur. Sed
" qui conscientia ad obediendum impellitur, qui docetur
" te deo, didicit Magistratibus et Potestatibus obediendum
" esse, etiam iniquis, nedum iustis, hujus veram et eter-
" nam esse obedientiam necesse est. -- Illud quidem
" (sunt ad propositum redamus) contra controversiam verum
" est

69
" est: Ad poenitentium properat, cito qui iudicat. Et:
" Multos iudicasse poenituit, iudicium suspendisse o-
" poenituit. Et: Qui ad clementiam propensior est, quam
" ad iram, is Dei naturam imitatur, qui, cum sciat
" nos esse fontes, tamen differt sententiam diu, et expe-
" ctat dum fiat vitæ correctio: Qui enim continuo ne-
" cat, nullum relinquit poenitentiae locum. Quod si
" quis his contradicere audebit, necesse erit ut pateat
" sanguinem a se oppugnari, a nobis defendi. Utrius
" autem facilius futura sit causæ dictio apud Iudicem
" Deum ipse viderit: Illud perspectum habemus, Cle-
" mentiae, patientiae, benignitatis, obedientiae non posse
" poenitere quengquam; crudelitatis et temerarii iudicii
" non posse non poenitere quengquam. Quod si illa
" tutissima via est, haec periculosa plena, insana esse o-
" portet, qui se sciens, volensque in pericula precipitet.
" Accipe igitur Rex hunc laborem comiter et hu-
" mane, et lege sacras literas, animo pio ac religio-
" so, Teque ad regendum Regnum sic prepara tanquam
" mortalis et rationem redditurus immortalis Deo.
" Optamus Tibi Moysi clementiam, Davidis pieta-
" tem, et Salomonis Sapientiam.

[I. Nota: Multa hic de verbo ad verbum pla-
" cuit exscribere, ob raritatem Exemplaris.]
[Iusto magis
" Post dedicationem sequitur Praefatio, in qua brevit-
" enarrant Regni Christi varias fuisse partes.
" (1.) Fuit in Oraculo et mente Divina ab aeterno
" in mysterio

in mysterio, cum sit dñs Pater eundem, antequā
 conditus fuisset mundus, præordinari fecit 1. Pet. 1. 20.
 (2.) Cum primus fuit Adamo & Patribus, quibus in un-
 bris et variis adumbrabant figuris tanquam illum
 digito procul demonstrantes. (3.) Regnavit cum
 inter suos, iam mundo exhibitus resaret fulgendo
 miraculis. (4.) Augustinus post resurrectionem in ce-
 listis, ubi nunc regnat. (5.) Nunc demum in suis
 membris, cum omni luce et veritate sepultā
 in tenebris demersos assumit et illuminat. (6.)
 Regnabit (inquunt) ante seculi consummationem sub
 eruditi plerique opinantur 1 mille annis cum suis,
 in Terris felicissime Apoc. 20. v. 2-7. (7.)
 Cum restituet regnum dno et Patri, regnaturus per-
 petuo cum omnibus numeris suis perfecto corpo-
 re, quod erit Ecclesia, eius sponsa.

Ceterum, inquit Ministri et Seniores, in ple-
 " riq; hoc tempore, dum se sicut ore profiteantur
 " factis autem negant: ne verbum dñi per nostram
 " impietatem ulterius male audiat, contendet quisq;
 " ut sancti moribus, certam in domino faciat sua
 " vocationem. Quamvis nempe sit ponderis dilectio
 " in fide fundata, et qualem in hoc regno Christi
 " locum obtineat, hoc scripto nostro declarare conabimur.

Libri Prior de Regno Christi habet Capita 12.
 Caput 1. De Regno Christi in quo sumus.
 Cap. II. De Discrepancia Regni cum Regno Adæ, Moy-
 ses: sive Homini Christiani cum Iudeo: De

Differen-

Differencia, inquam, Legis cum Evangelio. Cap. III.
 De Iustitia Regni Christi: Legis Iustitiam Superan-
 tis. Et primum de Fide. Cap. IV. De Fidei Fun-
 damento. Cap. V. De Iustificatione. Cap. VI. De
 Discrimine Iustitie que sub Lege fuit cum Iusti-
 tia, que sub Evangelio possidetur. Cap. VII. Col-
 latio Charitatis cum Fide. Cap. VIII. De Operum
 Mercede, et Gloria differentia. Cap. IX. De
 Charitatis Excellentia. Cap. X. Quid efficiat Fides,
 Caritas et Opera. Cap. XI. De Operum Origine et
 Efficacia. Cap. XII. De Predicationis Evangelii Efficacia.
 Cap. XIII. Vera Nota Membrorum Regni Christi. 15.

I. Nota: Liber hic lectus est dignus, imo pan-
 cis exceptis: præcipue ob raritatem Exemplarum
 et descriptionem mireretur. Ceterum, ex libere
 hunc librum esse factum seruet; Ipse enim
 in Libro: Restitutio Christianismi, fere hæc
 Capita hoc ordine tractare scribit. Cont. Bibl.
 Anti-Trinit. Sandii, sub nomine: Mich. Seruetz,
 et forte Ministri ac Seniores, inde conuincuntur.
 Liber Secundus ^{est Liber phylippus} sic incipit: De Regno Anti-
 " Christi, et eius Mysteriis. Liber Secundus.
 Locum est annexus Apoc. xviii. 18. Regni huius Regis
 " Alba Iulie. Anno Domini MDLXIX.
 Libri Pars Prima est de Regno Anti-Christi.
 Secunda Pars de Anti-Christi Mysteriis. Post hæc
 sequuntur Signa Sexaginta Antichristi Regni, et
 revelatio eius. I. Egrot de iis et Seruetz. Tandem:

72.

Tandem subnectitur Genealogia AntiChristi
" Filii Diaboli; inventa in Bibliotheca Romana
" ad partem sinistram ingredientis, Anno Domini MDXIII.
" Pars Tertia, de Pœdobaptismo. I. vel potius: Con-
" tra Pœdobaptismum. Ubi primo agunt Ministri
" de Doctrina precedente Baptismum. Deinde: Quod
" etiam Pœnitentia Baptismum debet precedere
" deinde: Addunt Rationes et Argumenta 36. con-
" tra Pœdobaptismum.

I. Nota: Hec Arguta habent etiam in Literis Co-
" munitatis ad Synodum Albanam 1568. Vid. sup. Not.
" Deinde: Tres objectiones pœdobaptismo afferri
" solitas, confutant. I. p. ex Matt. 19. Simite par-
" vulos venire ad me? Et ex Joan. 3. Nisi quis natus
" fuerit ex aqua et spiritu. B. Quatenus obijciunt Cir-
" cumcisioni Pœdobaptismum successisse; de Circum-
" cisione pluribus agunt. I. Ioh. Liber i. 4. et phyl. 24. p.

73.

II. Refutatio Scripti Georgii Majoris, in
" quo deum Trinum in Personis, et Unum Esentiam,
" unicum deinde ejus Filium in Persona, et dupli-
" cem in Naturis, ex lacunis AntiChristi plene co-
" natus est. Auctoribus Franciscus Davidis, et Ge-
" orgius Blandrata. Alba Juliae. MDLXIX. in 8.
" I. Nota: Hoc Opus apud me initio deservit
" tur; proinde Titulum hunc scripsi ex Sancti
" Biblioth. Antitritit. Vid. sub Nomine: Blandrata.
" Constat tamen, et eodem Anno 1569 Inclu-
" publicam aspersisse hunc Librum, et eodem
" fuisse Auctores Libri, quod Nomina sunt affixa.
" Nam in Responsione ad Majoris Epistolam
" deaicatoriam, huc legitur: Demum et a diu-
" turnitate temporis Major rhetorice, Quod
" jam annos 5531 ab initio conditi mundi
" usque in annum currentem 1569, hanc
" doctrinam audiverit Ecclesia. Et eodem
" fuisse Auctores Franciscum et Blandratam [ita patet].

Epistola Dedicatoria: Reverendissimo Domino P.
" Michæli Czako, Genere, eruditione ac pietate
" et clarissimo, Serenissimi Principis, Domini
" Johannis Secundi Electi Regis Hungarie Supre-
" ~~mo~~ Cancellario ac Confiliario fidelissimo, Domino
" observandissimo, Francisci Davidis Superintenu:
" deus, et Georgius Blandrata Doctor Sc. ubique vite
" prosperitatem precandi a Deo Patre et Filio ejus in Spiritu Sancto.

Nota: In hac Dedicacione multa scribunt. Inter
alia T. Dicunt Fr. Davidis et Blandrata se non dubi-
tare, quin Michael Cratci Libellum Georgii Majoris
Theologi Wittebergensis legerit, quem Major Eadem
Cratio dedicaverat, in quo eor nomina odiose
perstringit, Doctinam de Trinitate Assertionibus Pa-
trium, Concilio, Synodorumq; auctoritate, quam
olim Major cum suis rejecerat, revocando defendit.

I. Ergo, forte, Major Trinitati renunciaverat,
et ita defendere cepit. I. quin de iis tanquam
Hæreticis, supplicium sumendum ee, ac ad sanguinem
eor fundendum, tota quasi Europa sollicitare o erubuit.
I. Sanè multos habuerunt tunc Adversarios
unitatem Dei defendentes. Sanguine fundata est
Ectæ Sanguine cepit, Sanguine suavit, Sanguine
quo ipso etiam quasi deo belli morisse ajunt.

2. Ob hac tamen dicunt se animu o despo-
dere, sed Consilium Dei spectare; et, licet mun-
do inimicos velit reddere Major tamen, put Chris-
ti multa pertulit, se quoq; sub spe Divini auxilii
omnia patienter perferre, ac orare Deum, ut, qui
ita calumniant, Deus iisdem erroribus condonare,
ac benedicere velit.

3. De Libello Majoris
dicunt, nihil illa tempestate frigidius, magisq; jeju-
num in publicum prodisse; Major enim de
verbis neglectis, Patres, Concilia, Symbola iisdem op-
ponit, ac sententiam suam ex iisdem pbare conat.

¶ Adducunt exemplum Lutheri, per longu la-
tunq; demonstrando quid Lutherus dixerit, fecerit
ubi fuerit, quibus quid scripserit, responderit, se
defenderit, qualia a Papistis passus fuerit & dicuntq;
se tunc in simili fuisse conditione et statu, simi-
liq; pati, ac similitè debere se defendere.

In fine petunt, ut Cratius benignè eor responsio-
nem dignet legere, ac expendere.

Post Dedicacionem sequit: Responsio ad Ma-
joris Epistolam Dedicatoriam. In qua Omnia q;u
Argumenta exhibunt ac refutant.

In hac Responsione memorant Franciscus Davidis
et Blandrata, T. Georgium Majorem scitan-
tia ac incuria vitiò taxare Michaëlem Cratium,
quod Disputationi de Trinitate o statim occur-
rent, ne illa latius serperet, omnesq; Status
ac Ordines obtestatum fuisse, huic serpenti morbo
manus admoveere debere, ne sero tandem iudicii-
na paratur, quin si exiliis Crati non pot, ad glu-
dios et ignes etiam converti debere.

I. Nota T. Circa illa tempora videt mota
fuisse controversia de Trinitate. 2. Multi
fuerunt Unitatem Dei defendentium Adver-
sarii, qui eos non tantum in exilio, sed
etiam gladio et igne dignos judicarunt. I.

Post haec Libretunt: Majorem sibi met esse contrarium
 ab illo mutatum esse, qui quondam erat, quae enim
 prius taxavit, jam sui oblitus, illa defendit.

I. Ergo, (forte) Major renunciaverat aliquando
 Doctrinae de Trinitate, et iterum (forte) pro mi-
 dano honore, eandem cepit defendere. I.

2. Dicunt memorati Auctores, Majorem illos Doctrinae
 Capita quodam modo enumerare, affirmando veteribus
 Haeresibus esse similia; at dicunt Majoris Calumnias
 nihil morari, potius Doctrinae veritatis patrocinium
 ex Scriptura S. malle suscipere, quam Haereticorum
 nomina illa odiosa longae curvae depellere; cum o-
 mnibus piis notum sit, veritatem Dei ab initio He-
 resecos nomine fuisse damnatam, imo, sepe exim-
 pscriptam; et, si negatio trium Personarum in Divi-
 nitate sit Haeresis, tum, Propheta, Christus Dominus et
 Apostoli erunt Haeretici, utpotest, qui nunquam tali-
 um mentionem fecerunt. Unde rogant Mayo-
 rem, ut unicum saltem Scripturae S. testimonium
 adferat, in qua Spiritus S. Persona à seipso, in se i-
 pso, et per seipsum Subsistens dicatur: colligatis
 omnia Scripturae testimonia, in quibus mentio fit
 de Filio Dei, si alium, extra illum, qui de Spiritu
 Sancto conceptus et ex Maria Virgine natus est, elici-
 re poterit, et, si prestare poterit, cum insigni
 Lyrupipio donabunt. Probat deinde glorio:
 sam

Sam Filii Dei appellationem Domino Jesu Christo
 Mariae Virginis Filio proprie competere. Quomodo
 vero sit, et quare dicatur Deus dicunt ostendisse in li-
 bello: De Mediatoris Homini Jesu Christi Divini-
 tate quem Librum rogant, ut refutet, imo to-
 tam eorum Doctrinam (desiderant) ut ex Scriptura
 Sacra impugnet, et ex puro Dei verbo falsam esse
 demonstrat, firmisque Argumentis doceat, quod Christus
 Deus sit à se, et per se existens, Patris Consubstā-
 tialis, et per omnia aequalis.

Post haec B. enarrant Calumnias Majoris, quod
 scripserit eos, Scripturae Sacrae quosdam Locos cor-
 rupisse, et verba Symboli Apostolici veteratorie
 recitasse, omitendo articulum: Et in Jesum Chri-
 stum, Filium ejus unicum. Quod prius atti-
 net; dicunt Majorem duo tantum Loca adduxisse,
 quibus eos calumniatus est; scilicet Mich. 5. 2. Gal. IV. 4.
 Quae loca tandem prolixè juxta Scriptura S.
 et juxta mentem Prophetarum, ac Apostolorum explicat,
 Enarrant, eum in finem, ut cognoscant, Michael
 Caeteri, et omnes pii eos in Doctrina sua purum Lite-
 rarum Sacrarum consensum, mentemque Spiritus S. Legi.

Rogant autem Majorem, quod si malis artibus
 Scripturas inverterent, Locos depravatos in medi-
 um adducat. Sed, (inquunt) Major pro sua
 majoritate

majoritate satis esse putat dicere, et non demon-
strare: multa objicere, sed nihil probare; quod
et si in elementaria Schola apud Magdeburgos in-
ter pueros licuit, jam in Ecclia non licent.

Quod posterius attinet, ratione Symboli Aposto-
lici mirantur Majorem ~~ratione~~ animum fuisse pro-
nunciare eos Symbolum Apostolicum corrupisse; quod
dogmatis (inquunt) in Disputatione Albana se illa
particulam omnium maximè usisse; unde etiam
remittunt Majorem ad exemplum Albanae Dispu-
tationis, quod Adversarius Cor^o in Kirch. Claudio-
poli (vide infer) fuit editum, ut inde videat Ma-
jor eos calumniosè accusari, ipsius vim inferre.

4. Ad Majoris Propositionem, quæ dicit: Here-
ticos esse vitandos, ostendunt, qui sunt Hæretici, et
quomodo vitandi. 5. Respondent ad objectio-
nem Majoris, quæ dicit eos negare articulum æternæ
generationis Filii ex Substantia Patris. Consequenter
affirmant, se universam Sacram Scripturam recipere,
eius reverenti animo et piâ conscientia subscri-
bere, in qua sicut Deus scriptum et voluntatem suam
per omnia manifestavit, nullum locum, nullum Sacra-
Scripturæ testimonium corruptentes, neque violentâ
locorum interpretatione utentes, sed mentem Spiritus
S. ex perpetuo Scripturæ Sacrae consensu exquiscentes.
6. Demonstrant quò tempore, per quos, Doctrina
de Tri-

de Trinitate inventa, promotâ, aucta, propagata, ac
tâquam Sanctissima confirmata fuerit.

7. Ad objectionem Majoris, quatenus objicit Auctores jam dictos Baptismi in Nomine Patris, et Filii, et Spiritus S. administrandi, sint hostes, respondent, ubi tamen Nota, eos meritum Christi asserere, Christum esse Naturalem Dei Filium.

8. Hæc adhuc scribunt: Diligens est Major
in Reverendissima Tuae Magnificentiae adhortatio-
ne, quò veritatis divinæ Doctrinam, quam Dei bene-
ficio consequi ac amplexi sumus, unâ cum reli-
quis Transylvanis cunctis repudies, et Patroci-
nium Papizantium suscipias &c.

[unde videtur legi et Cancellarium Michae-
lem Csábiium, et multos fere Transylvanos ean-
dem Religionem de Uno Deo Patre fuisse amplexos.]

9. Subnectunt post hæc Gristole Majori ad Mi-
chaelem Csábiium, Subscriptionem, hæc modo: Datis
Witteberge, Anno Filii Dei, ex æterno Patre, sine
matre nati, nullo, sed ab initio, à diebus æterni-
tatis; Ex Virgine vero Maria Christi Filii Dei, in
Bethlehem Juda, sine Patre nati Anno 1569.

unde concludunt, Majorem duos Christos seu Fili-
os esse obtrudere: Unum æternum sine matre,
alterum temporalem sine Patre. Et dicunt, hujus-
modi Subscriptionem, nullam ullibi antea vidisse.

stanty's

orantibus Christum, ut tum Majori, tum aliis, hanc Co-
tumeliam, quā cum, tanquam unicum Messiam despi-
citur. S. conceptum, ex Maria Virgine natum afficiat,
ignoscat; nesciunt enim quid faciunt. Hortantur
item Majorem, ut doctrinae suae auctoritatis custos
esse velit, neque eam suis amicis obtestationibus
et lacrymis risu et multo contemptui exponere
velit, frustra enim Major, et omnes alii, qui eis
se opponunt, contra Stimulum calcitrant, tempus e-
nim inquit, quō tenebrae dispelli debent.

Post haec sequitur: Refutatio Libelli Georgii Ma-
joris Theologi Wittembergensis.
 Hic Franciscus Davidis et Blandrata ostendunt Deū
 illum Trium in Personis. (quem Major dixit per
 Annum 5531 per universum orbem propagatum.)
 Patriarchis, Prophetis, Patribus, Apstisq; fuisse ignotum.
 2. ostendunt Majorem a Luthero defecisse, esseq;
 ejus Discipulum degenerem, non enim seipm in omnibus
 eum; unde (dicunt) non esse mirum, quid Major pos-
 se perfecta palam docere ausus sit: Bona opera
ad salutem aeternam consequendam esse necessaria;
quam Propositione et contra M. Illyriū defendendū suscepit.
 I. Nota: Optime Major hanc Propositionem usq;
 sed Fr. Davidis et Blandrata, bene in omni-
 bus nondum erant illuminati, nisi in Arti-
 culo Fidei de Uno Deo & I.

3. De Melanctone haec scribunt: Bonus ille me-
lancton, pie remissentia, sepe quibusdam ex patri-
bus veritatem Dei indagantibus et amantibus, congru-
us est, se in sinu tribulor melacutos gestare, quos
irrequieta punctione, in agnita veritate, confessione impediat.

4. Dicunt Majorem eos Haereticos scripsisse.
 At, (inquirunt) si defectio a sua (sicut Majori) et
 Majori suae Ecclesiae, Haereticis dici possit, non mole-
 ste patiuntur sibi vocabulum illud imponi; sed defe-
 ctionis ab Ecclesia Christi vocabulum, (dicunt) nul-
 la ratione subituros. Nam sunt (inquirunt) Sanctae
 Sponsae Christi Ecclesiae cives, eamq; matrem carissi-
 mam in Christo Domino ac Sponso suo, ut propri-
 as animas amant. Cui vero Major Apstis
 Confessionem Ecclae suae objicit, Apstis vicesimae Ec-
 clae Propheticae et Apostolicae, tanq; matris cha-
 rissimae Confessionem. Majori opponunt, quae in
 Scriptis Propheticis et Apostolicis extat, et in uni-
 co Symbolo Apstico comprehenditur.

5. Habent breves Annotationes in Georgii Ma-
 joris Libelli Caput I. in quo quaestio Majoris
 fuit: An sit Deus? 6. Habent Annotationes
 in Cap. II. ubi Major definit: Quid sit Deus.
 Dicuntq; magnam esse praesumptionem, cum qui
 Inpunitus est, aliquā ratione velle definire. Item:
 Cum Major scripsit Patrem, Filium, et Sanctum
 simul invocari debere; ostendunt tantum Patrem
 per Mediatorem Jesum Christum invocandum esse.

In Annotationibus ad 122. Cap. Majoris Re-
spondent primo in genere, deinde in specie ad qua:
tunc loca: deut. 10. vi. 4. xxxii. Isa. xlv.
quibus Dei Unitatem, et Trinitatem Personarum vult demonstrare.

7 Propomunt tres Imagines, quibus Trinitatem vo-
lunt Major et alii illustrare. Unam dicunt contineri
in libro, cui Titulus est: Officium Beatae Virginis.
In principio Missae de Trinitate. Quam librum
dicunt impressum fuisse Romae Anno Domini 1533.

Quam Imaginem dicunt extare in Templo ad
Arcem Cracoviensem, quae quotannis in Trinitati
Festo Populo veneranda proponitur; à qua et No-
men suum Polonice sortita est Rachos. Iam
dicunt extare in Oppido Berehsate, sub vete-
ri Arce Munkacs in Superiori Hungaria.

8 Agitur de Invocatione Patris et Mediatorum Pentades.

9 Habent Annotationes in Cap. IV. Libelli Ma-
joris; in quo Major definit: Quis sit Persona, et
Sententia, Individuum, et quomodo Filius ex Esentia
Patris generetur. Ad quae brevitè respondent.

Respondent item ad illa loca quae Major pro Tri-
nitate afferenda ex Moysi, Prophetis et ex N. Testa-
mento adduxit. Sunt vero loca: Gen. 1. 1. 2. 3.
23. 6. 4. 9. 6. 18. ubi Moyses scribit Abrahamum
tres viros vidisse, et unum adorasse. 6. 19. ubi
dicitur: Pluit Dominus ignem à Domino. 6. 32.
ubi dicitur: Euse vir luctabat cum Jacobo. Exod. 3
ubi Ma-

ubi Major Christum Autorem et promulgatorem le-
gis constituit. Ex Prophetis loca petita sunt: dan.
vii. ubi Propheta dicit se vidisse remanentem in nu-
bibus caeli tanquam Filium hominis. Psal. xxxiv.

verbo Domini caeli firmati sunt et spiritus oris. Ps. xlv.
Eructavit cor meum verbum bonum. Item: Unxit se Dominus
Ose. 1. 7. Salvabo eos. Joel. 2. Latemini in Domino.
Jer. 23. Excitabo Davidi germen justum. Loci

vero duo praecipue plerumque tractantur, Gen. 1. 26. Cap.
xi. 7. Ex Novo Testamento adducuntur loca: Matt.
28. 19. Cap. 3. ubi Christus baptizatus, spiritus de-
scendit, Pater caelitus locutus est. Joh. 1. 1. 14. 1. Joh.
5. 7. Post haec agitur de Discrimine Personarum.

Discrimina vero Major dicit 2phica: Interna et Externa
quae omnia juxta Majoris formalia verba expresserit,
et quae brevitè reputantur.

10. Agitur de Divinitate Christi, quod Natura sit Deus,
et quae Argumenta ac loca Major adducit, illa reputantur.
Argumenta ducit ex locis: Joh. 1. 1. Col. 1. ubi Pau-
lus docet per Christum omnia fuisse creata. Item: Christum
fuisse ante omnia. Matt. 21. Omnia mihi tradita sunt à
Patre meo. Joh. 1. In ipso vita erat. Joh. 6.
Ego sum panis vivus. Joh. 8. Antequam Abraham fieret.
Heb. 13. Christus huius et hodie. Sic et alia loca addu-
cit Major, quae vulgo solent adferri et ad quae brevitè respondent.

11. De Filio Dei, quod sit etiam ante carnem
 in sacris literis Filius Dei nominatus sit. Probat
 Major variis Scripturae locis. Selt: Psal. 2. Filium
 meus et Inf. Cap. xlii. Audi filia et vide. 1. Reg. 7.
 Erat mihi in Filium. Isa. 9. 6. Filium nobis datus est.
 Psal. 70. 1. Domine iudicium da Regi, et Filio Regis iustitiam.
 Dan. 7. Similem Filio Dei et similem Filio Hominis.
 Daniel. Ose. xi. Ex Aegypto vocari Filium. Jer. 23.
 Vocabunt eum: Deus iustificator noster. Adfert et alia loca
 Major, quae solent asserri et ab aliis ad quae omnia
 pro illo tempore satis solide reputantur.

12. Pro sententia sua Auctores huius Reputationis
 stabilienda, multa citant ex Martini Cellarii vel
 Borchii Commentario in Ecclesiasten pag. 192 198
 qualem volentes illustrare, qualem Christum Arbitrum
 et mediatorem Deum et hominem fecerunt, ut Major
 mentem eorum exactius tenens, cunctis calumniis seposi-
 tis placidius aliquando cum ipsis agit ac se tractet.

I. Sane, ex omnibus scriptis colligi potest dicitur il-
 los fuisse tractatos, qui sententiam de unita-
 te Dei Patris ceperunt propagare.

Hae autem de Borchio scribunt in margine libri:
 11. Et autem D. Martinus Borchius, vir Sacerdos, inte-
 11. gerimus ac doctissimus, qui 40 abhinc annis Opus
 11. de Operibus Dei insigni edidit, et ab eo tempore in
 11. Academia Casileusi Hebraicae Linguae Professorum fide-
 11. lissimum egit. Nam trium Linguarum peritissimus est.

11. Fuit quondam Discipulus Magni viri Doctoris Ioan-
 11. nis Capionis, et Coctanens Erasmi Roterdami et
 11. amicus magnos viros Ocolampadii, Grinei, Wolf-
 11. gangi Capitonis, Buceris.
 11. 13. Agitur de Conciliis et Patribus, Concilio-
 11. rumque ac Patrum Symbolis, deus Trinitati Reclamatoribus.
 11. recensendo multos Reclamatores, multa Concilia mul-
 11. tosque Patres.

11. 14. De Criminationibus et Calumniis, quibus Ma-
 11. jor et alii Adversarii, eos onerarunt. Criminationes
 11. fuerunt; quod Trinitatem, Christi Divinitatem ageret:
 11. Spiritum Sanctum a Scripto Deum asserere nolunt.
 11. Præterea: dicunt eos Ebionitas, Arianos, Nestoria-
 11. nos, Eutichianos, et perditissimos Hereticos. Imo Ma-
 11. jor objicit Ario interitum, assimilatus Iudae prodi-
 11. tori Domini, ac Ario, qui horribili morte interierunt,
 11. imo ad sanguinariam etiam medelam prolabitur.

Hennicus Bullingerus vero Eccl. Tigurinae Pastor
 in literis ad Pet. Melium Plebanum Debreinensem
 scriptis, non erubuit diffamare Mandratam, quod
 Joannem Secundum Electum Regem Hungariae, Princi-
 pem suum ac dominum Clementissimum venens propi-
 nato suscipisset, pessimeque ius hospitalitatis reddidisset.
 Quod, mendacium esse ex prospera Regis valetudine
 demonstravit; ad aliasque Criminationes responderet.
 11. 15. Agitur de Spiritu Sancto, cuius non esse
 11. Personam, tanto minus Deum, ostendunt, unde
 11. nec invocari posse et debere affirmant.

86.
" 10. Circa finem: Carum Deo et Sanctis Angelis ac
" Ecclesia ejus solemniter protestati, quod quicquid i-
" hac causa agunt, scribunt, docent, id non ex ambitu-
" one, fastu, aut cupiditate inanis gloria; sed amore
" Dei, Filii ejus Jesu Christi, et veritatis ac Ecclesiae
" Dei, idque bona ac sana conscientia facere. Cum
" enim revelatione Dei, terros errores, Religionis fun-
" damentum turpiter contaminantes, agnoscerunt, saltem
" conscientias tacere nequiverunt; in Dominum enim
" Creatorem et charissimum ejus Filium, injuri ac contu-
" meliosi fuissent, si silentio agnitam veritatem sepelire
" voluissent. Si alii docti viri, successerant, praefere-
" (ingruunt) oportet conscientiam testimonium, et digni-
" tate Patris ac Redemptoris, ipsorum auctoritati. Tempus
" enim miserandi Sionis advenit & finis.

Jam praemissis subjiciunt: Wolfgangi Fabri
" Cuius Capitonis Viri Doctissimi Prognosticon, de re-
" purgatione doctrinae Ecclesiae in progressu Evangelii,
" et majore ejus illustratione: Juxta etiam, Suaso-
" rium ac salutare Consilium ad piam modestiam et ci-
" vitationem continent, ante annos 36 edita et publicata.

I. Nota: Juxta N° 10. videtur posse colligi R.
" Davidis et Blandratae, qui hujus Operis auto-
" res fuerunt, fuisse primos, qui ex revelatione
" Dei perierunt de Unitate Dei Patris illuminati, et
" ex agnitam veritatem sepelire volentes, primi ul-
" perunt annunciare & I.

III. Francisci Dandis Concionum Pars Prima. ^{Titulus}

I. Exemplaris mei Titulus deest, ^{vide} ~~proinde re-~~ ^{inter}
~~gulante Titulum ascribere sequitur~~ In Folio.

Opus hoc est Hungarico idioma scriptum. Concio:
res sunt LX. De Deo Patre XVI. De Filio XXXVI.
De Spiritu Sancto VIII. Locis Sal. vi. amad

Dedicatio. Az Felreges Mátyásdik Jánosnak, Ma-
gyar Országak, Tot Országak, Horvath Országak
Választott Királynak, az Atya Istenöt az Krisztusöl.
tal minden Test es Lelki Jó adattal, etc.

In Dedicacione docet 1. Mandatum Dei esse, ut
verbum eius annunciet. 2. Regi scribit, quod in
dictionibus eius Verbum quidem Dei annunciat, sed
cum contentionibus et disputacionibus. Quod vero
ad alios Regum et Principum admonicionem verita-
tis videtur obsequit, id charitas erga Dei verbum fe-
cit, et quod mundi calumnias patienter sustulit, sine
gulare Dei donum fuit. 3. Dicit Rex mundi di-
versas habuisse opiniones de Rege, sed scit se cer-
tum esse, Deum, qui Regem ad veritatis agnitionem
de Deo, et Filio eius perduxit, sed nec etiam ad per-
fectionem, in laudem et gloriam sui. Protestatur
vero se nunquam externam sapientiam, aut utilitatem
vel premii intuitu voluisse Regem inire, ut hanc
vel illam Religionem amplectatur, sed Deus, in cujus
manibus sunt corda Regum, eo, quod voluit dixerit eduxit.

I. nota.

III. Francisci Dandis Concionum Pars Prima. ^{Titulus}
 I. Exemplaris mei Titulus deest, proinde re- ^{vide}
~~gulenter Titulum aliter requiri~~ In Folio.

Opus hoc est Hungarico idioma scriptum. Concio:
 nes sunt ~~xx.~~ De Deo Patre xvi. De Filio xxxvi.
 De Spiritu Sancto viii. Locus Sal. vi. amma

Dedicatio: Az Felteges Mátodik Jánosnak, Ma-
 gyar Országok, Tot Országok, Horvath Országok
 " Választott Királynak, az Atya Istenül az Jézusul:
 " tal minden Teje es Lelke Jó adattal.

In Dedicacione docet 1. Mandatum Dei esse, ut
 verbum eius annuncietur. 2. Regi scribit, quod in
 ditionibus eius verbum quidem Dei annunciat, sed
 cum contentionibus et disputacionibus. Quod verò
 ad alios Regum et Principum admonicionem verita-
 tis via o' obstat, id charitas erga Dei verbum fe-
 cit; et, quod mundi calumnias patienter sustulit, sine
 gulare Dei donum fuit. 3. Dicit Filios mundi di-
 versas fuisse opiniones de Rege, sed scit se cer-
 tum esse, Deum, qui Regem ad veritatis agnitionem
 de Deo, et Filio eius perduxit, deducet etiam ad per-
 fectionem, in laudem et gloriam sui. Protestatur
 verò se nunquam externam sapientiam, aut utilitatem
 vel praeui intuitu voluisse Regem inuenire, ut hanc
 vel illam Religionem amplectatur, sed Deus, in cuius
 manibus sunt corda Regum, eo, quod voluit dixerit eduxit.

I. Nota: videtur ex dictis sequi, temporibus Francisci
Davidis, et forte per eum, Unitarios Religionem
amplexum fuisse Joannem Regem. 2. Multi
forte Reges et Principes admonerant et adhorta-
ti fuerant Joannem Regem, ut resistat illis, qui
unitatem Dei ceperant tueri et profiteri. I.

4. Dicit, veritatem Dei, prout intelligere poterat, se in-
hone sui officii enarrasse; hancque esse causam, quare
Concionum suarum primam Partem de Deo Patre, de
Filio, et Spiritu S. Regi voluit dedicare, ut omnes in-
telligant et percipiant, ita quod Concionem suam pu-
blicam aspersisse, prout ex Cathedra publice declama-
vit. Et, si in quibusdam erravit, dicit se esse para-
tum, meliora doceri assentiri.

- " In fine Dedicacionis: Fejervárat. Augusztus
- " 20-dik napján, 1569 estendőben.
- " Az új fejtűt Jézus Krisztusnak szolgája, és
- " Felségednek méltatlan Predikátora David Ferencz.

Post haec sequitur Epistola ad Lectorem. In qua
dicit: si respectu sui aures Christianorum variis
calumniis non fuisset repleta, non fuisset necesse
aliquid ratione harum Concionum scribere; sed quia
multae calumniae et comitiae quoddam penitus abali-
enarunt ab inquisitione et indagacione veritatis,
ideo (dicit) se existimare, illis tantum hoc Opus
desse, qui sunt pii, et à Patre Christo dño dati. Ceter

Ceterum (inquit) Fideles noverunt, in Ecclesia no-
vum non esse Ministros verbi Divini damnari,
sed interim saluum, absque clusura pro vero non de-
bent agnoscere.

I. Ex ista Francisci Davidis protestatione videtur
sequi, multorum calumnias et comitiae seipsum fuisse
passum, multorumque animi fere abalienati ab ipso.
Adducit deinde Locum 1. Joh. 2. v. 22. Qui est
mendax, nisi qui negat et explicando prolixè
eundem Locum demonstrat suam sententiam esse
veram; et, quod Jesus, sit promissus Messias.

In fine assignat rationem, quare hoc Opus
edendi Concionum in se suscepit; scilicet, ut, tum
vera notitia posset haberi Dei Patris, et Filii
et Spiritus Sancti; tum, ut Verbi Divini Mini-
stri, qui sunt infirmiores, aliquam Ideam vel
formam haberent, quomodo de Deo Patre, de Filio,
de Spiritu Sancto concionarentur, et in Ecclesia docerent.

Addeit: Nunc Concionum Primam tantum
Partem volui Typis imprimi; sed, si Deus vitam
prolongaverit, et vires suppeditaverit, de reliquis
etiam Fidei articulis, volo Concionem scribere.

I. Nota: Hic permittit Fr. Davidis plures etiam Co-
niones se scripturam et excursum. Si superviveret
constat, post Editionem harum Concionum super-
vivisse annos novem, et ita Deum vires sup-
peditasse, ut et A^o 1579 siquò fuit mor-
tuis

tunc in carcere Devensi; una Dominica in
utroque Templis Claudiopl. Forensibus; / majore scilicet,
et minore, concionari potuit; sed, an
scripsit et ediderit Conciones plures, mihi non
constat. nunquam enim vidisse contigit. Ideo, se-
quentes pagellas vacuas relinquo, ut si invenero,
hoc vel etiam aliud opus huc pertinens, inseram.

In fine: Alba Julia. Ad Servatoris nostri 1569. 20 Augusti
per Gregorium Vagaleum.

L. Nota 1. circa f. 1569, cum has Conciones

Franciscus Davidis declamavit, jam Superinten-
dens existens Ecclesiarum dixerit, Synodus convo-
cavit et celebravit, ut videtur sequi ex Conci-
onis v. 1. de Deo Patre, circa finem; ubi hoc
habet: -- Hoz az Iud igazsaga ki mutat:
" talsiek, el tallék mennek, es az keresztény A-
" kaptakal, deuben lennek, es az Anyaszent Egy-
" ház rendelkezést es Tudományról szólom; most
" az keresztényeket Iud ajánlom, es intem, hogy
" meg ismerjék azt, az mit predikallottam.
" Igértem erre magamot, hogy mit is én módot ad
" meg titekszen, az hol éjst el hagytam, azon ker-
" delem el -- Azért az keresztények meg bovaszának
" es velem egyetemben az Ur Iud könjörögjéből
" az közkönyvök Iesus Krisztus nevében -- hogy
" az Krisztus győzedelmes legyen az ő fiaiban.
" 1. Ubi fuit haec Synodus vel Congregatio, ignorat.

2. Magnam et singulare Dei donum fuit in Franci-
sco Davidis, qui, licet aliquot vicibus suam sen-
tentiam mutaverit, ultimam tamen, veritatem de
uno Deo Patre agnoscentem, tenet; sepultam excitavit,
in lucem produxit, multa docendo; fuit enim Conci-
onator, Plebanus, Episcopus; scribensque; praeter
has enim Conciones, plurima etiam alia de Deo
Patre, Filio, et Spiritu S. scripsit; eam manifestavit.

Interim tamen B verum est, quod in Concione
v. 1. Parte 1. circa finem, pag. 17. b. scribit: --
" Az igazságot vagy ki látat nem értette, meg most
" is nem érte. Az mitseppen lassan lassan egymás
" után be értett az Tudományok homályosától,
" azon keppen tall ki gyomláttatni, es az világot.
" Így gyertájának meg tall gyújtatni.

Hoc ideo noto; quia licet in Articulo Fidei de
unitate Dei multa scripsit, docuerit; et si in
omnibus non tam lucide, prout fit hodie, cum
jam post aurosam etiam sol lucidus est ortus;
in aliis tamen Articulis Fidei multum dissen-
tat ab Unitariis hodiernis sententia. In Italia,
pag. 12. b. 13. a, videtur contra D. Jacobum asserere
nos sola fide justificari sine bonis operibus.
Pag. 56. a. Dicit Christum Dominum morte sua placasse
Deum. Pag. 104. a, b. bis dicit Christum Dominum esse
naturalem Dei Filium. (vid. et Responsiones pag. 122.
ad Epistolam Dedicat. Georgii Majoris.)

tunc in carcere Devensi) una Dominica in
 utroque Templis Claudiopl. Forensibus; (magiore scilicet,
 et minore) concionari potuit; sed, an
 scripserit et ediderit Conciones plures, mihi non
 constat, nunquam enim vidisse contigit. Ideo, se-
 quentes pagellas vacuas relinquo, ut si invenero,
 hoc vel etiam aliud opus huc pertinens, inseram.
 In fine: Alba Julia. A. Servatoris nostri 1569. 20. Aug.
 "Per Gregorium Vagaleum"

L. Nota 1. Lixen. A. 1569, cum has Conciones
 Franciscus Davidis declamavit, jam Superinten-
 dens existens Ecclesias dixerit, Synodus convo-
 carit et celebravit, ut videtur sequi ex Conci-
 onis v. ta de deo Patre, circa finem; ubi haec
 habet: -- Hoz az Isten igazsága Isten mutat.
 " talsik, el talletik mennem, es az kezesyhen az
 " hapiaknal, semben lennem, es az Anyaszent Egy-
 " haz rendelésit es Tudományaitól szólnom; most
 " az kezesyheneket Isten ajánlom, es intem, hogy
 " meg ismerjék azt, az mit predikallottam.
 " Igérem erre magamot, hogy mit is én mondtam
 " meg híresemben, az hol est el hagytam, azon kez-
 " dem el -- Azért az kezesyhenek meg böcsésségük
 " es velem egyetemben az Ur Isten könyörögjék
 " az közlejáró Jeshu Krisztus révén -- hogy
 " az Krisztus győzedelmes legyen az ő fiaiban.
 " 1: Ubi fuit haec Synodus vel Congregatio, ignoro. 2.

2. magnum et singulare Dei donum fuit in Fran-
 sco Davidis, qui, licet aliquot vicibus suam sen-
 tentiam mutaverit, ultimam tamen, veritatem de
 uno deo Patre agnoscentem, tenetis. Sepultam excitavit,
 in lucem produxit, multa docendo. f. fuit enim Conci-
 onator, Plebanus, Episcopus. Scribensque (præter
 has enim Conciones, plurima etiam alia de deo
 Patre, Filio, et Spiritu S. scripsit) eam manifestavit.

Interim tamen B verum est, quod in Concionis
 v. ta Parte 1. circa finem, pag. 17. b. scribit: --
 " Az Isten igazsága vagy Isten Isten erette, meg mot-
 " is nem erik. Az miképpen lassan lassan egymás
 " után be csúszott az Tudományok homályosításá-
 " azon képpen Isten Isten győzelmét, es az világot
 " Isten győzelmét meg Isten győzelmét.

Hoc ideo noto, quia licet in Article Fidei de
 unitate Dei multa scripserit, docuerit (et si in
 omnibus non tam lucide, prout fit hodie, cum
 jam non autrosam etiam sol lucida estorbus);
 in aliis tamen Article Fidei multum distulit
 bat ab Unitariis hodiernis sententia. In alia,
 pag. 12. b. 13. a, videtur contra D. Jacobum asserere
 nos sola fide iustificari sine bonis operibus.
 Pag. 56. a. Dicit Christi Dni morte sua placasse
 Deum. Pag. 104. a, b. bis dicit Christi Dni esse
 naturalem Dei Filium. (vid. et Responsiones pag. 132.
 ad Epistolam Dedicat. Georgii Majoris.)

vid. in Pag. 132. b. 154. a. Mentum Christi d. urget, ac dicit
 Resp. ad premis vite aeternae propt. Chris. Dni meritum fide:
 Götan det. dicat. Miles donari. Sunt et alia, in quibus in Unitat. o. cōsentit.
 ionis.

4. Existimarem Franciscum Davidis, more hodie:
 nor. Catholicor. sacerdotum loca ex Bibliis Latino
 Schomate citasse in Concionibus, ubiq. in Latine hē.
 5. Fortē, tunc temporis quotidie Conciones fue:
 runt institutae; sicuti enim aliquam materiam
 Fr. Davidis, absolvere non potuit, subnectit: Hol:
 nap. mag. magyarázom. vid. pag. 92. a. 2.

6. Summam Confessionis de Deo Patre, de Filio,
 de Spiritu Sancto, qualem habuit, in Concione ul:
 tima de spiritu S. ex loco 2. cor. XIII. exhibet.

Nota: Titulus hanc Concionis sic se habet:

Elso Rége. Az Szent Iráskatékentén Jen:
 len Réseiböl rett Predikatzienake, Az A:
 bya Istenröl, ennek pedig Fiáról az János
 Krisztusröl, és az mi ötésejünknek pészé:
 téről, az Szent Lélekéről. Irattattak Dai:
 vid Ferencztöl, az meg fessült János Krisztus:
 nak Szolgájától. Liber est in Folio.

Locus est affixus: Gal. VI. 4. 14.
 In fine operis addit: Albae Juliae M D L X I X.
 Per Gregorium Wagnerum.

IV Theses Francisci Davidis ad Disputati:
 onem Varadiensem A. 1569 Albae Julis

edit. q. De quibus in literis suis Hungaricis
 dimissi A. 1569 10 octobr. Varadini Regi Josani
 exhibitis ita scribunt apud Lampe H. E. Hung
 L. 2. ad A. 1569 pag. 252

Exhibuit nobis literas Majestatis tuae sacratissime
 regendas Egregius Dominus Gabriel Pekri, Capitaneus
 Armis Majestatis tuae Varadiensis, in quibus Tabular
 a Majestate tua sacratissima in mandatis hujus
 Gregorio Domino Capitaneo: Ut singula Exempla
ria editarum Thesium, quas Dominus Fran:
ciscus Davidis Majestatis tuae Concionator,
nuper conscripserat Nobis et Petro Melio, Fratri
bus ultra Tibidem divulgandas mitteret: et
quod predictus Majestatis tuae Concionator, Vara:
dini de illis Disputationem institueret vellet

Exstant apud Lampe p. 224. Tam Epistola Convocatoria Francisci Davidis
 ad hunc Varadiensem, et Ungarico in Latino p. itum
 gariensis conversa, quam Propositiones tres: De Uno
vero deo. Christi Patre. de Filio, de Spiritu S.
 Tandem alia 16 Propositiones in quibus exhibentur.

1500
The first part of the book
is devoted to a description
of the various species of
plants which are found
in the country. The author
has been very particular
in his descriptions, and
has given many interesting
details. The second part
of the book is devoted
to a description of the
various species of animals
which are found in the
country. The author has
been very particular in
his descriptions, and has
given many interesting
details. The third part
of the book is devoted
to a description of the
various species of minerals
which are found in the
country. The author has
been very particular in
his descriptions, and has
given many interesting
details.

f. Es pedig 1650- ben midon elso Ciadvanya volt a Cate-
chismus minor

f.

Duas habuisse Unitarios Claudiopoli Typographias
seriem, omnibus est notum. Una fuit Caspari
Helti (vel Heltai) durans usque Anno 1660, et
si quid excedit. Alia fuit sumptibus Unitariorum Civitatis
Claudiopolitanae circa A. 1697, ex Superioribus Partibus allata.
Annotationes Danielis Timothi in m. m. m. A. 1696. 6 Febr.
Horatius inq. de Unitariis f. 1. a Typographis, et ceteris Eng. adhibet.
Præterea ^{Unitariis} Typographiam Heltianam Claudiopoli fuisse
alianam, nec legi, nec audiri, nec Librum editum vidi.
Hanc vero ^{Ipse} Casparem Helti procuratorem
(forte propriis sumptibus) non dubito; cum ubique
(ut plurimum) non tantum cum in vivis esset, sed
etiam post obitum eius, Libris in eadem officina
impressis subnectatis: Typis Caspari Helti. Vel Typis
Heltianis. Aut. Apud Casparem Helti. Hungarice vero.
Heltai Gaspari Mihellyeben; Sed, quo tempore pro-
curavit, nihil certi affirmare possum. [¶] Ne dubio ta-
men post Reformationem. Vid. Super.
Constat, in eadem officina multos et varii gene-
ris Libros in lucem prodississe, fuit enim Caspar iste
vir industrius, indefesso labore Libros propriis etiam
sumptibus impressisse. Quod, non tantum multi Libri
ibidem editi testantur, sed etiam Basilius Fabricius
Sikszorianus (forte circa Anno 1565, Rector S. Joh.
12. el

f.

le Claudiopolitane; in Praefatione Historiae Matthiae
 Hunyadi, testatur, dum haec scribit: Nunc primū
 omnium industria, laboreq; Viri Clarissimi D. Casparis
 Helti, — de Ecclesia multos jam Annos docendo scri-
 bendiq; praecare meriti lucem aspiciere incipiunt. Quae
 pro suo indefesso in iuvanda ornatuq; Hungarica
 gente studio — in hac etiam sua familiaris rei mul-
 tis utilibus aliis Editionibus attenuata angustia,
 typis suis evulgarit hanc partem Historiae. Et
 paulo infer: gratia habenda honestissimo Seni,
 quod utilissimam Historiam privato sumptu in lu-
 cem edere non recusavit.

Notabis tamen de hac Typographia; eam primo
 non fuisse a parte Unitarior, cum nec Caspar Hel-
 ti fuit Unitarius usque Anno 1568 exclusivè cir-
 ca ut infer occasione Disputationis Albanæ A. 1568 Al-
 ba Julia habita, aliquid dicit; sed ab illo tempore
 varii generis Libri, a parte Unitarior in eadem of-
 ficina prodierunt.

Ad quærendam, et quâ occasione eadem Typo-
 graphia mortuo Caspare Helti, devoluta fuerit,
 mihi non constat. ad Filium sibi cognominem.

*vide de re in part. 1. v. 2. c. 10. A. 1011. per
 Paulum Heltiam impressi Praefationem, ubi Bibliothecam
 h. Sena. Collegii Unitar. Claudiopolitani, reperi librum anti-
 quæ Typograph. Philo. sopulini, in cuius initio erat scriptum:
 Caspar Helti Typographus Colosvarensis. A. 1561.
 unde*

Unde ~~Matth.~~ Seniore Caspare Helti habuisse sibi
 cognominem; nam Seniore Caspar Helti jam ante
 Anno 1578 (sed quando? me latet) mortuus erat
 eodem enim Anno ibidem impresso unicus libro
 addit: Heltai Gasparne Mihellyeben. A. 1578

Mortuo etiam Juniore Caspare Helti ~~(sibi parte
 fuit filius Senioris Casparis, et Typographus)~~ deve-
 nit (in quo non dubito) tanquam mobile Bonum
 ad Matthiam Ravium, vel (ut Hung. sonat)
 Bóros, tanquam Generum Senioris Casparis Helti,
 qui duxerat in uxorem Annam ~~Seni~~ filiam Caspa-
 ris Helti; frater hic Matthias Senator Claudiopoli-
 tanae per Annos 40. mortuus 1637, 11 Oc-
 tobr. sepultus 13 Octobr. ut patet ex fide di-
 gno MS-to Valentini Sereriani Civis Claudiopol-
 itani. Isto mortuo, devenit ad Filium ejus Matthi-
 am Ravium Junorem (Eccl. Saxonice Claudiopol-
 itanae Patorem;) aut Andream Ravium vel Bóros,
 (fulerunt enim Fratres) his mortuis, ad alteru-
 rum Filium Joannem Ravium; Anno enim
 1660 in eadem officina prodit Funerale, in cuius
 initio habet: Kolosvarban. Nyomtattatott Heltai
 Gaspar Mihellyeben 1660 estendoben. In fine
 Cautionum habet: Apud Joannem Ravium im-
 pressit Georgius Abonyi. 1660.

de Claudiopolitane; in Praefatione Historiae Matthiae
 Hunyadi, testatur, dum haec scribit: Nunc primum
 omnium industria, laboreq; Viri Clarissimi D. Caspari
 Helti, — de Ecclesia multos jam Annos docendo scri-
 bendos praecare menti lucem aspiciere incipiunt. Quae
 pro suo indefesso in iuvanda ornandaq; Hungarica
 gente studio — in hac etiam sua familiaris rei mul-
 tis utilibus aliis editionibus attenuata angustia,
 typis suis vulgarit hanc partem Historiae. Et
 paulo infer: Gratia habenda honestissimo Seni,
 quod utilissimam Historiam privato sumptu in lu-
 cem edere non recusavit.

Notabis tamen de hac Typographia; eam primo
 non fuisse a parte Unitariorum, cum nec Caspar Helti
 fuit Unitarius usque Anno 1568 exclusivè circa
 ut infer occasione Disputationis Albanæ A. 1568 Al-
 bel Julia habita, aliquid dicit; sed ab illo tempore
 variis generis Libri, a parte Unitariorum in eadem offi-
 cina prodierunt.

Ad quæ tandem, et quæ occasione eadem Typo-
 graphia mortuo Caspare Helti, devoluta fuit,

mibi non constat. ad Filium sibi cognominem.
 Vnde deprehendi in partibus. Vespertini. A. 1611. Bibliothecam
 Anno 1751. 10 Octobr. visitavi. Bibliothecam
 Paulum Litterarum impressi Praefationem, ubi Junior Caspar Helti
 f. Sena. Collegii Unitariorum Claudiopolitani, reperi in eum anti-
 quæ Typographia Philo-sophicum, in cuius initio erat scriptum:

Caspar Helti Typographus Colosvarensis. A. 1601.
 unde

unde ~~Matth~~ Seniore Caspare Helti habuisse sibi
 cognominem; nam Seniore Caspar Helti jam ante
 Anno 1578 (sed quando? me latet) mortuus erat
 eodem enim Anno ibidem impresso eisdem libro
 addit: Heltai Gasparne Mihellyeben. A. 1578

Mortuo etiam Juniore Caspare Helti ~~fili~~ ~~seniore~~
 fuit ~~Filius Senioris Casparis, et Typographus~~ deve-
 nit (in quo non dubito) tanquam mobile Bonum
 ad Matthiam Ravium, vel (ut Hungari sonat)
 Szoros, tanquam Generum Senioris Caspari Helti,
 qui duxerat in uxorem Annam ~~Seni~~ filiam Caspa-
 ri Helti; fuitq; hic Matthias Senator Claudiopoli-
 tanus per Annos 40. mortuus 1637, 11 Oc-
 tobr. Sepultus 13 Octobr. ut patet ex fide di-
 gno MS-to Valentinii Szervani Viri Claudiopol-
 tani. Isto mortuo, devenit ad Filium ejus Matthi-
 am Ravium Junorem (Ecclia Saxonica Claudiopol-
 itanae Pastorem;) aut Andream Raviu vel Szoros,
 (fulerunt enim Fratres) his mortuis, ad alteru-
 rum Filium Joannem Ravium; Anno enim
 1660 in eadem officina prodit Funerale, in cuius
 initio habet: Kolosvarban. Muntattatott Helti
 Gaspar Mihellyeben 1660 eptendobla. In fine
 Cantionum habet: Apud Joannem Ravium im-
 pressit Georgius Abonyi. 1660.

Anno 1644
Die 17ma Julii
1644
10to Andras
mind maga
mind 3er
mekki
Calvinistá
kózi men
renak illa
mint de
geni d'ans
maphina
banira
rile

Post Joannem Ravium, quomodo deceit, et pro-
quando, ad quos devenit, nihil certi habere potui.
Id certissimum est circa Annus 1670 jam Repoc:
inceptisse Libros imprimere; fuit enim circa
Typographus Reformatus Michael
Zentely Veres egyhazi, circit' usque Anno 1684,
ab inde Michael Neimethi circit' usque Anno 1690,
deinde Nicolaus Kis M. Tottalusi.

Hic misis, constat ex illis Punctis, quae occa-
sione Religio: Tractatus Claudiopoli Anno 1692 hie:
bik exhibuerunt Unitarii Regni Delegati, tunc
non habuisse Unitarios Typographiam; sic enim
in Unico Puncto conueniunt. ^{Anno 1692} At Unitaria
Religionis az több Religio: az Unio, serent való
egyaránji szabados exercitiuma nem volt pámos
údotól fogva, annyiban hogy Religio:ban való gyá:
rápódásra, abbas való erősi: tetéskre való Iráskot:
kisdédeltől Tamulá:ára való Catecheselet, Templom:
ban mondátni szokott Endueles ki nyomtatátni nem
szabad. melynek mi lehessen nagyobb út Religio
el apadá:ára, akár ki mi itélheti. Illendó dolog
azert hogy ha az Catholikus Stabus az maga Religio:
ja Exercitiumának aladályis el fordittani, az Unio
pot való egyarányiságra hozni igyekezik, tehát az
Unitariustól is illyen nehéz és káros gravamenre
tollalt

tollaltasik: legyen szabad névitezi, mint az három
Religionak, magos Religio:ok Articulusi: serent va:
ló Iráskot, Ie nyomtatni.

Ad hanc Conditionem tale Responsum auerunt:
" Az Typographia arant az tavalyi assemlationk mel-
" lett maradvány, es legyen az mi Typographusunk
" intimatioja, hogy eo Kezvelmett is nyomtatson, ugy
" szintén mint más Religio: az mikor lehet mind:
" az által eo Kezvelmett is jól mi vigyázzak ollyan
" kongret nyomtatásnak, hogy se magotk, se az Nyó:
" tatónak büntülis: ne szenvednek velle.
Hae resolutio fuit A. 1693. 25 763.

Quod Typographus in eadem officina attinet:
Caspas Helti, [¶] circa Anno 1632 auxiliatorum ha:
bit Georgium Hoffgref: post obitum Casparis
attam qui fuerint usque Anno 1616, Ego ignoro.
Anno vero 1616, jam fuisse Joannem N. Makai
Typographum ex Calendariis Claudiopoli impressis
constat, sed a quo tempore, mihi non constat. Illud
veró N. significat: Nyiro, ut ex Dedicacione Ca-
lendarii Anni 1620 patet, huc hie modis est. Az
Nemes, Bole, es eses Kolosvári Tanaisnak, mint
Patronusinak, es az egy Respublicának mint Urainak

" nat, üdvösséges, egészséges, csendes, békefőles, kívánatos
 " es örömdetes új eptendőt, sőt ideig való boldog meg
 " maradást kíván Istenből, alkalmas üdöbéli képs sötöl:
 " galattját ajánlván, Könyvnyomtató Mester Nyiro János.

nota de Valasbuh ex Pampa Principali; tunc n. fuit Albasbuh Typographus
 Anno 1624. Typographus fuit Andreas Valasbuh
 ejusdem enim ^{Anni} Calendario Claudiopti impressio subne-
 cit: Kolozvárbán nyomtatva Valasbuh Andrást.

Anno 1629 fuit Andreas Szilvási, sic ejusdem
 Anni Calendario subscribens: Kolozvárbán nyomtatva
 Szilvási Andrást. Dedicatio vero ejus sic se habet:

" Az Felintetes es Nemzetes Uránd: Mikó Ferencz
 " Uránd, az Felsejés Bethlen Gábornak Fő Consiliá:
 " rinsának, Quistorának, es mostan az Felsejés Ne:
 " met Gáspárnak Fő Követinek es; Korcsi Ferencz
 " Uránd Udvarhely Szék Fő Király Bironak: Bala:
 " si Ferencz Uránd Udvari Kapitánusnak: Daniel
 " Mihály Uránd, Haromszék Fő Király Bironak, es
 " Bethlen Ferencz Uránd, eo Felseje Fő Állambírónak,
 " ugy mint Cz Nemes Ország igaz Tájainak, es az
 " söt nyomtatás alatt vitézkedő Unitaria Eclesiának
 " igaz Comendának es Patronussinak, az Isten Isten
 " től kegyelmet es boldog új eptendőt kíván.

Ab Anno 1631 usque Anno 1660, et si quid ex-
 dit, fuit Typographus Georgius Abrugi; ut patet
 tum ex variis libris ab illo tempore in eadem Cappa
 rit

ni officina editis per eum editis, tum ex Calenda-
 riis ibidem editis Subscriptionibus ac Dicationibus.
 Calendarii - Anno 1631 impressio Dedicatio talis est:

" Az Nemes, Bölcs, es Gyés Kolozvári Tanácsnak, mint
 " Patronussinak, es az Gyés Republikának, mint Urai:
 " nat, üdvösséges, egészséges, csendes, békefőles, kívánatos:
 " tot es örömdetes új eptendőt, sőt ideig való bold:
 " dog új maradást, kíván az Ur Istenből, es az Ur. Tájus
 " Istenből, minden üdöbéli képs söt galattját ajánlván
 " ez új kalendariumot dedicalván, offerallva: Abrugi
 " Georgius Könyv Nyomtató:

In Calendario Anni 1650 Subnettit: Kolozvár:
 " ban. Heltus Gáspár Műhelyében. Dedicat:
 " Speatabili ac Magnifico Domino Sigismundo Bar:
 " csai de Nagy Barcsa Supremo Comiti Comitatus
 " Solno Interioris &c. Domino et Patrono suo Summo
 " semper observantia colendissimo, hoc tunc anni
 " exile domini, cum Dei Optimi Maximique benedictione
 " officioque suo oblatione commendat et Dedicat Geor:
 " gius Abrugi Typographus.

Anni 1652 Calendarium Dedicat: Generoso Do:
 " mino Dno Acaho Barcsai de Nagy Barcsa Illi:
 " trissimi ac Celsissimi Domini D. Principis Transyl-
 " vanica Domini Nostri Clementissimi Consiliano Sali:
 " no, Districtum Lugos et Karánsebes Baro, nec
 " non

" nat, üdvösséges, egészséges, csendes, békeséges, kívánatos
 " es örömdetes új estendő, sőt ideig való boldog meg
 " maradást kíván Istenből, alkalmas üdöbéli kéjszól:
 " galattya ajánlván, Könyvnyomtató Mester Nyirő János.
 " Nota de Valassub: ex Pompa Princ. János, tunc in fuit Albatheus Typographus
 Anno 1624. Typographus fuit Andreas Valassub,
 ejusdem Anni Calendario Claudiopolit. impressio subne:
 dit: Kolozváriban nyomtatta Valassub András.

Anno 1629 fuit Andreas Szilvási, sic ejusdem
 Anni Calendario Subscribens: Kolozváriban nyomtatta
 Szilvási András. Dedicatio vero ejus sic habet:
 " Az Felhatalmas és Nemzetes Uramnak: Miklós Terenty
 " Uramnak, az Felsejés Bethlen Gubernator Fő Consiliarius
 " rinsának, Queltorának, és mostan az Felsejés Ne:
 " met Császárnak Fő Kóvetinek és Kormi Terenty
 " Uramnak Udvarhely Szék Fő Király Birónak: Batás
 " si Terenty Uramnak Udvari Kapitányának: Daniel
 " Mihály Uramnak, Határoszék Fő Király Birónak, és
 " Bethlen Terenty Uramnak, eo Felseje Fő Ájtalmosának,
 " ugy mint az Nemes Ország igaz Tagjainak, és az
 " sőt nyomtatás alatt vitézkedő Unitaria Ecclesiának
 " igaz Comendantjának és Patronusának, az Isten Isten:
 " től kegyelmet és boldog új estendő kíván.

Ab Anno 1631 usque Anno 1660, et si quid exce:
 dit, fuit Typographus Georgius Abrugi, ut patet
 tum ex variis libris ab illo tempore in eadem Cappa
 ri

nis officina editis per eum editis, tum ex Calenda:
 riis ibidem editis Subscriptionibus ac Dedicacionibus.
 Calendarii i. Anno 1631 impressio Dedicatio talis est:
 " Az Nemes, Bölcs, és Gyés Kolozvári Tanácsnak, mint
 " Patronusának, és az Gyés Republikának, mint Urai:
 " nat, üdvösséges, egészséges, csendes, békeséges, kívánatos
 " tot és örömdetes új estendő, sőt ideig való bold:
 " dog új maradást, kíván az Ur Istenből, és az Ur. János
 " Istenből, minden üdöbéli kéjszól galattya ajánlván
 " ez új kalendariumot dedicalván, offerallva. Abrugi
 " György Könyv Nyomtató.

In Calendario Anni 1650 Subnedit: Kolozvári:
 " ban. Heltus Gaspár Műhelyében. Dedicat:
 " Spectabili ac Magnifico Domino Sigismundo Bar:
 " csai de Nagy Barcsa Supremo Comite Comitatus
 " Solnot Interioris &c. Domino et Patrono suo Summo
 " semper observantia colendissimo, hoc novi anni
 " exile domini, cum Dni Optimi Maximi benedictione
 " officioris suae oblatione commendat & Dedicat Geor:
 " gius Abrugi Typographus.

Anni. 1652 Calendarium Dedicat: generoso Do:
 " mino Dno Acaio Barcsai de Nagy Barcsa, Illu:
 " trissimi ac Celsissimi Domini D. Principis Transyl:
 " vaniae Domini Nostri Clementissimi Consiliano Sali:
 " mo, Districtum Lugos et Karánsebes Baro, nec
non

" non Supremo ac perpetuo Comiti Comitatus Hungar.
 " diensis Domino et Patrono suo demissa cum observa.
 " tione solentissimo & commendat Georgium Abrugi Typographum.

Post annum 1665 nulli alium regno Typographum Unitarii.
 I. Nota: Licet, multa ex his, quae de Dedicationse
 scripti, non pertinebant ad scopum meum; ta-
 men exscribere dicti Calendarii curiositati,
 ergo placuit; possunt enim quibusdam Anti-
 quitatibus lucem penetrare.

Series Librorum in Officina Heltana: quos
 mihi vidisse, vel audivisse, aut legisse colligit: impressor.

I. Primum locum sibi vendicat Sacrorum Bibliothecarum
 in linguam Hungaricam Versio et impressio.
 Mihi quidem totius Corporis Biblicae Versio et impressio
 non est visa; constat tamen Casparem Heltai habere
 aliquos auxiliatores: totum Corpus Biblicum in lin-
 guam Hungaricam translulisse et impressisse in 4.
 veteris Testamentum in 4 Tomis, Novum in uno To-
 mo Versibus non distinguendo. Reverendus
 D. Georgius Galpi Vicarius Christi verbo Dei pastor
 in Ecclia Unitaria Herizensi, scribit mihi in literis
 A^o 1750 19 Apr^{is} datis haberi totius Operis Biblicae
 Versionem et impressionem apud Illustrissimi
 quondam Josephi Teleki viduam in Heriz; quam
 etiam R. D. Superintendens Michael S. Abrahami
 ibi existens curavit ex aula deferri, quibus se plu-
 res non vidisse. Primus Tomus continet Penta-
 tuchum, seu: Moysi 5. Libros. 2us: I^{us} libro Jo-
 sue usque Paralipomena. 3us: Usque Esaiam.
 4us complexit 4. Majora et 12. minorum Prophetarum Versionem.
 Vidi etiam Ego Libros Regum, cum aliis Historicis
 Libris, versionem, sed initio et fine carentem.
 Vidi Anno 1751 14 Augusti in N. Solyms, apud
 D. Adam

D. Adamum Kony 4. Major³ et 12 Minor³ Prophetarum
versionem, in cuius fine s: initio enim caret: hanc
habent: Kolozvárbán. Nyomtattatott Heltai Caspar
es György Hoffgref által. Karácson Havának 7. nap:
jan. 1552.

Auxiliatores autem habuit in versione: Step-
hanum Gyulai, Hungarum Colovariensium Concionato-
rem: Stephanum Ozorai; et Gregorium Vizaknai
Clandiosopolitane Scholæ Rectorem. Consp: ad hanc
A. S. Petri Bod Hist. Bibl. p. 137. & Haner H. E. p. 210

Editionem Novi Testamenti dedicavit Anna
Nádasdi, Stephani Majoris Transylvaniæ Waj-
vodæ Coniugi, Thomæ Nádasdi Hungariæ Pala-
tini Sorori natu minori A. 1551.

Auxiliatoris autem in dedicatione scribit fuisse:
Stephanum s: non addit cognomen, nisi scribit Affinibus
Concionatorem Desiensis: Lucam, Ungarum Colos-
variensium tunc Concionatorem s: forte fuit iste, Lucas
Borini, vel so, tandem Concionator Desiensis, Georgii
Ceglédi, itidem Desiensis Reformationis ministri ma-
gnus. Antagonista; et Ludovicum, s: non addit co-
gnomen, nisi scribit Fratrem senem Desiensis Pri-
marium Pastorem. vid. Dedicat.

I. Nota: A. S. Petri Bod in Hist. Bibl. asserit
ac ex Prefatione, et Marginalibus Annotationibus
probat Casparem Heltai fuisse Trinitarianum
pag. 1

pag. 134, 135. Cum hæc Biblia in linguam Hun-
garicam translata et impressa. Quod etiam verum
est; Ipse enim Trinitatem confessus est in una Es-
sentia usque Anno 1568 inclusive. Hoc ideo

notare placet; quia Andr. Illia in Ortu et Progressu
sua Variarum in Dacia Gentium et Religionum pag. 36
scribit, quod postquam Arxi error per Blandratam
in Transylvaniam est introitus, Unitariorumq; nom-
en est assumptum, proinde Sacri Codices sunt corru-
pti, et in linguam Hungaricam sunt conversi,
ut veritatem à Populo legerent; immo volens Uni-
tarios rectissime Biblia in linguam Hungaricam,
et impressisse: cum tamen Unitarii s: Polonos
excipias Hungari nunquam Biblia vertierunt
et impresserunt.

II. Defensio Orthodoxae Sententiae de Cena
 Domini Ministrorum Ecclesiae Claudiopolitanae,
 et reliquorum recte docentium in Ecclesijs Transylvanici

Locus est affixus Joh. vi. Caro mea verè est
 cibus, et sanguis meus verè est potus. Qui edit meam
 carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet et Ego in illo.
 Claudiopoli. M. D. L. X. In 40 Phylirar. 5.

Dedicatio: Omnibus Religionis Christianae amantibus,
 cum Superioris, tum Inferioris Status Hominibus,
 Gratia et Pax per Christum multiplicetur.

In hac Dedicazione memorant P. dira et atrocia
 certamina et dissidia excitata fuisse in Ecclesijs ra-
 tione archiepiscopi de Cena Domini, ita ut ab annis quatuor
 (forte ab A. D. 1556, Liber vi. hic p. 117 1559)
 propter illa dissidia in Gente Ungarica, praecipue
 vero Claudiopoli, usus Communicationis, aut nullus,
 aut admodum rarus fuit; cuius malo, hae scripto
 volunt occurrere. Conspectus ad hoc dissidium, Ha-
 neri Hist. Saticam pag. 249, ubi p. h. e. describitur.

2. De quibus sunt acturi recensent. (1.) Volunt
 (inquunt) demonstrare se veram, perpetuam et in-
 tegram doctrinam de Sacramenti docere et retinere.
 ubi etiam eodem modo proponunt Sententiam suam,
 sicut hodie Reformati sentiunt, Sive Adversarios
 dicunt esse Lutheranos. (2.) Proponunt suam
 Sententiam

Sententiam non esse Sacramentariam, qui Cenam is-
 psam evanabant; sed affirmant extra usum et actio-
 nem nihil esse Sacramenta, et dum utuntur com-
 munionem Cena Domini, Corpus Christi et Sanguinem
 sola fide se tenere. (3.) Lutheranos Sententiam
 de Cena Domini sex rationibus probant esse veram,
 respondentibus ad duas objectiones Lutheranos; scilicet
 ad Unionem hypostaticam duarum naturarum, et Omni-
 potentiam Christi: demum; quod Corpus Christi te-
 aliis ore non manducetur, 369 Arg. probant.
 (4.) Quoniam Adversarii illud affirmabant, impios

et incredulos idem Corpus verum et naturale sumere
 quod pii sumunt; ad id respondent refutando, co-
 ntrariumque probando ex Ambrosio, Augustino, Hieronymo &
 (5.) In fine aliquam Apologiam scribunt volentes
 ostendere se esse auctores istorum dissidiorum. Ea sic est:

Hae breviter ad defensionem Sententiae nostrae de Cena
 Domini scribere volumus, et extare ty. morilla, quod
 retineamus sensum Prophetiarum et Apostolicum,
 qualem Adversarii nostri acriter impugnant, neque ve-
 ro certamina gignere volumus, aut ullorum homi-
 num turbare conscientias, sed potius turbatas sedare.
 Neque hi, qui nobis nunc insidiant, negare possunt
 quod privato colloquio pio et modesto haec omnia
 determinare non expectaverimus; sed illi nos respue-
 runt

11 sunt, neque ad colloquium suum admisserunt. ut merito
 11 conqueri possimus contra jus Gentium nos ab eis pro:
 11 scindi et ledi. I. Fortè huc pertinent, quæ habet
 11 Haner Hist. Eul. p. 248. Vid. Fr. Paris P. Rud. Red. p.

11 Solemus sanè violari eam amicitiam, quam cum
 11 ipsis colimus: sed tam usque ad aras magni facili:
 11 dam eè staturimus. Deplozamus et ~~senectam~~ miseriam
 11 Senectæ mundi hujus. At nobis salus nostra et Con:
 11 scientiæ pax, puritas verbi Domini multo est charior,
 11 quam ulla aliæ res, quantumvis pretiosè in hoc mudo.

11 Si insectationibus et opprobriis ubi vellemus, sanè
 11 campum spatiosum nobis aperiri eè cerneremus:
 11 Quid enim non absurditatis et impietatis, inest
 11 in carnali oris manducatione, quam isti adeo
 11 intemperantè defendunt? sed hæc in aliud tempus
 11 rejiciamus, ne magis irritati per fulmina et minas
 11 tentent causæ hujus decisionem.

11 Potuissimus quidem et nos honorem nostrum
 11 et existimacionem retinere, si hoc objectum eè
 11 deberet ministerio Ecclæsiæ Dei, de qua nunc Avers:
 11 sario nostri chimicant, ut illorū litteræ testantur:
 11 quam certè et nos mediocritè in hoc regno asse:
 11 quuti eramus, dum illorū opinionem sequeremur.
 11 At saltem est dicere cum Daniele: Tibi Domine ju:
 11 stitia, nobis autem confusio facili nostræ. Neque
 11 est

11 est, quid nobis exilia, aut hujusmodi mala obiciant.
 11 Si enim deo sic usum fuerit, ad quamlibet sortem para:
 11 ti erimus. Et malumus pati exilium, quam agnitam
 11 veritatem Domini denegare. At speramus omnia
 11 meliora. Et enim nobis immota clementia et justi:
 11 tia Divina, insita pectori serenissima majestatis
 11 cognita, quid neminem indicta causâ condemnatu:
 11 ra sit. Offerimus nos humiliter, imò petimus
 11 quous reverentè nos audiri, et indicta Synodo cau:
 11 sam nostram cognosci. Quin et obtestamur Cla:
 11 rissimum Magistratum Urbium Saxonicarū, ut hæ:
 11 bita ratione Dei et veritatis ejus, suos Pastores ad:
 11 moneant, ne convitiis et amarulentia cærent, sed
 11 instituto loco et termino compareant, et causa hæc
 11 quæ controversat, non juxta hominum, sed Verbi
 11 Divini autoritatem determinet. Veritas enim nõ
 11 hominibus, sed verbo Dei alligata est: quæ procul
 11 omni dubio emerget, et salvas faciet credentium ani:
 11 mas, per Jesum Christum Dm nostrum, qui cū Patre
 11 et Spiritu Sancto est Dm laudandus in secula. Amen.

I. Nota 1. Totum hoc Opus demonstrat Auctores
 hujus Operis non fuisse Unitarios, sed Helveti:
 ce Confessioni addictos, saltem in Articulo de
 Cena Domini, modernorū enim Reformatorum
 sententia ab ipsis defendit, imò etiam Trinita:
 tis, (ut ex fine apparet) assertores. Haner
 Hist. Eul. p. 258 videt inuolere, nos fuisse Petr

Petrum Melium, Franciscum Davidis et Caspari Heltii.
 2. Constat ex hac Apologia Autores hujus Operis hono-
 rem assequutos fuisse cum Lutherano opinionem se-
 quebantur: sequitur proinde hoc fuisse prius Luthera-
 nos. 3. Talis fuit et Fr. Davidis, sicut ipse in Scriptis
 suis fatebitur. 3. Videtur tunc Lutheranos multu-
 tum potuisse, cum hujus Operis Autoribus,
 exilia objecerint, forte et Rege Lutheranis existente,
 sed confidenter in Regis clementia, sperabat omnia meli-
 hora. 4. Autores hujus Operis Synodum petunt
 indicari, ut causa illorum cognoscatur; rogantque Saxonie
 eorum Urbium Magistratum, ut admonerent suos
 Pastores, ne amarulentia et conitibus certent; sed
 causa, que controversabitur, juxta Verbum Dei determinetur.

Fortē ergo Synodus ~~tunc~~ fuit indicta ^{in Mediam} ~~in~~
 Anno 1559 (si quō huc Opus prodiit) 18 Augusti.
 Vid. Haner Hist. Eul. pag. 256, 257. aut, ibidem
 Mediam Aō 1560 ad 10. Januar. in quibus
 Synodis Franciscus Davidis et Caspar Heltius presen-
 tes fuerunt, disputaruntque. Vid. Haner. c. l. p. 259.

III. Troporum, Schematum, ac Figurarū Co-
 mumium Libellus: Ex variis Autoribus in usu
 Studiosorum Theologie, et bonarū Artium collectus.
 editus in officina Caspari Heltii in Urbe Clau-
 diopolitana. M D L X II. in 8°.

Dedicatio: Caspar Heltius Nobili ac Optime in-
 soliti Adolescenti Balthasaro Csabio, in Scho-
 la Claudiopolitana bonis Artibus ac Discipli-
 nis operam danti. S. P. D.

E. Autor hujus Libelli fuit Bartholomaeus
 Westhemerus, ex magnis et eruditissimis viris,
 (ut in Praefatione vel Dedicat. scribit Heltius)
 qui in verbis aene domini Tropum agnoscat,
 unus ^{quibus} plurima et fere omnia Schemata, Tropos
 et Figuras, quarum usus frequens est, et in sacris
 et in aliis Literis omnibus, additis necessariis
 exemplis, in hoc compendium congestit.

De Csabio vero haec addit: Sed nomine
 Tuo Balthasar charissime, compendium hoc
 excudere ac publice edere volui. In jam vide,
 ut mea Svaritas erga Te Tibi grata sit, et ut co-
 gnitioni rei tam necessaria magna assiduitate
 incumbas, ut cum tempore Csabio clarā fami-
 liam magnō splendore ornare possis. Amen. Clau-
 diopoli, in Capite anni nostri 1562. J.

IV. Historia Solyti Matthiae Hunyadi, Re-
 giſ Hungariae Auguſtiſſimi. Ex Antonii Bonfinii
 Hiſtorici diſerti, Libris, Decadis primam Tertiam
 deinde Quartam, ſiquae latuit haecenus, nullibi
 impreſſa fuit) in unum congeſta ac diſpoſita.
 A' Caſpare Helto Claudiopolitano Eccleſiae Mi-
 niſtro ac Typographo. Claudiopoli in Traſſyl-
 vania. Anno, poſt datum et natu' Meſſia. 1565.

Prefationem ad Lectorem ſcripſit: Baſilius Fa-
 bricius Szikſorianus. In qua ſcribit ſ: Anno
 1565) Caſparem Heltoi, pietate, doctrina & ipſa
 caritate venerandum Senem: acutiae ingenii, dex-
 teritate iudicii plurimum poluiſſe. Exemplum,

quo in hac Editione uſus eſt, dicit Fabricius, unum
 cum tantum habuiſſe, munificentia magnificen-
 tiam Domini Michaelis Csaki conquiſitum, et pro in-
 credibili ac perpetuo in Patriam ſtudio communicatum
 Promittit etiam Fabricius Caſparem Heltoi daturum
 operam, ut Epitomen quandam Hiſtoriae

Hungariae ab initio ad Matthiae uſque Regis te-
 pora conficiat: quo integram Patriae Hiſtoriam
 et quidem quaſi in fasciculum excerptis rebus
 memoria digniſſimis, contractam, facile cupetis,
 liceat cognoscere. I. Quid, an qſiterit, mihi oſp

In fi

In fine Praefationis habet: Claudiopoli in Traſſyl-
 vania in Gymnaſio noſtro. Anno Domini
 1565. 1. Decembri. Poſt haec verſa pagina habet:

Epigrammata in Hiſtoriam Matthiae Hunyadi
 Regis Ungariae Sereniſſimi, ſcripta in Schola Clau-
 diopolitana, gratitudinis et obſervantiae in Patri-
 am ergo: Baſilius Fabricius, Michael Paxius,
 Paulus Turius Iunior, Adamus Tordenſis, Caſpar
 Decius, Paulus Miſkolcius, Demetrius Hunga-
 rius, Paulus Iuleniſis, Lucas Cracrus Biſtri-
 cienſis, Franciſcus Copacius, Johannes Quin-
 que eccleſienſis, Valentius Tolnenſis, Johannes
 Zilabius, Georgius Serarius Claudiopolitanus,
 Demetrius Agricola Szikſzai, Joannes Peſthius.

[Nota. Quae, et ubi ſit haec Schola Clau-
 diopolitana, vel Gymnaſium, in quo Praefatio et
 Epigrammata ſunt ſcripta, et in Veteri
 Arce et cuius Religionis? et ubi doceri ſolent
 aliqui ex ſtudioſis, qui Epigrammata ſcripſe-
 runt, inveniunt, qui poſtquam dogma de Unitate
 Dei cepit annuncian, eandem amplexi ſunt ſententiam,
 plurimi tamen amplexi ſunt ſententiam contrariam.
 Demetrius Hungari et Paulus Iuleniſis perunt
 unitatis Dei aſſertores: Ille enim poſtq3 ex ſta-
 demis, quo Regis ſumptibus amandatus erat,
 fuerunt etiam, Decius et Cracrus Unitarii. rediſſet

redisset, fuit Rector Scholæ Unitæ Claudiopolitanae
 et Rectoratus in Episcopatu Franciscus Davidis successit.
 Hic vero, scilicet Julensis, vel (ut saepe scribitur) Ju-
 lanus (in Civitate ungarica Jula, Hungaricè:
 Gyula, et, non ab Alba-Julia,) dictus, fuit Re-
 ctor Scholæ Unitæ Alba-Julienfis, utriusque in dis-
 putatione Albana 1568, Interlocutores.

De reliquis, quibusdam, nihil in scriptis reperi,
 nisi de Paulo Turio scribit Caspar Heltai in
 editione Disputationis Albanae, fuisse ^{Europæ} Pastorem
 ecclæ Bihariensis, unicuique, Trinitatem defen-
 dentium Interlocutorem, sicut et in Disputati-
 one Varadiana die 2da Disputationis, movit ue-
 nam questionem. Cæterum: tum Epigrammatibus
 suis subnectit nomen: Paulus Turio Junior, du-
 gitari potest, an ipse perit? Pater? vel alius Cognominis
 de Adamo Thordensi etiam scribitur in Disputatio-
 ne Varadiana, in Actis 2di Diei, fuisse Recto-
 rem M^o Várfarkellyensis Scholæ, qui Trinitatem
 in Disputatione defendit. Fabricius vero
 fuit (cum Præfationem scriptis) Rector
 vel Lector, aut Senior Scholæ; nam et Præfatio-
 nem in Gymnasio scripsit, et Epigrammata ejus pri-
 mo loco ponuntur. Talem vero Præfationem non
 quis Studiosus elaborasset.]

V. Disputatio prima Albana, habita A. 1566. Die
 24. Februarii. Impressa Claudiopoli. Eodem Anno.
 I. Nota: Hanc Disputationem mihi vidisse contigit.
 proinde Titulum hunc scripsi ex Sandii Bibl. Ant. et
 vid. sub nomine: Blandrata. Cæterum, de hac Dispu-
 tatione vide aliquam Observat. super ad Anni 1567
 Librum IV. tum. Conferis Lindem Libr. de hac Disputate.]

VI. Propositiones in Disputatione Albensi coram Regia
 Majestate, à D. Georgio Blandrata et Franciscus Da-
 vidis propositæ Limitationi Ministrorum, qui ex Ecclæ:
 sic Hungaricis Disputationi interpretantur; quibus
 accessit Sententia de prædictis et limitatis Propositio-
 nibus Synodi Várfarkellyensis, eodem Anno 1568
 die 19 Maji sequentibus celebratis. in 8°.

VII. Catechismus Ecclesiarum Dei in Natione Hungarica per Transylvaniam; quae relicto Papistico Deco quaternò verbum Dei de Saero-Sancta Triade, Uno vero Deo Patre, et Filio eius Dominò Iesu Christo, ac amborum Spiritu amplexa sunt, simplicitateque pià ac puritate illud credunt ac profitentur:

Regiae Majestatis Domini nostri Clementissimi a seorsu ac Voluntate excusus et publicatus
Claudiopoli in Transylvania. A. Domini 1566.

Dedicatio: Serenissimo ac Inlyto Principi Joanni, ejus Nominis Secundo Regi Ungaricae &c. Ecclesiastici Ministerii, verbiq[ue] Salutari[um] Praeconum in his Regionibus Reverendissimo Summoq[ue] Patrono, Dominoq[ue] Clementissimo, à D[omi]no Opt. Max. Gratiam et Pacem, in Domino ac Servatore nostro Iesu Christo, per Spiritum Sanctum. &c.

In Dedicazione insinuant Regi, se scire multos acerbis judiciis se exponere, editione hujus Catechismi; sed coram Deo, qui omnia arcana novit, et coram Regia Majestate se protestari, neq[ue] petulantia, neq[ue] levitate aliqua ingenio, defectioem à vulgò recepta doctrina de Trinitate aspiciator fuisse, sed Spiritus Domini impulsione, qui oculos illis aperire dignatus est.

2. Assignant rationem quare Catechismus hunc ediderint. Selt. Cum Alba Julia 1566, 24 Febr[uar]i fuisset sum. Regia Majestate publica Disputatio (ut sup[er] scrip[si]t et ibi

et ibi Franciscus Davidis et Georgius Blandrata Propositiones quasdam Limitationi Ministror[um], qui ex Ecclesiis Hungaricis Disputationi interpretissent, proposuissent, postmodum Synodum Generalem coegerunt in Vasarhelyum, eodem Anno ad diem 19 Maji (ut super dictum est) ut Sancta Synodus Sententiam de iisdem Propositionibus pronunciet; sic lata Sententia, Seniores et reliqui Ministri hunc Catechismum conscripserunt. ut hoc authentica pateat, placet formalibus verbis ex ipsa Dedicazione describere: Postquam Disputa-

tionem satis superq[ue] rixosa Alba Julia coram sua Majestate habita conscientia multor[um] in dubitationum discrimina fuissent conjecta, quae ex ambiguitatibus propositionum brevissimar[um], easundemq[ue] illis limatissimis manci[is] erant natae, multiformiter divergenti, ac propterea non multis post diebus Reverendus ac clarissimus Vir D. Franciscus Davidis Superintendens noster Synodo frequenti in oppido Vasarhely coacta juxta Eula libertatem hereditariam predictas Propositiones Albanae Disputationis, cum Limitationibus additis nobis discutiendas proposuisset, nostramq[ue] de iis Censuram jure suo expeteret: Considerata rei magnitudine --- Patri nostri celestis opem imploravimus materiamq[ue] illam totam expendimus. Examine tandem exacto, juxta conscientiar[um] sinceram candorem = Sententiam nostram perspicuitate expressa pronunciamus.

3. Exasant se, quod à Papa discesserint, et Contestationis, jam antea publicata aliquot puncta potthabuerint, id nequaquam ex inconstanti, turpique animorum vacillatione, neque aliis rationibus parum idoneis inductos, sed causis apprime necessariis impulsos fecisse.

4. Quod Catechesin hanc voluerunt Regi dedicare, (id est) voluerunt ostendere toti mundo, eò ipso, se non ~~esse~~ non Doctinam in verum Deum contumeliosam, non Turcicas blasphemias, non Hæreticorum impia commentata velle in vulgus spargere, sed purissimè Dei Verbum. In fine omnia bona precando Regi, sic subscribunt:

- " Majestatis Tuæ Serenissimæ Salutem Deo Opt. Max.
- " Sedulis precibus commendantes
- " Seniores Ecclesiarum Hungaricarum, reliquique
- " Pastores et Ministri eandem.

T. Nota: Tam ex Propositionibus, quam ex toto Catechismo videtur, tunc adhuc Transilvanici Dani: dis (et Georgium Bolandratam) credidisse Trinitatem in una essentia, et sensim sensimque ceperunt reformari, et crassos illos errores, quibus implicati hærebant, exuere. Ceterum, existimare, etiam cum ceperunt illuminari, non statim et repente voluerunt Sententiam de Unitate Dei proponere, sed per partes, sensim sensimque, quasi sine sensu voluerunt alii instillare I.

VIII. Disputatio de Deo, per decem dies continuos in indictione Serenissimi Principis & inter partes habita, in Urbe Transylvana Albâ-Julia.

[Nota: Quoniam initium Exemplari, ~~mei~~ id est, ex Secunda Editione (sic enim edidit) Titulum addidi; constat vero edidisse primò 1568. Sic enim in fine Disputationis addit: Impressum Claudiopoli in Transylvania, in officina Casparis Helti. Anno Domini 1568. in 4°.

Dedicavit Caspar Heltus alicui Viro Reverendo.

Nam, cum adversam partem pinnulus illos, qui Albe Julia ediderant eandem Disputationem, accusasset, quod fraudulenti (ejus sunt verba) et dolose Synodi Acta emisissent, inique et præter veritatem illi aspergentes ea, quæ illor non sunt, concludit: Tu Reverende Pater operam Tuam Ecclesie Dei non denegare. Oramus Deum Omnipotentem, ut Te diu Ecclesie sue servet. Amen. Qui vero prærit ille Vir Reverendus, ignoro, in nullo enim Exemplari, tota Dedicatio, præter finem, deest.

Præfationem ad Candidum Lectorem Disputationem præmittit: Caspar Heltus quondam Ecclesie Claudiopolitane Pastor ac Minister: Nunc vero ejus Urbis et Ecclesie Christi Catholice Civis: Pius ac Candidis Lectoribus Gratia et Pacem à Deo Patre per Jesum Christum Filium ejus

" eius in Spiritu Sancto precatur, et obsequia
" debita commendat.

I. Ex his videtur sequi, Casparem Helti officio
Pastoratus aut fuisse degradatum, aut saltem
hōc tempore non fuisse Pastorem; scribit enim
quomam fuisse Pastorem, tunc vero
cum huc scripsit, Urbis et Ecclie Civem. Quod
videtur innuere Petrus Caroli in Apologia re-
spectu sui, sed respectu Stephani Basilii et
aliorum, maculatorio, cum obicit Stephani Basili-
ii Eccliam Claudiopolitanam, Makedonianam, Siman-
dianam, Belemysianam & Ministros Trinitatem asse-
rentes extrussisse, exarsisse & Ad quod quidem
Franciscus Davidis in Responsione ad XIII. Calu-
miam Petri Caroli bene respondit et condignis
litteris, et si Caspar Heltus fuisset officio
Pastoratus privatus, anno tamē 1569, vel 1570
iterum esse restitutus, ut inferius dicetur.

In Praefatione ad Lectorem Heltus ingenue significat
verba [ter] confitebatur se parti Catholicae, Trinitate
defendendi, addictiorem et devotius eē; ad-
versam vero partem ter Novatorum titulo insigniri:
Disputationum parvam unitatem eē asserit: se hi-
um tantum dierum actibus, modo repente inter-
veniente, interfuisse scribit: neminem, in editio-
ne ledere voluisse ostendit: quid vero sentiat, seu
in quibus per omnia Consilia acquiescat, et a
quibus

quibus abhorreat, promittit se tunc publice signifi-
caturum quando eruditorum iudicia ex alio Regni vident.
(Quod etiam in 2da Editionis Praefatione significavit.)
De Conditionibus Disputationis, de Arbitris, qui et quot
fuerint, ac Interlocutoribus seu Disputantibus, vid. Super
Scripta, occasione Disputationis Albanæ, in Disputa-
tione Alba-Jubensi Typographia edita.

Notandum: Ex hac Disputationis Editione videre
licet, Casparem Helti, ut parti Catholicae addictiorem
sue parti fuisse, adversa vero parti maculam plurimam
invasisse; ut enim observare potui, unitatem dei
dependentes, ter Novatorum titulo insignivit. Contra
Georgium Blandratam multa scripsit, ut videri potest in
Actis IV. h. diei, V. h. diei, sed Casparem in Actis IX. h.
diei circa finem; ita contra Franciscum Davidis X. h.
diei in Actis circa finem.

Not. 2. Sic conserat hęc editio Caspari Helti
cum Albana Editione, apparebit Casparem fuisse
edidisse hanc Disputationem; nam et Arbitros qui
et quot, ab utraque parte ^{tulerunt} elegerunt, et Interlocutores
seu Disputantes, ab Officio, et Ecclia, ^{in quibus}
fuerunt Pastores, vel Rectores, exprimit. Trium
priorum etiam Librorum Disputationem, quomodo
Serenissimus Princeps, per M. D. Michaelem Cra-
kium Cancellarium, interrumpi curavit, adnotat.
In fine vero subnequit: Quodlibet Serenissimus
Princeps

Princeps per M. D. Michaelem Casaeum Summum
Cancellarium jussit, ut disputationi finis imponeret
videns disputationibus nihil proficere, & plus officere.
Unde, gratias actis toti Ecclesiae, omnes hortatus est
ut orationi instaret; Seniores commisit, ut neutra pars
alteram comitibus, neque publice, neque private per suadentem
in procaces, enim graviter animadvertet, ceterum, cum
Regnum suum vult esse liberum, auctoritatem provinciam
disputandi, conveniendi, sed modesti, ultra velle concedere
significat. Nihil ex his in Albana Editione habetur.

IX. Disputatio de Deo, per decem dies continuos
indictione Serenissimi Principis &c. inter par-
tes habita, in Urbe Transylvana: Alba Julia.
Olymo, cum nova Praefatione edita.
Clandiopoli. Anno Domini 1570.

Praefatione praemittuntur octo Disticha, non ~~supra~~ abe-
auctoris nomine s: forte etiam in priori Editione habita
quorum Auctor prodit se non posse Unitatis Dei defen-
sorem, sic enim sonat unicum Distichon: Legimus idcirco
sanctas proponere ritas Quas peperit Latia turba pro-
fana Schola. Quod videtur alludere ad Italiam Georg. Blandrata
An nonna potius alludat ad Terminos Scholasticorum: Essentia, Personae
Iste motus non tam munitio, Transsubstantiatio, et id genus alia? ritas enim Iuxta
de his. Vo libet, sanctas ad praep. dicit

Praefatio: Caspar Heltus Ecclesiae Clandiopolitanae
Minister ac Typographus, Pius ac candidus Lectoribus
Gratiam et Pacem Dei, in Jesu Christo, Crucifixo Fi-
lio Dei, Domino et Mediatore nostro precatur.
I. In prioris Editionis Praefatione Caspar scribe-
bat se Urbis Civem; jam nunc scribit Ministru
Eccle; proinde, si fulvat degradatus officio, jam
iterum fuit restitutus &c.

In Praefatione citat Pauli testimonium ex Psalmo peti-
tum, Abiis applicat: Credidi, propterea et loqui cogor.
Sed, inquit, non sine gemitu et dolore vero cordis loquor.
Nam non sine magno horrore ac pudore animi sub-
it recordatio Crassorum error, in quibus pauli, ante
annis, quum primo Disputationem hanc publicare
hlesi implicatus. Nam tenebris involutus, lucem
hanc veritatis divinae non quiri videre. Quamvis
in Disputationis institutione, et progressibus consilia
mea semper modesta fuerunt, ut de me testificari
poterunt, qui deliberationibus istis interpresunt.
Consilia mentem huc fuit: ut motu controversia,
ex ea parte, quae in Ecclesia bonum docendi obli-
vit, ex ministris praestantioribus tantum aliquot
selegerent, qui controversiae articulos exigerent, illos
pie expendere, ac de iisdem, ob honorem Dei placide
conferrent, ac quae vera agnoscerent, probarent, ac
amplecterentur. — Juxta vero, quae verbo Dei minus
Consentanea

„ consentanea viderunt, scripto brevis reputarent.
 „ Deinde, ut parti non quippiam molienti, potestas fi-
 „ eret, cogitationes suas declarandi, et contra refuta-
 „ tionis puncta secundario munendi. Postea, ut parti
 „ impugnans, alterius partis declarationes ac munici-
 „ ones demum fideliter expendere, ac recte assertis
 „ adspicere: Contrariis vero brevem ac fundamenta-
 „ rem ex verbo dei reputationem opponeret. Id quod
 „ etiam testis, ubi posse fieri, iudicari. Nam pluri-
 „ ma obiecta, partium meditationes minus impedire va-
 „ lerent: et Philantia, vitium veritatis et recte nocentis-
 „ firmam profus eliminaret. Partes etiam non facile
 „ sibi quirent imponere, in scriptis enim oblata nul-
 „ li subjacent infirmitati. Ac ita Magistratus, pios
 „ ac eruditos iudicium administrando, facile de tota co-
 „ troverfiae causa pronuciare valeret. Ita tandem
 „ omnium odior et contentioarum inanium esset futurum.
 „ Hoc fuit tunc, quin et nunc est meum consilium,
 „ sed factitum et profus repudiatum: sed, quo cum
 „ fructu, eventus postea declaravit. — — —
 „ Ex Albana Disputatione Pastores Hungaria re-
 „ dentes, cum gloria ingenti retulerunt nobis in ihi-
 „ nere, et postea in suis Ecclesiis publice proclamant.
 „ sese palmam referre, partemque alteram fidei sue
 „ cubuisse: sed unde ista persuasio — re ipsa vici,
 „ et non victores redierunt.

In sy

In sequentibus, suam illuminationem describit, quo-
 modo, scilicet et qua occasione est in consilio coniecti,
 confessionemque edendo, gratias agit Deo, et illi, quod
 opera est illuminatus. Hujus formalia verba sequentia
 in meo Exemplari non habet, placeat describere.
 „ Ego Consilium meum constanter secutus, modera-
 „ tionis meae premia amplissima tuli. Nam hac via
 „ Pater ille luminum, et omnis misericordia mea per hoc
 „ ratro prodigioso error eripuit, et Conscientiam mea
 „ haerentem et luctantem, consona illa harmonia sa-
 „ cra Scripturae, tranquillam, quietam et pacatam red-
 „ dicit. Proinde, postquam credidi non posse non cum
 „ Paulo Apostolo loqui, et fidei meae incontaminatam
 „ rationem reddere prout in Prima Praefationis verbis
 „ manifestis pollicor. Nam in ea sic scriptum: At in
 „ quibus Conscientia mea per omnia acquiescat, a quibus
 „ bus denique abhorreat, illud tunc Deo Opt. Max.
 „ favente, publice significabo, quando eruditorum iudi-
 „ cia ex aliis Regnis videro. Haec ibi. Huic Deo Opt.
 „ Max. laus: Iudicia Virorum eruditissimorum, ut Mar-
 „ tini Borchii sive Cellarii, Wolfgangi Capitonis,
 „ Erasmi Rotterodami, et multorum pios et studio-
 „ sissimorum Latrum ex Polonia, hujus Controversiae o-
 „ mnes nodos difficiles harmonia Sacrae Veritatis
 „ Nunc itaque coram Deo, et omnibus eius Angelis
 „ ac coram tota eius Ecclesia confiteor, Me harmonia sacra

nia sacra

" Mihi Sacra Scripturae in conscientia convictum esse, do-
 " ctinam eorum, quos in prima Disputationis Editione Nova
 " hominis Titulo insigniri, suam Stolidi et Andabazica te-
 " meritate, etiam tunc in tenebris existens, eos Hereti-
 " cos ac blasphemos pronunciarere ex ubi Dei Sancta
 " et invictam Veritatem esse in Scriptis Prophetiis
 " et Apostolicis fundamentaliter contentam, in cuius
 " unius vera cognitione sola Salus aeterna consistat,
 " palam et manifeste confiteor et assero --- omni-
 " umque aliorum doctrinae nunc atque in aeternum valedico et
 " abrenuncio.

" Gratias, quas possum in hac Senili mea infirmi-
 " tate Deo Patri Domini nostri Iesu Christi ago; qui mei
 " miseratus ex illa perditionis laena ductore spiritu
 " suo eripere dignatus est: Confirma mi Deus, quod
 " operatus es in nobis propter tuum Sanctum Templum,
 " quod mundo caeco et ingrato ignotum est.

" Vobisque viris Deo dilectis ac Fratribus obler-
 " vandis, imprimis tibi Doctori Georgio Glandra:
 " te, et D. Francisco Davidi, toto pectore etiam
 " gratias ago, quod in vestra fortitudine Domini, pia
 " modestia mea infirmitatis et stultitiae rationem
 " humiliter, donec tempus misericordiae advenit.
 " Ille fons omnis bonitatis vestram hanc benignita-
 " tem vobis in illo die rependat. Amen.

[Nota 1. Sequentia omnia post Praefationem, eodem modo habentur, sicut in prior Editione, de Verbo ad Verbum

bo ad Verbum, sine ullo augmento, variatione, pro-
 sus aliquanti. Proinde nihil etiam Ego addidi. *Vid. super*
 2. Existimo R. D. Petrum Bod non legisse hanc
 Praefationem, nec etiam alios libros a Caspore Hel-
 tai ab Anno 1570 inclusive (forte addi potest et Anno 1569)
 editos; dubitat enim transisse Casparum ad illos in
 opinione sua, qui Unitatem Dei profitebatur. Sic enim
 in sua Hist. Bibl. pag. 134. 135 de eo scribit: Vólt
 " Heltai Caspar Pap az Kolorvári Szent Háromságban
 " levő Egy Szent Valló Gyűtekezeten --- Sőt ideig
 " Serényen és jővőben hargolt az S. Háromság tagadók
 " ellen. --- Ugy tartják Sőt, hogy ebben az Szent
 " való Buzgóságban még nem maradt, hanem elhajlott
 " az Szent Háromság Tagadóhoz. Ezen dolog még elót-
 " tem nem elég világos, mert olyan Annotációt, Ma-
 " gyarázatot látok az tolle 1565-dik Eptendőben, ki
 " adott S. Irás Részében is, az mellyet egy ember
 " nem írhatott, az ki nem hitte az Krisztus bűnösö-
 " kéit való kezeijét, és az Szent Állatban való há-
 " rom Szent ellyeket --- Mikor ezeket írta, akkor
 " vallotta az S. Háromságot az Egyben, és utána pe-
 " dig nem sőt Eptendő mulva még hőt, igen el őrgesvén.
 Sane, conedi potest Casparem Heltum non tantum tunc
 professum fuisse Trinitatem, cum Biblia translit
 in linguam Hungaricam, Annotationesque Margina-
 les scripsit

les scriptis (vid. Super. observ. ad Biblioth. Translatioe
sed etiam usque Annum 1568 eandem professum fuisse
sententiam. Vid. Proem. Editionem Disput. Albanæ.

Concedi potest etiam fuisse tunc Senlem cum Biblia
translatis; nam ad Annum 1565 (quod unicum par-
tem Biblioth. translatisse d. d. Petr. Bod. scribit) etiam
Basilius Fabricius canitie venerandum Senlem scribit;
at si Prefatio hujus Editionis consideretur, negari non
potest illum amplexum fuisse illorum sententiam, qui Unitatem
Dei profitebantur; nec tam cito mortuum, post
Annum 1565, ~~translatum~~ fuisse, patet, ex multis Li-
bris etiam Anno 1571 à Caspare Heltai editis. Id
certissimum est, quod Anno 1578 profuerit mortuus; sed
quò Anno ~~fuisse~~ ^{desideremur} ~~translatum~~ nondum constat.

Anno 1575 Unde Chronica Hungarica fini adjecta
Colopváros Végeze Heltai Casparé Anno 1575

Drabó hitales auctod alappain bizonyosnál mindja hogy Heltai
1574-ben v e miatti Hellett hogy 1575-ben nagy végeze bi a
Chronica nyomását.

X. Est Opus quoddam Hungarico Idiomate in 8°.

Initio cartæ Exemplar, quod mihi videre contigit, pro-
dit tamen (forte) sub Titulo: Hispaniai Vadassag,
in Superiori enim parte paginarum eadem verba habentur.
Autor ~~Prefationis~~ fuit Caspar Heltai, Petrus enim Ca-
roli eidem attribuit, ut statim dicetur.

Prefationis initium quoniam deest, cui dedicavit, non
constat; alioquin Prefatio est satis proluxa; quæ
pars Superest, est paginarum 22.

Quò Anno prodierit, colligi potest ex hujus Prefatio-
nis Reputatione à Petro Caroli facta; ejusdem enim
Petri Caroli Sex Conciones prodierunt Varadini A. 1570.
in quarum Quinta circa finem omnia habet contra
Casparum Heltai, et quæ in hac Prefatione habentur,
Heltai attribuitur et reputantur à Petro Caroli. Unde
constat, hujus Operis ^{Prefationis} Caspari Heltai, ^{scriptam} ~~Præfationem~~ ^{Præfationem} prodisse Anno
1569, vel saltem Anno 1570.

In initio Prefationis (siquæ pars Superest) recenset
Aversaniorum Sententiam de Essentia et Personis Divinita-
tis: de eorum distinctione, quod aliquando notionem
Dei personalitatem, aliquando essentialitatem accipi dicant:
de Regulis distinctionum, quæ nec solent intelli-
gunt, sed voluit tantum credi. Hæc vero reputat,
sed tales adhibet terminos, quos vel proferre horret animus.
ostendit deinde Deum esse tantum Unum loca ci-
tando Deut. 6. Esa. 44. C. 45. 1. Cor. 8. 6.

1 Tim. 2.5. illumis ee Potrem Domini N. I. Chisti ex Joh.
8. Cap. 17. 3.

Commemorat deinde, quomodo Iesum Christi duas Natu-
ras habere: ex essentia Patris ab aeterno geniti fuisse:
incarnatum fuisse. Ipsi mysterium esse dicant: eaque
reputat verbis satis divinis et modalibus. Prolixè etiam
commemoravit Augustinus, qui de Trinitate meditando inve-
nit puerum circa mare, aquam maris ceterleam in
exiguam fossam velle exportare? nota est Fabula?

Post hæc transit ad Catholicorum annuallærem Confes-
sionem, Purgatorium, et communicationem, Peregrinati-
ones, Ieiunium & que omnia singulis Sacerdotes
liberè prout volebant, imponebant, exigebant &.

Subnequit deinde Confessionem iuxta Scripturam
Sacram illor, qui postquam tempus miserationis dei
advenit, et veritas verbi Divini exorta est, illam ample-
ctentes, ut Spiritus S. in Scriptura Sacra edocuit, Confes-
tent; que hæc est: Egy az Isten, ki mennék és föld:
" nek Jerlentője, -- az mû Urunk Iesus Krisztus
" S: Atya. Ez az Egy Atya Isten, egyedül és ő magától va:
" ló. Jn, ki lehitot lennit nem tett, ki mindenek fe:
" lette van, és kitot mindenek radnak, és az Iesus kri-
" stus Atya, Isten, és Teje, és az világozzágotok, és
" minden irgalmaságotok Atya, és minden jótis küttesef.
" Az Jn áldott S: Ica pedig az, ki minden üdör elött
" rendeltetett az egy Atya Istenot az mû dicsőségünk-
" re

" re és üdvességünkre, hogy ő artatlan Barany lé-
" ven, minket az ő szent Atyának az ő vérevel minden
" hami sziginiből mû váltana, és kistittana magának
" saját népet. -- Ki fogontatott S: Lélektől, és szüle:
" tett szü Mariától. mely fogontatásáért igazan Jn Jn
" nak hivattatik Luc. 1. 35. -- Iot, az S: Lélek által
" az Atya Jn, az ő Istenjének minden teljes voltát va:
" lóba adta ő neki, és az S: Lélekkel való mû kezesel
" Christos és Urak tette ötet, hogy ő rapta nyugvite
" az Ichorának, az az, az Feljeges mindenható, örök
" Isteni Lelke, ki Bölcséjnek, értelmű, és Isteni
" felelem és kisteltő Lelke: melyekkel mû bizonyitta:
" tike Jn Jnának Rom. 1. és mindenek felette át:
" dandó Jn Rom. 9. és az új világnak Terentője:
" nek lenni Heb. 1. 2. Cor. 1. kiben az Atya Isten
" az mû üdvességünk mû tökeltette. Ezt az Jn Jn
" az Iesus Krisztus kisteltő egoldert és vallják, hogy
" ő Közbenjáró Jn 1. Tim. 2. 5. S: Papiot, szüjölö:
" jök, királyok, és minden ellenfejtő bizonyos ottal:
" mol, ki ötet az Atya Jn kezelmében be ispi, és
" ki által bátorlással való be menetel van az ő
" menyjei szent Atyától.
" Ugyan egy Jn Jn az Iesus Krisztus az Atya
" Jn porondattából imágyák és kistelik; és min:
" den jót mind teket és mind lelkiét kének
" és várnak ő tölle, és az ő benne való hitben üd:
" vezülnek, és örök életet véznek. Mert más név
" nem adalt

" nem adattatott egy alatt emberek között, melyben üdvözülhet.
 " népszel Act. 4. 12. hanem csak az Iesus Krisztusnak ne-
 " vében. És semmi más fundamentumot nem vehet, hanem
 " az mellét vetetten el, mely az Iesus Krisztus 2 Cor. 3.
 " Az Isten Lélek felől pedig, hiszik és vallják, hogy az
 " egy Atya Isten hatalmas és mindenható ereje. Melyet
 " mi jelentett először az első teremésben, mikoron az
 " mindeneket teremtett, mi elevenített, táplált, tartott és őrizett.
 " Annak után az második teremésbe nyilvántában,
 " az ő áldott Isten Fiában az Iesus Krisztusban, mikor:
 " von az, a valasztottakat az ördögnek torlából ki ra-
 " gatta, az bűnből ki térítette, és őket újjonnan szilte.
 " mikoron halottakat támasztott, betegeket gyógyított,
 " ördögöket űzött, és hogy ő maga is halottaitól fel tá-
 " masztatott. Mert miképpen az első teremésben az egy
 " Atya Isten az ő Lelkével mindeneket mi elevenített, el-
 " tetett, táplált, tartott és mi őrizett: Azonképpen az Isten
 " az ő Fia Iesus Krisztus által újjonnan teremtett, az
 " kőt mi szentelvény az ő Lelkével mi ajándékozta, mi
 " periselti, és mind végig mi őrizi, hogy az mi adott men-
 " nyel örömségből Isten ne esienek.
 " Az Isten, ezzel az ő Isten Lelkével az Isten ő Valas-
 " tott mi téríti, mi világosítja, tanítja, oktatja,
 " vidámitja, és minden Isten cselekedetkre és dolgok-
 " ra felgyerjéti, indítja, és alkalmatosokká teszi őket.
 " Melyeket mondhat az Isten Lélek Ajándékai, Taní-
 "

" to mesternel, oktató kenetnel, Tűznel, élő vízzel, és
 " mindenekbe mi vizsgálójának. Annak felette, monsa:
 " kik fiúvá fogadunk, és igazságnak, vagy bizonyság-
 " nak Lelkénél: Mert tanibizonyíogat tésen az mi Lel-
 " künkbe, hogy Isten fia vagyunk, és az mennyei örömsé-
 " g örökségi; és az Isten, Tegezelmes Atyánál Fiadattatja mi
 " velünk. És, az egy Atya Isten, és az ő Isten
 " Fiának az Iesus Krisztusnak, és az Isten Lélek az Isten
 " Irásból való igaz ismereti, és mindenekről igaz Vallás.
 " Elképpén hittener és vallást töttenek mind az Isten: Pa-
 " tiarát, mind az Propetát, mind Tegeztetű Isten, mind
 " az mi Urunk Iesus Isten, az ő Isten Apostolival egyetlén.
 "

L. Nota: Hanc Confessionem placuit verbis forma-
 libus describere, ut appareret Cassarem Helios trans-
 irisse ad illos qui Unitatem dei confitebantur.

Hac Confessione edita, addit: Cum haec Confessio ex
 Scriptura sacra non possit reputari, multi voluerunt va-
 riis artibus, persecutionibus, incaptivationibus, omni-
 um bonorum ademptionibus, cruciatibus, carceribus,
 exilio, et divinis mortis generibus et tunc alibi, tunc
 praecipue in Hispania et Italia extinguere de quibus
 etiam totum Opus tractat.

In fine Praefationis habet admonitionem ad Hungaros.

" Atyánfiak Tegeztetű Magyarok eszünkben kellene vin-
 " nünk az Isten nagy irgalmaságnak, melyet mi hoz-
 " zánk mi mutatott, hogy az mi Isten és Tegezel-
 " mes Tegezelünk Isten Királyt, az Nagy Isten
 " Királyt

144 „ királynok fiat ann nekünk adta, es mind eddig otet
 „ kezottunk meg tartotta, — — — Es otet, mind az o, s mind
 „ az o aldott szent Babar igaz ismeretere hozta, az o szent
 „ igazjemet altalla mondom, ezeket mind eszunkben kellene
 „ venni, es mindenkoron, mind reggel s mind este terde
 „ alva, fel emelt szivekkel es kezeikkel határat kellene
 „ dmutni az kegyelmes ur Isten, ez nagy es te mondhatat:
 „ tan ajandekait; es, mint ellen kellene könyöngeni
 „ hogy az o aldott szent Babar ennek utanna — könyö-
 „ gnyön rajtuk, es kegyelmesen meg tarsa az mi fel-
 „ lyes jámbor fejedelmeiket mind testben, mind lélemben,
 „ hogy az o Isteni felszes jóvöltából ennek arnyeka
 „ alatt meg maradhasunk. Amen.

I. Nota. P. si hunc etiam Praefationem legisset R. D.
 Petr. Bod, non dubitaret in Casparis Helti reformatione.
 2. Caspar Heltai in hac Praefatione Petrum Ca-
 roli cum suis sociis appellat rudes asinos. Petrus
 eu dicit: Olyanok mint az Csikok: arar mint fog-
 „ jad, mindentek te csupán mastrodok. Olyanok mint
 „ az Szalai Koyza, mely mind elöt, s mind hátra fog.
 „ aragy, mint az macska, arar mint s arar honnet
 „ veszed alá mindentek lábára esik. Ad que Pe-
 „ trus Caroli, Varadiensis, Concionator in sua Vta
 „ Concione circa finem respondet. Quid iterum Fran-
 „ ciscus Dandis, Calumnias Petri Caroli refutanda
 „ Anno 1571 cum egerando, refutat. ut inferius dicitur.]

libel

Libellus hic habet Capita XIV, ex quibus quaedam
 ob vanitatem Exemplaris, quod etiam a R. D. Hungari
 hunc potius mihi placuit excerpere, licet enim Hispanice
 Inquisitionis sepe mentionem audierim, legimus
 sed quomodo fuerit peracta, ignoravi.
 „ Első feje. Az Ördög Hálójáról, es annaké
 „ környét aló dolgairól.
 „ Eft az ~~Háló~~ Háló Dehul nevezik Inquisitio:
 „ nak, mestereges te keresznel — — az mint szokate
 „ Hispaniaban es Olasz Országban te keresznel — es sette-
 „ retes halálóhal meg ötni az helyen keresztyenek, kik va-
 „ lamitkeppen meg ismertek igazan az Isten, es az o aldott
 „ szent fiat az mi Urunk Jhesus Krisztus etc.

Origo Inquisitionis: Mikor az Romai Császár Titus
 „ elrontotta volna Jeruzalemet az Chod halála után, es
 „ az Sidsi nép retteneteskeppen al vesett volna, es annaké
 „ az maradványa rabbi esett az volna, kide Titus Csá-
 „ sár nagy sokat az rabok közt Hispaniaban tarto-
 „ mányban — — holott az Sidsi egynekéj szar esztende-
 „ ig talván, hitetlen senni nem bántotta, senni nem
 „ kényseritette otet hitet el hagyni.
 „ Vadnak egy mellett Hispaniaban egyéb Nemzetek is,
 „ es Hispania ellenében van egy ország, melytö Man-
 „ ritania az neve; abban vad fejer kereszének nagy
 „ es nepes ország, kik elcitol fogva Pozányság ellené-
 „ mikoron ezoháit az Pápaság Romában es egyéb or-
 „ ságokban gyűheret vest volna, az királyok es Feje-
 „ demek

146. „ delmez mellett, mindent az ő kegyelméjével és cselekedetével
„ - - az Királynak és Fejedelmének és másfajlagosoktól
„ - felejtkezvén, az Pápa előtt terdve estének, lábait meg csó-
„ koltatták - - nemelylek Országoknak majd nagyobb
„ részre nékik engedék, egy részre vendelték Cardinalisai-
„ gokra, egy részre Eszékigekre, egy részre Pispokigekre,
„ Prepositusokra, Canonikusokra; egy részre Oltár meze-
„ rekre és Mife mondó Papokra, egy részre Appat urakra
„ és másféle Barátokra. Ekkeppen az Országok némely
„ részreit el foglalván, annyira mentenek gyontatásól, hogy
„ Mife mondásól, hogy sem Királynak, sem Fejedel-
„ melnek semmit nem tartottak - - alar mit cselekedte:
„ nek, mindentur meg menedtetnek. - Ha Gyűlésben az
„ Ország dolgait kellett menni, Eszék, Pispok, Appat,
„ és Canonikus uraim elöt üttének - - hátrább kellett
„ az több rendek néni - - meg az Fejedelmek és Ki-
„ rállyok is feltének tölte. Hoz illikrat exemplo:
„ Anno 1538 birja vala az két Ország Magyar Or-
„ szág és Erdélyt az b. eml. Nagy János Király, urak-
„ nak és Fejedelmének az edes Atyja. Akkoron annyira leje-
„ desittette vala János Királynak minden ellenfejét és In-
„ hoz Segesvaratt az Urak előtt az aztalhoz támaszkod-
„ van mondotta; Ino hála az én ellenfejém annyira
„ le csepülve vadrak, hogy lebitot immar semmit né
„ tartok; hanem az két nagy bafot boesatom immar
„ opae, az két nyerheki, meg válik.

AM

„ Akkoron kezdé mind Magyar Országban mind Erdélybe
„ az Ur Ino keze nehol villan lani. De az többi kö-
„ zött nyilvánban kezdé predikallani az Szántai Ino
„ mester - - ezoráert Frater György az Varadi Pispok
„ és Kéner tartó és az kévelt Statilius, Ino Fejér-
„ vari Pispok és az Egri Eszék az Frangepan, addig
„ mondanak az Királynak, hogy bé kelte huzatni az
„ Szeged jámbor Ino mestert. Segesvaratt az Királynak
„ vályt mind Kénerjéssel, miní fenygetéssel arra
„ alarjék vala venni, hogy meg egyetné minden törli-
„ néltak: miért hogy Luther volna. Az Király eszék
„ és Szentfeli levél Disputatióra engedé az dolgot.
„ El küldének az Pápa Varadra Frater Getyelyert, és
„ több Papokkal, Barátokkal bé huzaták azt Segesvarra.
„ Az Király két Arbitere kerre, az b. e. Adrian
„ Doctort az Fejervári Vicariust, és Kálmáncsei
„ Martont, ki akkor Fejervári Orszola mester vala.
„ Az Disputatio Segesvaratt lön. azon ügyeleget, hogy
„ lot császárságól bé huzhatók páját; meg meg is
„ lott volna, de az Ino támaszta mellé egy tudos lumbert
„ orvos Doctort Rezenei Janost, az fogá pástját
„ Ino mestert, és nem csak Argumentumokkal, ha-
„ nem veje Das dich Gottes Sal- is kezdé az Papokkal.
„ Pott aliquot dies Arbitri Disputationis tenorem Regi
„ significarunt, Supplicantes Regi, ut liberet eos; si
„ enim (inquunt) verum pnucliarint, debent
„ corpore p

corpore saltem perire, Stephanus enim quicumque
 dicit exchoet est ipsissima veritas, sacerdoti vero
 omnia tantum sunt fabula, et humanum inventum
 et, si haec pronuntiaverimus perire debemus & si
 vero Stephanum damnaverimus, ira Dei manebit
 super nos, et filii damnationis erimus. Proinde Tu
 majestas allaboret nostri liberationem. Rex, ne me
 trite, inquit, Etiam ego percepi Stephani Sententiam
 esse veram, sacerdotum vero nullam; quoniam mo-
 dum liberationis Stephani.

[Nota: Forte et Joannes Rex inclinabat ad repro-
 mandum si vera sunt, quae hic scribuntur.]

Deinde: Episcopi et Abbates hora 3ta Regem adven-
 Georgius frater nomine omnium dixit Regi: Fel:
 " Szezes Urunk, mi vaggunk az lelki pásztorok: mi nébük
 " kell vigyázni az Anjashatékra; ezek hivandak Fel:
 " Szedot, hogy ide hozatnád az Eretneket és meg otvied.
 " Hogy az többi meg rettenne, és ne kezdene az Ro:
 " mai Sz: Egykez ellen tanítani. De Te Felvied nek
 " mi akaratumk szit cselekedik, mert itt disputaltat:
 " ha, és egyebet is bevizit az epe az merget tolle.
 " Nem kellene itt semmi disputálás, mert az Anja:
 " Szentegyház regem el karkintatta effele Eretneket,
 " Fejeren huzozzák kepsen az Sententiat & Ad haec
 " Rex: Törvénytelen nem akarok lenni meg otvi: Ad:
 " gyator bünt hurzá, im törvényt lattatok veá.

Stabilis

Stabilis ad haec: Nem eleg búne ez, hogy az Sumo
 " mar est mondgya: Az áldott szent Misa semmi; ha
 " nem érdögnek találmányja. Est is mondgya: Ket
 " szemely alatt tall communicalni. Rex ad haec:
 Reverende Episcopo! Ecclēsia Greca putat vera
 Stabilis, Tuit, inquit, vera. Rex ait: Atqui
 quid Greco non put missa, neque etiam nisi est;
 quare ergo etiam tu non potes non carere? Deinde:
 sub utraq; specie communicarunt; quare et nos oportet
 Post haec irati Episcopi discesserunt a facie Regis.
 Deinde: Nocte hora nona vocavit Rex Stephanum
 Szantoi ad se, et in gloria Francisci Bardi, et Jo:
 annis Casari, quos ait: Quam novam sectam indu-
 xisti Stephane? Ego, inquit, Steph Szantoi nullam
 novam doctriam induxi, sed in Scriptis, in Scriptis,
 Prophetar et Apostolor habet; qui cupit salutem,
 hanc debet sequi. Rex ad haec: Stephane, haec com-
 mittamus Deo: Tu ne maneat in Regno meo. Sed
 vendi tuis bonis recipias Te sub tutelam alterius
 Principis. Et igitur hunc sollicito advenisti, eris
 " poronvola Ötves Kristofnak, és az több Kassai
 " Polgárok, kik el hoztak vala is, hogy ejjel az Isten
 " mystert el vinnel, és bérevel huzogás. Jgy me:
 " neledik meg az Isteni mezer, az király jóakarattal.
 " Hoc exemplum commemoravit Caspar Heltai, ut ostē-
 deret eó, ad quam dignitatem electi erant Episcopi
 ut vel

ut vel Reges ac Principes / ut inquit / non aucti fuerint
rerum pronuntiare &

I Nota: ex dictis patet Martinus Kálmánsei pri-
mo fuisse Catholicus. Stephanus Szentai vero por-
te fuisse Cassoviensem Concionatorem & I.

Addit deinde: Igy lón Hispaniában is. Mikorcon az Ro:

" mai Pápa - - poroncsola s: Péter ~~átka~~ ~~átka~~ alatt, ha
" az Sidsót mind, kik az egyes Hispaniának tartomái
" nyiban vólnának, az ő hité alá hajtának az Hispani-
" ai Király. Az Királynak nem lón mit tenni - - egyet
" poroncsolá az Király: Valaki az ő Országában akarva
" lárni vagy Sidsó, vagy Görög, vagy maurita, vagy
" heresien volna, tehát ny keresztkedinek es az Ro:
" mai Pápnak hité alá adná magát. Sokan ezek
" tégtel nem akarának ny keresztkedni, ezhácségek:
" nek marhájdót mind az Pápnak es Király foglalták
" es ny fogák ő magokot es nagy sötat ny ötenek

A C " benne. Latván est az többi nem lón mit tenni
1491 " hanem ny keresztkedinek. De az keresztkedinek:
" tette nagy ajándékot kelle adni az Pápnak s: Sidsó
" es az ny Szent szolgálatra - - Hogy pedig ez kénes
" gyűjtés ny ne sűnnék, es sem Hispania az Sidsó
" tományoknál, sem az ujjonnan ny keresztkelt Sidsó
" az több nepeket, el ne szabadhatnának tölle, azit
" keré az Pápa az Inquisitiót.

mi

Mineműk es Kicsodák legyenek az Inquisitorok,
- Kik az legly keresztkednek ny fogják: s ny ötik?

" Rendele az Pápa az Papokot, az ő melle az Bará. A.C.
" tolot, kúrdeli Hispaniában, az Vármejjóds pámos s. 1492
" es az ő bücsi letelehet adván, azt halgya az His: ^{es leg.} Vid. Cora.
" paniabéli Királynak, s mind az több Fejedelmek, Agrippa
" hogy mindemitt ny oltalmaynak tölle es segittregül se vanit,
" lennelék néliék - Es hogy az Hispaniai Király Scientiá
" jobb akará lenne es dologban, az Szent Inquisitio ^{Cap. 96.}
" jövedelmek az harmadát néli igéré. - Be fo:
" gada az Király az Papokot - - kik félyel kezdinek
" járnai, es hazankent az nepeket tanittani. Mert egyéb
" kent nem predikalnak soka Hispaniában, emlele: 103.
" zet sinesen ott az predikatrásokot, egy egyes Város
" ny éri: Vasárnapon ket Misével. Tanittak pe:
" dig az nepeket nagy fizetéseket, nem az Sidsó igeje:
" re, es az ő Poroncsolakra; hanem az Ave mariara,
" Salve Regina, Pater nosterre es Credora. Annak:
" utánna tanittak az Romai Anyaszent egyháznak po:
" roncsolakra; ugy mint: Szent napon Misét hally.
" Sőtündely ny gyonyad etzer búncidit egy Pap vagy
" Barát előtt. Es, vejj ódozatot tölle. Nagy hibék:
" vejj urat hozzád egy fremék alatt. Mindenekröl ad:
" gyat az igaz dízmat. Gyaborta börtök, kivált késo te
" az nagy börtök & Börtök operály az Misék, máz Vasárnapon.
" Arankizla

" Azon fejből minden felől Timotheus boeritanus az Sidor
 " és az több erővel meg keresztesített népek után. Esi va:
 " lahól egyet meg kaphattanak közületek, ki csak egy ke:
 " meny söt ejtett az hit, avagy keresztesen vagy Pápa elle:
 " annak minden marhájat ottan el ragatták, ötöt pedig meg
 " fogván az Magistrateus kezében adták, és sörnyű ke:
 " rözölthet meg ölték, és így mindennap sötát öltene meg.

Alnorságos méltósággal kerített pedig az kereszteseket
 az Hálóba. Mert söt kim es aruló sötlyár vödö
 kik az Vármegyét be járják, es lefelé kerül, ha vala:
 mit valahitől kálháznak, hogy be arúlhaszták. Az hit
 eli hivatalán nevet meg kerítik fel írják. Az után Val:
 lattár ha tud valamine az Lutherség felől? Ha vala:
 mit ki pottant vagy maga, vagy más felől; ottan meg
 fogattár az Magistrateus által, es oly sörnyű tömlőzben
 kerítik, hol fel söt alhat, le söt fekketik, mert sörnyű
 söt az kamarák az tömlőzben. Ha pedig sötmit
 nem vall, el kerítik alóltól, meg többet tudakozt felölle.
 Adog pedig az be aruló sötlyár Superlat alá bütattár
 hogy az velle ne lassa, es az után ne ismerje semkor
 hozzája minden bevell ő velle.

Gyerekeik nap milva ismét elö hivattár, vallattár?
 Ha sötmit nem vall, el boesattár, de ijedő bevellélle.
 Az után az aruló sötlyárban boesattár utánna alatto:
 ba, kik meg kerítik, mit csinál, hol jár, kikkel bevell.
 Olyan - is van köztök, ki bevellélle velle meg tette:
 mint ha az söt Abaták halalos ellenfeje volna; es min:
 denpapon velle léven az mit hall tölle, kisse adja
 az Vallatás

f.

az Vallatás, es elkeppen nagy sötan meg csalattat:
 nar es meg fogattatár, meg kerítatár, meg is öltetnek.
 Ha pedig az fogat el sötalad, az aruló sötlyár után:
 na mennek, jól tudván minemü természetü, abrajah
 es sötinü legyen, söt meg kép iróval - is meg irattár
 sötgeljnek az kecpit, hogy inkább meg ismerhesse.

Ez elött (ingy mond) egy Olas, az sötlyár sötlyégyet
 Romába arzó ut ragott vala; utánna menének Hispaniában
 az sötlyár, de mivel mind nevet el változtatta vö:
 na, mind ruháját el cserélte volna, nem kaphattár
 meg; hanem Hispaniában az Templomban midön az
 Olas bevellégetne, az sötlyár sötlyégyet az Olasnak
 igaz neven utánna keríték; es az Olas magát eöre
 nem véven hátra tekinté, es meg fogat ottan.

Néha az söt aráló gondifeléjébot meg is szabadult.
 " Az el múlt estendöben (inguit Heltai) ford 1569) az
 Búdes Volgy nék Városában szabadult meg egy Franc,
 alsó Franciából való; ki el szabadultán, midön után:
 na mentenek volna, es el érten meg fogat völan, ele:
 get monda hogy nem ő, az az ember, kit keresnek.
 de nem gondolván velle, csak meg fogat. Az Franc
 találkott volt egy Hazajabehre, kinek egy Hispani:
 anának Városában Legioban az Tomás adott vala
 egy bizonyos levelet; melyet, az uton találkottán az
 Franczal, adott vala hozzája hogy meg ottalnapra: est
 meg mutatván az sötlyár az Franc, el boesattár. Hoc
 ex Dñe Providentia factum.

11. Regis

f.

" Az Jambor Kereszteneinek marháinak és jószágoknak el foglalatásáról az Kobzoba.

I. Nota: Omnia formalibus Verbis describere nec volo, nec vacat, sed summan tantum rei, id est fideliter, nikor valamely keresztent meg foghat, minent róla el foghat; és az Poroszló Dekánja, minden községet el véli tölle, Notariust hivat, és az beíruló községek közt egy néhányat hozzá véli, az foghat minden községet, marhát meg iratja, és az gazdag szomszédhoz hordattya az meg őrizetre. — — Midőn pedig egy meg foghat minden marháját, be vesztik az tömlőzt egyik igen poros kamrájában; arra vizgyatván hogy ne legyen nálla summa iras, vagy könyv, melytől magának igaztalast vehetne. Nemelhet fogva tartat. 8 napig, nemelhet 15 napig, nemelhet egy néhány hetnapig; nemelhet ugyan örol foghat tartat.

III. Rész.

" Az Jambor Kereszthen Foglyok elv állatásáról és Joz fele Vallatásokról.

Mikor az fogly egy avagy kéc hetig az tömlőzben volt hozzá meyen az poroszló, ki arra inti hogy instalyon az Joz: Aghád, akarván azat cselekedni hogy fel pere legyen, és így Supplicatván hamarabb vege lefeln bajának. Azt tudván az fogly, hogy az poroszló jó akaratval van hozzá, el meyen az Vallatokhoz, és ha nem elég

oros lévén valamit kezd mondani, valami szót keres. 155
 nek ellenne. Ha pedig oros lévén summit nem vall, szep beszéddel fiatallja, hogy meg vallya vétkeit, ne neheritse lelki ismeretk. És így vizgá kendik az tömlőz.

Hat vagy 8 nap nulla ismet ki hozattya az tömlőzöt, és ismet az előbbeni mód jót fiatallja büntetnek, meg vallatava és ha nem vall, ismet vizgá kendik az tömlőzöt. Harmadszor is negyed szer is ki hozattya az tömlőzöt, és azon midon fiatallja, hogy szep szoval edegelik, hol fenyegetéssel ijesztetik. Longy eel oia describere.

IIII Rész.

Az Tanubizon foglatás elv szamlalatásáról.

Mikor az fogly el unván magát az tömlőzben és el Sajlodván, ki hozattya az Vallatok, és summit nem akar vallani, ha vizgá nem akarja tölteni az tömlőzben, khat elv áll az Kobzokat Prokatorra, és kívánja hogy olvassak el az Tanubizon foglatot. El olvassak, de nem monyát meg az Tanunak az nevet, hogy meg tudván az Tanutot, ne ellenzesse öret. Mindenkert is be vesztik Tanunak, akar minemü legyen és így az Kobzokat, Prokatorra perel ellenne.

V. Rész.

Az Bizonylagott Vizgalatásról és Probalatásról el ellenzéstől.
 Mikor el olvassak az Bizonylagot az fogly előtt, poron cseleked, hogy az Bizonylagot feleljen, meg pedig maga, azt is kezdik: Találhatna jó Bizonylagot kik mellett

mellette vallaniuk és jó bizonylatot tételnek, hogy nem rétes azokban, mellyekkel vándoroltak volt őket.

Ha fel fogadják az fogoly, hogy kétszáz bizonylatot, az fő vallato, enged telesen napot néki, és be tartó az tömlőzben. Az után, ha az fogoly jó bizonylatot, hogy summi kézi nem volt az Lutherekkal, vagy men- te hadyát, vagy jó lapittat az törvény. Ha pedig summit nem vall, és nem enged néki az fogoly kézi monogát az sententiat hogy jó kéngzafat.

VI. Rész.

Az kéngzafokról, mellyekkel jó kéngzát az foglyot.

Minden az sententiat kézi mondottak, hogy jó toll kéngzát, az portkolatot hivattat, az kézi az foglyot kézi vési az varha, az föld alá egy sötét boltban, hogy onnan kézi az hallgat sikkolása. Az után az hóker merittelen repkeszetei, két kezei hátra köt, vékony kúrral köti jó az két hüvelyke, azzal kötven az csigából alá függő kötélhez. Lábaikat két nagy békot, arra köt egy fél másfal, és fél csigázza az után ismét két fél másfal, harmadszor is hol le borsattja, hol fél kúrral vándor egyéb kéngzafat módjai is, mint, lábait jó kénde hájjal, szemet kéndek, pirittattat.

VII. Rész.

Az vándorolnak más mesterségekről, mint vallattat az kéngzafat foglyot.

Summa hinc Capituli est, quod verbis pulchris solent sepe

sepe decipi captivi, cum sepe vel juramento promittunt nolle nocere, ostendendo etiam lacrymas. Caterum ex hoc Capite duae tantum supersunt paginae, reliqua absunt; ita est VIII Caput totum; etiam prior pars IX-ii Capituli, in quo tamen agit de Carcere, quod sit tenebrosus, sicut est de Edukio, quam miserime fuit alant eorum de Custodi- bus Carceris; dicitur fuisse ante illud tempus, cum haec scripta sunt, in Urbe Hispani, fuisse Custodem Carce- ris Petrum Herrera; qui quod permisit Matre quendam, cum duobus filiis loqui separatim enim erant in Carcere, carcerem incluserunt, tandem tunc est deus az gallyakra itelték.

Volt az előtt egy Bennavichius Gaspar nevű tömlőz- tartó, kézi maga ~~magyar~~ ember volt; de volt egy kóros szolgálója, kézi segített az foglyot; mellyet kézi száját csaptanak rajta, és azt adták törvény, hogy el men- ne az városról és kézi estendeig né kénde vissza; de azt ept irat: Baráttya volt az kézi segítője az éretnek.

X. Rész.

Az Fogháznak meg látogatásáról.

Minden holnapban kétszáz jó látogattat az Papot az foglyot, Notariust véven mellejék, meg kéndezite mint van dolgok de kéndes vigasztalást nyjtanak néki, valami könyvet, Bibliát vagy egyéb nem engedik kézi adyagat az foglyot, hanem csak arra erőttetik az foglyot hogy bűneit jó vallat. XI. Rész.

Az Sententiazásról, mitegyen és minemű Cere-
 moniakkal Sententiazzák az egyetlen keresztény foglyot.
 Minek utánna az foglyot solat benne volna az töm-
közben, annak utánna ki viszi az piakra az elő elő-
ben az Sententia ára; de előbb minden marhajó
elő kívánját, ha elő nem akarját adni, meg hirdetik
hogy mind ő magoz, mind az tekint ny találtatnak,
ny büntettnek, ny mint lopó; és viszra intdik az
tömlőzben. Az után, mikor ki akarját huzatni az
halakra, az előtt való eltzaka Confectio indító huzni:
jór, intón intón llevén, minden ny egy. Reggelre
kelvén, az arulo frölyök fel öltöztetik az halakra va-
losot: az tekint tüze Sententia tanak, az óra Sarga
Kamrát adnak: papyrosból való magoz Süveg fe-
jében: az nyelvet kluny for csiptatóval ny fojnak
és ny fojnak, hogy az ő igaz hité felöl semmi vallást
ne téhesenek, és ártatlan fényt felöl semmit ne fojhatók.
Kezét ny hárs köttel hátra köttözvén, az hossz hü-
telet az nyak körül tekerik: elkeppen viszi az piac
ra, onnan az tüze előbb flöstiket adva nérik.

Azonban ny indittják nagy processioval: Élöt men-
nek az Oskolabeli Gyermek énel fojval Litaniat ene-
kelvén: Santa Maria: ora pro illis. Sante Jacobe:
ora pro illis. Az Gyermek után mennek az foj
minden egy alut gyertya ván az keze ben: hossz
hárs kü

hárs köttel az nyak án: for zabola fojában: papyros
Süveg fejében. Az foj után az Magistratus,
 az Polyar meztér: az 24 Tanács ör, Uvar ör ör ör
 az Királynak Helytartója & az után az Papoz előtt
töl llevén egy igén foj Kamrat re re re re re
egy felöl az Papa ván ny irva az zablon, az ő ör
revel is valami irás foj: mas felöl ván az Ferrandos
Királynak keze, ki előtt be bojatta Ország ny ny
 Az után lovakon jönnek az arulo foj ny ny ny

Az piakra menvén, ott predikatio lép az ő
foj discretio, és az eretnek ellen.

Az után az Sententia ki olvasák: Könyörgés le-
pen az foj kezt: el énekeltek az St-dik Pralmus:
 az után az Papoz közül egyik ny esketi az foj
hogy örök élni és admi adarnak, az Romai ő
egy háznak engedelme ben, és minden tehet re ny
 Az esküvé, és egyebet ny llevén, ha Pap vött az foj:
foj közül fel öltöztetik ny ny ny ny ny
 után az Püspök egyenként le foj az ruhat rolla ny
miat az Pap foj re ny ny ny ny ny
 az Püspök ny varartattya az keze ny ny ny
ny ny ny ny ny ny ny ny ny ny ny
ny ny ny ny ny ny ny ny ny ny ny ny
 Az után adgyár őket az Magistratus keze ben: kik ke-
re re re re re re re re re re re re
ny ny ny ny ny ny ny ny ny ny ny ny

Az Sentenciáké nek meg Magyarországa.
Kétomb kétombféle sentenciát mondanak az őszegj
fogyatás. Nemelylehet egy sentenciának, hogy elvé-
nem egészék meg, azokat ki kik az ő vallását meg
nem tagadták, hanem mind végig abban meg maradtak.
Nemelylehet egy sentenciának, hogy halva egészék meg,
mert az őslaphoz köztén, meg fogják egy kötet levél
az torkain? Nemelylehet sentenciának az Római Szenteg-
házal való meg beiktetésre? Nemelylehet be rezept
örök fogásra? Nemelylehet Klostromokban ad az
Barátok köziben? Nemelylehet egyéb kelteték rezept.
Nemelylehet foglalat bizonyos időre szabják. &

Órák Országban folytat, ha meg tudják hogy va-
laki nem igaz Catholicus, és marháska van, azt his-
tellen meg kapván az Város prattán fel akasztják, és
egy öreg betűs cedulat írának az mellére: Luteranus brat

Az Példákról, mellyekből meg látták, miképpen gya-
korlyák magokat az Vadászok az keresztyénnek
ellen az ő alnorságokkal és kegyetlen ségével.
De Exemplis his dicit Autor (quisquis sit), hogy nem jól
felől jödegette egyben, hanem csak egy helyen, úgy mint
Hispanianak Hispali nevű Városában. Nem is
sőt estendeig gyűjtögette egyben, hanem hat arany 7.
estendőben, mellyer alatt történtek Hispaliában és
az olajos

az Olajos Völgyben, mikor írának Az Chri 1557.

I. Péllda: Egy Angliai ember, kinek Burto-
nus mitelo vala neve, meg fogaték, ki hitinek val-
lásokban alhatatoson meg maradván Hispaliában megégettek.
Ez vala orvos ember, más embert is vala marhájá
nálla, ki Londinumban bizta vala reá marháját.
Mikor meg fogták minden marhat az Kobzoba ragadtak.
Az Londinumbeli ember meg halván Procuratorokul:
de Hispaniában levelekkel: ki be adván az ő: s: fele
elött az leveleket, Principálisának marháját kéri va-
la. Mikor meg halnapig varázgott volna, és lón volt
lajzra: mennjen kora Angliában, hozzon erős levelet.
El melven kora: de azt nyere hol mi dologgal, hogy
estendeig vala fömlőerőse itelek; és minden mar-
ha oda vesse. Neve az Procurator vala: Phronto-
ni János, és Bristolai Városának Angliában Polgára.

II. Péllda: Jöve Hispali Városban egy orvos ember
Rehukino vala neve; ez gazdag vala minden mar-
háját az Kobzoba el ragadták, mellyer fogott vala
egy szip Hajo-is, mely jöllehet nem őrs volt, de el vérték.

III. Péllda: Hispaliában sentenciának meg, egy
Menteli Polgárt az hitnek dolgáért. ezzel bünte-
ték pedig, hogy minden marháját és jövedelmét az
Kobzoban itelek, ötöt pedig híz estendei foglalat

IV. Péllda: Fogaték meg azon időben Hispali Vá-
rosban egy nemes Afrikait, kinek neve Bohorquia
Johanna

Johanna, Felejege Vargui Ferencz, Fejles ember
 és Higverigbéli Ur vala. Az Nemes Apfonyi Atka
 vala, egy igen gazdag Hispali városnak Polgára, ki-
 nek Xerxi Garsia vala neve. Mely Nemes Apfonyi:
 va midőn az ő öltse, jeles Szent Bochorquia Ma-
 ria az kénözásban vallott volna, hogy gyaburta prólt
 volna az Nemnyerel az keresztényi Tudomány felől,
 mely kénözár, és nyolczad napra ny halála.

Sunt et alia Exempla, quae longius esse describere.

XIIII. Rész.

Külön Feles Emberekről és Martyromokról, ki-
 ket mikoron prónyúkeppen ny öltet, annak utá-
 na azt költötték az Szent Jamborokra, hogy ha-
 lálótort ny tagattak volna az Szent Igéjét és Igásját.

Első: Pontius János, Legionei.

- 21 Anno Chrī 1559. 24 Septembē. Hispali városnak pi-
 22 azára Szent foglyot hozván ki az Szententkezésre, a-
 23 zok között hozának ki egy jeles embert is Pontius János,
 24 ki Pontius Rodenicusnak, az Baileii Gropf Fianak fia
 25 vala, jeles és nagy Némzet, ki regén ny tanolta vala
 26 az Szent Igéjét, és abban gyaburotta vala magát egyre:
 27 hány évtendőig. Miképpen én azt jól tudom, mint
 28 az, ki jól évtendőig egymás után éves barátságba
 29 eltem velle. De nem csak én tudom, hanem Szent Jamborok
 30 azt ny hozván, midőn Szententkezésre vőltak volna, az
 31 ny egyetere itélék.

II. d. k.

II-diké Gonsalvus János egy Predikátor.

És Gonsalvus János, tökéletes jámbor ember vala, és
 az Szent Istvánban igen tudós. Vallása egy vala Pontius
 Jánosnal. Fogj, t. i. csak az Szent Jamborban való hit-
 nek általla lenne az ny igazulás, az penitencia tartás
 és jó cselekedetek által, és az Szent Isten több Purgato-
 rium nem volna. Erőlt azért le vőnt az Papságot
 és egy ruhakot átanár rá; és egy nagy hárs köte-
 let kötvén az nyakára, és egy nagy pappos Szentet
 téven az fejében ny egyetere két hügyval, az után
 az Annját két öttével.

III. d. k.

Vala Hispaliában egy szép Gyülekezet, mely ny emés-
 tetett az hegyetlen tüzzel. Azok közötti kitézettek
 vala négy Apfonyi állatok Vatikai Isabella, Vire-
 hiai Maria, Cornelia, és ez hárommal később Bo-
 chorquia. És Bochorquia Tudományal ny haladgya 161.
 vala az többet, és mint hogy tiltva vagon Hispania-
 ban, hogy Hispániai nyelven Szent István ne ol-
 vasson és Bochorquia Szent, oly jeles deak vala, hogy
 az deakból mindent olvas és magyaráz vala.
 Gyeket ny hozván, Szent ideig tartat fogva őket, és i-
 gen szentelen keppen gyaburta ny kénözár vala őket,
 végre ny egyetere, és az Hazat, az hova egybe gyűlnek
 vala Szent Igéjének halgatására, tövőből ki rontak, és
 örök emékezetre oltopot tétettek fel az jámbor ke-
 resztényekéi példamára.

IIII.

III. Az S: János: Ferdinand.

Az említett Gyntekyék egyik Tagja vala ez Ferdi-
nand, Istenfelő, jámbor, Isten ember vala, és nyolcz
éves ektendeg Iskola meyster. Ezt meg fogván, an-
nyira meg kéngyák, hogy minden tejet egybe vonták és törek
és miat egy oktalán állatnak az diget vöndözék az földön
lábanál fogva az tömlőgyben. Az tömlőgyben vala
egy Isten Barát, kinek neve Morzillus, ki el tánto-
rodott vala, de Ferdinand addig inté, biztata, hogy
meg valla az igaz hitet, ki is vallást telen az után,
az nyelvét egy kemény csiptetőben fogván, tűzzel
elvéneket ejeték meg.

V. Juliai Ferdinand.

Ez igen kecsin, bátor, östör emberke vala; és Hispani-
ából ment vala Német Országban, és onnan titkon
két hordo kőnyet vire Hispaniában, Hispaniá vá-
rosban, ezen kőnyrebot sokan meg épültnek vala,
de egy hannis, Ahapi el árulta őket, és sokakat meg
fogták, csak Hispaniá városban volt 800, egy nap
húpat is egettnek meg egy rakás fán. Juliai Fer-
dinandot nagy hársom ektendeg tarták fogva, és gya-
korta meg kéngyák, de mindenhöz örömmel ment viffa
az foglyokhoz. Mikor ki vitték az meg ejetékre, akkor is
vallást tett az ő hitiről, és midőn egne az tűz, egy
súlyos halálos sebet vöge az fején.

VI. Legionei János, az S: Sidorus Szerzetbeli Barát. 165
Ez Szabó vala Mexico városban új Hispaniában, az után
Hispaniá városban Barattá lön az S: Sidorus Klastro-
mában. Ott az Barától titkon az S: Irist tanulták vala,
ő is meg tanult, de meg betegedén, el hagyá az Szerzetet,
az Barától is titkon mind el jöteket Német Országban,
ő is utánok ment, és Frankfurtban talála. Azonban egy
Társával Ferrandos Jánosval meg indulván Angliá felé,
mikor on Strasbourgban jutott volna, meg fogák, és meg ké-
ngyák őket, és Jánost virek Hispaniában, az társát
az Olajos völgyben holott is elvéneket meg ejeték, Ján-
os pedig sokáig vala fogva, és sokszor kéngyák vala
Hispaniában végre meg ölék.

VII. Cravesia Francisca.

Ez Apáca vala; de meg világozván meg fogaték, és midőn
erősen meg kéngyák vala, elvéneket meg ejeték, Cudi-
lato: bátorjással menven az halálra.

VIII. Cosoda Christoff orvos.

Ez Isten tudós, és jeles orvos vala; oly tudós vala, hogy
az titkon való Gyntekyéknek lelki pástora vala. Ezt is
meg fogván, elvéneket ejeték meg.

IX. Avellanai Kristof.

Ez az S: Sidorusnak Szerzetbeli vala Hispaniá Né-
zet, igen tudós ember. az őnnön Társai árulták vala
el; és más János Barattal, ki annál előtte Tamit;
vannja volt, Joannes Chrysostomussal, együtt meg ejeték.

X. Doctor Egyed Janos, az Hispali, S. Tem
 plomnal való Canonokk Predikatora. Jelestü:
 dos ember, ki sokat tanított, mint feljebb amay négy
 Afstronichot, Losoda knitofot, Cravelia Transiscatf
 Ezt Karoly Császár igen bevette, gáborra gyönt neki.
 Ez először az Pápai Tudományt tanolta. Gyakorta
 hallottam (nyj mond ez Iráinak Autora) az jámborok
 panaszokodásat arról, miképpen az ő jd első idején
 affele tudományt tanulásában költötte volna el hajós
 Mert ezt beszéli való, hogy az ő idejében, mikoron
 az Complutensis Országos Orskolában tanolt, ugyan
 nagy gyalázatnak itélték, ha valaki S. Irást tanolt.
 Azt beszéli való, hogy gugolással afféléket nevez
 tek Bibliáktól. Valaki igen tudta ny tanolni Aquin:
 nas Tamásnak, Scotusnak, Szamueli Gergelynek
 Lombardus Péternek irásit, azt tartották fő Mesternek.
 Ez predikálván akada melle egy tudos ember Fontius
 Constantinus, kivel sokat beszélgettem, igen ny gjarapodik
 az Ur Istennek igazában, Sőt az Urnak Gyülekezete is
 naponként gjarapodik való. Azonban Karoly Császár
 neki adá az Dostolnai Pispok szept. De azonban vá:
 dolni kezdék az ő kép mutatá barátai: el idézék az S.
 Sél eleiben; addig forgaták ügyet, ny fogák, és az halá:
 los kömlözge be viték. Disputabat utro cum alio de
 Justificatione hominis cor deo: bonis Operibus: merito
 oper: Purgatione: Traditionibus humanis: Ligno Crucis
 Imaginibus, et alijs cultu: Sancta invocatione. Nem

Nem merék ny olmi, mert féltek vala Karoly Császártól.
 Egy tudos vni ember Corranus partját fogá; de az ellen
 tanada Diazius Petrus. Tudományjának ny itelése
 ket Birót választának Vargnio mortuoját, és Consta:
 kint: Egyed is választá maga sefise Szamorleni Bartolt.
 de az két első Barátot Caroly Császárval alio Nemet Or:
 szágban lévén, választák az Salmantica Országos Orko:
 labot Asotus Domonkost, Domonkos Gergely Barátot.
 Ez Barát, Egyedhez menten, arra vité Egyedet, hogy az
 miket mond azolt irna le, mert ő is azt kinne An:
 nak utána egy bizonyos napon Predikációt telen A:
 schus elő-ránta az Kebelektől egy Irást, melly ellenke:
 zik vala az Egyed irásával, és el olvasá az nép előtt.
 Ezt ny lévén ny Sentenciáját Egyedet három esztén:
 dei foglagra: és ny tilták hogy biz ystendeg soholt ne
 predikállana, lezket se olvasna; semmit ne írna; Hi:
 spaniától ki né menne. Két ystendő milva halála
 után ki ásaták az ő képet, és az praesca huzván váso:
 ból csináltak az ő képet, és az tetemít, képevel ny egeit.
 Opera ejus sunt: Commentarius in Genesim, in aliquos
 Psalmos, in Cantica Cantico, et in Epistolam ad Corinthios.
 In fine Libri habet: Vegeto Bestia per 4. paginas.
 ubi recenset talem Persecutionem fuisse o tantum
 in Italia et Hispania, sed etiam in Anglia, Flandria,
 Burgundia, Nederlandia & ubi non sinit hinc Biblia,
 Testamentum & quovis anno requisiverit. Deinde: Ex
 Psal. 20 de Vinet & Jer. 23 Contra Pastores tales, ad:
 dit insar precum multa.

Circa finem

Circa finem talia h[ab]et: Abrahami magyaros -- gondolh[ab]a:
 " tot[us] m[ag] az s[an]c[t]o jo voltat, melhat m[ag] unkatott ebben, huj az
 " m[ag] tegejelmes Fejedelmunket adta n[ost]m nekum -- legjunt
 " h[ab]la ad[er] az s[an]c[t]o es az m[ag] tegejelmes Fejedelmunket. M[ag]
 " tal[is]m m[ag] o hoz[er]ja igaz s[an]c[t]etel, be[er]s[er]tellet h[ab]la ad[er]unkat
 " k[on]jorogjunt az s[an]c[t]o, huj tartsa m[ag] az o jo voltat az
 " m[ag] tegejelmes Fejedelmunket, adjon jo eg[er]s[er]get es be[er]s[er]get
 " neki es segeljen huj velle u[er]g[er]thessunk. Adjon U[er]m. Am[en].

L. Nota: ~~Licet super scriptum hoc Opus est Caspari~~
 Heltai; ~~cum tamen relegi, et tantum Prefatio-~~
~~nem et Conclusionem esse h[ab]et; reliqua vero imp[er]g-~~
 sit in Hungaricam transferens ex aliquo Autore,
 qui, ut videt[ur] sequi, fuit oculatus testis, et cum Ale-
 gichio p[er] de quo supra narravit; Caspar vero Helti
 circa A. 1557, cum illa res congerunt op[er]it in Hi-

spania. 2. Ioh[ann]es Libellus p[ro]ter Prefationem
 et Conclusionem est philyra 15, et pag. 3. quae omnia
 describere nec vacavit, nec voluit. Capita tantum as-
 signari, et de qua se tractent, breviter annotari: id
 etiam fieri ob raritatem Exemplaris. Ceterum,
 hic et ibi ita dura et horrenda memorantur, ut vix
 credere possum talia Christianos p[er]cipisse in Christianis.

XI. Az V[ar]adi Disputationak avagy Vetelke-
 desnek igazán való elő Gyamlalása.

L. Nota: Prima pagina Exemplaris mei deest; ideo
 omnia regularit[er] describere nequivi. Ceterum, Clau-
 diopoli Anno 1570 fuisse impressam hanc Dis-
 putationem patet ex fine, sic enim additur:
 " Az V[ar]adi Disputationak Vege. Kolozvaratt A.D. 1570.

Dedicatio: Az Iesus Krisztus Verének általla meg
 " szentelt, valasztott Hivernel, egys Magyarok:
 " szagban lakozoknak, az igaz itéletnek es botise;
 " signer lette az Aha s[an]c[t]ot az Iesus Krisztusban
 " privunk serent kivannuk. Subscriptio:

" Az Erdell: Lelki Pastiorok, kik az Egy Aha s[an]c[t]ot
 " es annak o adott s[an]c[t]ia az Iesus Krisztus felot, es
 " ezelt s[an]c[t]elker felot, az s[an]c[t]is s[an]c[t]ot egy etelemb[en] vad.

In hac Dedicacione dicunt Ministri T. Le. sive
 varias opinionones ee de Disputacione V[ar]adiana, tum
 illos, qui p[re]sentes fuerunt in Disputacione; tum illos
 qui absentes, ab aliis audiver[unt], uniu[er]s[is]q[ue] ni licet suo
 sensu abundare; se tamen suam causam dicunt di-
 vine providentia velle committere.

Protestant[es] vero T. se non aliquam vanam mun-
 di gloriam voluisse aucupari, neq[ue] ad v[er]sa parti
 voluisse detrimentum et ignominiam incurrere;
 sed simplic[iter] intendisse, ut et vera eor[um] Religio eo:
 gnoscatur

grossi et calumnia, quibus adversa pars eos affe-
 rat, detegant, illisq; ascripta, falsa esse ostendantur.
 Ideo etiam voluisse. Lingua Hungarica, (ut ab omni-
 bus intelligatur) ex puro Dei verbo, sine Sophistica-
 tionibus agere: quod, adversa pars non fecit, vari-
 is enim Sophismatibus egit; ad proposita directe non
 respondit, quin etiam Disputationem negligere voluit,
 ut demonstrarent Supplicationes Regi exhibita, ta-
 men (conquerunt) de illis speraverit, illos voluisse
 se Disputationem subterfugere: Quod quidem magis
 potuissent dicere, si Rex cum tota Aula, et aliis Ma-
 gnatibus ac Proceribus praesentes non fuissent; ubi
 quod dicere possent. Ut itaque, utriusque Partis Obje-
 ctiones, Responsiones unicuique palam sint, ideo Disputa-
 tionem voluerunt exaudire.

3. Notant, Sincillam Veritatis cepisse vincere
 veritas enim etiam in mediis Calumniis ac probris
 triumphat. Deo etiam gratias agunt, quod Princi-
 pis Cor et animum ita dirigat, ut veritatem Ver-
 bi Divini amet, mundiq; comitia paratus sit sus-
 pectare, juxta Christi d. dictum: Matt. 5. Beati enim

4. Dicunt: Licet omni ex parte non absoluta fu-
 erit haec Disputatio, sed juxta Propositiones Caspa-
 ris Beles, ut jamjam dicitur: Adversarios tamen
 omnia Arguta fuerunt in medium allata, ita ut haec
 pluribus etiam diebus Disputatio fuisset continuata
 nihil

nihil praeter ea dicere potuissent; sicq; (inquunt)
 tum pro Veritatis Dei defensione, tum pro edificat-
 ione ecclesiae voluerit hanc Disputationem publicare.

Nota 2. Haec Disputatio Varadiana sex diebus
 duravit; scilicet a 20 Octobr^o, usque 25-tu^o, inclusive.
~~an vero eodem Anno 1589, vel precedenti, mundum~~
 sum certus. 2. In hac Disputatione Rex etiam
 Joannes II. fuit Praesens. Moderator vero Disputatio-
 nis fuit Magnificus Dominus Caspar Beles.

3. Propositiones, vel Theses, quae, et quot fuerint, mi-
 hi videre non contigit; constat tamen fuisse quidem mi-
 sero; ut tum ex prima Objectione Petri melii patet;
 ubi dicit: Az Propositio^o vendi est mutatya hujusmodi: u-
 stor az egy In felol disputalynak tum ex Valenti-
 ni Helopai ultima Responsione ubi dicit; ubi dicit
 Franciscus Davidis: Disputaly, ha disputaly, Ihol Propo-
 sitiono, majd ketteszszakaszon. Ad quae Franciscus Davidis:
 Ha az Propositio^o el pargatyator - - emelen ne av-
 hattor ezzel semmit, mert en egyet ezert nyomtattator.
 Ceterae eadem Propositiones Caspar Beles ad has
 quatuor restrinxit, proponendo: 1. Demonstretur, quis
 sit Unus Deus? 2. Quis sit Unigenitus Dei Patris
 Filius? 3. Agatur de Spiritu S. 4. De Divinitate Christi d. m.
 Post haec Petrus melius Disputationi: 9. conditio-
 nes proposuit. Quarum (1.) Ne Scriptura S. detor-
 quatur

- Circa finem talia hęc: Atam fiai Magyaros - - gondolhã:
 " totũ inq̃ az sũd jo voltat, melhat inq̃ mutatott ebben, huj az
 " mũ kezeles Fejedelmũket adta mũ nekũnk - - legjũnk
 " hũladat az sũd es az mũ kezeles Fejedelmũnk. Mũ:
 " tãsnak inq̃ õ hozãja igaz sũrtettel, becsũlettel hũladatãkat
 " kũnjũrũgũnk az sũd, huj tartãsa inq̃ az õ jũvũtabol az
 " mũ kezeles Fejedelmũnk, adjon jũ egũsũget es bẽhẽsũget
 " nekũnk es segellyen huj velle idũgũthessũnk. Adjon vs sũ. Amal.

L. Nota: ~~Libellus super scripturam hoc Opus est Caspari~~
 Heltai; ~~cũm tamen relegi, dũctũ, et tantũ Prefatio:~~
~~et Conclusionem esse hũc; reliqua verũ impreg-~~
 sit in Hungaricũm transferũs ex aliquo Autore,
 qui, ut videtũ sequi, fuit oculatus testis, et cũm He-
 gidia (de quo sup̃) narravit; Caspar verũ Helti
 circa A. 1557, cũm illa res congerunt op̃uit in Hi-

spania. 2. Jchns Libellus p̃ter Prefationem
 et Conclusionem est philyra 15, et pag. 3. que omnia
 describere nũ vacavit, nũ volui. Capita tantũ as-
 signari, et de qua se habent, breviter annotari: id
 etiam feli õ raritatem Exemplaris. Ceterũ,
 hũc et ibi ita dura et horrenda memorandũ, ut vix
 credere possum talia Christianos p̃trasse cũ Christianis.

XI. Az Vãrãdi Disputacionak arãgy Vettelke-
 desnek igazãn valũ elõ szãmlãlãsa.

L. Nota: Prima pagina Exemplaris mei deest; ideo
 omnia regularitẽ describere nequĩ. Ceterũ, Clau-
 diopoli Anno 1570 fuisse impressam hũc Dis-
 putationem patet ex fine, sic enim additur:
 " Az Vãrãdi Disputacionak Vãge. Kolozvãratt A. D. 1570.

Dedicatio: Az Jchns Kristus verũnek áltãlla meg
 " szentelt vãlãstõ Hivernek, egys Magyarok:
 " szãgban lakozõknak, az igaz iteletnek es botãse;
 " szũnet leltet az Aha sũtõl az Jchns Kristusban
 " p̃vivũnk p̃erũt kivãnnũnk. **Subscriptio:**

Ar Erdell: Lelki Pãstõrõk, kik az egy Aha sũ felõt
 " es annak õ adõtt s: fia az Jchns Kristus felõt, es
 " ezõltõ s: leltet felõt, az sũtrãis sũtõ egy ertelenbõ vãd.
 In hac Dedicacione dicunt Ministrũ T. Le. sive
 varias opinionẽs eẽ de Disputacione Vãrãdiana, tũm
 illos, qui p̃sentes fuerunt in Disputacione; tũm illos
 qui absentes, ab aliis audiverũt, unũquisq; nũ licet suo
 sensũ abundare; se tãmen suã causã dũctũ di-
 vine providentiã velle committere.

Protestantũ verũ 2, se non aliquã vanã mun-
 di gloriam, volũisse aucupari, nũ aditõs parti
 volũisse detrimentũ et ignominiam, inũtere;
 sed sũmptõ intendisse, ut et vera eorũ Religio eorũ
 gũstũnt

gnoscant et Calumnia, quibus adversa pars eos affe-
 rat, detegant, illisq[ue] ascripta, falsa ee ostendantur.
 Ideo etiam voluisse Lingua Hungarica, sicut ab omni-
 bus intelligat[ur] ex puro Dei verbo, sine Sophistica
 rationibus agere: quod, adversa pars o[mn]i fecit, vari-
 is enim Sophismatibus egit; ad proposita directe no[n]
 respondit, quin etiam Disputationem negligere volui-
 ut demonstrarent supplicationes Regi exhibita, ta-
 men [congruerunt] de illis [pariter], illos volui-
 se Disputationem subterfugere: Cui quidem magis
 potuissent dicere, si Rex cum tota Aula, et aliis Ma-
 gnatibus ac Proceribus presentes non fuissent; ali-
 quid dicere potuissent ut itaq[ue] utriusque Partis Objecti-
 ones, Responsiones unicuique palam sint, ideo Disputa-
 tionem voluerunt exardere.

3. Notant, Sinkillam Veritatis cepisse vincere
 Veritas enim etiam in medijs Calumnijs ac probris
 triumphat. Deo etiam gratias agunt, quod Princi-
 pis Cor et animum ita dirigat, ut Veritatem Ver-
 bi Divini amet, mundi[que] comitia paratus sit sus-
 p[er]ere juxta Christi d. dictum Matt. 5. Beati eritis

4. Dicunt: Licet omni ex parte o[mn]i absoluta fu-
 erit haec Disputatio, juxta Propositiones Caspa-
 ris Beles, ut jamjam dicat[ur]: Adversarios tamen
 omnia Arguta fuerunt in medium allata, ita ut lice-
 pluribus etiam diebus Disputatio fuisset continuata
 nihil

nihil praeter ea dicere potuissent; licet [inquirunt]
 tum pro Veritate Dei defensione, tum pro edifica-
 tione Eccl[esi]ae voluerit hanc Disputationem publicare.

Nota 2. Haec Disputatio Varadiana sex diebus
 duravit; scilicet a 20 Octobr[is], usque 25-tu, inclusive.
~~an vero eodem Anno 1589, vel precedenti, mundum~~
 sum cessat. 2. In hac Disputatione Rex etiam
 Joannes II. fuit Praes[ens]. Moderator veri Disputatio-
 nis fuit Magnificus Dominus Caspar Beles,

3. Propositiones, vel Theses, quae, et quot fuerint mi-
 hi videre non contigit; constat tamen ^{et quidem} fuisse ⁱⁿ ~~impres-~~
 so; ut tum ex prima Objectione Petri Melii patet;
 ubi dicit: Az Propositionis vendi est mutata huj[us] elo-
 quii az huj[us] in sol[is] disputat[i]o[n]e tum ex Valenti-
 ni Hellenici ultima Responsione ubi dicit; ubi dicit
 Franciscus Davidis: Disputat[i]o, ha disputat[i]o, Ithol Propo-
 sitionis, magis zetté szakastón. Ad quae Franciscus Davidis:
 Ha az Propositionis el szakastatör - - cinckem né az:
 " haddé ezzel semmit, mert én egyet ezent nyomtattatör.
 Ceterae eadem Propositiones Caspar Beles ad has
 quatuor retinuit proponendo: 1. Demonstret[ur] quis
 sit Unus Deus? 2. Quis sit Unigenitus Dei Patris
 Filius? 3. Agat[ur] de Spiritu S. 4. De Divinitate Christi dmi.

Post haec Petrus Melius Disputationis; 9. conditio-
 nes proposuit. Quarum (1.) Ne Scriptura S. detor-
 quat[ur]

quædam, sed juxta Literam maneat & (2.) Interpretatio
Scripturæ S. ne fiat ex proprio cerebro, sed ex ipsius
phora S. et ex antiquis Scripturæ Interpretibus & (3.)
Quæ loca Veteris Testamenti Christus D. et Apostoli
interpretati sunt, si contra illam interpretationem alio
quid afferatur, tanquam falsum rejiciatur. (4.) Adver-
se partis Propositiones, si demonstrentur esse falsæ, illico
extinguantur. (5.) Quia adversa pars (inquit) nos
ad disputandum provocavit, melior sit sui officii,
ne instar Concionatoris clamet, ne aucta visu et pro-
bris excipiat & (6.) Ne propter se, Franciscus Davidis, plu-
res Respondentes habeat. (7.) Bini Arbitri ab ut-
raque parte eligantur. (8.) Acta Disputationis per
doctos et fideles Amanuenses in Linguam Latinam
convertantur, ac ad Academiæ expediantur. (9.) Condi-
tiones ipsæ à Rege Diplomate confirmantur.

Franciscus Davidis, ex his conditionibus hæc solum admisit.
1. Quia voluit, ut quicquid ex Scripturæ S. per conse-
quentiam contra Scripturam S. deducere possunt, ut
id admittant, et ei annuant, fieri nequit. 2. Ut so-
lus disputet. Quare enim, (inquit) ex Transylvania
et Hungaria duo Francos solum voluisset fieri.
3. Unde sequitur, tunc et in Hungaria fuisse Unitarios.
4. Ut ad Academiæ expediantur Acta Disputationis,
cum et illi, aucta sint adversa pars. Post hæc
Precibus ab utraque parte fusi Disputatio est inchoata.

Inter

Interlocutores à parte Unitatum Dni defendentium
& Ecclesiasticis fuerunt: Franciscus Davidis, (qui fuit
tunc, ut scribitur, Serenissimi Regis Joannis 12-di Con-
cionator); Caspar Heltai Colosvariensis Concionator,
(ut scribitur); Paulus Kozárvári, (idem, ut scribitur)
Colosvariensis Concionator: Ambrosius Vátschelly, (o-
mnia, an Pastor et ubi, an Rector Scholæ fuerit?)
Georgius Cracenus (hec id exprimit, hic cuius Con-
ditionis homo fuerit); Stephanus Basiki (post e-
tunc sine Ecclesia; si vera sunt, quæ ad A. 1569, in
Libro quodam Debrecini publicato, Georgius Czyléi
et Petrus Caroli scribunt; hæc n. i. Præfatione
habent: Basiki István fogadott nyájat el haggván
" mostan hivatal tervül az Váradi Anyaszentegyház
" után indult, hoy est-iz az igaz mellől el vonnyak.
" Item Cap. 1. Basiki István az Kolosvári Prediká-
" tor az Keresztényi Gyülekezet közönséges hivatal-
" la néltől mostan Váradon rekegyé.) Ex his
tamen, juxta Melii conditionem, plura Fr. Davidis respodit.

3. Seculares Interlocutores fuerunt: 1. Serenissi-
mus Rex Joannes 12-dus, qui, alii omisso, satis
duse loq̄ incho Acto 3-lis die; ubi, cum inveci-
ra usus fuisset melius contra Fr. Davidis, quod si ex
temeritate et gloria cupidine fuisset id, quod Christia-
nismu commovit ratione Trinitatis, Dni, p̄deficiat &
Rex ad hæc: En-iz azon tönnyörjös az Ur Istennek
valatni

" valaki érte az igazságot, és külső hajzoneret és kitérés:
 " ger el titkoslyá, az én xonera és szegyenitse meg, és
 " meg ne legyen megzavart. Ita in Actis sti dicitur di-
 " cit contra Petri melius: Az mi Birodalmunkban ne pá-
 " pátkodgyék, az Ministerchet az igaz Vallásért ne kergesse,
 " az Iónjchet meg ne igesse. Senkit hittel az ő Vallásá mel-
 " le ne kitérjék - - ha ez határoban nem akar marad-
 " ni, Szabadon az Isten tud mehet. & In Actis sti dicitur:
 " ei, cum ad se vocasset melius, monuissetque ut agnita
 " veritatem ne oppugnaret, ac dixisset melius quasi cum
 " iuramento se antea resignasse Christi divinitatem, neque
 " qualem divinitatem Christi predicavit, dixit Rex: Ha-
 " beat notam bene peccatorem et az Christus, az mint Temó:
 " dód, hát eddiglen mi esada Krisztus predikáltottál? &
 " 2 Interlocutor fuit Magnificus Dominus Caspar Beza.
 " Qui Petrum melium aliquot vicibus reprehendit &
 " 3. Georgius Boeckai, qui Petro melio facta stá dis-
 " putationis: imponerebat nomine Regis, ut probet Chri-
 " stum Dominum esse deum invisibilem, immortalem &
 " A parte Trinitatem defendentium Interlocutores
 " fuerunt: Petrus melius Debrecinensis Plebanus; Georgius
 " Czeglédi Varradiensis Concionator; Caspar Radiczit
 " Göncziensis Plebanus, qui fuit mentionem Lucae A-
 " gnensis, cum quo disputantes Caspovia, eum damnant.
 " ut videri potest in Actis Disputationis sti dicitur, in initio:
 " Paulus Thuri Pastor Ecclesie Bihariensis; Adamus Hor-
 " dai, Rector Scholae Vasvárhelyensis, qui ob suam
 " pre-

preposteram verbositatem Monstrum fuit nominatus;
 Petrus Caroli, tunc Concionator Varradiensis; Va-
 " lentinus Halloperis, Agriensis Concionator, tunc
 " circa Annum 1574 Debrecinensis Concionator, ut scri-
 " bit in quodam opere, eodem Anno Debrecini, per An-
 " dream Komlos, impressio, in quo Transylvanis Hetero-
 " cis: ita appellat Franciscum Davidis et eius Homodo-
 " xos: qui Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum, unum deum
 " esse negant, aliquot vicibus Anathema pronuntiare o verentur.

Tertia Disputatione Rex peroravit, rationesq; assi-
 " gnavit, quare Disputationem voluit fieri. Scilicet 1.
 " Quia non tantum Corporis sibi Subjectus, sed et animus
 " voluit rationem habere. 2. Calumnias, quibus in Extre-
 " mis Regionibus afficiuntur, quasi Turcicam Religionem
 " haberent, possit detegere et computare. Quia verò,
 " linguas adversa parti veritati refragant, adeoque quæstia
 " respondere nolit, ideo Disputationi finem imponi vult,
 " et eo magis, quia Regni negotia cogunt in Transyl-
 " vaniam venire.

Post hæc, promittit adversæ parti, ut si in Francisco
 " Davidis velint disputare, in loco publico, in ejus sub Do-
 " minio, libere posse absque omni impedimento, imò lupere,
 " re, si ex Superioribus exis, ipse Beza vel Simlerus, ve-
 " niret, se enim velle suum Concionatorem Fr. Davidis
 " ad disputandum sistere, ut ex puro de verbo Veritas elucere-
 " t. In fine habetur Confessio Francisci Davidis et Petri
 " jus de Deo Patre, Filio, et Spiritu s. juxta Scripturam s. tenentem.

XII. Responsio Pastorum ac Ministrorum

" Ecclesiarum in Transylvania, Quae Unum
 " Deum Patrem Christi, et Jesum Christi Filium
 " Dei Crucifixum, uniusq; amborum Spiritu confitentur.
 " Ad Melianas Propositiones, Disputationi Cseuge:
 " rianae destinatas, quibus Deus Aucti Christi, et Filii
 " ille Commentarius ad Extravagante Spiritu defenditur.
 " Claudiopoli. Anno 1570.

" Dedicatio: Viris Reverendis Eruditione et Virtute
 " praestantibus Pastoribus et Ministris Ecclesiarum in Hun-
 " garia Dominis ac Fratribus nostris Obsequandis.
 " Subscriptio: Ministri Christi Crucifixi in Transylvania.

In Dedicacione dicunt P. Paulus Apostolus in Epistola
 ad Timoth. 2. Cap. 3. Notas illos expressisse, qui
 rixis et odiosis contentionibus veritati viam sternere
 volunt, pietatis internum nomen pro se perentes, et qui-
 dem tales notas inusuisse dicunt, ut vel procul con-
 specti, quin agnoscantur, evitare nullatione possint.
 Tales vero tam multos dicunt, ut quotumq; quis circumferat
 oculos, plurimos passim deprehensurus sit, in quibus ea
 quae Apostolus Impostoribus illis tribuit, inveniantur.
 Tamen, dicunt Ministri Christianae est modestia in me-
 liorum partem inclinare potius, quam ut, non sine attri-
 bitae verba, qui malitiose fortasse non errant, pro-
 cipitanker damnentur. Ceterum (dicunt) insanam quo-
 rundam temeritatem efferauiorem esse plane, quam ut
 dissimulati

disimulari, impudenter, quam ut contemni, noluerit
 hinc denique, quam ut extundi, omni conatu debeat.
 In quo grege principum locum tenet Petrus Melius, qui
 ex maledicta quibus laudem de industria, ad campum
 consequendam nihil studii et operis sibi reliquit. Hic
 nihil intentatum omisit, ut tum vitam ministrorum, tum
 precipue Evangelium Christi labe aspergeret ejusmodi, quae
 nulla unquam temporis diuturnitas eleret. Verum
 (dicunt) non ita sibi ita formidabilem esse illum acer-
 bitatem, ut propterea Stationem deserat; illis preme-
 Hungariae ministris non esse honorificum, quod Melius
 illo nomine abutatur, quum Vradini publice repudia-
 verant. Vid. Acta disput. Varad. circa medicum studium.

2. Licet, (dicunt) frustra ab ipsis sumantur opera, cum
 ad placendam de doctrina collationem studium ac diligenter
 sicut postularunt Hungaricenses, conferant, cum multi-
 imo Trinitatis Confessores sint, quibus Victoria multo
 sit potior, quam Veritas, ingenium quam pietas; ta-
 men cum ex talibus disceptationibus aliquid utilita-
 tis valeat ad Culesias nostras, cupiunt non intermittere
 Disputationes, quia si adversa pars ignem gladio illi
 atque illi fodere non cesset, beneficium loco reputabunt.

3. Excusant se, quare ad institutum ab Adversariis
 Diatriben proficisci, cum integram eis non fore, ope-
 tulxint. Scitis enim (inquunt) Reverendissimi Princi-
 pis voluntatem eam esse, ut extra Regni Ungariae
 fines disputandi causa non excediamus, id quod

peracta Varadinsis Disputatione, publice significavit.
 " Videritis ipsi, cuius modestia sit, nos istuc evocare.
 " Nos certe, cur temere, mandatum ipsius contemnere
 " debeamus, causam nullam omnino videmus. Ne ta-
 " men - - Regenerationem nobis objectare possitis, quo pri-
 " mum tempore poterimus, prout vos, et impetivi vestri-
 " ces reddemus, Disputationem istidem vobis offeremus.
 " Id quod nunc in Hungaria charissimum Fratrem nostrum
 " D. Stephanum Basilium etiam fuisse audimus; ad quam
 " si animos Christianis hominibus dignos, Studium Verita-
 " tis et gloriae potius, quam contentiones et odia attulerit;
 " his, et vobis honorificum erit, et Nobis vehementer gratum.
 " Quantum quidem fieri poterit, in eo toti enim ac mo-
 " destiam et mansuetudinem merito desiderare possitis.
 " Nec dubitamus, Clementissimum Principem nostrum, pro il-
 " lustri pietate sua, colloquio etiam, adfuturum.

I. Nota: Patet ex his post Disputationem Varadia-
 nam fuisse in Csegey et Miszkotz ^{Disputationem} habitam;
 tam; ad quam Franciscus Davidi et alii Ministri
 invitati, ob mandatum Regis ideo non potuerunt.
 Stephanus Basilii vero, ubi disputavit, est exprimitur.
 forte, ipse concinnavit Disputationem in Varad
 habitam, inter Steph. Orosphazi, et Jacobum Cecei Turri.
 Disputatio vero, ad quam dicunt Ministri Christi-
 invitaturos, adversam partem, forte, eodem Anno
 1570 s. 76to fuit in M. Valschels, ut inferi dicetur.
 Congruerunt contra Petrum Carolum Georgium Csegey
 et Petrum Melium, quod cum ad multa illorum scripta
 nihil

nihil responderint, de suis tamen libellis triumphum ca-
nere audent, ob ministerii silentium, cum quidem ex
libellis ab ipsis editis putarunt Lectorem facti esse Christi.
Vix promittunt Ministri Christi, ut quam illi sine pul-
vere et sanguine assecutos gloriantur victoriam, tam e
manibus extortam esse cum rubore paulo post fateri
cogantur. Finis: Dominus vos omnes sanctus.

" In Christi cognitione illustrare dignetur.

" Post dedicationem habet Patri Melii Propositiones hae
Titulo: Summa Confessionis verae de Deo et aliis
Arxiensis ab Hareketis et AntiChristi oppugnatis, dit:
putanda in Crenger et Miskotz.

" Petrus Melius de Hochi et Seniores Ecclesiae et.

" Nota: Propositiones Melii sunt 10. Ex quibus 9. de
de Deo, quem asserit esse Patrem, Filium, et Spiritu S.
una vero est, de Infantibus baptizandis.

" Post has Propositiones habet Ministri Christi
Confutatio decem illarum Propositionum sub hoc Titulo:
" Brevis Refutatio Propositionum Melianarum.

" XIII Theses in Disputatione proxima Va: 181.

" Särhellyii exantienda 5. Septembris Anno 1870.

" I. Nota: Theses sunt 14. cum 6. Appendicibus.

hoc ordine: Theses 2. mittuntur contra Melii Terminos
exoticos. Theses 4. habentur de Uno Deo Patre Christi.

Theses 5. de Filio Dei Unigenito Iesu Christo, cum
5. Appendicibus. Thesis una de Spiritu S. cum

una Appendice. Thesis una de Infantibus baptizandis.

" Nota 2: Haec Disputatio videtur immediate fuisse
post Disputationem Crengelianam, cuius videtur pot-
te colligi ex Thesis ad hanc Disputationem exhibi-
tis; omnes enim Theses ad Disputationem hanc Valar-
hellyinam proposita, contrario modo, sed eodem
ordine (ut conferenti patebit) habentur, oppositis Pro-
positionibus ad Disputationem Crengelianam destina-
tis. An vero fuerint Hungaricenses invitati? et
an comparuerunt? mihi incertum est.

- XIV. Könyveske. Az igaz keresztényi ke-
 " restsegről, és az Pápa Anti Christusnak Majmozájáról.
 " Az Szent Írásból nagy munkával e rendre egyben
 " gyűjtetett, és össze szerzettetett. Nemely Sámboz
 " Tudos Emberek által, Kék annak utánna Martyrom:
 " lagot szenvedtenek also Nemet Országban.
 " Az Isten Válastottinak tanítására és fel építésére.
 " Lorum habet annexum: Ier. IV. Szancator ujnag:
 " rat magatol, és ne vessetek többet 1570. in 8°
 " In fine operis: Kolorvaratt. Nyomtatott Heltai Gár:
 " par által. 1570 Eptendöben.
 " Dedicatio: Az Tisztelendő és Istenöt Tanított
 " Dávid Ferencz, az meg fejezt Jésus Krisztusnak, az Jü
 " Fünak Evangeliumának hirdetőjének, az Discretus Er-
 " dellyi Tejedelendő vároában, Istenet Kegyelmességet
 " és Bekéséget azon Jésus Krisztusban mi Urunkban.
 " Subscriptio Dedicacionis: Istam egeret Varsoviabam
 " 1569 eptendöben, 19 nappan Augusztusnak
 " Az meg fejezt Jésus Krisztusban az Isten Fiában, Te fe-
 " relmes Ahádja: Wilini Sándor Orvosi. &c.
 " In Dedicacione commemorat Wilini, quomodo Wolff:
 " ganyu Gyalai existens apud Luno. narravit in Trans-
 " sylvania et Hungaria dei verbum de cognitione dei
 " Patris et Filii eius puré annunciáret: in quo, tum
 " ipse, tum alii Frater, summam habuit consolationem,
 " quod utriusq. tum illi ibi, tum hi in Transylva-
 " nia

nia ad dei et Filii eius Crucifixi veram cognitio-
 nem pervenire potuerint. Quapropter (inquit)
 dilecte Frater, quoniam deus Pater dñi n. l. Christi
 nos quoque juxta beneplacitum voluntatis suae illu-
 minavit: quia hic loci, ubi Ego habito, nulli con-
 cionatore habemus qui Verbum dei nobis annun-
 ciet, sed ex sola lectione scripturae sacrae consolatio-
 nem debemus accipere: ideo hoc scriptum, de Bap-
 tismo a Christo dño instituto, quod concinnarunt
 quidam viri periti in Superiori Germania, Frater
 nostri, ac tandem Martyres, in manus accipiens, ex
 Lingua Flandrica, in puram Linguam Germanicam
 transtuli, volens Tibi expedire, eá intentione, ut
 imprimere curares, Typographi enim apud nos a-
 verantur veritatem; Spero tamen, ut si impres-
 se curaveris, apud multos, qui noverunt Linguam
 Germanicam et Hungaricam, erit opus fructuosum,
 sicut ei illi, qui hoc Opus concinnarunt, magnam
 utilitatem adriterunt, licet multi ex ipsis Martyrii
 coronam acceperunt. Tu vero, mihi tanquam
 Tibi ignoto, ignoscat, quod ausus fulvum Te ad iam:
 professionem hujus Libelli monere; vellem enim, ut
 omnes ad agnitionem dei Patris, et Filii eius Crucifixi
 pervenirent. Valim etiam, quod si de hac mate-
 ria, aliquem Libellum edidisti, hic Linguam Germani-
 cam, hic Latinam tunc, nobiscum Communices. Christi-
 ana in gratiam actione acceptum, preterit exolvere. Deo vos servet,
 notis.

E. nota. Margres isti (quod melius fit in Titulo
Libri et Dedicacione.) fuerunt Anabaptistae; qui
negabant sacro fonte lustrandos esse Infantes, imo, et
qui pulvi existentes in Papali ~~existeret~~ baptizati es-
sant, docebant eos, iterum solemniter in aquam esse
mergendos, et ob hoc, Anabaptista sunt dicti.

Inter quos, quia etiam Seditiosi sunt reperiuntur, cum:
per Principes, gravibus Legibus positis, tam nocentes,
quam innocentes, misere interfecerunt; audito enim
esse: Anabaptista est, iam lata est sententia: Interficiantur,
sicut innumeris, in omnibus fere Europa Regionibus
aqua, igne, fure, gladio perierunt. J.

Libellus, in forma Dialogi, inter Magistrum
et Discipulum, habetur. Capita habet quinque.
In Imo Capite, diluuntur tres Calumniae; quarum
(1.) est, quod rejeckio Baptizati Infantum, est tan-
tignis Heresis, quam Ecclia jam pridem damnavit.
Ad dilutionem vero hujus Calumniae, distinguit
Autor Anabaptistas in Seditiosos, malitiosos, rebelles,
et mansuetos, Laceros, bonos &c. Illos, tanquam Magi-
stratus contemptores, Seditiosos, rebelles & non excusat,
immo damnat, etiam propter eos dicit, et sinceros ac
mansuetos Anabaptistas extinctos fuisse; hae enim
sunt alia habet: Gynaechum parazon, ei habentem
tamastis laterem, minijam an sol jamboros, legget,
len indozes ben vltanaz, ei mag olettenech, nem
csate Ferjiate, hanen sol eger artatlan apydonji al:
labor

latet dei Leanyzok-is. Merit valabik az - gormetichis
Jezsept segit mag vetettez, azdot minjaraft mag etrenehz.
tel, pridalmustak, atygtak, kergettez es mag oltetez
Anabaptista, egy mondottak, ez dicit, mag kell olni.
--- mit tehetne szegelyez, ha az ordog o kozike
is hintette volt az o magvat, egynehany Jezpmutoto
es gonos labroket? mit tehetett arról sz. Peter
sz. Janos es az több Apostolok, hogy Judas orv, es
arulo lon kozottel? &c.

Mosheimius Hist. Eccl. Saecul. XVI. pag. 272 haec
de illis dicit: Vellem delectum quendam miserum
hominum habitum, nec omnes sine discrimine caecos
fuisse. Non enim omnes criminum suorum penas dederunt,
sed multi ex eo tantum, quos bona fide, et sine
peccato ac scelere tuebantur. — Sed Anabaptistarum
nomine exaudito, species statim Seditiosi hominis,
id est, publice pestis animis occurrebat &c.

(2.) Calumnia est; quod Anabaptistarum sententia, qui
adultos volebant baptizari, repugnaret Christo Domini
et Apostolorum instituto, qui etiam pullos baptizassent
(3.) Quod Infantes, si sine baptismo moriantur,
damnabuntur &c. Ad quas tamen Objectiones vel Calu-
mniae ex scriptura sacra, satis solide respondebitur.

In 2do Capite tractatur de Vero Baptismo. Quo:
plex sit: Quomodo Christus Dominus instituit: Quomodo
Apostoli docuerunt, et usurparunt: Quomodo Christus
Domi & Alii

domini et Apostolorum exemplum debeamus sequi. Quod
in finem, et ex quibus causis Christus d. instituit Ba-
ptismum; Quid requiratur ab iis qui baptizari volunt? &c.

In 3to Capite docent Infantes nec posse, nec debere
baptizari, refutando opiniones, quae in contrarium possent
adferri.

In 4to Capite, fusius respondetur ad obje-
ctiones illorum, qui loca quaedam, et Argumenta adferunt
pro Infantium Baptismo confirmando et astringendo.

In 5to Capite duae Quaestiones solvuntur: 1. An
Christianis Baptismus est necessarius? 2. An illorum
qui in Papatu, vel alibi sunt baptizati, rebaptizatio
est necessaria?

XV. Litera Convocatoria, una cum Propositi-
onibus, in Synodo Vasarthellyina disputandis ad die-
m Mensis Septembris, huius Anni MDLXXI.

A' Pastoribus et Ministris Ecclesiarum in Transylva-
nia, qui in Cognitione Doctrinae unius veri et Al-
tissimi Dei Israeliti, Patris Domini nostri Jesu
Christi se consentiunt.

Clandiopoli. Excebat Caspar Heltus. Anno 1571.

Litterarum Praefatio:
Dedicatio: Spiritum Consolationis et Spei a deo
Patre, in agnitionem Christi, omnibus vobis, Christi Cru-
cipixi Ministris precor.

Subscriptio: Clandiopoli &c. Franciscus Davidi &c. Frater Vester.
In his literis Franciscus Davidi 7 Viros Reveren-
dissimos, et Fratres suos in Christo dilectos monet, quod etsi
alibi semper, sed illo praecipue tempore ubi oculos debet
versari Apostolorum conditio; qui cum prohiberentur, ne
in nomine Jesu loquerentur, conversi ad orationem in-
vocatione sua confirmati, non desisterunt veritatem
Dni majori cum zelo et fructu proponere quam antea;
plurima enim sunt mala Ecclesiae, quae ad vera invo-
cationem et reliqua pietatis exercitia impellere possunt.
Et licet multi nihil de his cogitent, nos tamen, qui
nomina nostra Christo didimus, aliter affecti esse debemus.
neque propter plures calamitates et dissidia, ab inquisiti-
one veritatis Dni, et divini auxilii expectatione nos
absterreri deest, verum in spe et patientia possidere animas nostras.

2. Intra plura mala dicit ee ingloriosum et certame
 indefessum, quod ab adversa parte suscipitur pro Trinitate
 cum multos conscientia turbent, et comitibus ceteris.
 Illud tamen dicit nec ee novum, nec mirandum. Pro-
 batq; ex variis Conciliis, Concilio nung Symbolis: cum
 Synodi contra Synodos diversa statuta decreta & variis
 Concilia inter se pugnantia, indicta sunt & dicit, Domini
 ipsi inimici nuntii hanc impulisse ut per vasti mare om-
 ni hinc in medijs fluctibus periculis, et ad portitutu per-
 tingant - moreq; ut ubi ducem suu plaxa p ignes
 sequantur, vocant deo obediant, sententia fidei et verbo salu-
 tis induci in acie stent, et auxiliu Dni expectent.
 Et ita sine hinc addit. Hinc ad vos, fratres in Chri dilecti,
 non hinc nomine scribo, quod vos priores animos deposuisse
 opinor: verum ut ultro currentibus calor addam. Episcopi
 hinc officii mei vos commonefaciam; Curo, ut meliore
 via et ordine fieri possit, ad 20 Julii diem, Vasahellyi
 vobis Synodum indico, ex caute constitutione, et autorita-
 te per vos mihi hac in parte attributa. Ut autem omnib;
 tam consentientibus, quam dissentientibus notis sit Nos p-
 tere in veritate Dni, his convocatoris literis, et Propo-
 sitiones nostras atteximus: Quas defendere et spugnare
 auspice Domino in eadem Synodo volumus: Omnibusq; libere
 tatem audiendi et disputandi; quibus cordi est inquisitio veritatis
 tatis, concedimus. Ut igitur interesse velitis sine gravas-
 sione, admonemus et hortamur. Sunt enim et alia negotia
 Ecclie, de quibus inter nos conferre et colloqui accessum est.
 Dominus vos omnes spiritu suo sancto regat et conservet. Amen.
 Franciscus Davidis et frater vester. Tandem sequuntur
 Propositiones disputanda in Synodo Vasahellyina.
 I. Propositiones scilicet no 10. de Deo Patre de Filio, et de S. Sancto
 Hinc prima a morte Regi Synodus

XVI. Az Egy o magatek valo Felseges Istenrol,
 es az o igaz Fiavol, az Nazareti Jesusrol, az igaz
 messiarrol, az Szent Irasbol rett Vallastetel:
 melyben az Papanak, es az Papazotto minden
 szokasok, es hamis magyarázattok ny tejetnek.
 David Ferenczrol az meg fessittetett Jesus Krisztusrol
 Szolyajatok irattatott. Locus annexus. l. lxx. 1. 23. 24.
 Nyomtatott Colosvaratt. MDLXXI. Eptendotz, in 4.
 Dedicatio: Az Nagysagos Urnak Hagymaji Kzi:
 Stornak, az kuzipsi Szolnok Varmegyenei Ispanyaz-
 nak es Orszag Tanacsanak & Istennek Kezvelmese:
 get es bebeseket az Ur Jesus Krisztusba, az o egyisten sultetett
 Fiaban. Subscriptio:
 Gyula Fejervaratt, az Nazareti Jesusnak, az igaz
 Isten Fianak sultetese utan 1571 eptendoben, Mar-
 tynak 25. nappan: mely napon - is az Szent Lelektol
 az Szent Marianak melheben fogantatott.
 Te Nagysagos Segedi Szolyaju: az omj fessult Jesus
 Krisztusban: David Ferencz.
 In Dedicacione. P. Alduic Franciscus Davidis Histo-
 riam Stephani Proto Martyris ex Actos. VI. 4. 11. 12.
 quomodo selt submiserunt viros, qui dicebant euni:
 blasphemias dixisse contra Sanctum Locu, et Moysen &
 volentes eum occidere. Unde concludit, quod, qui sunt
 Christi et Veritatis inimici, occulte varias calumnias
 blasphemias

blasphemias solent affingere veritatis confessoribus.
Sicut fecerunt linguist Petrus Melius, Georgius Gey-
ledi et Petrus Caroli: qui sua scripta Calumniis
habent plena; oblii proprios Nominum, mendaces
Ciganos, Hereticos puniri non vixenti, illos qui
veritatem Dei defendebant. Causam hoc dicit: Quia
neque Patrem, neque Filium noverunt. Joh. xvi.
" Se vero dicit certum ee, in via veritatis ee, non magis
veritatis sequens omnem suam sententiam ex se stabilire.
Commemorat 2 Concilia Niceni Decreta, et sublehit:
" Altkor az berefegnek Angyalí Sivalomra indittattanak
" Isa. 30 es az igaz Tanitok ki kergettetnek: Az
" Csillagok az Egen ny feletulenek: Az Apdonyi allat
" az o magyattával egyetemben az pusztitan ugettetek. Apoc. 18.
" Kuntomb Kuntombfele partolok az vifra vonas tanada.
" Rationem dat: Merit Constantinus poroncolatot irta
" mind az feles vilagra, mellyel apst poroncolta, hogy
" minden az Romai Papanak hitet, mint hentes es igaz-
" zat kovesse, es ny feltotta hogy sentek az o spene fe-
" lot ne merjen disputalni avagy vltelkedni: hanem
" minden helyen hadgya, Feje, Jodaga vortei alatt,
" es orok hit leny alatt: az utan minden lumbul halgatott.
" Az paroncolatok mostan is irvan vad, az Crispianidecretombi.
" Christianos monet considerare debere, quod si oes
sententia in Conciliis damnata pro Heresi sint habenda;
tum etiam adversa partis sententia pro Heresi est
habenda, nam et eadem in quibusdam Conciliis e rejecta

excepto enim Apst Concilio, in reliquis vix aliquando bo-
ni videri potest: unum enim Concilium alterum damna-
vit: unum, contra alterum anathemata fulmina-
vit: quod unum Concilium confirmavit, alter anathema-
tizavit. Simili modo, linguist Petrus Melius et
Petrus Caroli, ~~contra~~ Unitatem Dei defendentes calu-
niantes, dicendo; quod su in toto mundo existant
Christianis fidei se opponunt: ex Interis Ductam
Doctrinam promulgant: Alcoranum, Serveci, et alios
Hereticos dogma sequuntur. Ad haec, dicit, se
posse respondere et refutare, sed Deo tanquam Vin-
dici, causam suam commisit; sperit etiam se sine
Deum suam Veritatem velle vindicare, et contra o-
mnes, cum tempus opportunum advenit, defendere.
Ipsius enim est / 137 haec Doctrina: Ipse mihi credidit.
Fideles o habent eam consuetudinem, ut Calumniis
defendant suam Opinionem; sed spiat Veritatem inge-
nuè simplicitate demonstrare; adversa vero partis opi-
nionem improbitatem exornare et demonstrare.
Quae, licet modo, partim contemnat, Deus tamen
in suis triumphabit; tempus enim advenit, quo Ele-
ctos suos congreget, et magna Babylon ruat. Apoc. 18.
4. Dicit se saepe cogitasse, nihil debere respondere
ad scripta adversa partis: cum jam saepe respondit;
Illi vero nihil solidi scripserunt, in quo respondit.
Sunt ad ejus scripta; nihilque commemorant, quod jam
non fuisset in foro. Interim ob certas rationes de-
buit resp

buit respondere. Quarum (1.) est: Quoniam apud omnes notum est, Religionem ejus tanquam Hæreticam in Libris à duobus Petris, emissis, calumniari: Ideo si inter veros Verbi Dei ministros vult numerari, confessionem suam, quam ex Esdra haurit, debet contra alios defendere; ut sic, non tantum Religionis ejus veritas pateat, sed etiam adversæ partis arguta invidia eam cognoscant. (2.) Quoniam variis nominibus fuit affectus, et diversis calumniis oneratus in Scripturis: Ideo, si non responderet, illic, qui non legerunt ejus Scripta, vel eum docentem non audire vident, possent conjectare, eum merito calumniari. (3.) Si respondere neglexisset, tum, in quibus veritatis scintille cæperunt micare, illic turbarentur et scandalizarentur. (4.) Necessè fuit adversæ partis Responsiones ruminare, et ex verbo Dei deprompta loca geminè interpretari; ubi enim est in Scriptura Sacra homini se exercere: ut cognitis veris, in eo, conscientia acquiescat, ac falsum rejiciat.

Quibus Rationibus præmissis (inquit) facile unicusquisque patere posse, eum non gloria vana cupidine inductum fuisse ad respondendum adversæ parti, sed ut honor Dei Patris, et Filii ejus Jesu Nazareni possit manere, et electi Dei de die in diem in agnita veritate possint edificari.

5. Excusat se, nolle eum, hunc Libellum Magni dno Haggmâsi maximopere commendare, cum notum sit eundem

eundem Magnificum Dominum adversæ partis opinio: nem abominari. Neque velle, ut adversæ partis Scripta non legat, imò velle e cupere, ut ruminatis utriusque partis rationibus, judicium ferat ultra partis unam magis insistat Scripturæ Sacræ: ut sic verus Christi possit e discipulus, et Patrem possit glorificare, ac juxta ejus voluntatem punctus possit pferre.

Post Dedicacionem:

" Melius Péternæk es Caroli Péternæk Káronló f: rásor ellen rövid felelet; Az Istennæk kista Igejéböl vetetett ei vendeltetett. Libellus huiuscapiti III.

" Elő Rése: Az mi Hütünknek Fundamentoma, melyben az örök élet helyetettett: Az Propheták et Apostolák Írásából vetetettett.

" In hoc Capite habet Confessio de Deo Patre, et de Domino Jesu Christo. Deum docet e esse unum, a se Creatorem omnium: Abrahami, Isaci, Jacobi et aliorum Patrum Deum; eundem dicit Populum Izraeliticum Aegypto eduxisse, ab operibusque variis varia Nomina sortitus e in Novo vero Testamento Patrem dno I. Christi dici e.

De Christo dno dicit præcognitum fuisse ante jacta mundi fundamenta: promissum ab his primis Parentibus: præfiguratum etiam variis Typis et umbris, in Veteri Testamento fuisse; sed in st. I. exhibitum, e Spiritu S. conceptum, ex Maria Virgine natum e singularitè verò demonstrare conatur, quod Jesus ex Maria natus sic Christus, seu pmissus Patribus Messias, In 2do Capite

In 2do Capite singularit' demonstrat Differentiam veteris et Novi Fœderis; et quia Differentiam istam nolunt intelligere, aut revera non intelligunt, inde dicit multas Scripturæ & contrarias Interpretationes exiri.

Primam Differentiam ponit in Creatione, quam Deus Veteris solus perfecit; Novam per Christum Dominum 2dam, in aliis Operibus, quæ ibi Deus per Angelos fecit non per Animam, ut in Novo Fœdere Heb. 1. 7. et alibi. ut apparet in educatione Populi ex Aegyptiaca captivitate & in danda Lege in promissione messiae. 3. Fœdus veteris Deus cum Populo Israelitico pepigit & Novum cum universo Genere humano & ubi etiam commemorat Præcepta et Promissiones utriusque Fœderis, in quibus etiam maxime differunt & 4. Dicit veteris Fœderis Cultum Divinum in externis consistere & Novi in spiritualibus. 5. In Ritibus sacris. Hi sunt Circumcisio hæc Baphtismus et Cena Domini. 6. Differentiam adducit ex Jer. 31. unde dicit veteris Fœdus terminatum esse Novum antequam duraverit usque consummationem seculi. Hæc omnia rem prolixè tractat, & omnia locis Sacra demonstrat.

In 3tio Capite satis prolixè, et pro illo tempore satis solidè respondet ad omnia loca Adversariorum, quæ solent adferre pro Trinitate probanda: pro Existentiâ Christi Dni ante Nativitatem ex Maria; pro duplici ejus Natura, scilicet Summa quæ Divinitate.

I. Nota: In hoc Opere videtur Franciscus Davidis respondisse ad Petri Caroli scriptum Aº 1569 Debrecini per Andream Komlos impres.

impressum, sub hoc Titulo: Az eges világon való Keresztények Vallásza az egy igaz isten felől, és az Atya, és a Szent Lélek; mely fundatott az Propetákna és Apostoloknál Jánoson: Nam, Primus Caput opposit' huic Titulo exprimit. Preterea Loca quæ à Carolo citantur, hic explicantur. Dedicatio etiam demonstrat, ubi Fr. Davidis dicit Cardinum calumniam quod Franciscus Davidis in toto mundo existens Christianæ Fidei se opponat. In Conclusionem Operis ita monet Franciscus Davidis:

- " Athamjai Keresztények - - Isteni Keresztet és poroncsot
- " látból intlek, hogy - - az Isten Keresztet és Szent Dólk:
- " az egy örvényet, hogy az egy Atya Isten ismerék mást:
- " lett, és az én igét messiasnak és Jézus Krisztusnak:
- " retek mellett én maradványok: és ne atkozok az
- " én edes Urunkot és üdvözítőmet, mint Caroli Péter
- " és Milvus Peter sic scribit, an errore Typographico?
- " atolnak nevezik az ember Jézus Christus; maga én
- " Apostolok nyilvan mondják, hogy más név én alatt nem
- " adattatott & Act. 4. 12. Bizony az Isten haragja én
- " emésti őket, ha én nem ternek & mert ő igen szereti
- " ezt az ő Fiát az Nazáreti Jézust, mikessepen mentőt
- " jelentette: és az én szerelmes Isten & Matt. 3. 17. & 2. Pet. 1. 17.

"XVII. Az Eya Aha Istenek, és az ő áldott Szent
 " Fianak az Iesus Krisztusnak Istenjéért igaz val:
 " lás tetel, az Propetár és Apótolákó írásának igaz
 " folyása írt irattatott.
 " Dávid Ferencytől az meg fejtetett Iesus Iesus Szolgájától.
 " Cáróli Péter és Melius Péteró Chorkodású ellene vetetett.
 " Locus est annexus Ps. 81. Ne lyen idyén Isten és
 " más Isten ne fittely.
 " Gyomtatott: Colovarátt. MDLXXI estendoben in 4°.
 " Dedicatio: Az Nagysájos Chorkváhi Dehes Gas:
 " párnak az Eya Néhai II. János Király Komor:
 " nyikánki és Tamácsának Fozaras Tartományja:
 " nak örököi Urának de az dúcsotájnek atyától az
 " Krisztus által kívánom az Bölcséjék és Ertelends
 " Lelket minden jóval egyetemben. Subscriptio:
 " Fejevára. 22 Apr 1571. Te Nagysájosú Szót:
 " gaja az meg fejtűt Iesus Krisztusban: Dávid Ferencz.
 " In Dedicacione observat Franciscus David: I. tum
 " Isum, tum adhiberi partem, ex Scriptura I. velle p.
 " bare et stabilire suam Religionem. Sed magná cum
 " differentia, quam etiam enarrat & ostendit Deum
 " non ee Trinum, sed Unum. Adducit vero Augustin^u,
 " Hilarium, Lombardum, Bonaventuram, Scotum,
 " Thomam Aquinatem & qui multa de Esclusa et Perso.
 " nis Divinitatis scripserunt, sed inutilia, magis obscu.
 " rarunt di. cognitionem, quam homin^u consuetudin^u
 " tranquilla

tranquillam reddidissent & idem pluribus exaggerat.
 2. Mizah super calumniis adversa partis, quod in
 nium majorem, alium minorem Deum doceret hoc
 reputando ostendit unum esse Deum Patrem D. N. I. Chri-
 stum non posse esse eundem Deum, qui
 est Pater & Filius. 3. Gratias agit adversa parti, quod cum
 insigant et cogunt ut diem in meditatione et scruta-
 tione Scripturae I. se exerceat et divinas cognitionis
 Dei Patris de die in diem observare possit, et distinguere
 divinitatem Dei Patris a Filii divinitate. 4. Confite-
 tur se scire multa adhuc esse in arcanis Dei, quae de-
 ut velit huic ingrato mundo patefacere; proinde ve-
 gat adversam partem ut de die in diem velint veri-
 tati resistere, ut veritas tanto magis in lucem erumpat.
 5. Absent se scire, nihil proficere cum Petro meo
 et Petro Caroli. Hoc enim iter scribere contra eundem:
 sicuti Chri. d. quos vix ita potuit suos Adversarios
 vincere, ut veritati obedirent; tanto magis, quia
 hi Petri sunt obstinati, et non tantum aliquibus
 scriptis impetent, sed etiam variis maculis et calumniis
 is afficiunt eum, quia est Deum ac Filium eius.
 se interim dicit, id non curare, debet enim ratio-
 nem habere Filii Dei in hoc Regno, qui legentes
 scripta eius, rationem sui habebunt, utritatemque in-
 vestigantes, nihil curabunt adversa partis calumnia et ca-
 lumnias. 6. Dat rationem, quare magnifico Dno
 Caspovi Beles voluit hoc opus dedicare; scilicet:
 quia d.

quia Deus cum Spiritu discretionis donavit, intantum
 ut Partis utriusque Objectiones et Responsiones po-
 terit approbare vel reprobare, utrumque a falso dis-
 cernere. Dicit etiam se in eo certum esse quod Deus,
 qui hoc bonum in sua Magnificencia incepit ad lau-
 dem et gloriam sui nominis, consumabit et perficiet,
 considerando sua Magnificencia conditionem veritatis
 in hoc mundo, quod licet veritas convitiis afficiatur,
 in mediis tamen convitiis et probris crescit; idque
 fit non humana auctoritate et dignitate, sed juxta
 beneplacitum voluntatis divinae. Unde haec subnectit:
 "Gyalorta jut esemben, miketpen melto-is errot em;
 "leleznem: Mikor az nu perulme; es bology emleke:
 "zehi Fejedelmunknek gyalorta valo berefsegeben fe-
 "letunk volt, hogy az olda rege az halal lenne; es, ugy
 "mint emberet poltunk, hogy halala utan bontakoz-
 "zasa lenne az igaz Tudomanyok: Miketpen es Fel-
 "sage bolosen es espen perent felet: Minel hogy o ne
 "felen, sem pedig nem ottalmazhatta az Iud igassagot:
 "Kancem, az Iud onnen maganak gondja volt elcsitol
 "fogva, es lepen, /uggmondal az o igassagora. Tamast
 "o, es id Patronunk, ha emberet altal ottalmazni a-
 "karja: ha pedig nem, o maga-is eleg ero; es ha:
 "talmas arra. Nagy sagod-is az miketpen ferdette
 "arra felcsen, es az igazsagokat utaban elo men-
 "nyen, hogy mind tisi es lalki jovait az Aha Iud eshej:
 "se, es o benne gyonyorkodlen, mind regiz alhatatofon uny maradjon. Amen.

Post Dedicacionem sic Opus inchoat: Az Aba
 " Itenvel es az Iesus Krisztusnak Istenfajertol. Az
 " Caroli Peternek diadalmas könyve ellen irattatott.
 I. Nota: In hoc Opere respondet et refutat Franciscus
 Davidis Opus Petri Caroli, quod prodit A. 1570 de:
 breini, sub hoc Titulo: Az Igy igaz Istenrol es
 " az Iesus Krisztusnak orok Istenfajertol es Istenfajertol
 " rol valo Prediketzick, az Blud Istabol Bedetettel.
 " Caroli Peter Varadi Paptor által. Conciones sunt
 VI. sed prolixae; sed Conciones vix possunt dici
 ubique enim disputat et agit contra Franciscum
 Davidis, Stephanum Boghii et Casparum Heltai,
 eos Sugillando, ignominiosis terminis appellando.
 Liber Francisci Davidis habet Capita VI. In I. Capite
 agit de Genua Dei, in qua Adversarii eius tres
 Personas ei statuant; et refutando, docet quanta inde ab:
 Iuda sequuntur, ostenditque unum Deum esse Patrem D.
 N. I. Christi, qui a se est Deus, Christus vero non est a se Deus.
 In II. Capite, recusat quod Scriptura sacra doceat de di:
 vinitate Patris et Filii; quomodo scilicet et quare Pa:
 ter sit Deus, et quomodo Filius, ac ob quas Rationes sit Deus,
 ubi etiam VI Antitheses huius ratione Divinitatis Christi dicit.
 In III. Capite multa tractat. I. Respondet ad vari
 generis Objectiones Petri Caroli, quas pro Summa di:
 vinitate Christi asserenda addit. II. Loca ab eo addu:
 cta explicat, ostenditque in eis non asseri Summam Christi
 D. Divinitatem. III. Respondet ad Rationationes Pe:
 tri Caroli extra et Oter Sacram adductas. IV. Demo:
 strat Divinitatem Christi non esse aeternam a parte an:
 teriori

teriori, sed temporariam. V. Ostendit Christum D.
 non esse eundem Deum, qui est Pater, licet cultu Reli:
 gioso colatur; Pater enim sua natura est colendus,
 Christus dum vero ex mandato Patris est colendus.
 Hic respondet ad Petri Caroli Vtel Conciones 2da Partem.
 In IV. Capite ostendit differentiam inter suam et
 Adversarios eius Religionem, cum quibusdam Antithe:
 libus. Hic respondet ad Petri Caroli I-me Concio:
 nis secundam Partem, ubi Caroli hanc ponit Que:
 stionem: miben különböz az én Vallásunk az David
 Ferencz Vallásától? ubi S. Differentias adducit. Vide
 In Vto Capite proponit Quaestiones Petro Caroli
 ad quas teneatur respondere; Ipse enim, (impit Fra:
 ciscum Davidis) respondit ad Petri Caroli Quaestio:
 nes, quas proposuerat VII. in Concione Vtel Part. I-me.
 In VI-to Capite respondet ad Calumnias Petri
 Caroli, quibus Conciones eius sunt refutatae contra Fra:
 ciscum Davidis, Casparum Heltai et Stephanum Boghi:
 lii aliisque homodoxos; alii tamen miseri, XV re:
 censet, et laquei falsae illis impietati ostendit.
 Calumnias sic describit: Tudgya mind Caroli,
 " mind melius, higy eddig valo Irtasimban, az o se:
 " mellzelet nem akartam lerteni, hanem azt az igaz:
 " sagot, melyt az Ur Isten ream bizott, mind predikat:
 " lasomnak, mind pedig könyvelend ki nyomtatásival
 " ügyeztetem meg általmagym. De az jámborok el felet:
 " kezren mind az kentső emberfajertol es hirteljeséertol
 " mind en rút káromló könyveket, leveleket, diadalmas
 " verket

" verseket & mindeneket fejekbe vesztent -- Irásokról
 " minden levélben tárgyolt, latrotta, hazugott, &
 " retreketta, szentelenettt, krisztus szavalla tárgyaltott
 " es szam talan effele sut nevezetessel illetnek. Ke-
 " rem pedig oret, hogy emitt utanna is effele atkozodai:
 " sordban menajenek el: mert effeleket immar ny szoltan
 " es könnyebben vilthetem, es ugyan eler velle &

I. Calumniája Caroli Peterné ez: Hogy azt méri
 " irni, hogy omi tuzintok ob emberet tainadtak, kik az
 " krisztus fajtát tárgyoltak In Karan lenni & Hoc melinda
 " cum ee ostendit, sicut id, quae domissent omni viro
 " licere 7 mulieris habere. II. Calumnia: Azt írja

" hogy azt tanították, hogy az rejtekt az ő Tysanentubá
 " nem iglétett az udorsig. Hoc quoy dicit tale ee me-
 " dacium, sicut illud, quo dicunt Isos domisse: Hozzaz
 " Apstorum emberetk minesen Colbeck. III. Calum. Hogy

" az Váradí Predikatoriomban, azt mondottam, hogy az Aha:
 " nál Kispál es Is: lelelnel több szent nem tudot ee ne
 " ismesek & falsum ee ostendit. IIII. Calumnia: Hogy
 " mi az krisztus az Aha Ino szentsegerel epittyt fel &

V. Calumnia: Azt írja, hogy én azt írtam: Hogy az
 " Aha Ino első szent legyen: az Ino pedig utolsó szent &

VI Calumnia: Hogy az Váradí Disputakóban azt
 " mondottam, hogy az Zacharias Propheta hivattatott Icho-
 " vanak. (Ved. i. Actis V. ki diki, versis pagin. 6.) Di-
 " hit tamen optime hanc Calumniam. VII. Calu-

nia: Azt írja, hogy nyikván való hazugság legyen
 " es sohott

es sohott az Is: Traiban nem találom, hogy csak
 " az Aha Ino legyen az teremtő. -- Sot az pokolbeli
 " ördögöt tanolta David Ferlus, hogy csak az Aha
 " legyen az Teremtő & Hocq; zeputat loca citando

VIII. Calumnia: Azt írja hogy az Credot ny vestegot:
 " tem, az szent lelelben való hitet belotte hi törölve
 " Holott, nem én vestegottem ny, mivel az Apottok Cre-
 " dóban nem volt, hanem az Niceabeli Conlicionba
 " rejertek, es az Constantinápolyi Conlicionba ny törszítették.

IX Calumnia: Valamirőnek es hamisnak hírdal-
 " maz, hogy Pál Apottol mondját Heb. 9. 23 hamissa
 " magyrazom & X Cal. Azt írja, hogy enne ez:
 " lotte, nem engedtem ny hogy az krisztus termeset se-
 " rent való Ino legyen az Ino, most pedig ny engedtem &

XI Calum. Azt írja, hogy az krisztusol való ige:
 " rettet, nem örök udortól valótló olvasza lenni, hanem
 " hogy mi az mi Bibliában találtuk & XII. Cal.
 " Azt mondgya, hogy az mi krisztusunkról való vallai:

" sohott az Bibliában nem találtuk, hanem az Aleo:
 " xanumban es Talmudban & Ad quem Calumnia dicit:
 " Az én szentem eunclen bizonylagon, hogy ten az Aleo:
 " ranumot, ten az Talmudot nem olvastam & XIII. Cal.

" Azt írja hogy söt jámborokot helyerből hi istüntek, es
 " azotok helyeit occupaltuk. Hoc sic exprimit Caroli
 " in sua Apologia: Futnak nagy erősen söt Eulefiab
 " hivatal nélkül & söt jámbor tanítottot helyerből hi
 " üzren, mint Basilus Istvan Belemjestől Basilus
 " Magyfaluit az mi Ahaunkat, mind addig forgátok, hogy
 " hi eximialparla
 " locum

A 1569
 a birtok,
 predika
 Ino Ino
 cipak az
 Alcobano
 malom
 masok
 misa
 no. no.
 ar egy
 as th-
 meekeny
 vébol
 az helyi
 tyranon
 alni amir
 a tyranon
 hogy a-
 de elat
 a parla
 locum

" verset & mindeneket fejemből vésték - - Imitatio
 " minden leveleiben Cijanjóth, Labroth, Haruzóth, &
 " retnekéth, Spentelléth, Kriszti Szakalla Szagyalóth
 " és Szamalan effele snt nevezetekkel illeték. Ké-
 " rem pedig ötet, hogy emir utanna is effele atkizodai:
 " sorsban menajenek el: mert effeleket immar meg soltan
 " és könnyebben vizsgálhatom, és ugyan élet velle &

I. Calumniaja Caroli Peternak ez: Hogy azt méri
 " irni, hogy mi huzatunk oly emberek tanadta, kik az
 " Kriszti felfut tavadogate In Kianal lenni & Hoc melinda
 " cum ee ostendit, sicut id, quasi dominus omni viro
 " licere 7 muliere habere. II. Calumnia: Azt irja
 " hogy azt tanították hogy az regietek az O Testamentu-
 " nem igertett az udrisig. Hoc quoy dicit tale ee magi-
 " dacium, sicut illud, quo dicunt Jofos dominus: Hoggaz
 " Apstony emberet mindenek lettek. III. Calum. Hogy

" az Vaxadi Predikatoriomban azt mondottam, hogy az Aha:
 " nal Kianal es Is: lelelnel több Spent nem tudok et ne
 " is esek & factum ee ostendit. IIII. Calumnia: Hogy
 " mi az Kriszti az Aha Ino Spentjevel epittunt fel &

V. Calumnia: Azt irja, hogy én azt irtam: Hogy az
 " Aha In elso Spent legyen: ez In pedig utolso Spent

VI Calumnia: Hogy az Vaxadi Disputakoban azt
 " mondottam, hogy az Zacharias Prophecia hivattatott Icha-
 " vanak. (vid. i. Actis V. ti diti, versis pagin. 6.) Di-
 " hit tamen optime hanc Calumniam. VII. Calu-

" nia: Azt irja, hogy nyilvan valo hazugsag legyen
 " es sohott

" es sohott az Is: Iraitban nem talalom, hogy csak
 " az Aha In legyen az teremtö. - - Iot az pokolbeli
 " ördögöt tanolta David Ferinus, hogy csak az Aha
 " legyen az Teremtö. Hoggaz reputat loca citando
 " VIII. Calumnia: Azt irja hogy az Credot meg veszteget-
 " tem, az Szent Lelelben valo hitet belotte In törölve
 " Holott, nem én vesztegettem meg, mivel az Apstoli Cre-
 " dóban nem volt, hanem az Niceabeli Conciliomban
 " rejertek, es az Constantinapolli Conciliomban meg erősítették.

IX Calumnia: Azt irja, hogy hamisnak bíráltam
 " inaz, hogy Pál Apstot mondogat Heb. 9. 23 hamisba
 " magyarázom & X Cal. Azt irja, hogy enne ez

" lotte, nem engedtem meg hogy az Kriszti termeset se-
 " rent valósággal legyen az Ino, most pedig meg engedtem &

XI Calum. Azt irja, hogy az Krisztiol való igé:
 " rettet, nem ötet üdötöt valótlós pleasza lenni, hanem
 " hogy mi az mi Bibliában találtuk. XII. Cal.

" Azt mondja, hogy az mi Krisztiunrol való valoi:
 " Junhot az Bibliában nem találtuk, hanem az Aha:

" xamumban es Talmudban & Ad quam Calumnia dicit:
 " Az In Spentem eünelu bizonylagom, hogy len az Aha:

" rany & In az Thalmudot nem drastam. XIII. Cal.
 " Azt irja, hogy Iot jámborot helyeböl In üttünk, es

" azotok helyeit occupáltak. Hoc sic exprimit Carolus
 " in sua Apologia: Futura nagy erősen Iot Eulefiaba

" hivatal nélkül, & Iot jámbor tanítottot helyeböl In
 " üzeli, mint Basilius Iovius Belenjestöl Papius
 " Magistralit az mi Spentpat, mind addig fogdék, hogy

A 1569
 a 67. k. 1. fejeletben
 a 68. k. 1. fejeletben
 a 69. k. 1. fejeletben
 a 70. k. 1. fejeletben
 a 71. k. 1. fejeletben
 a 72. k. 1. fejeletben
 a 73. k. 1. fejeletben
 a 74. k. 1. fejeletben
 a 75. k. 1. fejeletben
 a 76. k. 1. fejeletben
 a 77. k. 1. fejeletben
 a 78. k. 1. fejeletben
 a 79. k. 1. fejeletben
 a 80. k. 1. fejeletben
 a 81. k. 1. fejeletben
 a 82. k. 1. fejeletben
 a 83. k. 1. fejeletben
 a 84. k. 1. fejeletben
 a 85. k. 1. fejeletben
 a 86. k. 1. fejeletben
 a 87. k. 1. fejeletben
 a 88. k. 1. fejeletben
 a 89. k. 1. fejeletben
 a 90. k. 1. fejeletben
 a 91. k. 1. fejeletben
 a 92. k. 1. fejeletben
 a 93. k. 1. fejeletben
 a 94. k. 1. fejeletben
 a 95. k. 1. fejeletben
 a 96. k. 1. fejeletben
 a 97. k. 1. fejeletben
 a 98. k. 1. fejeletben
 a 99. k. 1. fejeletben
 a 100. k. 1. fejeletben

" ki essentiala hiedeg telben haza népevel. Makoról azo:
 " leppen. Semandrol, kolovarovol, es nagy lot helyelrol
 " de respondit: Az jámborok kiralya Isten az bemele
 " nyitotta, es az vna Vallásunkon vado, es Tanítottot
 " hittant, refutallyat ezen hazugságot. Mú nekünk hatal:
 " munde ninesen huj, valdit kelhebut ki úgntuk, hanem
 " az, az ki mondotta: Quia tenentur scilicetiam et ego re:
 " pellam Te, ne fungaris mihi sacerdotio? XIV. Column.
 " Efti isja hogy mú tróimot mint Gritti safrannjat
 " ot tróallyat az emberélet. Respondit: Az Gritti safránj
 " en nem extens; de hallottam, hogy az emberélet ki od:
 " tottal, es rejte kendőtel, az utau az ártat új kertek
 " Igg vna az Iu tróatol is dolga, mert lot maculatori:
 " umot irtol, es dedicalvan egyik kezettel adgyatol, az
 " másikkal potolast vartol, es vna pedig kótöl kótónt
 " csak egy fallert. is mond ny? XV. Columnia: Czet
 " vadol, hogy az mú b.e. Fejedelmünknek főrehettünk vob:
 " na, hogy ötlet mind életelben, mind kőstésigolba vőstentol
 " Respondit: Mint hogy az jámbor királyt az Iu mú lev:
 " zótunk ki vette, velle nem bizonyíthatunk; de tudgát
 " másol, hogy mikor ok hivtelenlegel es gonos esleke:
 " detek miatt, kőzet gerj vőstettel; mú inkélt esendit:
 " tettük, es hogy bűntetést el tárogtatuk, kőnjö gőstünk

XVIII. Herbarium. Az Fatenak Fúvelnek
 " nevelrol. Termeszetrol es Hazsnairól, Magyar
 " nyelvre, es ez rendre hozta az Doctorek könyvei:
 " bot az Horhi Melius Péter.
 " Nyomtatott Colovarovatt Heltai Gáspárné Mú:
 " helyeben 1578 esztendőben. in 4o Hungarice.
 " Brevi Prefatio est praemis: Az bölög emlele:
 " zeki Heltai Gáspár új hagyott felefege kivándótl
 " jó egészséget minden jámbor Gőstéltő embernek.
 " Prefationis Summa: Deus se omnimode manifesta:
 " vit in Creaturis, ut homines eum agnoscant et colant;
 " ideo caelum ornavit Sole, Lunā, Stellis: aërem vas:
 " riu: avibus, agnis piscibus, sed Gaspurē terrā o tanz:
 " tum animalibus, sed arboribus, herbis vari generis,
 " quibus o tantum alerent homines, sed etiam oculi
 " delectarent, si morbus interveniret medicamentis
 " corpus reficerent. Hae, considerantes multū vna la:
 " pientes, multa ab inia de stellis, avium, animo:
 " lium, piscium, lapidum, ligno, herbis qualitibus
 " et proprietatibus, scripserunt. Notro tempore in hoc
 " se exeravit Petrus melius Debrecinensis Pastor, qui
 " de variis morbis scribens, et in Linguam Hungaricam
 " convertens, deludavit. Unde subnehit: Az trósa, es
 " kőtlomb kőtlomb file bolg Orvosok könyvöl ősvetse:
 " deje es taratragya az jámborok vótl: az Iu Nyomtatás:
 " nak munkája es kőlcsege enim. Eft en kőtlem
 " ilyen helyen ősvagy ősvőntöl az Magyar Német jó nyelv
 " vége.

XIX. Iudicium Ecclesiarum Polonicarum
 " de causa Francisci Dandis, De Vera Hominis de-
 " su Christi, filii Dei viventis Invocatione. In 8°
 " Impressum Claudiopoli in Officina Rehete Caspa-
 " ni Helii A. 1579, habens a scriptum in prima
 " pagina dicitur Matt. 10. Omnis qui confitebitur
 " Praefationem scripserunt: Ministri Evangelii Jesu Chris-
 " ti apud Claudiopolitanos. Titere hoc Ministerum
 " Polonis Fratribus reddita sunt 1579 12 Junii Alba
 " Iudicia data. Iudicium autem scripsit Omnia
 " ministri nomine Alexander Vihelinus, in Synodo vi-
 " mini Ministros et Hospitum Ecclesie Belzyce, die 24
 " Augusti. Anno Redemptionis Nostrae 1579: Trans-
 " missumque est Magnifico ac Excellenti Domino Geor-
 " gio Blandratae, Ceterisque in Transylvania Fratribus
 " in Christo Domino Dilectis.

XX. Epicteti Philosophi Stoici Enchiridion.
 " In quo ingeniosissime docetur, quemadmodum ad a-
 " nimam tranquillitatem, beatitudinemque ipsius vite
 " perveniri possit: quam ingeniosus Lector pro-
 " fecti consequetur, si adjectas quoque Comenta-
 " riones in pectus admisserit. Claudiopoli.
 " Apud Gasparem Helii. A. MD LXXV. 1585.
 " in 8°
 " Praefationem Candido Lectori scripsit: Christi-
 " anus Frankenus, Gardelebienensis, cum et Comenta-
 " riones Epicteti, et Frankenus scripsit.
 " Nota: ~~Est parum dubitatum, quin hic Christi-~~
 " anus Frankenus fuit ille, qui circa illa tempora
 " fuit Scholae vniuersae Claudiopolitanae Lector,
 " et ideo in officina Caspari Helii
 " edita sunt Commentationes cum Opere Epicteti:
 " ex integra tamen non sunt lectus.

XXI. Desiderii Erasmi Roterodami Civitas
 " morum, in Succinctas Quaestiones digesta, ac per
 " Reinhardum Hadamarium locupletata. Claudi-
 " opoli. In Officina Heltana. 1591. In 8°
 " Nota: Ex hoc Opere est potior ex parte Libellus,
 " vulgo: Praecepta morum. Qui veri fuerit Hadama-
 " rius, Ego ignoro.] XXII.

XXII. Oratio Funebris ad Tumulum Clarissimi
 Viri Domini Demetrii Hungadini, Superintendenten:
 sis Ecclesiarum Unum Deum Patrem, et Media:
 torum Solum proptentium, ac Pastoris Claudio:
 politani, qui 6. Die Julii Anno 1592 expira:
 vit, Habita à Georgio Emyedino. Claudiosoli. Typis Heltan

XXIII. Explicationes Locorū veteris et Novi Testa:
 menti, de quibus Trinitatis dogma stabiliti solet.
 Auctore Georgio Emyedino Superintendente Ecclasi:
 arum in Transilvania, Unum Patrem Deum, et Quis:
 quidam Spiritum Christum per Spiritum S. proptentium.
 II. Mortis Electioni huic nec Loco, nec Tempori ad:
 ditta. Grande auctoritate Christophori Landii in se:
 cundum hunc Catalogo librorū in Heltana officina impresso.
 III. Iste enim sub Georgio Emyedino citata huius
 editione locorū scribit: Ex causa primū in Transilvania
 et al. ac ob id prohibita, multas enim exemplaria
 huius operis deus ingressa in Belgio in 40. Jam vērō
 Claudiosoli gressu, probabile est, cum Albar. Jul. in hunc
 habitum T. porrabian. Combyta vero fortē. Anno
 1599. regnante Principe Sigismundo Baccan, ut supra observari

XXIV. Dialectices Praecepta breviter ac metho:
 dice in Schola claudiosolitana studiose propo:
 sita, hincque libris distincta, Per Simonem
 Fischherum Colbergensem Pomeranum.
 Typis Casparis Helti. Anno Domini 1599.
 versa pagina: In consensum Dialectices Simonis
 Fischheri Georgii Deidricii Epigramma ex x. Di:
 stichis constans. Hic, tunc temporis fuit Concionat:
 or Ectae unitae Saxonicae Nationis.
 Dedicatio: Spectabili ac multarū rerū experientia Prae:
 stantissimo Virō D. Stephano Puelachero, Judici
 Prudentissimo, nec non, Ceteris Amplissimi, Consul:
 tissimiq; Viri Domini Senatoribus Indylta Reipubl.
 claudiosolitanae, Patronis ac Domini mei observandissimi
 mis S. P. D.
 Data claudiosoli 21 Decembris Anno 1599.
 V. V. A. A. et S. S. P. D. Servitor promp. ac
 V. Scholae Lector Simon Fischherus.
 In Dedicacione memorat, se in Schola claudiosoli:
 tana Rhetoricam et Arithmetice proleptice Ora:
 tionem Ciceronianam pro Milone per Analytin Gramma:
 ticam, Rhetoricam, Dialecticam et Ethicam, resolvisse
 ac tandem Dialectices praeccepta à Clarissimo Virō D.
 Gregorio Molnir per memoriam conscripta proponere
 ac explicare studiose aggressum fuisse &
 Dat rationem dicti huius Operis, cum enim
 linguarū studio animadvertissent libelli ipsius
 Gregori

Gregorii molnis propter prolixitatem seu intricatas Ver-
borum ambages non facile edisci, ac memoriâ comprehen-
di posse, intarunt apud eum, ut illa, quae erant
partim confusa, partim minus necessaria, meliori me-
thodò comprehenderet ac potenter haberet: cui hunc
suae sollicitationi, se annuisse scribit quod eum. An-
tho: testantur in Dedicazione ab ipso scripta, sub hoc Ti-
tulo: Amplissimi ac Prudentissimi Viri ac Do-

minis, Domino Stephano Puclachero, Primario, et
Michaëli Szöcs Regio, Iudicibus, Ceterisque Civibus
urbis Claudiopolitanae, Patronis nostris, Summâ Obse-
rantiam colendis. S. P. D.

Subscriptio:
Vestrarum Amplitud. Subjunctissimi ac deditissimi
vniuersis Nationis Scholasticae Collegii Claudiopolitani.
Versus scriptor: Io: Bros: L. Duo disticha.

Studiosae Iuuentuti. And. Tex: Claud: Hexametros 19.
In fine habentur Disputationes aliquot, Doctrinae de Prae-

dicamentis et Praedicabilibus, ut vulgò tradit, ex Aristotelis
et aliorum dialecticorum scriptis desumptam, et complu-

riosa faciliq; methodò congestam complectentes exerci-

ti gratiâ, in Gymnasio Claudiopolitano, ad examina:
dum et ventilandum proposita. A Simone Fi-

schero ejusdem Gymnasii Lectore. Anno 1599.
Themata Disputationis Prima, de Ante Predica-

mentis XIV. Respondente Martino Dipfensi.
Conclusiones Disputationis Secunda XV. de Predi-

amentis Absoluti. Respondente Matthia Dipfensi.
Positiones Tertiae Disputationis VI. de Relatione

Respondente Laurentio Szepmezei. Theses dis-
putationis Quarta VIII de Sex posterioribus Prae-

dicamentis Relatiuis. Respondente Gregorio Saliceo.
Disputatio V. de Pot. Praedicamentis. Theses

sunt XVI. Respondente Adamo Gist Gisthnero.
Disputatio Sexta. de Praedicabilibus. Theses sunt XI.

Respondente Johanne Lisbona. Theses sunt XII.

I. Nota: Neque de Simone Fischero, neque de
nominatis Respondentibus, nisi meminisse me aliquid

legisse; nisi de Adamo Gisthnero legi; fuisse eum:

dem Claudiopolitanum, ex platea Pontana exteri-

ori, vulgò Hidelwe dictâ; qui apud nos / an fu-

erit in Academia? ignoro. / Lectoris munere fuit

condignatus; sed transiens ad Caluimianos A. 1626, 24 Febr., Rector illor. Scholae / ut, tunc

vocalat. Minoris / est constitutus. Cui tandem

A. 1628. 2. Octobr. Auditorium in Veteri Arce, à

Joanne Ligismundo adificat. Cui 30 magnae erant

fenestrae, à Principe Gabriele Bethlen p. Templ. Saxo-

nium Reformator. fuisse per Stephanum Erdelyi et
Wolfgangum Cserei Commissarios occupatum,
fuit concionator illor. quin in eodem Auditorio
p. Templo occupato, ipse primò concionatus est co-
dem Anno, 3. Decemb. Vid. Mathematicam Scholae Unit.
Claud. et Valentini Segevari Cuius Claudiaci M. Sta.

xxv. Az ő és új Testamentumbeli Hellyetők
 " mellyelből az Háromszórol való Tudományt Szok:
 " ták állatni, Magyarazatták.
 " Csyedi György, Erdély Országában az Egy Aha Iste,
 " és az ő szent Iza, az Iesus Christus felől, szent lé:
 " let által ki adatott Tudományban egyzerű Eclesi:
 " almatz Püspöke által Deate nyelven iratott.
 " És annak utánna Thorozkai Mátétól, ugyan
 " azon Ecclesiátz Püspököt Magyar nyelvre fordíttatott.
 " Locus est affixus ! Cor. 8. 6.

Colosvárban 1619. Nyomtattatott Mátéi Nyírő János által.
 T. Nota: Anno etiam sequenti 1620 hic liber ibi:
 " dem Claudiopoli est editus sicut videri potest exemplar
 " in Bibliotheca Claudiopolitanae unius Bibliothecae.
 " Quia vero tam Latine, quam Hungarice Csyedi
 " in omnibus fere manibus scriptus, nihil addidi, quod
 " contineret quidvis tractentis.

Anno 1620. Bethlen Istvánnak a helyetből említtett Csyedi
 " György munkájának, mellyet Thorozkai Máté fordíttatott
 " Magyarra, publicatiojást, és aranyas Kupát adunk
 " a Colosvári Unitáriusok.

xxvi. De Matrimonio Tractatus. Authore Valentinō Ra:
 " davo. Claudiopoli. Typis Joannis Excudebat Joannes R.
 " (i.e. Rašov) Matkai. M. DC. XXI.

xxvii. De Visionibus Apocalypsicis Cap. XIII. et XVII.
 " Robertus Janstronius Campensis. Claudiopoli. 1825. in 8.
 " T. Nota: Hoc Opus est Andrea Voidovici Polomi,
 " quod mihi vidisse est contigit, sed scripti ex Biblioth.
 " Antiquitat. Sandii. Rubro. II. 121.

xxviii. Az keresztényi üdvösséges Tudományoké
 " az régi és új Testamentum szent egyben Summáltá:
 " tott értelme, az keresztények lelki épületekre.
 " Thorozkai Máté által. Locus: Esa. 40.
 " 1. Pet. 1. Az Urnak Igéje mind örökke nyj marad,
 " Kolorvaratt. 1632 Estdöben. in 12.
 " Dedicatio facta a Joanne Tordai, Joanni Tolnai;
 " Az jó hízzel, nével nemel és becsületes Tolnai János
 " Urantó, az kolosvári Republikának Király Dicsőjének,
 " Kivánat

- " kiráncok az Istenet az Ur János Krisztusban kegyelmezt, bñ:
- " kegyelmezt és lelki hí: időfokot s közpnti boldog életet.
- " Subscriptio: kegyelmezt aláajátol: Solgája: Tordai János.
- " Ex Dedicatio: idek' postea colligi, hunc Joannem Tol: nai primo non fuisse Unitarium, neque Claudiae Ur: bis Patricium; sic enim memorat Tordai in h' alia scribit:
- " Az Isten kegyelmezt hazájától ki hívván, és igaz ismé: reire juttatván, és jó helyben telepítvén, kedves állapo: tot engedett, mivel hogy kegyelmezt - is engedett az ő hi: vatalanok, és az egy m' jmbet Isten az János Krisztus által kisteli és foglyán.
- " Valentinus Szegvári Ciris Claudiopolitani in suis MS-is haec de eo scribit: Anno 1637. 26 Maji del utam ket óra tájban holt m' az magyar nation való Tolnai Sá: nos, Bíróság viselt ember, Szép őry Personatus em: ber, az ki oly Szegly legly volt mikor Kolozvarra jött egy rosz hírből, hogy az Szőcsöké miret sem akar: tak néli adm, mivel híros legly volt, de ostan ugy viselte Kolozvaratt magat, hogy Kolozvári Bíróság viselt ember lett. Lott temetése 28 Maji h'p solennitájid.
- " Post Dedicatioem Sept Praeco matutina. Tandem: Epi: graun: Emer: N: Bükfalvini. ex VI disticis constan: In und Distichon: At doctina Chii doctoris puc: sa Jacobi ex tenebris densis eruta zite nitet. ubi per Doctorem Chium Jacobum. intelligit Jacobum Paleologum ex Insula Chio oriundum Schole Clau. lecto: Post Epigrammata: Praefatio libelli. Deinde Cantio: Mon: gator dicitur, kereshyent az Ur Istenek E. Tandem

Tandem ipsum opusculum, tractans: De Deo, usque nominis bñ: de Creatione: de Peccati: de Poenitentia: de decem Praeceptis, eorumque sensu: de Messia: de Symbolo Aptico, de Baptismo et Cena Dñi.

XXXIX. Kis Catechesis. Az Gyermekek és az gyenge ~~XXVIII~~ Kís Catechesis. Az Gyermekek és az gyenge értelmű emberek számára. Locum annexum Psal. 119. 9. Fordítottatott Lengyelből magyarra. Anno Domini 1632. Loca in fine: 1. Cor. 12. 3. 1. Joh. 5. 21. Apoc. 5. 12 et seq. I. nota: Cujus sit opus, et qui verit i- Lingvam Hungaricam, mihi o constat. Quaestiones vero sunt 47.

XXX. Az Három/agnak Utalmazására gondolt leg főrebb okoskodásnak m' vizsgálata. Locus: 1. Joh. 1. 3. Nyomtatott az m' üdvözítőnk születése után 1634. Ratiocinatio haec est: Deus in estendobem. Ratiocinationem fit Responsio solida. Deinde: Deno: Tract. V. Rationibus, non Filium, non Spiritu. esse unum illum Deum, sed solum Patrem Dominum N. I. Christi. Deinde agit contra Christi d. alteram Generationem ex essentia Patris: contra duplicem ejus naturam: scilicet: matrem communicationem. Praeterea agit de Filio: ne Christi Dñi, quare s'p Unigenitus et Proprius Filius dicitur. Ad solas

Absolutis opere hae subnectunt: Az Levelel hogy ismer:
Sen ne maradjanak tetzett az Isteni Nevezetrol es Izo:
vetkezendö Ijehet ide ismerunk. ex Loco 1. Cor. 8. 5. 6.
In fine addit Locus: 2 Pat. 3. 18.

xxx. Az Szent Janos Evangeliuma kezdetinek
xönd magyarazattya. mely Kerdéseköt es Feleleteköt áll.
Az Magyar Nemzetnek épületire, Nemet Nyelvetöl, es
Igazság szerető Akaszt által magyarra fordított.
Locus est appositus: 1. Joh. 2. 21. Nyomtattatott
Locus est appositus: 1. Joh. 2. 21. Nyomtattatott
1636 Eptendoban. In 120

I. Explicanti primi 18 versus in initio Evangel. Joanni
Germanica In fine additur: Tu spera Regnum. Quod aijus
e opus Wasit Opus, et quis versit in lingua Hungarica, ignorat.
Ex Anagrammate exit: Petrus Germanus. Locus
autem e lingua germanica versum. of. 5. 1. in. Si
pisset Tu speras regnum. Hic Petrus Germanus

xxxii. Az Izaiának egy Istenéről es annak Szent Iza:
ról, az Jezu Krisztusról, es az Szent Leletről való Eneke.
mely az S. Irahót egyben fedeztetett Tordai Máté által.
Locus est appositus: Mar. 12. 19. Hald mi Irahól, az Te Irahó död egy
Isten. Claudiopoli Typi Heltani. Impressit Georgius Abrugi.
I. Nota: Cantio hae habet Partes tres. Prima Pars
est de Patre. 2da: de Jezu Chro. 3ta: de Spiritu Sancto.
In initialibus literis habetur primo: Tordai Máté.
Subnectit etiam Cantio: Tellye, Irahót az Teik bignak az
ur Istenben, azoké ubi etiam initiales Litera, collecta
Significavit: [Tordai.]

xxxiii. Catechesis. Az Udvessejnek Fundamentu:
márol, rövid Kérdésekés az Szent Irahó szerent, az Kis:
delelnék Tudományában, es az Urnak Szolgálatyában
es felelmében való fel nevelésére. Várfalvi Kosa Józ:
nos által irattatott. Kolosvárbán. Nyomtattatott Hel:
tus Gáspár má helyében. 1644. In 120 pagina. 6.
I. Nota: Hae Catechesis antea etiam fuit Typi mandata.
Patet id ex Catechesis pleniori, in qua Locus/Honis tantu
i-hae brevi Catechesis existit. Locus illustranti, que
plenior prodit 1636. (partē et antea) ut statim dicetur.
Licit vero serini prodit hae brevior Catechesis ple:
niore anni 8. proponere debui, ob rem, que in u:
trisque hantur.]

xxxiiii. Az Udvessejnek Fundamentumáról ki adatott
Tanuságnak S. Irahóval való mi megfogatása, az Örege:
kést, kik az Kérdésekés es Feleleteket mi tanultak, az
tallgat mi irt Kérdésekésésad zendi szerent.
I. Nota: Hae Catechesis, quoad Questiones, nihil dif:
fert a Superiori, sed tantum q in eo, quod i-hae
Loca citant, et ubi: [S. Irahó] exprimuntur. Hoc quoq:
opus existimo esse Joanni Kosa Várfalvi Superintēntē.
Hinc operi subnectit: Az mi megfogatásban való Igenek
formaja. Item: Intes az mi megfogatáshoz. Precationes
matutine tes. Benedictiones ante et post sumph cibum
bina. Precationes vesperinae duae. Demum: Az S. Irahó
egymással ellenhező Irtelmek között mint kell az együgi
Embernek fel keresni az Igazságot. In fine: Nyomtatta:
tott Abrugi György által. 1636.

xxxv. Formula administrandi cenam Dominicam.
 cui annexa est: Quarundam Questionum ad eandem
 elucidandam Spectantium Solutio. Autore Valentino
 Radecio Eclesiastae Transylvanicarum, unum dñi Patris
 et Filium eius Unigenitum Iesum Christum, in Spiritu
 Sancto propitientium, Superintendente. Claudiopoli
 Typis Heltanis. Excudebat Georgius Abroy: Aō Chrī 1638.
 in 8°

[Nota: I. Formula administrandi cenam Dominicam habet
 IV Partes. In I. docet, in quibus partibus sit cenam dñica
 instituta. In II. An omnes Fideles obligati sint ad eam
 celebrandam. In III. Quid in sacra cena a fidelibus
 edat et bibat. In IV. Quomodo, seu quo ritu cenam do-
 mini obeunda sit. Nota: 2: Questiones sunt, pag. 42:

Quid sit vera et viva fides, quā eorum spectatores esse oportet,
 qui ad cenam dñi accedere volunt? Pag. 67. An sum-
 ptā istā cenā fides confirmet? An peccata remittat-
 tur? pag. 54. 55. Pag. 69: Quid sit comedere et potare
 in cena, et bibere ex poculo indignū? Quid sit, rem-
 nē corporis et sanguinis Chrī? pag. 80. Quid sit iudicium
 sibi manducare ac bibere pag. 82? An peccata possint
 aliquibus advocare ab usu cenae dñi pag. 88? Quid sit
 probare seipsum pag. 91? Quid sit Joannis v. Caro
 mea verē cibum est? Ad quas Questiones Autor
 juxta Scripturā s. tenorem respondet.]

In fine habentur Autoris duae Preces Latinae. Una
 matutina, una vespertina. Ceterū, o ad hanc manū phinetes.

Gronha?

Catalogus Auctorum ^{Unitariorum,} eorumque Librorum
 quos mihi vidisse contigit: tam Impressorum,
 quam Manuscriptorum, qui in Transylvania, Saeculis
 XVI, XVII, XVIII. in lucem prodierunt, et alibi quidam.

Francisci Davidis Opera.

- I. Rövid ut mutatás az Istennek Igejének igaz
 etelenség, mostani szent Háromságrol támadott Ve-
 tetkedésnek meg fejtésére és itélésére háspor és prókészes.
 Exemplum Alboe Juliae per Typographum Regium Ra-
 phaëlem Hoffhalterum Anno 1567. in 4°
 Dedicatio: Az Istenfelő és igaz Nemes Ferfiának
 Mikola Ferencznek. Sz. Gejzer-Váratt Karabon Háva:
 nak 28. Napján. Anno MDLXVII.
 David Ferencz az meg fejtött Iesus Krisztusnak Szól-
 gája. Est Liber Philoxarum 22.
 II. Reputatio Scripti Petri Melii. Quō, Nomine
 Synodi Debrecinae docet Jehovalitatem et Trinitariū
 Deum, Patriarchis, Prophetis et Apostolis incognitum.
 Alboe Juliae. Excudebat Typographus Regius Raphaël
 Hoffhalter. Anno Christi Domini MDLXVII. in 4°
 Dedicatio: Serenissimo Principi Domino Joanni Se-
 cundo Electo Regi Hungariae et Patrono Ecclesiae Dei
 Pio et Veritatis amanti. Subscriptio Dedicationis:
 Ex Synodo Várfarkelyina, Die 1. Septembris Anni
 MDLXVII. Franciscus Davidis, et Seniores Ecclesiarum
 Ungaricarum in Transylvania. III.

- III. Opus quoddam Hungarico Idiome Scriptum
 Autore Francisco Davidis, et Albe Julia MDLXXV
 impressum. I. Exemplar quod mihi vidisse contigit
 initio destituit, eodem tamen Autore fuisse scriptum,
 et eodem Anno, ibidem, impressum, certo constat.
 Constat Liber philonis 23, Capitibus IV. in 4.
 Ferè omnia sunt translata ex Latina in Hungari-
 cam Linguam, que tribus primis Capitibus habent,
 ex Libro, cujus Titulus est: De Falsa et Vera unius
 Dei & Cognitione. Scilicet: I. m. Caput ex Libri
 I. m. Capitibus II. et III. 2. d. Caput ex Libri
 II. di. Capite I. m. 3. i. m. Caput ex Libri II. di
 Capitibus IV. t. et V. t. 4. Caput est diversum
 quasi Opus, sub hoc Titulo: Tanáts adás mikié
 "pen az hiv teerepshen ennyi sok velekedéseket
 "meg-sabadulvain az igaz értelemben meg-marádhas:
 "sen, és üdvösségének útában bátrou járhasson.
 IV. Az Szent Irásnak Fundamentumából vett Magya-
 "rázat az Iesus Krisztusról, és az Ő igaz Istenfejeröl.
 "Exemplum Albe Julia Anno, MDLXXV. in 4.
 "Dedicatio: Az igaz, Nemes és Istenfélő Pokai Lakab-
 "ának, Király & Fellege Hop-Mesterének, és hiv Taná-
 "sának, Istenben Tiszteltes Urának az Atya Istenöl
 "az Krisztus Iesus által kiván minden lellei és testi jókot.
 "Fejer-Váratt. Szent Mihály Havánale 7. Napján. Anno
 "1568. David Ferencz az meg-tesztált Iesus Krisztusnak
 "Szolgája.

- 221
- V. Refutatio Scripti Georgii Majoris; in quo Deus
 "Trinum in Personis, et unum Essentia, unum deinde
 "ejus Verbum in Persona, et duplicem in Naturis = pro-
 "bare conatur est. Autoribus Francisco Davidis, et
 "Georgio Blandrata. Albe Julia MDLXXIX, in 8.
 "Dedicatio: Reverendissimo Domino D. Michäeli
 "Csakio, Genere Cruditione, ac pietate Clarissimo
 "Serenissimi Principis Domini Joannis Secundi Et
 "lecti Regi Hungariae Supremo Cancellario ac Consi-
 "liario fidelissimo, Domino Observandissimo &c.
 VI. Propositiones in Disputatione ellbensi: coram Regia
 "Majestate à D. Francisco Davidis et Georgio Blan-
 "drata proposita limitationi Ministrorum, qui ex
 "Ecclesiis Hungaricis Disputationi interfuere: qui-
 "bus accessit Sententia de predictis et limitatis Pro-
 "positionibus Synodi Várfahellyensis, eodem Anno
 "1566, die 19. Maji frequenter celebrata. in 8.
 VII. Első Rejse, az Szent Irásnak Kulön Kulön
 "Leveiböl vett Predikatióknak, az Atya Istenöl, Cu-
 "nel pedig Tiavöl az Iesus Krisztusöl, és az mi Ő-
 "rotelgyünetnek getséivöl az Szent Lelelvöl. Irattat:
 "tal David Ferenczöl, az meg-tesztált Iesus Krisztusnak
 "Szolgájától. In fine Concionum: Albe Julia.
 "MDLXXIX. Per Gregorium Vagnerum. in Folio.
 VIII. Literæ Convocatoriæ unä cum Propositioni-
 "bus in Synodo Várfahellyina disputandis ad Die-
 "m xx.

- xx mensis Septembris hujus Anni MDLXXI.
Clandiopoli. Excudebat Caspar Heltus Anno 1571.
Subscriptio Literarum: Clandiopoli. Franciscus Dav-
vich, Frater Vester. in 4°.
- IX. Az Egy Ő magától való Felsejés Istentől és az
Ő Igaz Fiától az Nőjzeti Szelvtől az igaz Mejs-
sától, az Szent Irástól vett Vallástétel. David
Ferenyét az meg fessittetett Szelv. Krisztusnak Szol-
gájától irattatott. Nyomtatott Kolozvárott
MDLXXI Estdőben. in 4°.
- Dedicatio: Az Nagybajcs Urnak, Haggazsi Krisztusnak
az Középső Szolnok Varmegyeke Ispanyának
és Ország Tanácsának ec.
- X. Az Egy Atya Istennek, és az Ő áltott Szent Fi-
ának az Szelv Krisztusnak Istenségekről igaz Val-
lástétel, az Profetának és Apostolának Irás-
ának igaz folyásának. igaz folyása szerint irat-
tatott, David Ferenyét az meg fessittetett Szelv
Krisztusnak Szolgájától. Nyomtatott Kolozvárott
MDLXXI Estdőben. in 4°.
- Dedicatio: Az Nagybajcs Chorkyák Bekecs Gaspárnak
az Egy Néhai II. János Király Komorayikának
és Tanácsának Fogarai Tartományának Ötökös Urának ec.
- XI. De Justitia Theses. M.S.
- XII. De Jelu Christi Invocatione Disputatio cum Fau-
sto Socino & quae in Bibliotheca Anti-Trinita-
riorum habentur.

- Demetrii Hunyadi de eadem.
- I. Scriptum, in quo Pædobaptismus ab Ecclesia
intermissus recipi et observari jubetur. Ex Blanz-
drate confilio collectum, et Clandiopoli in Confi-
torio 1579. 14 Septembris coram Senatu præ-
lectum. in 8°.
- II. Conciones plurimae. M.S.

Georgii Emedini.

- I. Explicationes Locorum Veteris et Novi Testamen-
ti ex quibus Trinitatis dogma stabiliri solet.
Autore Georgio Emedino Superintendente Eule-
siarum in Transylvania unum Deum Patrem et
eius Filium Jesum Christum, per Spiritum Sanctum
profitentium. in 4°. 1578.
- II. Oratio Funeris ad Tumulum Clarissimi Viri
Domini Demetrii Hunyadi Superintendentis Eccl[esi]æ
suarum unum Deum Patrem, & Mediatorem Jesu
Christum, ac Pastoris Clandiopolitani, qui 6.
die Julii Anno 1592 expiravit. Habita à Ge-
orgio Emedino. Clandiopoli. Typis Heltanis. in 4°.
- III. Conciones. M.S. Septem Triacades, quamvis
VII-mam, morte præventus, absolvere non potuit.
- IV. Epistola ad Joannem Szilvasium Clandiopoli.
Anno 1593. M.S. V.

V. Responsio ad Michaelis Cserenyii de Balas-
falva Assertionem Scholasticam de Sanctissima
et Individua Trinitate. Anno Domini 1593. Die
23 Novembris. M.S.

VI. Responsio ad Apologiam Joannis Szilvasi,
in qua Szilvasi Gym. portum, Canem, Martol-
phum Suspendio adjudicatum, bipedem Superbissi-
mum, tabulam ex nominaverat. Claudiopoli
1594. 23. Februarii. M.S.

VII. Examen Concioni Joannis Szilvasi ex loco
Eph. IV. ybni primis habitae. M.S.

VIII. Tractatus Theologicus à Georgio Emyedino con-
cinnatus. M.S.

IX. Brevis Illustratio Symboli Apostolici. Sen:
Symboli Apostolici Fons et Origo per R. Episcopi
Georgium Emyedinum. M.S.

X. Versus in Jacobi Paleologi Commentarium in
Apocalypsim. M.S.

XI. Igén Szep Historia az Tancredus Király
Leányáról Gismundáról, és az Királynak titkos
Tanácsáról Gisnardusról, kite között fel bomolt
hatatlan peretet levén halálra adtak magokat.
Olaf Nyelvből az Bocatiusról Deakem fordítat-
ván Philippus Beroaldus által, Magyar Nyelvre
pedig fordítatván G. E. T. si id est: Georgius Emye-
dinus Transylvanus, ut ex initialibus Literis
Versus

Versuum collectis, patet) által. 1574 Estendőben. in 12.
Juveni valde fuit cum hanc Historiam scripsit,
sed et si in adulta aetate scripsisset, nihil derogaret
nam valde salutaria et optima monita ad Patres
et Tutores interfert. conseruanda.

Joannis Kosa Várfalvini.

- I. Az űdvészrejek Fundamentumáról Tövid Kezde-
kedés az Szent Irás Szerint az Kisdedeknek Tüdo-
mányában, és az Urnak Szolgálatyában és felel-
meben való fel nevelésére. Várfalvi Kosa János
által irattatott. Kolozvárbán Nyomtatott Heltus
Gáspár Műhelyében. in 120. Sapien nyelv.
- II. Az űdvészrejek Fundamentumáról ki adatott Janu-
ságnak Szent Irásból való meg mutatása az ű-
regeket, kite az kérdéseket és Feleleteket meg ta-
mutata az fellyül meg írt kezdésnek rendi Szerint. in 120.
- III. Az meg mutatásban való Igének Formája, az
meg mutatáshoz való Intéssel együtt. in 120.
- IV. Precationes matutinae Fres. Vesperinae Dud,
ante et post Sumpsum Cebum bind. in 120.

V. Az sok egymással ellentéző értelmeik között min
kell az egyjű embernek felkeresni az igazsá-
got. Nyomtattatott Abrnyz György által. 1630. in 12.

Potuit plura etiam scripsisse, sed mihi vidisse con-
tigit; cito etiam mortuus est post adeptum offi-
cium Episcopatus, nam mortuus est A. 1601
Die 3. Ianuarii, hora 7. matutina, die Mercurii.

Stephani Csázmái.

Toxdoi Sándor Andreis Irárára való Felelet.

Albe Juliae. Exanum per Raphaelem Hoffhalter
Anno à Nativitate Christi Domini MDLXVIII. in 4.
Dedicatio: Az értelmenek és az bölcseségnek lelket
az Atya Szentöt Krisztus által, minden hív kereső-
sének kíván Csázmái István Gyula Fejérvári
Predikátor. Est Libellus philyrurum 4.

Pauli Karácki.

- I. Commentarius in Apocalypsim Satis prolixus; con-
stans philynis 600, Hungaricus. M.S.
- II. Commentarius Hungaricus in Oseam Prophetam.
Dedicatio: Nemes Vitézlő István Bethlen Gergely-
nek, Kiránszebesi Bánnak &c. 1561. M.S.
- III. Commentarius Hungaricus in Joëlem Prophetam. M.S.
Dedicatio Similiter Gregorio Bethlen de István
Anno 1562. Cujus, prout, (i. ut scribit) Concionator.

Stephani Basili.

- I. Az Credonate vagy Apostoli Vallásnak Magya-
razattya. Albe Juliae. 1568. in 4.
I. Exemplar, ~~quod~~ quod mihi vidisse contigit, imitio
desituitur, sic tamen se rem habere ex sequenti co-
pere, certo constat. I.
- II. Egynehány kérdések az keresztyen igaz hitről
és által ellentéző Tudományról az Istenek Egyházában.
Egyben kedettek az Kolozvári Predikátortól, Basi-
lius Istvántól. Albe Juliae. Anno 1568. in 4.
Dedicatio: Az Szentelő Nemes Urnak Pókai István-
nak, kiraly ő Fölsege Hop. meyerének és hiv Tar-
násának

natsanak &c. In fine. Te Uralagodne Terishu-
ban Szegeny Szolygija Basilius Sztran.

III. Defensio Sententiae Hungaris Caribialis de ado-
ratione Dei Patris, et Filii eius Jesu Christi, non
autem Spiritus Sancti. M.S. Cui in fine sic sub-
scribit: Stephanus Basilius despectus Servus
Jesu Christi ob Veritatis confessionem apertam et inge-
nuam.

IV. Exercitium Pietatis Puerilis per Catechesim
in Schola claudiopolitana. M.S. Absolvit Anno
1583 fine Septembris in Teremi Indocordiorum.

V. Confessio de Deo Patre, de Jesu Christo et Spi-
ritu Sancto. Hanc Georgius Czeglédi et Petrus
Caroli Concionatorum Varadienses, in quodam opere
exhibent. in 4°.

VI. Cantio de Serveto. In qua cum Martyrem scribit.

I. Habuisse etiam alia Opera Stephanum Basilium
colligi potest ex dedicatione Operis Superius scripti
Jacobo Potkai facta. I.

Joannis Sommeri.

Præter Opera in Bibliotheca Anti-Trinit. habita,
I. Oratio Funeris in Mortem Illustissimi et Regis
is. Virtutibus Ornatissimi veram etiam Pietate
excellens Principis ac Domini An. Joannis Se-
cundi Electi Regis Hungariae &c. Qui natus est An-
no Domini 1540. Diem vero suum sancte obiit
1571. Mart. 14. Scripta à Johanne Sommero

Pirnense Scholæ claudiopolitanae Lectore. Claudio-
poli. Impressa Anno D. 1571. in 4°.

II. Corollaria Sex à Joanne Sommero ex Sacris
Bibliis collecta, pro Aplica et Prophetica Veritate. M.S.

III. De Christo Domino Theses XVII. M.S.
IV. Summa Libelli de Veritate Narrationis Ewange-
lica et Christi Cognitione. M.S.

V. Enarratio in V-tum Caput Matthæi. M.S.

VI. Commentarius in Epistolam Pauli ad Hebræos. M.S.

I. Hujus finis hæc Scriptor subnectit: 31 die
Januarii A. 1572 in Civitate claudiopolitana. Per
Joannem Sommerum dictatus. I.

Jacobi Palaeologi Chii.

- I. Commentarius in Apocalypsin operosus et diffu-
sus. Helcionibus. 29 Decembris. 1574. M.S.
- II. Aetutatio Libri Petri Caroli. M.S.
- III. Explicatio Capiti vti Matthaei. M.S.
- IV. Examinatio Scripti Reverendi Domini Francisci
Davidis de Iustitia. M.S.
- V. De Sacramentis. Claudiopoli. 1573. M.S.
- VI. De Anima. De Magistratu. De Juramento. M.S.
- VII. De Discrimine Veteris et Novi Testamenti. M.S.
Cracovia 1572.
- VIII. Dissolutio de Iustitia Fidei et Operum. M.S.
- IX. De Fide Iustitia. M.S.
- X. Responsio ad Quasita pro Thesibus ad Dissolu-
tionem Quaestionis pro Iustitia R. D. Francisci
Davidis et D. Nicolai Paruta. Claudiopoli. 1. Febr. 1573. M.S.
- XI. Responsio ad Quaestiones Triginta duas. Hel-
cionibus A. 1574. 31. Decembris. M.S.
- XII. De Veritate Narrationis Novae Sacrae Scripturae
sine vicio Sancti Spiritus. Auctore Jacobo Palaeologo. M.S.

Christiani Franken.

- I. Commentationes in Epicteti Philosophi Stoici
Enchiridion, cum Praefatione ad Candidum Lectorem.
Claudiopoli apud Casparem Helti A. C. 1577. in 8°.
Sued. II. 50.
- II. Colloquium Jesuiticum, toti Orbi Christiano ad re-
te cognoscendam Jesuitarum Religionem Utilissimum.
Christiano Franken Gardelebensi Auctore. M.S.
Vienne 1578. 20 Januarii.
- III. Paradoxa Sex de adoratione Panis et Vini
in Eucharistia. Conscripita per Christianum Franken
Gardelebensem. Basilea. 5. Octobr. 1579. M.S.
- IV. Praecipuarum enumeratio Casuum, Cur Chri-
stiani cum in multis Religionis Doctrinis Mobiles
sint et Varii in Trinitate tamen retinendo Regi-
mate sint Constantissimi. Per Christianum Fran-
ken Gardelebensem. M.S.
- V. Antigorsci. Sen. Contra Jacobum Grosium
Franken. De Tremenda Trinitate. M.S.
- VI. Antigorsci Secundus. M.S.

I. Szent David Soltari. Mellyek az üdvöslési Hi-
storiak értelme szerint ^{vale} kintöml. kintöml. Magyar
ékes Notalera, az Isten Gyntekerehinek hasznára
és lelki épülekre formáltattak
Bogathi (Fazakas fia) Miklos által. M.S.

II. Commentarius in Apocalypsim Hungaric. M.S.
Ad Lectorem: Az Uj Jeruzalemi Agyafiatenate
tökeletes seget, az tisztulas, Szenteltetes, ember kori
állapot után kiván ex Iffentöt keu az Apoca-
lypsisnek Magyarazója. N.P.B. id est. Nicolai
P. Bogathi

Dedicatio: Nemes Vitéző Uramnak B. F. fil.
est. Balassi Ferencnek) Udvar hely Szek Fő Ki-
raly Birojanak, az Uj Jeruzalembeli Nemes ötoke-
seget, seget, s az élet Laitromabeli jósdágot és

Soldot kivánom Iffentöt. N.P.B.
Hoc Opus scriptum circa Anno 1581, vel 1582, sic e-
nim in Dedicazione contra Paulum Karadi scribit:
Szi dalnazar, ~~szek~~ az eleg van benne s. felt in
opere Karadi, ama harminad nyárbeli ketelen son-
szus miatt &c. Qui consensus forte fuit 1579
post Francisci Davidi, ad perpetuos carcere, damnatione

I. Dialectices Præcepta breviter ac methodicè in Scho-
la Claudiopolitana Studiis proposita, tribus
Libris distincta. Per Simonem Fischerum Col-
bergensem Pomeranum. Typis Casparis Helti
Anno Domini 1599. in 8°

In Compendium hoc Dialectices Simonis Fi-
scheri, scripsit Epigrammata Georgius Deidri-
cius, tunc Concionator Ecclæ Saxonice Nationis
Unitatæ Claudiopolitane. Joannes Brosserus
tandem 1600 Lector Scholæ Claud. Auctore
existente Paulo Göts Claudiopolitano & An-
dreas Textoris Cromer Claudiopolitano.

II. Disputationes aliquot, Doctrinam de Predica-
mentis et Prædicabilibus, ut vulgò tractatur, ex
Aristotelis et aliorum Dialecticorum scriptis desum-
ptam, et compendiosâ faciliq; methodo conge-
ntam, et exercitiis gratiâ in Gymnasio Clau-
diopolitano ad examinandum et ventilandum proposita.
A Simone Fischeri ejusdem Gymnasii Lectore
Anno 1599. in 8°. Respondentes per Seriem
fuerunt: Martini Dipensis, Matthias Dipensis,
Laurentius Szépmeyi, Gregorius Salicens, Ad-
mus Githnerus, Joannes Lisboa.

I. Szent David Soltári. ^{vale} Mellyek az üdvöseli Hi-
storiak értelmé szerint ^{vale} Kétféle Kétféle Magyar
ékes Notakera, az Isten Gyűntekézelinek hájánára
és lelki épütelire formáltattak
Bogáthi (Fazakas Ján) Miklós által. M.S.

II. Commentarius in Apocalypsim Hungaric. M.S.
Ad Lectorem: Az Uj Jerusalemi Atyafiatenate
tökeletes seget, az tyátulas, Szenteltetes, ember erköl-
állapot után Kiván ex Iffentöl kez az Apoca-
lypsisnek Magyarajója. N.P.B. id est: Nicolai
Bogáthi

Dedicatio: Nemes Vitéző Uramnak B. F. f. id
est: Balassi Ferencynek) Udvar hely Szeké Fő Ki-
rály Birodanté, az Uj Jerusalembeli Nemes östök-
seget, seget, s az élet Lajtrorabeli jósdágot és
Söldöt Kivánom Iffentöl. N.P.B.

Hoc Opus scriptum circa Annum 1581, vel 1582, sic e-
nim in Dedicazione contra Paulum Karadi scribitur:

„Szi dalu azas, ~~szeké~~ azas eleg van benne / selt in
Opere Karadii) amay harmad nyárbeli ketelen son-
„Sensus mi att de. Qui consensus forte fuit 1579
post Francisci Davidi ad perpetuos carceres damnatione

I. Dialectices Praecepta breviter ac methodice in Scho-
la Claudiopolitana Studiose proposita, tribusq;
Libris distincta. Per Simonem Fischerum Col-
bergensem Pomeranum. Typis Casparis Helti
Anno Domini 1599. in 8°

In Compendium hoc Dialectices Simonis Fi-
scheri, Scripsit Epigrammata Georgius Deidri-
cius, tunc Concinator Ecclae Saxonicae Nationis
Unitatis Claudiopolitanae. Joannes Brofferus
tandem 1600 Lector Scholae Claud. Lectore
existente Paulo Göts Claudiopolitano) & An-
dreas Textoris Cromer Claudiopolitani.

II. Disputationes aliquot, Doctrinam de Praedica-
tionis et Praedicabilibus, ut vulg. traditur, ex
Aristotelis et aliorum Dialecticorum scriptis desum-
ptam, et compendiosam faciliq; methodo conge-
ta, complectentes exercitii gratia in Gymnasio Clau-
diopolitano ad examinandum et ventilandum propositae.
A Simone Fischeri ejusdem Gymnasii Lectore.
Anno 1599. in 8°. Respondentes per Seriem
fuerunt: Martini Diplensis, Matthias Diplensis,
Laurentius Szépmeyi, Gregorius Salicens, Ada-
mus Githnerus, Joannes Lisboa.

- tiuo Radeio Superintendente. Pr. Kal. Apr. Anno
 MDCXXI. Claudiopoli Typis Heltanis. Excede-
 bat Joannes R. (forte debet esse M. tunc te-
 poris enim erat Joannes Nyiro Makai Typogra-
 phus.) makai. Anno MDCXXI. in 4.
 V. De Officiis Christianorum tam in Genere, quam
 in Specie brevis Admonitio. MS. In Typis vidi
 VI. Formula administrandi Cenam Dominicam. hui-
 annexa est: Quarundam Questionum ad eandem elu-
 cidandam Solutio. Autore Valentinio
 Radeio Celestiarum Transylvanicarum unum de-
 um Patrem et Filium eius Unigenitum Jesum
 Christum in Spiritu Sancto profitentium Super-
 intendente. Claudiopoli Typis Heltanis. Exce-
 dit Georgius Abruzzi Anno Christi 1638. in 8.
 VII. Precationes Latine. in 8.

Matthaei Tordai.

- I. Az Izraelnek egy Szentorol es annak Szent Fiáról
 az Iesus Krisztusról es az Szent Lelekról való Enek.
 mely az Sz. Irásból egyben pedegettett Tordai Ma-
 te által. Claudiopoli Typis Heltanis. Impressit Georg. Ab-
 ruzzi. Cantio: Teljes Szívról az Teik biznake az Ur Szent-
 ben, azote az Lion hegyhez se. ubi initiales Litere
 versuum collecta, significant: Thordai e. in 12
 I nem hány?

Pauli Tsenádi de Kolosvár.

- I. Amos Szent Máté Evangeliumának, 28-diké-
 liében való Igének. Kerepstelhetek Abjának
 Fennh. ei Sz. Lelekről írvében; Szent Irás Szent
 való igaz magyarizattya. Mellyet az Nagy Szent Beth-
 len Szentorol, Urunko az Nagy Szent Tanácsának,
 Hunyad Varmegye Ispanyának, es Huszt Várának
 Sz. Kapitányának Kiáltására az Bibliából pe-
 degett Kolosvári Tsenádi Pál Hazájának, Oskov-
 lójának Mestere. Anno Christi 1615. 28 Decemb. MS.
 II. Argumentorum de Doctrina Triadis Solutio. Per
 Clarissimum Virum Dominum Paulum Tsená-
 dium Rectorem Scholae Claudiopolitanae tradita A. 1620.
 III. Leyes Scholae Claudiopolitanae conuincavit; ac
 Seniore mediante Nicolao Becke Köpüzsi Anno
 1626. publicavit.
 IV. Pöröly. MS.

Joannis Varsolci.

- I. Epicedion de miserabili admodum et lachrymo-
 so obitu Clarissimi et Doctissimi Viri D. Andreae
 Crommeri, Philosophiae et Medicinae Doctoris, et
 Lectoris Scholae Claudiopolitanae Solertis-
 simi. ac qui 13 Decemb. 1613 in Monte Horroxi, vulgo
 Felek vocato, a Latronibus cruciatus, ultimi
 vitae suae

- vita sua diem clausit. Autore Joanne M. Varsolicio. M.S. I. Versus Sunt 1182.
- II. Epitaphium in monumentum eiusdem. Poetae Autore. M.S.
- III. Epicedium à Joanne M. Varsolicio, Lectore Scholae Claudiopolitanae, in Szent Eszèbet in funere Illustris Feminae Judithae Kormisicæ recitatum. Claudiopoli Typis Heltanis. Ex aedibus Joannes N. Matkai. Anno MDCXXI. in 4°.
- IV. Precationes Latinae. Una, Ligata Oratione, Constanti Versibus 168. Scripta Ingolstadii. Alia Soluta Oratione, Scripta Altorffii. M.S.

Balthasar Rakosi

- I. Argumenta quaedam Trinitatem et Incarnationem impetentia, ac Caspari Boythino, Viro Doctissimo, Moderatori Scholae M. Varsolicio ad impugnandum transmissa. M.S.
- II. Defensio Argumentorum Balthasar Rakosi, adversus Responsionem Caspari Boythi. Anno Domini 1621. 3. Idus Martii. M.S.
- III. Annotationes ad Ideam Philosophiae Naturalis à Burgersdico exhibitam. Traditae à Clarissimo et Doctissimo Balthasare Rakosino. A. 1657.

Joannis Thorodai.

- I. Oratio Valedictoria Joannis Thorodai, lontinens Gratiarum actionem pro fidei Institutione Praeceptoris Clarissimi Viri Domini Pauli Csenadi Rectoris Scholae Claudiopolitanae. M.S.
- II. Dedicatio Operis Matthaei Thorodai, Superius memorati. Facta Joanni Tolnai Reipublicae Claudiopolitanae Regio Indici. Anno 1632. in 12°.
- III. Precationes matutine et vespertinae. in 12°.
- IV. Szent David Király Soltári. Magyarul irattat: tati Thorodai Janos által. Kolozvárott, az Egyháztent, az Jézus, az Ki Christus Tudományja szerint. Tisztelöknek Scholájában. 1627. szeptemb. M.S.
- V. Sunt quidam Psalmi inserti Canticum nostrum.

Johannis Dobi Szent Mártoni.

- I. Dialogismus az Krisztus Haláláról és Feljarmadásáról. Irattott 1623. évt. Novemb. Kézesden 1685. évt. in 12°.
- II. A' Sónak ditsereki. A. Dni 1645. 8. Decemb. in 4°.
- III. Historia az Maria Magdolnának Sze büntetési való kegyes meg térséről. Szepe impressa, in 8°.
- IV. Az Vadászatról való Historia.
- V. Az Átsok ditsereki.
- VI. Uraké haláláról, s üchete változásáról.

- hinc Radezio Superintendente. Pr. Kal. Apr. Anno
 MDCXXI. Claudiopoli Typis Heltanis. Exade-
 bat Joannes R. (forte debet esse R. tunc te-
 poris enim erat Joannes Nyirő Makai Typogra-
 phus.) Makai. Anno MDCXXI. in 4°.
- V. De Officiis Christianorum tam in Gentre, quam
 in Specie brevis Admonitio. MS. In Typis vidi.
- VI. Formula administrandi Cenam Dominicam. In-
 annexa est: Quorundam Questionum ad eandem elu-
 cidandam spectantium Solutio. Autore Valentino
 Radezio Calestarum Transylvanicarum unum de-
 um Patrem et Filium ejus Unigenitum Jesum
 Christum in Spiritu Sancto profitentium Super-
 intendente. Claudiopoli Typis Heltanis Exudebat
 Georgius Abruzzi Anno Christi 1638. in 8°.
- VII. Precationes Latine. in 8°.

Matthaei Tordai.

- I. Az Izraelnek egy Istenről és annak Szent Fiáról
 az Iesus Krisztusról és az Szent Lélekről való Ének.
 mely az Sz: Irásból egyben fejedgettetett Tordai Ma-
 te által. Claudiopoli. Typis Heltanis. Impressit Georg. Ab-
 ruzzi.
- II. Cantio: Teljes Szívről az Teik biznate az Ur Isten-
 ből, azote az Sion hegyhez fe. ubi initiales Litere
 versuum collecta, significant: Thordai e. in 12

Sinem hanc?

Pauli Tsenádi de Kolosvár.

- I. Amis Szent Maté Evangeliumának, 28-diké-
 szében való Igének: Kereszthelyetek Ágyának
Érmei és Sz: Léleknek Névében. Szent Irás szerint
 való igen magyarázatja. Mellyet az Nagyszás Beth-
 len Istvánok, Urunko az Nagysás Tanácsának,
 Hunyad Varmegye Ispanyának, és Helyt Várának
 fő Kapitányának kívánságára az Bibliából fe-
 degetett Kolosvári Tsenádi Pál Hazájának, Oskó-
 lójának Meistere. Anno Christi 1615. 28 Decemb. MS.
- II. Argumentorum de Doctrina Triadis Solutio. Per
 Clarissimum Virum Dominum Paulum Tsená-
 dium Rectorem Scholae Claudiopolitanae tradita A. 1620.
- III. Leyes Scholae Claudiopolitanae concinnavit; ac
 Seniore mediante Nicolao Becke Köpüzi Anno
 1626. publicavit.
- IV. Pöröly. MS.

Joannis Varsolci.

- I. Epicedion, de miserabili admodum et lachrymo:
 so obitu Clarissimi et Doctissimi Viri P. Andreae
 Crommeri, Philosophiae et Medicinae Doctoris, Eccl:
 lentiss. ac Lectoris Scholae Claudiopolitanae Solertiss.
 qui 13 Decemb. 1613. in Monte Horroxi, vulgo
 Felek vocato, a Latronibus cruciatus, ultimus
 vitae suae

tiro Radeio Superintendente. Pr. Kal. Apr. Anno
MDCXXI. Claudiopoli Typis Heltanis. Exce-
dit Joannes R. (forte debet esse R. tunc te-
poris enim erat Joannes Nyirö Makai Typogra-
phus.) Makai. Anno MDCXXI. in 4°.

V. De Officiis Christianorum tam in Gentre, quam
in Speie brevis Admonitio. MS. In Typis vidi.

VI. Formula administrandi Conam. Dominicanam. huius
modi. Quorundam Questionum ad eandem elu-
cidandam spectantium Solutio. Autore Valentinö
Radeio Calestarum Transylvanicarum Unum de-
um Patrem et Filium ejus Unigenitum Jesum
Christum in Spiritu Sancto profitentium Super-
intendente. Claudiopoli Typis Heltanis. Excudit
Georgius Abruzzi Anno Christi 1638. in 8°.

VII. Precationes Latinae. in 8°.

MS.

Matthaei Tordai.

- I. Az Izraelnek egy Isteneröt, és annak Szent Fiától
az Iesus Krisztustól és az Szent Lélektől való Enek.
Melé az Sz: Irtásból egyben predegettett Tordai Ma-
te által. Claudiopoli. Typis Heltanis. Impressit Georg. Ab-
ruzi.
- II. Cankü: Telles Sziböl az Töte biznate az Ur Isten-
ben, azöte az Sion hegyhez se. Ubi initiales Litere
versuum Collecta, significant: Thordai e. in 12

Sinem. Tordai?

Pauli Tsenadi de Kolosvár.

I. Amis Szent Maté Evangeliumának, 28-diké-
szében való Igének: Keresztelhetek Atyának
Fiatának és Sz: Léleknak néviben.; Szent Irtás szerint
való igaz magyarázatja. Mellet az Nagyszögör Beth-
len Istvánok, Urunko az Nagyszögör Tanácsának,
Hunyad Varmegye Ispányának, és Huzst Várának
Sz: Kapitányának Társaságára az Bibliából pe-
degett Kolosvári Tsenadi Pál Hazájának, Oskv-
lójának Meistere. Anno Christi 1615. 28 Decemb. MS.

II. Argumentorum de Doctrina Triadis Solutio. Per
Clarissimum Virum Dominum Paulum Tsenad-
ium Rectorem Scholae Claudiopolitanae tradita A. 1620.

III. Lyes Scholae Claudiopolitanae concinnavit; ac
Seniore mediante Nicolao Beke Köpüzi Anno
1626. publicavit.

IV. Pöröly. MS.

Joannis Varsolci.

- I. Epicedion, de miserabili admodum et lachrymo:
so obitu Clarissimi et Doctissimi Viri D. Andreae
Crommeri, Philosophiae et Medicinae Doctoris, Eccl:
lentis; ac Lectoris Scholae Claudiopolitanae Solertiss.
qui 13 Decemb. 1613 in Monte Horroris, vulgö
Telek vocato, a Latronibus cruciatus, ultimo
vite suae

- vita sua diem clausit. Autore Joanne M. Varsolicio. M.S. I. Versus Sunt 1182. I.
- II. Epitaphium in monumentum huiusdem. Eodem Autore. M.S.
- III. Epicedium à Joanne M. Varsolicio, Lectore Scholae Claudiopolitanae, in Szent Eszebet in funere Illustris Feminae Judithae Kormisicæ recitatum. Claudiopoli Typis Heltamis. Excudebat Joannes N. Matkai. Anno MDCXXI. in 4°.
- IV. Precationes Latine. Una, Ligata oratione, Constanti Versibus 168. Scripta Ingolstadii. Alia Soluta oratione, Scripta Altorffii. M.S.

Balthasaris Rakosi

- I. Argumenta quaedam Trinitatem et Incarnationem impetentia, ac Caspari Boythino, Viro Doctissimo, Moderatori Scholae M. Varsolicio ad impugnandum transmissa. M.S.
- II. Defensio Argumentorum Balthasaris Rakosi, adversus Responsionem Caspari Boythi. Anno Domini 1621. 3. Idus Martii. M.S.
- III. Annotationes ad Ideam Philosophicæ Naturalis à Burgensibus exhibitam. Traditæ à Clarissimo et Doctissimo Balthasare Rakosino. A. 1657.

- Joannis Thorodai.
- I. Oratio Valedictoria Joannis Thorodai, Coniugens Gratiarum actionem pro fidei Institutione Preceptoris Clarissimi Viri Domini Pauli Csenadi Rectoris Scholae Claudiopolitanae. M.S.
- II. Dedicatio Operis Matthæi Thorockai, Superius memorati. Facta Joanni Tolnai Republicæ Claudiopolitanae Regio Indici. Anno 1632. in 12°.
- III. Precationes Matutine et Vespertinae. in 12°.
- IV. Szent David Király Soltári. Magyarul irattat: tati Thorodai János által. Kolozvárott, az Egy Szent, az Jézus, az ki Christus Tudományja szerint Tisztelöknek Scholájokban. 1627. éptendőben. M.S.
- V. Sunt quidam Psalmi inserti Canticum nostrum.

Johannis Dobo Szent Martoni.

- I. Dialogismus az Krisztus Haláláról és Feljämada: süléséről. Irattott 1623 épt. Nyomt. Kezesden 1685 épt. in 12°.
- II. A' Sónak ditsérete. A. Dni 1645. 8. Decemb. in 4°.
- III. Historia az Maria Magdolnának Sze bünyiből való kegyes meg téréseről. Szepe impressa, in 8°.
- IV. Az Vadászatról való Historia.
- V. Az Átsok ditsérete.
- VI. Urate haláláról, s üchite változásáról.

Benedicti Arcofi de eadem.

- I. Philosophia et medicina Elogium. Pro auspici-
catis Studiorum Athenaei Patavini Primordiis,
publice in Ecclesia Cathedrali frequenti Lectiss:
morum Hominum Confessio, dictum; Ex man-
dato Almae Universitatis D.D. Theologorum, Phi-
losophorum et Medicorum, a Benedicto Arco-
fino Transylvano Die 2. Novembr. MDCXXXIX.
Patavii. Typis Julii Crivellarii, Impressoris
D.D. Artistar. Sup. Permissu. in 4°.
- II. Oratio in laudem SS. Theologiae. Quam In-
gente Mag. D.D. Theolog. Phil. et Medicorum
Universitate, Die 7. Martii D. Thome Aquinani
Sacro in Almo Dominicanorum Templo publi-
ce dixit Benedictus Arcosinus Transylvanus.
Patavii. A. D. MDCXXXX. Apud Julium Crivel-
lar. Impress. Universitat. Artist. Sup. Per-
missu. in 4°.
- III. Versus in Exequias Magnifici quondam Fran-
cisci Mikeo. M. S. I. Potuerunt tunc etiam Typi
mandari; sed in Scripsi tantum vidi. I.
- IV. De Loci SS. Literarum inter Trinitarios et U-
nitarios Controversia. M. S.
- V. Az Hetebeli minden Napokra irattatott, es sok
file

file Szenteszeintchez alkotmattatott Inadsajos
Könyv. Az melyben az Inadsajoknate elotte az Szent
Iras Szerent valo régi egy igaz Vallasrol az Ke-
rephymi Hutnek Tzikkellyeiről, es az Szent Elet-
ról valo üdvösreger Elmelkedések vagnate. M. S.
VI. Annotationes ad Ideam Philosophiae Naturalis
a Bursgerdicio exhibitam A. 1655. a Clarissimo
et Doctissimo Dño Benedicto Arcofino. M. S.
I. Dubito, utrum Benedicti Arcofini Scrip-
tae Annotationes; nam duo fuerunt eadem nomine
Prior, I. cuius Opera Superiori recensui 1635. 9. 16°
discesserat Claudiopoli versus Italiam, rediitque
1645. 6. Maji. Alter etiam profectus erat ad Partes
Superiores 1651. 18 Julii. Revertit 1654. 21 Augusti,
et 24 Augusti Statim in Lectorem est creatus. I.

Samuelis Sarai
De Divorhiis. in 4° ?

Balthasaris Konig Solymosi.

Hetedszakai Reggel: 5 Estvel: Könyörgési az boldog
emlékezetű Solymosi Könyv Boldisár Erdelyi Unitari-
us Püspök Ur, eo kezzelme élt. Mostan Tokatenak
Lukoldó épületére ki nyomtattattak. Nagy Székely Tol-
dalagi András föltérjével. Feltörvénnt. M. Tótfalusi
K. Miklós által 1698 eptendoben. in 12°.

1. Compendium Physicum Brevisimum. M.S.
 22. Hetespakai Rezzeli s. Estvél Szokott Könyörgései
 az Jo emlékezetű Jarai János Kolosvári Unitárius
 Plébános Urand, mellyel eo kézzelme élt. Mott.
 an Soltatenat Lelkelenet épületekre Jai Nyomtatattak.
 Nagy István Toldalagi Andras Tóleségivel. Kolos.
 varatt M. Tottfalusi K. Miklos által. 1695. eptend. in 1.
 N. J. Szabó. I. 589.
 Kromszéval együtt? Vagy Ertom?

- Valentini Baumgarteni.
 1. Oratio habita in Funere Viri Spectabilissimi et In-
 tegerrimi, juxtaque Doctissimi Domini Antonii Cse-
 nadii. Civis et Mercatoris Principii, à V. B.
 Anno MDC L. Die 26 April. St. Gregoriano, in 4.
 22. Anti-Tritheia. Sen. Dissertatio, Vulgate Op-
 tionis, que est de tribus Elohim, h. e. Diis, Sen
 Personis tribus, quarum quæque Deus est. Opposita.
 In qua per distinctas quatuor Sectiones ostend-
 ditur, quid Vulgate illa de tribus Personis in uno
 Deo Opinio, sit I. Origine Humana. II. Progres-
 su Violenta. III. Effectu Detrimentosa, juxtaq[ue]

- juxtaq[ue] Rationi Sane adversa. IV. Scripture
 Contraria. Anno 1654. M.S.
 III. Diaphonia. Sen Discrepancia Religionum. M.S.
 I. In Biblioth. Anti-Tr. exprimit: Collat. Religion. I. II
 IV. Concioni. occasione Loci Gen. 1. 26 habita
 Computatio. Autore M. Valentino Baumgarteno,
 Memelâ-Borussô, Rectore Scholæ Luclaviciane
 in Polonia, post Plebano et Rectore Claudiopo-
 litano. Anno 1667. M.S.
 V. Examen Disputationis Theologicae de Uno Deo in 4:
 sentia Jehovah, et Trino in Personis Elohim; quam
 Præside M. Jacobo Schnitzlero Philosophia in
 Gymnasio Cibiensi Professore Ordinario, publi-
 ca Sententiarum Collationi exposuit Georgius
 Kraus Schesburgensis, ad diem 19. Martii
 horis, lociq[ue] consuetis. Cibiini. Apud Abraham-
 mum Kertész Szencientem. MDC LXVII. 4. Szabó II. 305.
 VI. Theses ad disputandum propositæ. 1675 in Julio. M.S.
 VII. Thesim Miscellarum Disputatio prior. M.S.
 VIII. Theses iterum ad disputandum propositæ. No 45. M.S.
 IX. Thesim Miscellarum Disputatio posterior. M.S.
 X. Examen Disputationis de Trinitate. ubi disputa-
 tor fuit Nadányi, vel Ladányi, | prima n: Litera
 per Compactorem est abscissa | Hyperaspistes Valen-
 tinnus Baumgartenus Memelâ-Borussius Eccl. Unit.
 Sax. Plébans. M.S.
 # Diaphonia Reformatorum et Unitariorum. Sen: Diver-
 sitas Confessionum Reformatorum et Unitariorum Articulis sibi
 invicem oppositis xxviii. ad aperendum hominibus oculos
 breviter expressa. In fine hæc: Ab Autore Reverendo
 nec non Clarissimo Domino Valentino Baumgarteno, Rectore
 Scholæ majoris Claudiopolitanae. Anno An 1667. Diebus
 Decembris.

- Michaelis Dálnoki.
 I. Prolegomena elucidationi Tractatus Theologici
 à Clarissimo Viro Georgio Enyechino Concinnati
 praemissa. M.S.
 II. Compendium Theologiae Christianae. M.S. Quod
 opus tamen, morte A.D. 1648. 22 Apr. praeventus
 absolvere non potuit.

- Michaelis Dálnoki. Almási de eadem.
 I. Tractatus aliquot Succincti: De Generatione Christi.
 II. De libero Arbitrio. III. De Justificatione, cum
 annexis. Auctore Anonymo. Impensis Genero:
 si Domini Gabrieli Literati de Gidofalva. Clau:
 diopolit. Typis Ecclesiae Unitariorum. Anno 1702. in 12.
 IV. Precationes, et Conciones. M.S.

- Pauli Dimien Teolosvari.
 I. Disputatio Medica Inauguralis. Pauli Dimien Clau:
 diopolitani. Lugduni Batavorum. 1689. in 4.
 II. Catechesis. Sen: Brevis Institutio Religionis Christi:
 ana Secundum Unitarios. M.S.
 III. Notae in dictam Catechesim. M.S. IV.

- IV. Explicatio Decalogi. M.S.
 V. Conciones, et Orationes Funebres. M.S.

Franciscus Petityevith Horvat de Széplak.
 Nicolai Petityevith Horvat de Széplak.
 Apologia Fratrum Unitariorum. Az az: Oly
 Irás, melyet egy, Isten diktoséje mellett buzgóltat-
 do ember írt, és maga disponált felelősséggel
 becsátatott, oly véggel, hogy abban mindenekkel
 apst m³ értesse, hogy azok az dolgok, melyekkel
 ezen Társaságot tartó Athapianate értelmek és
 vallások terhelték, és ez Világ előtt gyűlöletessé
 téték, méltatlanul hirdettetnek. Teolosvaratt.
 Az Unitaria Ecclesia Typusival. 1700 septemb. in 4.
 II. Jesus Christus igaz Tanítványának lelki
 Vigasztaló Ísle. M.S. I. Dubito, utrum sit
 haec scriptum ex Spiritibus Horvathichis; auctori tamen
 tum fuisse factum memorati spiritus D. Nicolai.
 Francisci foris

- Sigismundi Pálfi de Várfalva.
- I. Concio, in Exequiis Illustrissimi Domini Ladislai Kun de Kál, Sub hoc Titulo: Jobb az ho'sszi túró az Erősnél, és az Isten uralkodik az ő Indulattyan, annál, az Isten Várost véden meg. Peld. xvi. 32.
Mely nagy Jónak tökéletes Hitből Származott Példája, Abrahámban Istennek Barátságában, nevezetesen Isten mintatta magát. Melyről együggő Elmélkedéset rövideden Isten tette az Teolóvári Urnitaia Ekleziának egyik Predikátora. Midőn Vízárj társában Istenől szólítottatott Istennek Tekintet: Kál Kún László Urfinak, Tekintetes Ur Kál Kún Ispán Uram Főnök, Utolsó Tisztesség tételének alkalmaso'ágával, az Szabadon uralkodó Istennek dntősejére, az nehéz keserűségben esett Ágyának és Anyjának Szívbeli fájdalmak tsende: kitérésére, s mindeneknek hitben való meg erősödé: selőre Halotti Predikátziót mondott. Teolóváratt. Anno 1733. 8. Februarii.
- II. Oratio Funeris. Habita in Funere Spectabilis Ani Ladislai Pekeri, filii Spectabilis Domini Gabrielis Pekeri, qui in territorio Kutyfalviensi aqua immerfus vitam cum morte commutavit. Anno 1691. 14. Julii. Dicta est Oratio in Kutyfalva. 21. Julii. M.S.
- III. Conciones. M.S. cl.
- IV. Apologie Unitariorum ex Hungarica, in Linguam Latinam translatis. I. Nec Conciones, nec Apologie translationem vidi, ab aliis tantum audiri. I.

- Samueli Teereft-Uri. (i. forte) de endem.
- I. Critica. Sen: Nota vel Commentationes in Acta Apostolorum, Concionatoribus utiles. M.S.
- II. Nota in Historiam Iustini, multis Exemplis, Fabulis, Similitudinibus, Doctrinis illustrata. M.S. H
- III. Ambrosia. az az: Halál ellen való Ital. melyet az Néhai nagy emlékezetű Tekintetes Doctor Pécsi András Özevgyének, úgy mint, Néhai Jó emlékezetű s kegyes életű Tekintetes Stánó Er: sabeth Áspornak Tette felett való Beszédeben, az Kétső s Belső Böltséjének Palikáiban magokot gyakorolt és életeteket abban foglalt s el töltött Tudor Doctorának Irásokból östve predett és elegyített, minden jó Lelkeknek vigasztalásotera. Teereft-Uri Samuel az Teolóvári Unitaria Scholának egyik Lectora Anno 1712. Die 8. Mensis Martii. Teolóváratt. Nyomtatta Telgdi Papp Samuel. 1712 gbt. in 4.º
- III. Az Örökre való Sajnate három Postái, az Isten ez világi Számkivetésben büjdosó Adámnak fiait örökwő Hazájokba hívják: az Isten amaz minden kegyeséget meg jutalmaztató Törvény Szétere tsake nem együtt ezitálake Isten Jó Urainak, az boldog emlékezetű Kemita András Uram Özevgyét, Nemzetes

- zebes Wilhelm Christina Afspromt 1704 estendö:
ben, Szent Jván Havának 14. napján. Kinek utol-
só kifestéségere, hideg tebeim felett, ez három Pop-
táknak követségüket meg bejellelt, az László vár-
Unitarium Collegiumban Oratoriat tanított Isten Ke-
szet-Uri Samuel. Kéltörvénnyel. Nyomtatta Telegdi
Pap Samuel. 1704 estendöben. in 4°
- v. Conciones plurime. m.s.e. que plurimor ma-
nibus teruntur, et premuntur.
- vi. Orationes eximie funebres multe. m.s.e.

- Joannis Geizanovii
- i. De Summo Cognitionis humane Principio. m.s.
- ii. Historia Philosophica. m.s.
- iii. Notae in Summarium Aethemburgiannum. m.s.

- 249
- Michaëli Varó de Bagyon.
- i. Idea Actionum Juridicarum. A' Viro Pa-
trii, Exterique Juris Peritissimo, in maximam
Juris Tyrorum utilitatem concinnata. Claudio:
poh. Typis Academicis Soc. Jesu. Bri' excusa.
I. forte sub diversis Titulis. Annum etiam ignoro. I.
- ii. Ars Argumentandi. m.s. I. Audiri hujus
Libelli eundem Sptem Dnm fuisse Auctorem,
sed certo affirmare non ausim. I.

Anonymi etiam. Sunt multi. De quibus alia.

Franciscus David vel Davids Plebanus Claudiopolitanus, quando Claudiopol. civitate unio facta inter Nationes Hungaricam et Saxoniam. Tunc, vel dein, eam Superintendentis Unitariorum, sicut prius dubitavit in Principatu Transylvaniae Principe Joanne Sigismundo. Variis publicis disputationibus de Trinitate et Jesu Christum divinitate interpreti. Multa Opera Theologica Latina et Hungarico Sermonate edidit, inter alia: Rövid Magyarországi misztériummal kapcsolatban az Istenről való Tudomány, és misztériummal kapcsolatban. Alba Julia A. 1567. in 4. Item: Rövid ut mutatva az Isten létezését igaz értelemben. Alba Julia A. 1567. in 4. Item: Az Isten Teremtéséről és igaz Isteni igéről. Alba Julia A. 1568. in 4. Item: Az Isten Istenről, és az Isten Teremtéséről, és az Isten Teremtéséről való Predikatsok. Alba Julia A. 1569. in 4. Item: Melius Petrus et Carolus Petrus ellor. Fejérváratt. A. 1571. in 4. Item: Az Isten Istenről és az Isten Teremtéséről. Fejérváratt. A. 1571. in 4. Postea delapsus in dogma de non invocando Christo Dño, tanquam Innovator, post varias de ea Materias Disputationes sub Principe Christophoro Bathori in Dovenferi carcerem conjectus, mox de nex A. 1579. 15. Nov. val 4. Junii extractus est.

Georgius.

Georgium Blandrata Italia quidem oriun-
 dus, sed in Transylvania hunc Principum, Jo-
 annis Sigismundi, Stephani et Christophori Ba-
 thureos Archiatres, et Consiliarios Intimus, va-
 rias Scripsi claruit. Publicatur in Disputationibus
 Albensibus Anno 1566 et A. 1568 hinc In-
 terlocutor. Liber sub Titulo: De falsa et
 vera Unius Dei Patris, Filii et Spiritus S. Cogni-
 tione. Autoribus Ministris Ecclesiarum Consueventi-
 um in Sarmatia et Transylvania. Alba Julia A.
 1567. in 4. ipso praecipue Autore prodit. Ita:
 De Regno Christi et Antichristi. Nomine Martini
 Kunii et Seniorum Ecclesiarum de uno deo Patre
 Consueventium in Transylvania. nec non. Tractatus
 de Podobasismo et Circumcisione Albae Ju-
 liae A. 1569. in 4. Item: Refutatio Scripsi
 Georgii Majoris: in quo demum inuenerunt Respo-
 sum et nomen in Elzevicio, unicum deinde eius
 in personam in persona et duplicem in
 pluribus probare conatus est. Autoribus Fran-
 cis Davidi et Georgio Blandrata A. 1569 in 8.
 Item: Demonstratio falsitatis Doctrinae Petri Me-
 lani. Alba Juliae in 4. et alia plurima.

Demechius Hungarici Hungarum natus, Re-
 ctore Scholae Unitariae Claudiopolitanae. Gregorio
 Molnari A. 1560 Claudiopolim appulit, inde in
 Celeberrimo tunc temporis Gymnasio Enyediensi

* nb. Polycastris casd hátrabb a 261. lapom

Claudiopolitanum, cum ad Sepeliendum in Fejervar
 Comitatu ingente multitudine clauderetur.

Stephanus Basilus Concionator Claudiopolitani
 Unitar. Az Credonak vagy Apostoli Vallásnak magya-
 rajattya. Alba Juliae 1568. in 4. Item: Gyökér-
 kertészek a keresztényi igaz hitrol es igaz ellen-
 kezi igaz tudomanyrol. az Istenek Gyökérben. Al-
 ba Juliae A. 1568. in 4to.

Pantus Karadi circa A. 1562 Concionator
 Gregorii Bethlen de Miksa Bani Karanfalszi:
 eiusdem Aetia Superintendentis Ecclesiarum Unitar. in in-
 ferioribus Hungaria, et Vintyáni Alfoldi Propositi / Gene-
 rarium Residentis. Simplicis Commentarios in Prophe-
 tias Oseei A. 1561. in 4to. Joelis A. 1562. in 4to.
 Iypsem A. 1560. Hungarice. etc.

Stephanus Casimirus Unitarius Concionator Al-
 ba Juliae. Ibidem Anno 1568. excusa in 4to. Tor-
 tianus Lantzi Andras de Kaszari rali. Feheltes.

Joannes Leosa Varsaliniensis Unitar. Superinten-
 dens. Az uchelesgael Fundamentum az A. in 4mo.
 excusa et excusa. Item: Az Isten gyökere az
 kezi istelmek vid. in 12. Mustinus Hung. 1601. Alba Juliae. 3. Jan.
 Erasmus Joannes Plebanus Claudiopolitanus
 Unitar. Extant hinc vide alibi. Mustinus A. 1592.
 Christianus Francken circa A. 1590. in Feheltes
 Unitar. Claudiopolitanae Unitar. Munita punctis.

Edidit Librum contra Trinitatem apud Alexium Ro-
decki. Item: Commentationes in Epicteti Philosophia
Item: Praecipuas enumeravit causas & vid.

Nicolaus P. Bogathi Pastor Unitus in S. Demeter
peres Regium Indicem Incolta sedis Lincialis un-
varhely Transilvan. Galasi. Scripsit Commentar. in

Bod

Limon Fischerus in Schola Unitatis Claudi-
Lector / Pastore existente Paulo Goco Scripsit Dialecticam
Anno 1599 in 8° et Disputationes, Doctrinam de Praed-
cambitibus et Praedicabilibus complutentes A. 1599. in 8°

Symon János Plebanus Unitatis Claudiopolitanae
edidit Libellum de Divorciis in 4°. Scripsit etiam
Brevisimum Compendium Philosophiae. Mortuus A. 1641

Joannes autem Szarai Episcopus adhuc juvenis
mortuus est A. 1661.

Valentinus Radceius Superintendens Unitatis
in Transylvania et Plebanus Claudiopolitanae
Scripsit Anno 1613: Apologiam adversus & Item
Disciplinam Ecclesiasticam. Item: de Officio Christi
Item: Formulam dominici cenae & in 8°. Item
Praelectiones Latinae in 8°. Item: de Matrimonio & Claudi-
1621. in 4°. Mortuus 1632.

Paulus Coenadi de Kolozvar, ibidem in Schola
Lector et Requisitor Literarum Instrumentorum
in Conservatorio conventus Beatae Mariae Virginis
de Coloz Monasterii locatorem, deinde Superintendens

dem Unitariorum. Eiusdem est: Amas Ss: Mathe' & Ss.
Item: Argumentum & M.S. Mortuus A. 1636.

Valentinus Radceius Senator Claudiopolita-
nus Scripsit Latinae et Hungarice de Trinitate, duo
linguis in Christo Naturo. M.S.

Joachimus Steymannus in Unitariorum Ecclia
Saxonica Claudiopoli Pastor circa A. 1620 - 1630.

Sunt etiam lucubrations extant: Controversia huius
temporis de Ecclia. A. 1626. in 4°. Institutionum mathe-
maticarum & recommodanti. A. 1630. in 8°. Bre-
vis Disquisitio an et quomodo vulgari Evangelio

Valeriani Magni de Acatolicos credendi re-
gula iudicium solide atque evidenter refutari
queant. A. 1633. in 12°. De vera Reformatione

Ecclie Christi. M.S. Delinatio Theologiae & videtur
de praecipuis in Religione M.S. Analecta Mathe-
tica M.S. Logica Metaphysica reformata M.S.

Libri duo de Iudice & Norma Controversiarum fidei
A. 1644 in 12°. at posterior liber ob amorem
Autoris o absolutus, verum ab Eiusdem, et

huius nominis filio Joachimo Steymanno, ibidem
Pastore Claudiopolitano absolutus, sed M.S. Huc

ius est: Disquisitio inter duas de Trinitate Lib-
Anagrammate: Magnus amicus honesti. A. 1649. in 8°.

Eiusdem: Paraphrasis in Epistola Pauli ad Romanos M.S.
Valentinus Baumgarten Ecclia Saxonica Clau-
diopolit.

diopolitane Plebanus et Rector Scholae varii MS.
fuit praedictus, inter quae extat Scti Iosephi Volumi-
nis Dissertatio Vtriusque Opinioni de tribus Perso-
nis, quatuor quaeque duo epi opposita. MS.

Samuel Gronski de Gronidii Nobilis Poloni-
cus, sed in Transylvaniae legatus exult. ob Religiose
Conscriptio Historiam Belli Cosaco-Polonicum Anno
1656. Idem fuit Compiler Historiae quae sub
Wolfgangi Bredlen nomine in Folio prodit.

Joannes Jacobianus Notarius, Claudiopolis
vltimus edidit Historiam in 4°. Libere inscri-
bitur de Actis Legationis Batthori. Lib. unum. Claudiopolis
1. 1700. in 4°. Transylvaniae. in 4°

Ambrosius Symizianus Pannoniae Comitatus
in Ptolemae Datensis Notarius, conscripsit de
Hungaricarum post Bonfinii scripta gestarum
Libros IV, usque Anno 1635. Sen. Stephani Bors-
kai, Principatum Transylvaniae.

Joannes Thomai Praepos. Davidis deservit
in Hungaricas Cantiones Anno 1626.

Joannes Dobo Scent. Martoni scripsit A. 1623
Diogenes et Sctus Haldianus et Sct. Tamadafal-
us. Nyomat. Keresden 1685. 4to. in 12°.

Item: Ar. Lonak Ditserei A. 1695. in 4° et alia.

Benedictus Arkozi in Academia Patavina
publice in multorum praesentia dixit: Philosophiae
et Medicinae Praeceptorum A. 1639. 2. Novemb. in 4°

et Orationem in laudem SS. Theologiae A. 1640. in 4°.
Redux ex Academicis Lector Claud. Scholae Scripsit:

De Loris et Scholasticarum in Trinitatis et Unitatis
controversis. MS. Item: Ar. Habels in den
Napolea irattatott, Soljle Szentfigyelmezes alkof-
maztatotta Inadszagos Konyv. Sct. Keresden
melkedesellel egyben. MS. et alia.

Franciscus N. Honori S. Pat. Verbocsi S. P. in
Totvni Szentsevel Compendium. Veszels. Keres-
varatt 1699. in 3°

Franciscus Petityerith Horvath Sulyta Res-
giae ac Judiciae Tabulae Abscor edidit. Apolo-
giam Fratrum Unitariorum et Hungarice. Keres-
varatt 1700. 4to. in 4°. Sctus Keresden igitur Tamit-
yinali latta iragastalo Scti. MS.

Franciscus Bethlen S. P. Marchallus Prin-
cipatus Transylvanicae, scripsit Praeceptorum A.
1648 ad Martinum Anarum Rectorem Scholae
Ratoriensis insertas Secunda Centuria Praeceptorum
Martinus Anari, in praesentia Lipsiae A. 1681. in 8°.

Michael Gergely Almasi Superintendus Unitatis
edidit Tractatus: De Generatione Christi. De Libero
Arbitrio, ac Iustificacione, cum annexis. Sub Ano-
nymo. Claudiopolis. A. 1702. in 12°. Martini A. 1724.

Paulus Dimien Kolesvari, in Academia Lydun-
ni Patavina

in Bataviae A. 1689 - 40. dedit Disputationem
 medicam Inauguralem. A. 1690. 15. Febr. Creatur
 Rector Scholae Claud. Uniti, cui Officio addit. A.
 1710 Plebanum officium, et mortuus A. 1720. 4. Jan.
 Quae est Catechesis. Sen. Brevis Instructio Religio-
 nis Christianae secundum Unitarios. MS.

Samuel Biss de St. B. Marton, gloriose memo-
 ria; Sacrae Caesaris Augustae Majestatis Caroli VI.
 Consiliarius Intimus, et Actualis in Gubernio Transyl-
 vanico A. 1710 conscribere cepit. Sub Publicum Transyl-
 vaniae, at morte preventus non absolvit.

Samuel Terepstrum Pastor Claudiopolitanae
 Unitarum edidit Critica. Sen. Notas et Commentae
 hiones in Acta Apostolorum Concionatoribus utiles. MS.
 Nec non plurimas Conciones MS. et Orationes funebres.

Michael Varo de Bagyon Juris utriusque
 Advocatus, scripsit Idem Actionum Fundationis
 Claudiopolitanae recentis Typis Academiae Societ. Sc.
 Sub Anonymo.

Georgius Valapsuti.

Joannes Decius

Stephanus G. Dersfi Pastor Mestwarensis.
 Tractatus Theologico-Diacriticus Quatuor Reli-
 gionum in Transylvania Receptorum praecipue Cas-
 pita et Fundamenti complectens.

Rectoris munere annuo spatio functus, deinceps
ta septennio Patavii dans Audis operam rever:
In Claudiopolitana Schola profectus septen:
ni spatio, hinc Universar. Scilicet Unitariar.
Transylvan. Episcopus, creatus A. 1519, post
Annos 13 Anno 1532 extinctus est. Scripsit de
Pocobaphismo observando. in

Jacobus Paleologus ex insula Chio oriundus
fuit, ac ex Imperatorum Constantinopolitanor. Pro:
topia. hinc Rector Scholae Unit. Claud. Patav.
edidit Opera, ut: de Baptismo, Magistratu Politi:
co, et alia, prolo subiecta: ita MS. Apocryphi
et alia plurima.

Joannes Commerus Germaniam evocatus a
Francisco Davidi et Blandrato circa A. 1560
Claudiopoli in Schola Unitarior. Lector creatus.
Rex Hungaricos Carmine Elegiaco delineavit.
Edidit Ingotrad. Anno 1583. de Repu:

tabionem scripti, quod Petrus Carolus sub titulo:
Fidei Orthodoxae, de uno vero Deo Patre, Filio et
Spiritu Sancto, contra Georgii Blandratae et Francis:
sei Davidi errores A. 1571. Item Tractatus ali:

quot Christianae Religionis sub nomine Theodor:
si Schumbergii. Item Oratio Funebris in obitu
Joannis 12. Regis Claud. 1571. Item. Commen:
tarius in Epistolam ad Hebraeos A. 1572. MS.

Cassian

Casparus Heltai Plebanus Claudiensis primus
Lutheranus, deinde Unitarius, adornavit Bibliam
Hungaricam versionem in 4. Edidit etiam sub Ti-
tulo: Az Keresztények és Többszázadosok vérszédelmes
váltásol Dialógus Kolozsváran Anno 1552. in 8°

Casparus Heltai Junior. Tripertitum de:
opetum Verbocsi in linguam Hungaricam transtulit.

Georgius Ennedi Superintendens Unitariarum
Unitarum in Transylvania, et Rector Scholae Clau-
diopolitanae, in ipsa aetate flore extinctus A. 1591.

24. 28. Novembri. Cujus est: Explicatio Locorum Scriptu-
rae Veteris et Novi Testamenti, ex quibus Trini-
tatis dogma stabilitum solet. Exclusa primum in
Transylvania, deinde in Belgia, utrobique in
9. Item: Concionum septem Triades. MS.

Matthaeus Thorocskai Superintendens Uni-
tariarum, transtulit in linguam Hungaricam En-
ni

di Explicationes Locorum Scripturae Sacrae, ex quibus
dogma Trinitatis solet stabiliri Clau. 1619 et 1620

in 4°. Item: Az Keresztények és Többszázadosok vérszédelmes
váltásol az régi és új Testamentum perant egy-
ben Summaltatott értelme, az Keresztények által
születtek Kolozsvárott A. 1632. in 12°

Anno 1607. Febr. perierat Super Principe Ste-
phano Bocskai, circa Promontorium Bekai-Pataki
Clau

De Nicolao Paruta.

Nicolai Paruta Natione Italus, ob Religionem
Patriam aere coactus, venit in Transylvaniam.

Occasio autem adventus ejus in Transylvania, fuit:
Circa Anno 1546 Itali quidam (quorum numerum
quadragenarium exercebat) in ditione Veneta in-
stiterant occulte Collegia, colloquia de Religi-
one, de Scripturae Sacrae sensu vero indagando; in
quibus, potissimum dogmata vulgaria de Trinitate,
Christi D. Satisfactione, aliisque huiusmodi similia in dubi-
um revocabant. Memorantur vero in hac so-

cietate praesentis: Leonardus Abbas Bufalis, Lelius
vel minor Socinus, Berthardus Ochinus,
Nicolai Paruta, Valentini Gentilis, Julius
Trevisanus, Franciscus de Rulgo, Jacobus de
Chiari, Franciscus Nigler, Davinus Socinus, Pau-
lus Alciatus &c.

Cum tandem ea res inno-
visset, gravi obruti sunt persecutione, et qui-
busdam Capiti supplicio affecti, sunt: Joanne
valentino Gentili, qui Berne decollatus est A. 1566. &
caeteri sunt dispersi, et vitam quiescentissimo peri-
culo subducentes patriam excessere, ac in diver-
sas oras se contulere; ut Leonhardus Abbas
Bufalis Damasci vitam arte Sarcinatoria finire
coactus est

coactus est. Sic alii in alias oras discesserunt. Hoc videtur contigisse circa Annum 1559, vel 1560. Hac occasione appulit et Nicolaus Paruta in Transylvaniam, sed precise quo Anno et die, in scriptis non reperio.

Paruta hujus Professionis homo fuit, an Medicus, Secularis, vel Ecclesiasticus in Transylvania, nondum penetrare potui; certum est, fuisse in Theologia satis exercitatum, unius Summi de Patri cultorem per mediatorem Jesu Christum, quem unum Deum appellavit Theopatum, vel Patrotheum in suis scriptis.

Paruta scripsit Theses quasdam; quarum meminisse Franciscus Socinus scribens adversus Gabrielem Antropium Sadecium; meminit et Beza (Huguesius licet nomine) Praefat. in Acta Valentinii Gantii. De quibus Thesis Sandius sic scribit:

1) Perquam verisimile est easdem has Theses esse eam illas de quibus sub Lelio Socino egimus.

2) Sub Lelio autem haec haec: Theses de Deo Tri-

3) uno et uno circa Anno 1562 prodierunt in lucem;

4) et esse forte eadem sint Theses, quae hucusque Paruta habuisti.

Ex confirmatione, has Theses easdem esse, quas in quadam Disputatione publica in Transylvania, praesente

praesente etiam Johanne Rege, cum Joanne Sommero Respondentis vel Defendentis vicem agens, publice defendit. Quas Theses, quia nec Sandius viderat, nec ubique occurrunt, unâ cum processu Disputationis, interius, post Sommerum, in gratiam Curiosi Lectoris, brevis Subneciam; ubi etiam multa huc pertinentia, de Paruta statu, conditione ac tenali memoria, occurrent, spero, Lectoribus Curiosis, non ingrata.

Paruta praesens fuit etiam in generali Synodo Radnotini habitâ; in qua Georgius Blandrata, mediante ipso Paruta Catechesin quandam publicari curavit.

Paruta de Baptismi Ceremonia scripsit Epistolam ad Stanislaum Lutomirscium Superintendentem minoris Poloniae Anno 1574 (quo tempore adhuc in vivis fuisse in Transylvania constat) quâ in Ceremonia Baptismi Paruta sententiam, hanc fuisse Budzinius refert: Baptizandos esse ad Culesiam accedentes ob evitanda pericula propter Ceremoniam, non inquirendo: an haec rebaptisatio sit necessaria ad consequendam salutem. Lutomirscius autem Nicolao Paruta sic respondet: Atque ut Ceram Domini,

coactus est. Sic alii in alias oras discesserunt. Hoc videtur contigisse circa Annum 1559, vel 1560. Hac occasione appulit et Nicolaus Paruta in Transylvaniam, sed precise quo Anno et die, in scriptis non reperio.

Paruta, hujus Professionis homo fuit, an Medicum, Secularis, vel Ecclesiastes in Transylvania, nondum penetrare potui; certum est, fuisse in Theologici, Satis exercitatum, unius Summi Dei Patri, cultorem per Mediatorem Jesu Christum, quem unum Deum appellavit Theopatrum, vel Patrothrum in suis Scriptis.

Paruta scripsit Theses quasdam; quarum meminuit Faustus Socinus scribens adversus Gabrielem Cretopium Sadecium; meminuit et Beza (suppresso licet nomine) Praefat. in Acta Valentini Gendilis. De quibus Thesis, Sandius sic scribit:

„ Perquam verisimile est easdem has Theses esse
 „ cum his, de quibus sub Laelio Socino egimus.
 „ Sub Laelio autem haec haec: Theses de Deo Tri-
 „ no et uno circa Annum 1562 prodierunt in lucem;
 „ nisi forte eadem sint Theses, quae Nicolao Paruto
 „ tribuuntur.

Ego existimarem, has Theses easdem esse, quas in quadam Disputatione publica in Transylvania, presente

presente etiam Johanne Rege, cum Joanne Sommero, Respondentis vel Defendentis vicem agens, publice defendit. Quas Theses, quia nec Sandius viderat, nec ubique occurrunt, una cum processu Disputationis, interius, post Sommerum, in gratiam Curiosi Lectoris, brevis Subnectam; ubi etiam multa huc pertinentia, de Parute Statu, conditione ac tenaci memoria, occurrent, spero, Lectoribus Curiosis, non ingrata.

Paruta praesens fuit etiam in generali Synodo Radnotini habitâ; in qua Georgius Blandrata, mediante ipso Paruta Catechesin quandam publicari curavit.

Paruta de Baptismi Ceremonia scripsit Epistolam ad Stanislaum Lutomirscium Superintendentem minoris Poloniae Anno 1574 (quo tempore adhuc in vivis fuisse in Transylvania constat) quâ in Ceremonia Baptismi Parute sententiam, hanc fuisse Budzinius refert: Baptizandos esse ad Culesiam accedentes ob evitanda pericula propter Ceremoniam, non inquirendo: an haec rebaptisatio sit necessaria ad consequendam salutem. Lutomirscius autem Nicolao Parute sic respondet: Aequè ut cenam Domini,

- " ita et Baptisimū in ceteris prior administrari
- " debere non regant cordati pietatis amantes;
- " Scimus tamen locis et temporibus non alligatos.
- " Facessat Superstitio, omnia serviant edificati:
- " onis, paci et tranquillitati Ecclesiae. &c.

Reliqua, quae de Parenta possent scribere, in
 ferri post Sommerum] in Extractu Disputa-
 tionis cujusdam, Subjiciam.

De Joanne Sommero Pirnensi Misnico.

Johannes Sommerus Germanus, in inferiori
 Germania, in Marchionatu Misnia natus est Pir-
 ne, quae est ad Albim fluvium, unde, Pirnen-
 sis Misnicus scribitur. Hoc sic ipse expressit:

Natus ad Albiacae ripas Sommerus arund
 Quae spectat super edita Pirna suas.

Sommerus in Juventute Musas excoluit; Graecae
 Poeticae et Musicae operam dedit; ut Juvenis
 tamen, juvenili ingenio praeditus, circa Annū
 aetatis 24-um, militiae se addixit.

Placet haec formalibus ejus verbis describere.
 Sic ego de Clade Moldavica ad Stephanum Hel-
 nerum scribit:

- " Nescio, cur studiis iratus inanimis, auri
- " Pectore inexpletam concipiente famem.
- " Tempore, quō gravidas carpebat vinctor uvae
- " Insulae manabant divite musta lacu.
- " Hiebat: --- Qui Musas spernit et Artes
- " Haec bibit, ---
- " Delicia, vates hominum, laudata reponunt
- " Carmina, praeterea nil parit ista seges.

Proinde dixit:

Panper Apollo vale, Musaeque lyrae, valet

----- In vauis

" In vacuo quare Musis Helicone relictis
 " Aptavit teneras miles in arma manus.

Occasionem autem Sommero militiam amplectenti
 subministravit Jacobus Basilicus Despota, e Creta
 Insula, humili Patre oriundus, sed sagaci inge-
 nio praeditus; qui asserens se esse Filium Jacobi
 Heracleidae Principis Epirotarum, Regnumque Mol-
 daviae sibi jure hereditario deberi, a Ferdinando
 militares copias impetrauit, ac A^o 1561 per Poloni-
 am et Russiam in Moldaviam irrupit, Commissarius
 10 Novemb^r cum Alexandro Provinciae illius Prin-
 cipe, praehis, eum perdidit, ac fugavit, partemque victo-
 riae Provinciam obtinuit, ac omnium applausu
 coronatus est, nomenque Joannis (cum antea
 Jacobus nominabatur) assumpsit. Quod
 Sommerus in quadam Elegia ad Joachimum
 Prudentium Silesium sic expressit:

" Haec tibi luce novam sumsit, Joachime, Coronam
 " Atque aliud noster Despota nomen habet.
 " Cuius Rex factus, non jam velut ante, Jacobus
 " Praefert erectae signa perilla Sami,
 " Sed sculptorem torvo bos aspicit ore Joannem
 " Reddit ubi impressas Regia cera notas.
 " Tu Christum precibus mecum volisq; vocabis
 " ut Domino foelix nomen utrumq; cadat.
 Conf^r Wolffg. Bethlen Hist. Lib^r V. p. 216.

Occasi-

Occasione hujus tumultus ipse quoque Somme-
 rus, cum ipso Despota, ~~et post~~ ^{per}ivit
 in Moldaviam, volens apud Joannem Prin-
 cem ~~Moldaviae~~ stipendia mereri. Cum au-
 tem aliqua rudimenta militiae apud Joannem
 Despotam Sommerus ostendisset, animadvertit
 Despota Sommerum in studiis profectum
 habere, ac Musicae studiosum esse, proinde dis-
 svasit ei militiam sequi, sed Puerorum in-
 formationem ei obtulit, nova condem virtu-
ris acria Musis. Annuit Sommerus De-
 spotae voluntati, ac munus docendi Pueros in
 se suscepit. Haec sic exprimit Joannes Som-
 merus in I. Elegia, de Clade Moldavica:

" Vidit et arridens, sed Princeps Mol-
 daviae Joannes, dixit: fortissime tyro
 " nescio quid molli corpore majus agis
 " Dixit, et auratam lytharam mihi tradidit Hero,
 " Id fuerat nostrae, scilicet artis opus.
 " Martia sic rursus, cum sero milite lastra
 " Deseruit noster transfuga factus amor.
 " Reddidit et Musis inritum cura benigni
 " Principis, ut ceterum sicut et ante, deas.

" Oha nam sumptu fortis mea divite, postquam
 " Artibus exultum viderat esse bonis.
 " Ne studii voluit puerilibus esse Magistrum
 " Ut teneris animis iura severa darent.
 " Tunc ego florebam cum nempe simillima Regni
 " In manibus ferula, virgae Scepta forant.

Postquam autem in Pulcro informationem, di-
 gentem impendisset operam, multos natus est di-
 scipulos; ut patet ex quodam ejus Disticho:

" Ipse meas longo produens agmine turmas
 " Ad Templi Sacrum limen iturus eram. &c.

Quia autem - - nulla potentia longa est,
 etiam Joannes Despota Tuam potestate abutens,
 Moldavi perosi ejus Principatum, Regno illud
 exturbare constituerunt Anno 1563; sed ille
 in arcem Soesva dictam se confert, ^{can} munit,
 post obsidionem tamen capitus, ac Tomsa,
 quem loco ejus constitulare voluerunt Principem,
 traditur, qui tunc ferrea clavâ prius con-
 ditum; per Tartarum quendam capite obtru-
 cari curavit. Qui Tomsa, ut ex Sommeri
 versibus colligi potest, à Johanne Despota fuit
 ad illud honoris culmen promotus; sic enim scribit:
 (Comp³ 2 Paral. 24. & 26. simile exegit de Zabad) Pr

- - - Princeps optime - - -

" Infandum! tam nō percutiente cadis.
 " O dolor! in Dominum sumit scelerata Minister
 " Arma, tuo factus munere quicquid erat.

Cujus Despotæ cadem ^{„Sommeri} deflet Elegia xv-tâ:

" Flete boni, gaudete mali, jam tempus utrisque
 " Molitoris causam, letitidique dedit.

" En jacet immiti concisus Despota ferro
 " Et procul à trunco colla resecta gemunt.

" Illius regali facies gravitate reverenda
 " Querit in immunda hinc cadaver humo.

" Quid querat? ei quō sacra parem funebria planctu?

" Talia, quōve salis carmine fata fleam?

" Vix etiam nostro vires mea musa dolori
 " Sufficit, alterius plangere damna nequit.

" Et tamen est equum plorari nobile funus
 " Et domino peri debita justa meo.

" Nestorides Nymphæ lugubres tollite questus
 " Infami perit. crimine uester amor.

" Illius sermones effingens lingua disertos
 " Singultu venas conculcente talet.

" Quisq; feras movit, non flectere docta Valachos
 " Facundi pretium carminis istud habet. &c.

Sic ē vivis sublatō Joanne Despotā, Somme-
rus volens viduam Despotae consolari, tam re-
quisivit. Inter consolandum animadvertit hostes
appropinquare, proinde Sommerus

" Prostratus erumpit subitis quae casibus apta
Perfugium trepido lata fenestra dabat;

" At depresso truncus Mulier grandaeva catenas
Gessit, ab immuni pendula facta trabe
" Non illam lacrymae non magne stirpis origo
" Non cani misere surripere neci.

Sic Sommerus fugā sibi consulens, sub spatio
mensis integri in vinis, lybis, ac alibi dehituit
quod sic describit Elegia I.

" Integer exactus fugiendo Mensis, gemum
Discere me jussit plurima damna pati.
" Sepius armati sceleratis funibus hostes
" In media parvorum definiturē viā.
" Et nisi fallaciō mentioer este colonum
" Illa foret mortis, flebitis, hora mea.
" Vinitor immentos reseebam falcu racemos
" Texit et ars vitam sepius ista meum
" Proximus abstruso latibus mihi, mensis abivit
" Nullus et hen! longo tempore visus homo exibat.

Sic in Elegia XIV-ta ad Sylvas, scribit:

" Sylvosi montes, Nympharū blanda voluptas
" Quas abit incultis terra Valasha-jugis,
" Nunc etiam placide nostras audite querelas
" Quas nimium crebras flebile carmen habet.
" Forsitan extremum vos hac miser alloquor horā
" Et mox depressus vile cadaver ero.
" Tunc vestrum magnā quarebit voce Poëtan
" Cui pulcro pallens ē sine voce caput. &c.

Interius:

" At nos antea tegunt atq; horrida lustra ferarū
" Quam bene, quod miseris bellua nulla nocet
" Nempe Deo nostrae debemus munera vitae
" Involuntiq; illo vindice turba sumus.

Circa finem elegia:

" Quandoquidem plaudit semel omnia vertere Divi
" Despoticamq; premunt Numina leva domum
" Interea exiguum Sylva praestate quietem
" Nec mea decessis prodite intinbra coris,
" Inscribam vestras aeterno Carmine laudes,
" Nobileq; in fisco ~~litterae~~ costice nomen erit.
" Quicquid erit tandem constanti mente feramus
" Auxilium miseris dum ferat ipse Deus.

Sic per multa pericula factus Sommerus
venit in Transylvaniam, perustratisq; Urbibus et
oppidis Transylvanica concessit coronam, tandem
Bisnicium &c. ut testatur de Clade Mold. Elegia 1.

- " Ego vitari monstrata pericula fraude
" Elapsus per Transylvana vagarer
" oppida, de veta perstreperimq; lyra
" Donec in hanc fatiduloneo volentibus Urbem
" O ubinam grata sit mihi causa morae.
" Subnehit: Bisnicii. 4. Idus Aprilis 1568.

Sommerus coronae commorans A. 1567
obit. non est deditus, sed Reges Hungaricos ab
Stephano incipiendo, usque Ferdinandum et Jo:
annem. Carmine Elegiacis decantavit, et quidem
juxta Bonfinium; sic enim ad Lectorem scribit:

- " Pannonia Reges docto Bonfinius ore
" Scripsit et hac laudem sedulitate tulo.
" Illius angusto dedimus compendia libro
" ut celebrata rudi carmine facta legas.
" Illius in cultis flores collegimus horto
" Et si quid Jovis dives habebat ager.

Dedicavit autem hoc Opus: Ornatisimo
" virtute et eruditione viro D. Antonio Jungk,
" Republicae Libinensis Senatori, Domino et amico Obser:
" vando.

Ut appareat, ubi, quando, qua occasione, et in
quam juvenili etate decantaverit, ^{" Sommerus} Regis Car:
mine Elegiacis, ad ea confirmanda, placet Con:
clusionem de verbo ad verbum inferere. Sic
ergo concludit Carmina sua de Regibus Hungaricis:

- " Haec, ego montana scripsi securus in umbra
" Qua jacet excelsis pressa corona jugis.
" Crimias, urbes inter numeranda Corona
" Qualis Iazygia rara videtur humo.
" Illa patefecit fugientibus atria Musis
" Cum premerent paucos Martia signa deos.
" Illa peregrino tutas mihi prebuit aedes
" Legit et oppressa fragmina quassa raris.
" Tunc ubi Moldavia fugivem de clade superstes,
" Et mihi mille foret vita tuenda malis.
" Natus ad Albiana ripas Sommerus arund
" Que spectat rupes edita Pirna suas.
" Nondum quinque meae numerabam lustra Juventa
" Cum levis haec facili Musa labore dedit.
" Alter ab hoc clarus Solymani funere super
" Moenia Sigethi straverat annus humi.
" Moenia multiplex novies defensa labore
" Que stagnans gemina fossa tulerat aqua.

Berhlen.
p. 260g

Laptags

" Captaque funestis arx Julia cladibus, hosti
 " Cesserat, extremum pertuleratq; iugum. usque.
 Subnequit: Joannes Sommerus Pirnensis. Anno 1567.

Tandem concessit Bistricium (ut super observavi)
 ibique moram trahens scripsit Elegias de Clade
Moldavica. Scripsit etiam: Hortulum Amoris,
tum Colica, in forma Dramatis.

Dedicavit vero Stephano Helnero Fratri Carissi-
mo, eo sine, ut Helnerus eadem Opera edit curavit,
 sic enim in Praefatione ad eum scribit:

" Cumq; tibi sudent residues Helnere Camena
 " Fac, labor auspiciis duret ut iste tuis.
 " Ergo leves, hilares, quos tradimus, accipe Versus
 " Quo tibi blandirer, nil mihi majus erat
 " Forfitan hoc olim ventura fatebitur aetas
 " Te mihi Senebro, pater, amore coli.

Satis fecit etiam Helnerus voluntati Sommeri,
 nam omnia ejus Opera, tunc Corona et Bistri-
ci elaborata collegit et excudi curavit post
 mortem Sommeri, sub hoc Titulo:

" Joannis Sommeri Pirnensis
 " Reges Hungarici. Et. Clades
 Moldavica.

" Moldavica. Cujus etiam Hortulus Anno
 " II, cum Colica, in formam Dramatis
 " Scripta, in finem adjectus est.
 " Omnia, Studio et Opera Stephani Helneri
 " Senatoris Bistriciensis in Transylvania,
 " collecta et in lucem edita. Witebergae
 " Clemens Schleich excudebat MDLXXX. in 4°

In laudem Sommeri Epigrammata scripsit:
 Andreas Schuler Bistriciensis; Jonas Niz
 colai Ostermicensis; Saxo. Georgius Helnerus
 coronens Transylvanus. Daniel Krecher Bi-
 striciensis Transylvanus.

Post mortem autem Sommeri edita est haec Ope-
 ra patet ex Epigrammate Georgii Helneri, qui
 inter cetera sic scribit: ^{per avum}

" Posthuma nam proles, sed erunt monumenta
 " Eximia, Auctori posthuma Scripta suo.

Sommerum fuisse Poëtam bonum, juvenum,
 et valde facilem, demonstrant ejus Opera.
 Hinc factum, ut Me quoque non piguit multos
 ejus describere Versus, tum ad corroboranda
 ea quae scripti, volens demonstrare vera esse,
 tum Specimen ejus Versuum dare, tanto magis
 quia Libellus est rarissimus, mihi enim Oper-
 um Exemplar plura vidisse non contigit. de

de Joanne Sommero inter Claros Poetas in
appendice adjecta Libello Georgii Fabricii V. Cl.
An. MDLXXIII hoc Distichon adjicitur:

" Pannonia tibi descripsit Carmine Reges
Sommerus, et adem Despota clare tuam.

" Ad Funeralia Serenissimi quondam Joannis II.
Regis Electi Hungariae, Dalmatiae, Croatiae & Com:
positi etiam versus testantur Sommerum non
factum, sed natum fuisse Poetam.

Quod Religionem Sommeri attinet: cum in Lu-
therana Religione natus et educatus fuisse, ac et-
iam cum post cladem Moldavicae, in Transylvania
moraretur, eandem fuisse Religionem, vix dubita-
ri potest, propterea enim habuit Coronenses, Cib-
nienses ac Bistricienses Patronos; postquam tam-
peragratis Transylvaniae Urbibus et Oppidis, re-
divisset in Patriam Germaniam, (quod A. 1568
contigisse existimo, Aestate aut autumno) iterum
vocatus a Georgio Blandrata et Francisco Davidi
venisset in Transylvaniam, Lutheranae Religionis re-
muncians Unitariorum Religionem amplexus est,
ac Scholae Claudiopolitanae Lector est constitutus
juxta Sandium Anno 1569

De his Posselinius Hist. Eul. Sect. III. Cap. 7. Sic
scribit: Blandrata et Franciscus Davidi. - ex Ger-
mania

" mania accessitum Joannem Sommerum, homi-
nem loquacem, sed qui Graecae linguae videtur,
cum a Lutheranis desecisset, Claudiopolitanae
Scholae praeficiunt.

Credidem, cum Sommerus Transylvaniae Ur-
bes et Oppida peragrasset, sine dubio, Claudiopoli
quaque moram trahens, in Religione Unitariorum
est illuminatus, et sic, licet rediit in Patriam
Pixnam, vocatus facile venit. Venit vero

postea sumptibus Joannis II-di Regis, ipse
enim Sommerus in Oratione Funebri ad ex-
equias Joannis Regis scripta, cum inter alia di-
xisset: Qui in messum Domini per Ungariam

" passim ad docendum ablegati sunt: qui Indorum
" causa vel Italiam adierunt, vel ad Germanos se
" contulerunt, ipsius plerique, imo fere omnes
" experti sunt liberalitatem ac munificentiam, subju-
" git: Ex eruditissimis quoque & piis viris multos hunc
" ita propositis stipendio in Transylvaniam evocavit,
" ut tum literarum, tum pietatis quoque melior consuetu-
" tudine rario. Et Joannes Galsi Barr. Transyl-
" vaniae de Joanne Rege refert, illum Claros viros
" quorum virtutes ipsi commendate fuerant, in Transyl-
" vaniam invitasse. Wolffg. Bethl. Hist. L. V. pag. 287.

Et quorum numero, existimo, fuisse Sommerum,
qui postquam invitatus venisset Claudiopolim
Officio

officio Lectoratus, in Schola Claudiopolitana est or-
natus, ita enim ubique suis Operibus, Subscribitur:
"Joannes Sommerus Lector Schola Claudiopolitana.

Qua Sedulitate, et diligentia officium Præsit So-
merus, demonstrant multa ejus Opuscula tam Im-
pressa, quam MSA; præter Superius enim me-
morata Opuscula Poëtica, varia sub brevi tem-
pore Lectoratus elucentur Opera Theologica,
*et alia de quibus inferius Gibelotti ipse in Scholæ
de quibus consilium Gibelotti ipse in Scholæ*
Tranlytanp-Unitariorum, sub Opera ejus recensuit.
Cæterum, Sandius notat, Sommerum Fran-
cisco Davichis in dogmate de Domino Jesu non in-
vocando, fuisse homodoxum. Contrarium tamen
ex ejus Thesibus, quas xvii de Jesu Christo
scripsit, colligi potest, nihil enim contra Dominum
Jesu honorem statuit, cum Dei Filium, Serva-
torem, Dominum agnoscat, licet cum Deo Patre
ejusdem essentia Deum regat; alioquin hodie et-
iam Unius Dei cultoribus multa talia ascriberentur.

Disputationi causam publicam, præsertim
Joanne Rege, interpres. i. terti. (Claudiopoliti) Respo-
dentis vicem agens cum Nicolo Paruta. ~~De~~
cujus Disputationis modo et ordine, in gratiam
Lectoris curiosi non piget pauca describere, cum
exiguam paucos eandem vidisse et legisse, vel
saltem audivisse. Præterea

Præterea, si Confessio Sommeri consideretur
quam Anno 1572 scripsit, apparebit eum, Christo
Domino honorem non abnegasse; cum enim præ-
misisset: Nunc de Filio Dei unigenito Jesu Christo
fidem nostram accipe, sic confitebor: Credo
et in Dominum nostrum Jesum Christum per quæ
omnia 1. Cor. 8. 6. & Inferius: Hunc nos ut
mediatorem colimus - - exemplo Apostolorum, qui
Christum ipsum non ut Altissimum Deum, sed ut
Altissimi illius Dei Filium, non mittentem, sed
missum Messiam et Redemptorem invocarunt &c.
vide totam Confessionem in Defut. Scripti
Patri Caroli Lib. 1. pag. 32. 33 &c. Alioquin
in omnibus Articulis fidei secundum Unitarios
non fuit satis illuminatus; sic enim in dicta
Confessione inter cætera confitetur: Credimus Jesu
Christum - in nostram salutem, ab omni æterni-
tate præcognitum, designatum et definitum - ut
tanquam Agnus innocens et hostia pura, Jan-
guine suo, in temporis plenitudine, pro nobis li-
beraret, suorum isto sacrificio peccata nostra ex-
piaret, Dei Patris iram placaret &c. Videtur
in his et Satisfactionem Christi asserere, eum
Deum Patrem, cum Christo Deo ad mortem dedit, sui-
mano generi iratum fuisse; cum tamen contrari-
um habet Joh. 3. 16. Rom. 5. 6. 1mi, 1. Joh. 3. 16 &c.

Sommerus Disputationi etiam cuidam publice, presente etiam Joanne Rege, interfuit, in qua cum Nicolao Paruta, Respondentis, vel Defendentis, partes sustinens, Ina Sex Corollaria, ut appellavit, (que inferius Subjiciam) publice defendit. Cuius Disputatio videtur fuisse Anno 1570, vel 1571 in initio Anni; nam licet, fuit Disputatio Al. in Julia A. 1566 in Febr. et 1568 in Martio, et Paradisi 1569 in Octobri, ubi Rex fuit Rex, sed Sommerus tunc nondum erat Unitarius, saltem nulla ipsius sit mentio in Disputationibus; post Annum vero 1571, presente Rege, non fuit Respondens, quia Rex 14 Martii mortuus est.

Sommerus Græcam linguam calluit; nam et Posserinus illud quasi scribat de Sommero, ut, qui Græcè nosse videtur; nosse tamen ex eo patet, quia in Superius memorata Disputatione Græcè perorare desiderabat, sed non est permissum à Rege. Mortuo Rege Epitaphium Græcè scripsit, quod et impressum est Claudiopoli. Sommerum, post adeptum Lectoratum Scholæ Claudiopolitane, citò mortuum fuisse, innuit Posserinus; sic enim scribit: Sommerus una cum uxore et socro pestilentia correptus diem

diem non multo post, scilicet, postquam Lector Scholæ creatus fuisset, obiit. Preterea tamen quò Anno fuerit mortuus, in scriptis non reperio. Constat A. 1572 in Octobri, in vivis fuisse, Anno vero 1580 mortuum fuisse. Fortè mortuus est A. 1573, nam Posserinus scribit Sommerum, post mortem ejus, Suffectum fuisse in regione Scholæ Claudiopolitane Jacobum Paleologum, hic vero jam A. 1573 fuit Claudiopoli.

Theodosius Schimbergius aliquot annos habuit Sommero, dum Claudiopoli Lector fuit, cum enim voluisset Sommeri quendam Opera, prelo subjicere, sic inter cetera, in Epistola Dedicatoria scribit: Incipiemus ab eo quod scriptura est contra Petrum Carolinum, à viro doctrinâ et pietate summâ prædico Joanne Sommero Pirneni, Lectore Scholæ Claudiopolitane in Transylvania per annos aliquot sub viro doctissimo Francisco Davidi Superintendente Ecclesiæ de uno Deo consentientium. Unde colligi potest Sommerum non diu vixisse. Hæc sunt, quæ de Sommero habere, ac hinc et inde colligere potui; reliqua hinc pertinentia in Græcam curiosi Lectoris in Extracto Disputationis, cujusdam publice, Subjiciam. Opera

Opera Sommeri, quae mihi vidisset contigit,
Sunt sequentia:

- I. Reges Hungaricos carmine Elegiaco decantavit.
- II. Clades Moldavica, ibidem per Elegias est
descripta.
- III. Hortulum Amoris, cum Colica, in forma
Dramatis est ab eo scriptum. De his vide super,
cujus sunt Opera, et ubi sunt impressa. in 4°.
- IV. Corollaria Sex à Joanne Sommero ex Sa-
cris Bibliis collecta pro Apostolica et Prophe-
tica Veritate. MS. Quae publicè defendit. Vid. inf.
- V. De Christo Domino Theses XVII. MS.
- VI. Summa Libelli de Veritate Narrationis E-
vangelicae et Christi Cognitione. MS.
- VII. Enarratio in primum Caput Matthaei. MS.
- VIII. Oratio Funebris in mortem Illustissimi
et Regis Virtutibus Ornatissimi, verè etiam
pietate Excellentis Principis ac Domini D. Joann-
nis Secundi Electi Regis Hungariae &c. Qui na-
tus est Anno Domini 1540. Dis. verò suum
sanctè obiit Anno 1571. Mart. 14. Scripta
à Joanne Sommero Pirrense Scholae Claudi-
opolitanae Lectore. Claudiopoli impressa A. D. 1571. in
- IX. Epitaphium in honorem Joannis Sturm-
i Graecè scriptum versibus Elegiacis, et im-
pressum Claudiopoli. in 4°.

Contra = X.P.

7
H. Kerosi P. y.
Kerosi. Janos

De Typographis et Typographis
Unitariorum in Transylvania..

VEGGE